

A könyvhöz tartozó
CD-ROM melléklet
a Kölcsonzóból
kérhető

I. Kiss Tamás – Tibori Tímea

EGYÉN ÉS KÖZ(ÖS)SÉGE

Mozaikok Hajós község életéből

BELVEDERE
MERIDIONALE

X 39918

T. KISS TAMÁS – TIBORI TÍMEA

EGYÉN ÉS KÖZ(ÖS)SÉGE

MOZAIKOK HAJÓS KÖZSÉG ÉLETÉBŐL

BELVEDERE
MERIDIONALE

A kötet megjelenését támogatták

Dél-Magyarországi Pedagógiai Alapítvány

Európai Ifjúsági Kutató-, Szervezetfejlesztő
és Kommunikációs Központ

Oktatási Minisztérium

SETUP Alapítvány

SZTE Egyetemi Könyvtár

J000581068

MELLÉKLET

MTA Szociológiai Kutatóintézet

A db CD-lemez

Lektorálta: A. Gergely András MTA PTI tudományos főmunkatárs, az Etnoregionális Kutatóközpont tudományos igazgatója, az ELTE TáTK Kulturális Antropológia Tanszék tanára

A Hajósországi c. kötet (1988) második, kiegészített és bővített kiadása

*A kötetben közölt fotókat a táborozók készítették
A képek digitalizálása Fügedi József munkája*

ISBN 963 9573 21 3

X 39 9 18

© T. Kiss Tamás, Tibori Tímea, szerzők, 2006
© Belvedere Meridionale, 2006

Tartalom

Preambulum	7
Előszó	9
MOZAIKOK	11
A k. e. előtti világról	13
A k. u. utáni világról	39
Hajós község „bolygóiról”	57
A MUNKAKÖZÖSSÉGEKRŐL	63
A munkahely, mint cselekvési színtér	65
A munka az élet centrumában	78
A „CIVIL” KÖZÖSSÉGEKRŐL	81
A KÖZSÉGI ÉS A CSALÁDI SZÍNTEREKRŐL	97
A színterek és szereplőikről	99
Rendhagyó genealógia	105
A PINCEFALURÓL	111
A pincefalu históriája	113
A pincefalu funkcióiról	123
Orbán-nap	130
A „HAJÓSI MODELL”	135
EGY CSALÁD HÁROM GENERÁCIÓJA 2006	149
„...miért kellett nekem ennyit szenvedni. Azért, mert egy életen át dolgoztam...?”	151
„...itt nincs kilátás, nekünk már nem lesz jobb!”	189
„...mióta ... tudom a saját akaratomat átvinni, azóta ezt meg is teszem...”	207
A TÁBOROKRÓL, KUTATÁSI MÓDSZEREKRŐL	223
SAJTÓVISSZHANG	232
JEGYZETEK	253
BIBLIOGRÁFIA	255
NÉVMUTATÓ	260
ABSTRACT	266
FOTÓK/DOKUMENTUMOK	269

PREAMBULUM

*„Két biztos valóság van: a személy és az emberiség.
Az emberiség nem tud beszélni, az egyes ember igen...
Nem a politikusok történelme érdekel, hanem azoké,
akik megpróbálják túlélni a politikusok történelmét.”*
(Konrád György)

Az 1960-as évek végétől a tudományos életben a szociológiai kutatások új lendületet vettek. Az empirikus társadalomtudomány újra polgárjogot nyert. A szépirodalom és publicisztika mellett szakszerű, empirikus vizsgálatokra alapozott művek sora dolgozta fel a magyar társadalmi valóság egy-egy rész-kérdését. A felsőoktatás azonban nem tudta elég gyorsan követni a társadalomtudományok friss eredményeinek a képzésbe való beépítését, s ha át is vette lezárt, merev tananyagként kezelte. A hallgatókban elvont szemlélet alakult ki, a legfelfkészültebbek is tanácstalanul álltak a köznapi élet vaskos és bonyolult jelenségei előtt. Ez az alapvető szükséglet hívta életre a szociográfiai és falukutató táborok iránti igényt a különböző felsőfokú képzésekben, a különféle szakon tanuló diákság körében. A kutatómunkába szinte valamennyi hazai empirikus szociológus és szociográfus bekapcsolódott, biztosítva a hallgatók szakszerű tevékenységét, fogékonnyá tételét a társadalmi problémák iránt.

A táborok népszerűsége a hagyományokban gyökerezett. A két világháború között a népi irodalomban a szociográfia /társadalom-leírás/ a szépirodalom és a szakszociológia között jelentette az átmenetet. Társadalmi radikalizmusából következően közéleti szerepet is betöltött. A hivatalos tudományosság mellett a művek hatására a két háború között a haladó ifjúsági mozgalmak tagjai falukutató táborokat szerveztek, ami hozzájárult a fiatal értelmiség saját hitvallására történő hatékonyabb felkészüléséhez is. Az 1970-es és 80-as években szervezett táborokban döntően ugyanerről volt szó.

Közösségi élményszerzés keretében, a rendszerezett valóságsszemlélet és az ennek megfelelő szakszerű eljárások és összefüggés keresése, aktív megfigyelésen alapuló tanulása folyt a táborokban. A tanulásnak, az ismeretszerzésnek és az ismere-

tek szintetizálásának olyan keretei és terepei voltak ezek a táborok, amelyekben a hallgató és az oktató-kutató együtt fedezte fel és értelmezte a valóság történéseit, jelenségeit. Olyan együttes élmény született, amely hatékonyságát tekintve messze felülmúlta a legjobban átgondolt és kivitelezett osztály-tanórát. A képzés értéke-
sebb része nem az iskolapadokban, hanem a való világ „osztálytermeiben” zajlott, aminek eredményeként a hallgatók többet és mást is tudtak, mint amit a tanköny-
vek tartalmaztak. Sok fiatal számára jelentette a kutatóvá válás felé tett első lépé-
seket a táborokban végzett feltáró és elemző munka. Megtanultak szisztematiku-
san dolgozni, figyelni a másik emberre, megtapasztalták a különféle közösségeket,
a másságot és a valóságot, megismerkedtek a „még élőkben élő történelemmel”, az
Oral History kutatási módszer alkalmazásával. Kíváncsiak voltak arra, hogy mi-
képpen lehet bármely csoport tagjainak *véleményei mögött a társadalmi erővonalakat,*
a szubjektív elfogultságok mögött az objektív valóság egyes részleteit megpillantani: az
esetlegességből a közöst, a történelemből a történelmet kiemelni.

Hajóson 1980-ban és 1981-ben Bánlaky Pál a társadalmi problémák megbeszé-
lésére és a kutatási módszerekre, 1982 és 1986 között szervezett táborokban
T. Kiss Tamás a közösségek kutatására, 1987–95-között T. Molnár Gizella a kite-
lepítések feltárására helyezte a hangsúlyt. A táborozások eredményeként három
kötet, egy PhD disszertáció, több publikáció, és számos szakdolgozat született.

Az 1982 és 1986 között folytatott kutatási eredményeket két kötet összegezte.
A Népművelési Intézet kiadásában, 1986-ban, csekély példányszámban megjele-
nő *Hajósi mozaikok*, és a Művelődéskutató Intézet gondozásában, 1988-ban ki-
adott *Hajósország*. A korabeli kiadványok elsősorban a település közösségeivel,
közösségi színtereivel, az egyén és a közösség/ek viszonyaival foglalkoztak.

A mostani kötet részint az 1986-ban és 1988-ban megjelenteket tartalmaz-
za, részint olyan kutatási tényanyagokkal egészült ki, melyek az akkori kiad-
ványokból kimaradtak. A könyv családinterjúkkal bővült, melyek bepillantást
engednek a rendszerváltásokat átélő hajósi svábok mostani életébe.

Budapest, 2006. február 16. – október 10.

T. Kiss Tamás – Tibori Tímea

AZ 1988-BAN KIADOTT KÖTET ELŐSZAVA

Akik hallottak Hajósról, erről a Bács-Kiskun megyei településről, talán annyit tudnak róla, hogy az ország egyik legmódosabb községe. Akik ismerik Hajóst, azok azt is tudják, hogy nemzetiségiak lakják.

Akik jól ismerik Hajóst, azok a hajósiak. Ők kétszer rugaszkodtak neki az életnek. Merthogy a község története is két szakaszra oszlik. A „K. e.” és a „K.u.”-, amelynek Krisztushoz semmi köze. Legfőlebb akkor, a nagy világgéést követő kitelepítéskor talán többen fohászokdtek hozzá, mint ma. Mert a „K.e.” és a „K.u.” nem jelent mást, mint a kitelepítés előtti és a kitelepítés utáni időket.

Mélyebb és maradandóbb nyomot az utóbbi hagyott. A felvidéki – aki tudatilag és érzelmeiben más tájhoz ragaszkodott, mégis Hajósra kényszerült költözni – ebben a községben próbált gyökeret eresztetni. A svábok otthona, hazája is Hajós volt és nem Németország. A hazátlanságból és száműzöttségéből fakadó elkeseredés roppant energiája szelepeket keresett. A felfoghatatlant megfoghatóvá kellett tenni. A községben maradt, szekérrel, vonattal vagy gyalog, egy batyuval és gyermekekkel a nincstelenségbe visszatérő sváb ember nekifeszült hát az otthonába, házába beköltöztetetteknek.

Az események kavardását felnőtt és gyermek egyaránt megszenvedte. Az így ejtett sebek a humanizmuson és a demokrácián is maradandó nyomokat hagytak. A kapott és adott sérülések mára begyógyulni látszanak. Aki körülnéz Hajóson, az önkéntelenül azt találja mondani, hogy a község fejlődését, népének anyagi helyzetét példaként lehetne állítani az ország valamennyi hasonló települése elé. Téved azonban az, aki a látványos eredményeket csupán a svábok kitartó szorgalmával próbálja megmagyarázni. Svábok ugyanis nemcsak Hajóson élnek. Másban kell hát keresni a jelenség magyarázatát. Talán éppen a helyi társadalmat alkotó és befolyásoló közösségekben.

Szeretünk kategóriákban gondolkodni, mert azt reméljük, hogy általa tisztábban és világosabban megragadhatjuk az egyébként bonyolult világunkat. Szívesen írtuk volna azt, hogy munkánk faluszociográfia, megkönnyítve nem-

csak a lektorok véleményformálását, de a fekete-fehér viszonylatokban gondolkodók állásfoglalását is. Ez a kötet azonban nem faluszociográfia, legalábbis tiszta értelemben nem az. Nem szociológia, jóllehet a mintegy öt éven keresztül tartó munka során olyan módszereket is alkalmaztunk, amelyek lehetővé tették a jelenségek általános érvényű összefoglalását. Kitérve a sváb nemzetiség sajátos asszimilálódására és önmegőrzésére, útkereséseinek kudarcaira és eredményeire: elsősorban a község közösségeire, illetve közösségként funkcionáló csoportalakzataira koncentráltunk.

Mindenkinek van tapasztalata, véleménye a közösségekről, és egyéni sorsa folytán különböző következtetésekre jut/hat/ott. Fontolóra vettük és tiszteletben tartjuk mások álláspontját, de úgy véljük, azáltal járulhatunk hozzá a közösségelvű gondolkodásmód árnyalásához, ha megfigyeljük és a nyilvánosság elé tárjuk a Hajóson létező és pulzáló közösségek világát.

A könyv nem tartalmaz szenzációs interjúrészleteket, nem az egyes emberről, hanem a hajósiakról szól. Nekik ajánljuk a kötetet – köszönve mindazt a segítséget, amelynek eredményeként összeállíthattuk jelen munkánkat.

A szerzők

MOZAIKOK

Akik hallottak Hajósról, erről a Bács-Kiskun megyei településről, talán annyit tudnak róla, hogy az ország egyik leggazdagabb községe.

Akik ismerik Hajóst, azok azt is tudják, hogy nemzetiségiek lakják. Sok német család, több száz évvel ezelőtt itt talált megélhetést, boldogulást. Megépítették a huszonöt-harminc méter hosszú, gazdasági épületekkel, istállókkal megtöltött oszloptornácos, hosszú, hatalmas sváb házakat, amelyek jellegzetessé formázták a község arculatát. Mára ezekből az épületekből alig-alig maradt. Sorra eltűnnek. Átadják helyüket a sváb- „építészetről” sem hírt, sem üzenetet nem hordozó, új, legfeljebb méretükben rájuk emlékeztető lakóházaknak.

A K. E. ELŐTTI VILÁGRÓL

Akik jól ismerik Hajóst, azok a hajósiak. A község nevének keletkezéséről többféle magyarázatot adnak. Az egyik szerint, amikor betelepítették őket, akkor a Dunán érkeztek, és ezért nevezték a környékbeli népek ezt a közösséget hajósiaknak. Idejövételükben valóban közrejátszott a hajó, figyelembe véve a korabeli közlekedési lehetőségeket és útviszonyokat. A másik ismert magyarázat szerint, a község neve onnan származik, hogy a falu mai területén egy vízfolyás vezetett, amely lehetővé tette a halászatot, illetve a hajózást. Ezért kapták a telepések a hajósi elnevezést. De közszájon forog egy harmadik magyarázat is. A török megszállás előtt ez a terület egy bizonyos Hajósy családé volt. A szóbeszéd igaznak bizonyult, mert több írásos dokumentum is alátámasztja létezésüket. Az első okleveles adat 1366-ból való. A dokumentumban a település neve Hayós. De később, 1420-ból, 1433-ból, és 1465-ben keltezett írásokban is ezen a néven szerepel a község.

A faluközösség korai történetéből kevés említésre méltó adatot talál a kutató. Annyi kiderült, hogy a török hódoltság előtti község vásártartási joggal rendelkezett. Az ország három részre szakadásakor bár nem lakatlan, de meglehetősen gyéren lakott ez a vidék. Arról azonban tudunk, hogy a község lakói 1543 és 1680 között tizedet fizettek. A törökök kiűzése idején és után, mint elnéptelenedett települést említi egy 1690-ből származó dokumentum.

A harcok elmúltával hatalmas lakatlan területek voltak Magyarországon. Az ország sűrűbben lakott északi és nyugati részeiről egyes földesurak átköltöztették jobbágyaik egy részét alföldi birtokaikra: nagy méreteket öltött, különösen a század első évtizedeiben a szervezetlen vándorlás: országos méretű telepítésre azonban csak külföldi, elsősorban a túlnépesedett német területekről beköltöztethető telepesek útján kerülhetett sor. Az 1722. június 27-én megnyitott magyar országgyűlés, III. Károly király jóváhagyásával elfogadta azt a törvényt, amely többek között foglalkozott a török uralom alól felszabadított vidékek benépesítésével is. Az országgyűlés az országba költöző földművelőknek 6 évi, a kézműveseknek 16 évi állami adómentességet biztosított. A területet, amely Gróf Csáky Imre kalocsai érsek birtokába került, aki 1710 és 1732 közötti időszakban töltötte be ezt a tisztséget, kérésére és javaslatára a szlovákokon kívül – toborzói segédlettel – német telepesekkel népesítették be. A betelepülni szándékozók előre küldött megbízottai úgy vélik, hogy a földterület legeltetésre alkalmas, művelésre kitűnő, de elhagyatott, mocsaras és veszélyes. A gróf birtokára az első 25 telepes család 1722-ben jött, majd ezt követően egészen 1726-ig minden évben érkeztek „német pionírok”. A levéltári adatok szerint a legelső faluközösséget az 1722. június 6-án érkező 25 család alkotta. A második hullám a következő évben érkező 9 családból állt, majd 1724-ben újabb 39 család érkezett. Az 1725 májusában jöttek csoportját 32 család alkotta. Végül 1726-ban további 28 családi közösség gyarapította a faluközösséget. A dokumentumok szerint 1731/32-ben mintegy 122 család élt Hajóson. /A betelepítés tulajdonképpen 1770-ig tartott./

Szükséges megjegyezni, hogy a telepítést Mária Terézia is folytatta. Pátensét 1763-ban adta ki, amely a birtokosokat telepítésre kötelezte. A „kalapos király”, II. József – németesítő politikájából adódóan – már sokkal hatékonyabb törvényt hozott. Az 1782-ben kibocsátott pátense jelentős kedvezményeket biztosított a betelepülni szándékozóknak. A kincstár épületeket, házat, kertet, földet, igavonó állatokat, földműveléshez szükséges eszközöket biztosított, sőt még az utazás és a költözködés költségeit is fedezte. A letelepedők tíz évre mentesültek mindenféle teher alól.

Kik vállalhatták azt, hogy szülőföldjüktől távoli, idegen világban folytatják életüket? Csak találgathatunk. A korabeli népvándorlás mellett, amely Nyugatra, az óceán túlpartjára, Amerikába irányult, megindult egy keleti irányú, a

szülőföldhöz mégiscsak közelebbi tájakra történő népmozgás is. A Hajósra érkező telepesek, egy 1933-ban kiadott munka (Málnási, 1933) szerint bajor, sváb, frank és rajnai területeken élő dologkerülők, kiknek fő foglalkozása és szenvedélye a szőlőtermesztés és az értelmet elhomályosító borkészítés volt. A kritika lehet elmarasztalás és/vagy elismerés. A szőlőtermesztés és a borkészítés ugyanis komoly szakmai felkészültséget igényelt már abban az időben is. Bizonyára akadtak olyanok, akiket a korabeli társadalom periferiájára szorultsága, vagy a helyi hatalom számára kényelmetlenné válása készíthetett/kényszeríthetett arra, hogy elhagyják a hazájukat. Nagyobb számban lehettek azonban azok, akik merész vállalkozóként, kezdeményezőként és reményekkel vágtak neki az új világ meghódításának. Sokan pedig megragadták azt a lehetőséget, amelyet a Habsburg uralkodók felkínáltak.

A Hajósra települőknek két csoportja különíthető el. Egyik a Bódeni tótól északra lévő községekből, még közelebbről a Bussen hegy környéki településekről érkezett: Bohner, Faller, Fusenecker, Ginal, Huber, Keller, Kübler, Lang, Mendler, Merkl, Papelauer, Reich, Settele, Stoffer, Schadt, Umenhoffer, Vatter, Wiedner családok. Nagyobb települések ezen a tájon: Dietelhofen, Niederbiegen, Oggelhausen, Rohmoos, Stafflangen, Umlingen, Weiler és a környéki falvak.

A másik csoport az említett területtől délebbre, a Duna menti településekről érkezett: Fiedler, Habermusch, Harsch, Hepp, Kern, Reiter, Ruff, Sauter és Tinner családok. Az összeírásokban megnevezett helységek: Biberach, Ehingen, Ochsenhausen, Offingen, Riedlingen, Saulgau, ettől kicsit távolabb a Duna mentén Ulm és Donauwörth.

A szorosan vett sváb földön kívül, azt körülvevő területekről is csatlakoztak az idetelepülőkhez. Svábföldtől keletre, Württemberg tartomány déli részéről /Zell/ érkezett a Fischer és Krausz család. A Rajna középső vidékéről, Frankóniából érkezett a Ginder, Siegl és Stalter család /Beuren, Oberwettingen/. Az erős politikai hatalmat jelentő Bajorország területéről viszonylag kevesen érkeztek Magyarországra, de Hajósra onnan is települt egy család: Beck. Néhány családról az ausztriai eredetet lehet kimutatni, ilyenek a Scherer, Schön.

Az 1770-es urbárium /Pm.Lt. TML.IV.1. 1-4./ szerint Hajós lakossága, az úrbéresek névsora szerint 210 fő.

Az 1722-1726-os megtelepedést követően a magyarországi községekből újabb német családok települtek Hajósra. Az első megtelepülők neveit már nem találjuk a legelső fennmaradt adóösszeírásban, amely 1731/32. telén készült. Ugyanakkor ebben feljegyzik, hogy 9 család a Bánátból, Baranyából és Tolna megye községeiből érkezett. A XVII. század során még további családok, mind német nevűek, érkeztek Hajósra.

A területre érkezőkkel az 1722/23-ban üléselő országgyűlés által hozott törvény értelmében az érsek szerződést (egyezséget) kötött, amely tartalmazta a telepesek kötelezettségeit és jogait. A megállapodás jó néhány évvel később, 1728. április 14-én került csak hitelesítésre. (OL. C. 3081)

A Duna régi medre /Vajas/ árterületének kiemelkedésén települt községtől keletre húzódó földtani törésvonal egy agyagos dombvonulatot alakított ki, elválasztva egymástól két talajtípust. A homokot, amely alkalmas a szőlő- és gyümölcsstermesztésre, és a kötöttebb talajt, amin főként takarmánynövényt termesztenek a hajósiak. Az így kialakult agrokultúra lehetőséget teremtett az állattenyésztéshez, ami viszont elősegítette az intenzívebb szőlőtermesztést, hiszen jó minőségű istállótrágyát biztosított.

A község mai területét mocsaras-vizes rétekkel váltakozó tölgyes boríthatta. A szájhagyomány szerint, de a helynevekből is kikövetkeztethető, hogy a telepesek, amikor szomszédolni jártak – főként télen – a vadak, elsősorban a farkasok miatt, vasvillákkal és ásókkal mertek csak közlekedni.

A falut a telepesek közösségei két patak partjára építették. Az egyik mellett működött az érseki vízimalom. Egyébként az érsek fontosnak tartotta a település fejlesztését. Például mérnököt hivatott Bécsből, hogy a lakosok jobb házakat és középületeket emeljenek. Sőt, a szegényebb családoknak – előlegként, későbbi térítési kötelezettséggel – állatokat is adott.

A fellelhető dokumentumok szerint Csáky Imre kalocsai érsek 1723-ban plébániát alapított és a faluközösség első lelkipásztorának Schurian Tamást nevezte ki. 1724-ben már egy kápolna is szolgálta a gyülekezet hitéletét. A szájhagyomány szerint az első betelepülők, a jelenlegi falu református imaháza helyén, egy romos templom /klostrom?/ maradványaira bukkantak. Négy év múlva, 1728-ban Zofahl Lőrinc tervei alapján elkezdődött a templom építése, és 1730-ra el is készült, melyet 1879-ben megnagyobbítottak. A barokk stílusban épült templom védőszentje Szent Imre herceg lett. A templomot – írják a korabeli krónikák – egy szigetre építették, a két patakmeder közé. A telepések pedig, a templom köré temetkeztek. Ugyancsak a XVIII. században készült el barokk stílusban a Nepomuki Szent János-szobor.

A Bussen-Offen-ből hozott kegytárgy miatt Hajós viszonylag korán búcsújáró helyé vált és az évszázadok során alig veszített jelentőségéből. A templom fából faragott, festett Szűz Mária-szobrát, – melyet a Bussen-hegyi kegytemplomban őriztek, majd a zwiefalteni bencés szerzetesek vettek magukhoz, és amely valószínűleg Michael Erhart ulmi mester műhelyében úgy 1500 körül készülhetett – az 1726-ban érkező utolsó telepes csoport tagjaként, egy bizonyos Hall Mária Anna /Wiedner Mátyásné/ nevű asszony hozta magával még az őshazából, amelynek már Németországban is csodatételt tulajdonítottak. Hajóson kezdetét vette a búcsújárás. (Bálint, 1944) Ennek hírére gróf Klobusiczky Péter kalocsai érsek a XVIII. század közepén két – 1749-ben és 1752-ben – alkalommal is vizsgálatot rendelt el. Az érsek az 1752-es Visitatio Canonica alkalmával megbizonyosodott a csodák bekövetkezéséről és azok hitelességéről. Gróf Klobusiczky Péter érsek 1752-ben új főoltárt készíttetett és a kegyszobrot a Szent Antal-mellékoltárról ide helyezték. Végül VI. Pius pápa, Kollonich László /1787 – 1817/ érsek kérésére Hajóst búcsújáró helyé nyilvánította és 1794-ben már teljes búcsút engedélyezett az ide zárándoklóknak. A Kárpát-medencében Hajóson egyedülállóan nem pünkösdkor és nem Mária-napon, hanem Szent Imre ünnepén, Fehérvasárnap /november 5./ van a templomi búcsú, amikor hazalátogatnak a rokonok, ismerősök és a távoli vidékekre elszármazott hajósiak. A hajósi házaknál ekkor történik a nagy vendéglátás, a „torkos búcsú”. A „nagy búcsú” azonban Nepomuki Szent János nyolcadába /május 16./ eső vasárnap. Ekkor több ezer ember érkezik a faluba, elsősorban imádkozni, énekelni, Szűz Máriát köszönteni. Hajóst nemcsak a németek, hanem

a kiskunsági és Kalocsa-vidéki magyarok a Duna-melléki szlovákok, Észak-bácskai bunyevácok is egyformán felkeresik. Hatalmas búcsús csoportok érkeznek Szabadkáról, Zentáról, Szegedről, Kecskemétről, Kiskunhalasról.

A kegytárgy, mint szimbólum rendkívül fontos szerepet töltött be a sváb telepések közösséggé szerveződésében, a lakosság „meggyökerezésében” és honfoglalásában. A Szent Mária-szobor mind a mai napig „köldökszínórként” köti össze a hajósi svábokat az őshazával, olyan szimbólum, védőszent, amely oltalmazza vállalkozásukat, elősegíti a befogadó népekkel /magyarok, bunyevácok/ való békés együttélés kialakítását, de a megpróbáltatások elviselését is.

A község ügyes-bajos dolgait a hajósiak által, érseki beleegyezéssel megválasztott vezetők, bírák intézték. A fellelt dokumentumok alapján, az alábbiakban feltüntetett bírók irányították a község életét.

Név	Év
Dobler György	1725
Watter /Fotther/ József	1726
Dobler György	1730
Beck József	1816
Beck József	1833
Fusenecker Ferenc	1863
Mendler Miklós	1870
Fusenecker Ferenc	1880
Beck Mátyás	1889 – 1890
Beck Lőrinc	1891
Fusenecker György	1897
Mendler Sebestyén	1900
Beck Mátyás	1907
Fusenecker József	1913
Beck Ferenc	1915
Hepp Imre	1923
Hepp Imre	1929

A templom mellett az 1730-as években megépült a község másik jelentős épülete is. A helyi hagyomány szerint a kastélyt Mária Terézia fogadására létesítették, de a királyné mégsem látogatott el Hajósra. A legendában lehet némi igazság. Feltételezhető, hogy maga az uralkodó személyesen is szeretett volna meggyőződni arról, hogy a török hódoltság alól felszabadított területekre betelepített németek milyen körülmények között élnek. /Egyébként a plébánia parókiáján található és látható Mária Terézia és férje, valamint VI. Károly és felesége olajjal festett portréja./ A Vadászkastélyt Gróf Patachich Gábor kalocsai érsek emeltette, pihenő-, mulató-, szórakozóhelyül. A közelében terült el a Vadaskert – ma beépített része a községnek – és az ún. Fácános. Mindkét területen bőséges a vadállomány. Ide jártak vadászni az érsek vendégei és a főurak. Gróf Batthyány József kalocsai érsek – 1766-67-ben – Gföller Jakab gödöllői építőmesterrel barokk kastéllyá alakította át az épületet. Megnagyobbította, emeletet építtetett rá, tornyokat rakatott a sarkokra és díszes kapukkal láttatta el. Az érseki palota megépüléséig a kalocsai érsek lakóhelyéül is szolgált. A község ebben az időben nemcsak kedvelt tartózkodási helye az érseknek és más egyházi személyeknek, hanem hivatalos funkciókat is betöltő intézmény. Itt szentelik fel 1752-ben a Kalocsán végzett kispapokat, sőt ebben az esztendőben még püspökavatásra is sor került Hajóson. Egy évvel később – 1753-ban – pedig a ferences és kapucinus rendi szerzeteseket szentelik fel a templomban.

Az intenzív egyházi, vallási és politikai élet következtében Hajós egyre jelentősebb helyet vívott ki magának a környéken. Alátámasztja ezt az is, hogy a község 1756-ban, Mátyás Ferenc jegyzőségének első évében vásártartási és mezővárosi jogot szerzett. Hajós mindinkább kereskedelmi központtá fejlődött. Egy 1871-ből származó dokumentum szerint a hajósi vásárok március 25-e utáni vasárnap és hétfőn, Péter-Pál napján, és Szent Mihály utáni vasárnap és hétfőn.

A korabeli faluközösség toleranciáját jellemzi, hogy a község 1760-as években több zsidó családot is befogad. Feltételezhető, hogy a zsidóság befogadásában közrejátszhattak a sváb közösségek községgé szerveződésének „stációi” is. Átélték a letelepedéssel járó valamennyi bonyodalmat és szolidárisak voltak a

„meggyökerezni” akaró zsidókkal. Hajóson 1880-ban – a népszámlálási adatok szerint – 60 zsidó vallású ember élt. Újvidéken és Hajóson egyházközségük is volt. A hajósi rabbit Izsák Mihálynak hívták.

A faluközség életében az 1768. év az első igazi megpróbáltatások esztendeje. A község jelentős részét árvíz sújtotta. Megrongálódott 87 ház, elpusztult 6 ló, 33 szarvasmarha és mintegy 30 sertés. A vermekben tönkrement 41 pozsonyi mérő búza, a határban pedig majd 63 pozsonyi mérő őszi vetés. /Egy pozsonyi mérő, mint súly, búzában kb. 50 kilogrammot jelenthetett, mint vetésterület pedig kb. 550 négyszögölt./ Hasonló természeti katasztrófa 1877-ben volt, amikor tűzvész pusztította el a település jelentős részét.

A köz(össég) differenciálódását és rétegződését jelentősen meghatározta az anyagi, jövedelmi, vagyoni helyzet. A fellelhető nyilvántartások és kimutatások alapján következtethetünk arra, hogy ebben az időben, az 1700-as évek második felében, illetve vége felé kezdhettek kialakulni egy-egy famílián belül a „gazdag” és a „szegény” ág. Közrejátszott ebben a Mária Terézia által 1767. január 23-án kibocsátott úrbéri rendelet is, melyet Hajóson gróf Batthyány József kalocsai érsek hajtott végre 1770-ben. Az Urbárium tisztázta a legelőhasználatot, a tűzifahasználatot és a hajósiak számára annyira fontos szőlőművelést és a bortermelést érintő kérdéseket.

A reformkorról szinte semmi írásos, vagy szójhagyomány által megőrzött emlék nem maradt fenn. A szabadságharc időszakáról is csupán annyi, hogy a faluban nemzetőrséget szerveztek mintegy 120 fővel.

A faluközség életének alakításában egyre nagyobb szerepet töltenek be az intézmények, különösen a Vadászkastély. Az épület kezdetben a főnemesek pihenését és kikapcsolódását, szórakozását szolgálta. Haynald Lajos bíboros-érsek rendelkezése értelmében azonban rövidesen árvaházzá kellett átalakítani. A „Hajósi Haynald Árvaház” megszervezése már Várossy Gyula érsekre hárult, aki a létszámot 30 fiúban és 30 leányban szabta meg. Az intézmény 1907-től kezdte meg a működését. Azok az árvák kaptak itt helyet, akikről senki sem gondoskodott, akik elvesztették szüleiket. A gyerekekkel apácák foglalkoztak. A kastélyban egy óvoda működött és iskolai oktatás is folyt, 1909-ben pedig már itt tanult a község

valamennyi iskolaköteles leánya. A „Miasszonyunk”-ról elnevezett apácarendi nővérek óvodai, iskolai és árvaházi nevelőmunkájával nemcsak Hajós előjárósága, de a faluközösség is elégedett volt. Az 1945-ös földosztáskor például a Földosztó Bizottság 300 holdat juttatott az Árvaháznak. Egyébként Hajóson óvoda 1891-ben létesült. Az első óvónő Vall Anna, egy bérelt helyiségben foglalkozott a gyerekekkel.

Császka György kalocsai érsek 1895-ben felajánlotta: ha a „község telket ad, a faluközösség pedig elvégzi az igás és kézi munkát”, akkor biztosítja az óvoda és az óvónői lakás megépítéséhez szükséges összeget. Végül az óvodát az érseki uradalom Hajóson lakó kasznárának a házából alakították ki.

A Pest-Pilis-Solt-Kiskun Vármegye Monographiája c. kiadványból képet alkothatunk arról, hogy milyen lehetett a XIX. század második felében a község. A leírás alapján a főutcák szabályosak és szélesek voltak. A házakat sokáig rakott sárral építették. Egy 1890-ben készült statisztika szerint 4227 ember élt Hajóson.

A faluközösség Márkus Lajos plébános vezetésével új – nincsenek adatok – Kálváriát épített a templom mögé, amelyet Troll Ferenc pécsi kanonok, Hajós szülötte szentelt fel és korhűen került jóval később a XIX. század végén felújításra, majd a XX. század második felében restaurálásra. A rendezett területen látható stációkat a pécsi Zsolnay-gyár színezett kerámia-domborművei díszítik.

A faluközösséget szolgáló civilizációs intézmények, a községi posta 1868-ban, a távírda 1890-ben létesült. Távbeszélő szolgálat pedig 1922-től működött.

A helyi gazdasági élet fejlődése megkívánta, hogy 1889-ben az Országos Központi Hitelszövetkezet tagjaként a község gazdái Hitelszövetkezetet alapítsanak, amely 1911-ig működött. A pénzüintézet megszűnése után még ugyanabban az évben létrehozták a Hajósi Takarékpénztár Rt-t.

A faluközösség 1891-ben tovább fejleszti szolgáltatásainak intézményesítését. Új Községházát épített /a terveket egy Lacza nevű építész készítette/. Gyógyszertárat /patikát/ működtet 1874-től a településen.

A tanügyre, oktatásra vonatkozó legelső – jelenlegi ismert adat – 1737-ből származik. Egy anyakönyvi bejegyzésből, amelyen Keller János nevű kántortanító aláírása olvasható, aki tudomásunk szerint akkor a település jegyzője is volt. Valószínű, hogy a gyerekek tanítására egy iskolának kinevezett épület szolgált, amely egyben tanítói is, sőt jegyzői lakás is. Az oktatás egyetlen tanteremben történhetett, mert 1802-ben építették meg a másodikat. A reformkorban Sauer János nevű tanító néhány tanügyi kérdést szeretett volna saját körzetében megoldani. Országos szinten Bárány Eötvös József a törvény erejével akarta rendezni az iskolaügyet, de arra csak a kiegészítést /1867/ követően / 1867. évi XXXVIII. Tc./ kerülhetett sor.

Gróf Klobusiczky Péter érsek 1842-ben egy új iskolával ajándékozta meg a községet. Az épület két tanteremből, a tanító részére 3 szobás lakásból állt, a segédjének pedig egy szobát biztosított. Az iskolát az 1850-es években kibővítették.

Az eredményesebb tanulási feltételeket szolgáltatta Kleiner Adolf hajósi plébános, később kalocsai nagyprépost, Császka György érsek és Troll Ferenc pécsi kanonok adományaiból létesített könyvtár, amely 160 kötetével nyilvános népkönyvtári feladatokat is ellátott.

A település fejlődését jelentősen befolyásolták a mindenkori kalocsai érsekek és más egyházi személyek. Jelzi ezt a földesúr és Hajós városjogú község, mint volt jobbágytelepülés között megkötött úrbéri egyezségben foglaltak végrehajtása. Az 1853. március 2-án kelt Császári Nyílt Parancs értelmében rendezni kellett végkielégítés formájában az úrbéri viszonyokat. Hajóson is – mint az országban mindenhol – erre csak hosszas huzavona után, az 1800-as évek végén került sor.

Hajós társadalmi és közösségi életét – más településekhez hasonlóan – befolyásolta az első világháború. A statisztika szerint 1965-en vettek részt a harcokban, 126-an meghaltak, akik után 24 hadiárva és 61 hadiözvegy maradt. A faluközösség csak 1942-ben – jöllehet már az 1930-as évek legelején foglalkoztak a gondlattal – tudott emlékművet emelni az elesettek tiszteletére. A Hősi Emléket

Megörökítő Bizottság kezdeményezésére született 1917. évi VIII. Tc. kötelezővé tette, hogy a háborúban elesettekre méltó módon emlékezzenek meg a települések. A bronzhiány és a két világháború között történt köztéri „modern” szoborkísérletek következtében Marjanovics György és Földváry Béla szobrász alumíniumból készítette el az emlékművet.

Az Őszirózsás Forradalom Hajóson is éreztette hatását. Novemberben megszervezték a nemzetőrséget, amely 50 főből állt, parancsnoka Barra Kálmán tanító lett. A Tanácsköztársaság idején öttagú direktóriumot alakítottak. Az elnök Riposán Aurél. Áprilisban megválasztották a Munkás, Katona és Földmíves Tanácsot. A rend fenntartása érdekében megszervezték a Vörös Őrséget, tagjai voltak Mandler József, Fusenecker Tamás, Fusenecker Tóbiás, Beck Ferenc, Beck Mátyás. Megalakították a különféle – lakó, építési, művelődési és egyházi javakat átvevő – bizottságokat is.

A lakosság Hajóson is tanácstalan és zavarodott. A világháborút követő békétárgyalásokról szóló ellentmondó hírek áttekinthetatlenné tették a viszonyokat. Nemcsak a katonaviseltek és a település szegényei, de a gazdák is várták a nagybirtokok felosztását, a viszonyok rendezését. A várakozásokkal ellentétben a gazdasági-politikai és a katonai helyzet rosszabbodása miatt életbe léptetett szigorú rendelkezések egyre elviselhetetlenebb terheket róttak a vidéki lakosságra. A közélettel kapcsolatos drákói utasítások, az egyházellenes politika Hajóson is nagy elégedetlenséget váltott ki. Kirobbant a Kalocsa-környéki felkelés. Kalocsán arra a hírre, hogy a vörös diktatúra felszámolja a keresztény rendházakat, utcára vonultak a város vallásos női és tüntettek a szervezetek védelmében. Kunfi Zsigmond közoktatásügyi népbiztos – aki egyébként emberségesen bánt mindenkivel – utasítására a vörösök letartóztatják Várady L. Árpád kalocsai érseket és a vezető papokat, akiket Budapestre szállítanak. Számos helység mellett Hajós is részt vállalt az ellenforradalomban. A községből többen csatlakoztak a felkelőkhöz, akik – többek között – megtámadták a Hajóson állomásozó, majd a pincék közé visszavonuló bácskai vörös ezredet. A lázadást Szamuely Tibor Budapestről érkező vasasezred alakulatai leverték. A kalocsai haditörvényszék több községre – büntetésül – hadisarcot vetett ki. Hajósnak 50 szarvasmarhát, 11 sertést, 100 libát, 50 kilo-

gramm zsírt, 3000 tojást kellett rövid határidőn belül beszállíttatnia, valamint 90 000 koronát kifizetnie. Ellentétben Kalocsával, ahol több embert kivégeztek és Dunapatajjal, ahol valóságos harctéri ütközet zajlott le, nem tudunk arról, hogy Hajóson lennének áldozatok. (Gerencsér, 1993)

A háború és a forradalmak megviselték a faluközösséget, az élet azonban ment tovább. Az előljárásság 1921. március 21-én bejelentette, hogy az érseki uradalom jószágkormányzójával és néhány mérnökkel folytatott tárgyalás alapján biztos kilátás van arra, hogy a házhelyeknek alkalmas belső földterületeket eladják a lakosságnak. Valóban 1922 májusában az érsekség 90 katasztrális hold földet viszonylag olcsón házhelynek eladott. A Főcsatorna építése 1923-25-től folytatódott, ami a község külterületét tovább növelte, hiszen a vizes-mocsaras területek kiszáradtak, és művelhetőkké váltak. Az ún. Nagyatádi-féle földreform /1920.évi XXXVI. Tc./ keretében pedig a nincstelenek, a törpe-és kisbirtokosok nagy része is földet kapott. A Nagyatádi-féle földreform úgy próbált valami féle igazságot szolgáltatni, hogy érintetlenül hagyta a nagybirtokrendszert. A törvény nem írta elő a kötelező földosztást, házhelyek is kishaszonbérletek juttatását tette csak lehetővé. Arra viszont módott adott, hogy a nagybirtokosok távol eső, rossz minőségű földeket adjanak el a földreform során. A családoknak mintegy 70 házhelyet, 689 hold szántót és 199 holdnyi legelőt osztottak szét. Az uradalom, miután a község fejlődését akadályozta a Fácánosnak nevezett erdő, ezért 1938-ban kitermelte a fákat, majd a következő évben felparcellázta a területet, és házhelyeknek eladta.

Hajós fejlődésében a korábbi időszakhoz képest másféle szakasz kezdődik. A községben élő családok egyik legjellemzőbb vonásává válik a munkába temetkezés. Jellemző lesz az örökös és kielégíthetetlen szerzési vágy. A hajósi svábok értékrendszerében valamiféle kettősség kezd mutatkozni. Ragaszkodnak szokásaikhoz és hagyományaikhoz, melyben minden élettevékenység a munka köré épül és annak a függvényében létezik, ugyanakkor egyre erőteljesebben jelentkezik egy polgári, sőt individuális értékrendszer is, melyben a munka nem más, mint a birtoklás, az anyagi és szellemi javak megszerzésének, a jobb lét elérésének eszköze.

Akkortájt kezdte járni az a mondás, „ha nem jön a háború, tán' még a dusnoki templomot is megveszik a hajósiak”. Való igaz. A dusnoki határ jelentős részét fel-

vásárolták a hajósi gazdák. A község határában az érseki uradalmon kívül idegen falubéli gazdának nem volt, nemigen lehetett földje. A község társadalmának rétegződése folytatódott, de már bizonyos változásokkal. A familiák „gazdagabb” ágának kisebbik része tovább vagyonosodott, a szegényebb családok viszont igyekeztek helyzetükhöz mérten, „egyről a kettőre jutni”. Ebben az időszakban alakul ki a község nyolc-tíz rangos családja, /pld. Mandler/. A leszármazottak elmondásaiból arra lehet következtetni, hogy ezek a családok elsősorban gazdálkodási, kereskedelmi ismereteikkel, tanulással és racionális munkakultúrával gyarapították vagyonukat. A hajósiak jelentős része viszont önkizsákmányoló módon, hihetetlen munkabírással érte el, hogy akár bérleménnyel, gyerekeik, sőt maguk napszámos vagy cselédséget vállaló munkájával válhassanak kis-és középbirtokossá. Nem csekély azonban az ún. agrárproletárok száma sem.

Az 1930-as népszámlálás Történeti Statisztikai Kötetek alapján T. Molnár Gizella szerint (T. Molnár, 1997) Hajós az alábbi képet mutatja.

Kereső		Eltartott		Összes népesség	
fő	%	fő	%	fő	%
2351	45,3	2835	54,7	5186	100

A településen lakók túlnyomó többsége a mezőgazdaságból szerezte a megélhetését, nagy számban dolgoztak azonban más ágazatokban is. A község lélekszámát alapul véve viszonylag sokan folytatnak ipari tevékenységet.

Foglalkozás	Fő	%
Mezőgazdaság	2032	86,4
Ipar	161	6,9
Kereskedelem	33	1,4
Közlekedés	11	0,5
Egyéb	114	4,8
Összes kereső	2351	100

Mozaikok

Érdemes pillantást vetni a korabeli birtokviszonyokra is. Az egy hold feletti földbirtokkal rendelkezők megoszlása 1930-ban.

Birtokos és bérlő										Összes (birtokos, bérlő, részes művelő)	
100 holdon felül		50-100 hold között		10-50 hold között		1-10 hold között		részes művelő			
fő	%	fő	%	fő	%	fő	%	fő	%	fő	%
0	0	4	0,5	177	22,3	602	75,8	11	1,4	794	100

Összehasonlítva a mezőgazdaságban dolgozó kereső népesség és a birtokviszonyok adatait látható, hogy a kis-és középbirtokosok vannak túlsúlyban, de magas a birtoknélküliek és a gazdasági cselédek száma is.

Birtoknagyság	fő	%
1 hold feletti földbirtokkal, bérlettel rendelkezők	794	39,1
segítő családtagjuk	701	34,5
1 holdon aluli birtokkal rendelkezők	85	4,2
birtok, bérlet nélkül	268	13,2
gazdasági cseléd	178	8,8
mezőgazdasági tisztviselő	3	0,1
Napszámos	3	0,1
Összesen	2032	100

A Duna-Tiszaközi Mezőgazdasági Kamara 1934-ben készített felmérése szerint Hajóson két római katolikus felekezeti elemi iskola működik 11 tanítóval, és létezik egy gazdasági ismétlő iskola is.

Mendler Istvánnal folytatott beszélgetés során elhangzottak jellemzik a korabeli hajósi viszonyokat:

„...sokan próbálták folytatni a tanulmányaikat. Három-négy pap, két jegyző, egy pár tanító került ki abból a garnitúrából. De az utána következő korosztályból szinte senki sem tanult tovább, egy-két értelmiségi, egy-két iparos, kereskedő kivételével. Amikor kijártam a hat osztályt, akkor az egyik nagybácsim – jegyzőnek készült – erőltette mindenáron, hogy tanuljak tovább. Édesanyámnak – szegénynek – más volt a véleménye. Kellett a munkaerő, így aztán abbamaradt a tanulás. Tizenöt éves koromban, édesapám ismét elkezdte emlegetni a témát. Eredményeként magánúton elvégeztem a polgárit. Trágyás szekéren, kendőbe csomagolva vittem a könyveket... akkor megindult a tanulás iránti kedv az utánam jövőknél is. Egyre többen mentek a polgári iskolába... szerettem tanulni... Jánoshalmán működött egy kétéves gazdasági szakiskola. Elvégeztem. Hazakerültem, mint aranykalászos gazda. Nem tekintem nagy dolognak, de jele volt annak, hogy változások előtt állunk... és jött a háború!...”

(Hajósi mozaikok, Szeged, 1986. Szerk: T. Kiss Tamás)

Az emlékezet szerint Hajóson a világháborúk közötti időszakban két fonó működött.

„...ezekben zajlott a falu társadalmi életének, vagy ha úgy tetszik, a közművelődésnek egy jelentős része. És ezeket a fonókat adminisztratívve számolták fel. Mikor én ide kerültem, még akkor is ment a rendőr farsangonként és intézte a fonókat szanaszéjjel, mondván azt, hogy ott volksbundos nótákat énekelnek. Akkor is az volt a véleményünk és most is az, hogyha egy rendszer attól dől meg, hogy húsz sváb ember énekel egy háznál, akkor nem biztos, hogy a sváb emberekben van a hiba...” – említette beszélgető partnerünk, Alföldi Albert.

A hajósi svábok társas-közösségi színterei között létező/működő fonók két nagy csoportra osztották a község fiataljait. Az ún. „kinti” /svábul „aussere”/ fonóba a templomtól jobbra lakók jártak, az ún. „benti” /svábul „ennere”/ fonóba pedig a templomtól balra lakók mentek. Mendler István úgy véli, hogy „kétszáz évvel ezelőtti falu lehetett a tulajdonképpeni »benti« rész. A másik a »kinti«, meg a sziget. Valószínű, hogy itt valamikor valamilyen sziget lehetett, melyet megszüntettek.” A „kinti” és a „benti” megkülönböztetés szájhagyományok útján történő fennmaradása is megerősíti, hogy a terület, ahol a betelepülők letelepedtek a középkorban vizes, mocsaras vidék volt. Az évszázadok során folyta-

tott lecsapolási és vízszabályozási munkák eredményeként az 1980-as években a Dunavölgyi-főcsatorna, a falut át-meg átszelő Malom-ér és annak tóvá duzzadó része, valamint a Sipsa-hajósi-csatorna jelenti a vizet.

Közismert, hogy alapvetően a két világháború közötti időszak fonói, mint helyi és sajátos normák szerint működő közösségi színterek, elsősorban a fiatalok ismerkedését és szórakozását szolgálták. A fonó a fonalkészítés hagyományos közös munka- és szórakozási alkalmát és terét jelenti. A fonónak különböző típusai voltak: asszony-, leány- és vegyes fonók. A fonó volt az a hely, ahol a fiatalok táncoltak, testedző játékokat játszottak. A testedző játékok általában valamilyen munkamozzanatot utánoztak: kenderszövést, tilolást, motollálást, liszt-őrlést, köszörlést, olajütést, diótörést. Tréfálkoztak, ugratták egymást, közösen végezték a házasság- és a férjjeslő praktikákat. A fonó volt az a hely – főként télen –, ahol a legény és a leány felügyelet nélkül időzhetett éjfél utánig is. Látszólag több szabadság, szórakozás, játék folyt itt. A fonó volt az udvarlás hagyományos színtere, ahol a csókot és az ölbe ültetést is megengedték a fiataloknak, ami egyébként nyilvános helyen tiltott volt. A fonó a téli szórakozás és játék fő színtere, ahol helye van a mesemondásnak, balladáknak, históriás énekek előadásának, a dalok éneklésének és a találás kérdéseknek is. Persze sok lemondással járhatott egy fonóházi asszony élete, ez is lehet annak a magyarázata, hogy általában idősebb özvegyasszonyoknál volt fonóház. A fonóháztartó otthonát teljesen átadta a fiataloknak. Minden nyugalmát feláldozta. Együtt játszott a fiatalokkal, figyelte táncaikat, dalaikat. Tanította őket játékokra és énekekre, fonóházi szokásokra. Ő volt az előkészítője a menyecskeéletnek. Persze meg is kapta a „bérét”, ha jól végezte a dolgát. Ismerte a legények és a leányok körülményeit, segítette a fő cél megvalósulását: a férjhez menést. Vittek is a leányok neki, amit csak tudtak.

Mendler István elmondása szerint:

„a fonók azok a téli időre... a kocsmai táncmulatságok... a nyári időkre estek. A lányok karonfogva egymást, teljes kövesút szélességében jöttek énekelve. Szép volt az, amikor a táncmulatságra, télen pedig a fonóba jártak a fiatalok. Aztán ott volt az ún. sóhordó – hát svábul ez másként jön ki. Tizenvalahány literes hordó, úgy sorra, mindegyik megtöltve. Levitték a fonóba, és összejöttek. Főként

szombatonként, noha hétköznapi is lehetett oda járni. Iszogattak, kártyáztak. A szilveszteri meg a farsangi multságok is ezekben a fonókban voltak. Némi szilvesztertől, január hatig is eltartott. A farsangok meg egészen hamvaszó szerdáig. Úgyhogy ezek a svábok, amilyen kitartóak voltak a munkában, legalább annyira kitartóak a mulatozásban. Volt úgy, hogy a legények haza sem mentek. Járták a lányos házakat és a vége az volt, hogy jó nagy bográcsokban, vagy lábasban kolbászos paprikást főztek.”

Egyik beszélgető partner mesélte:

„fiatal koromban az asszonnyal jártam a fonóba... És ilyenkor valahol kibéreltünk egy szobát, ahol lehetett táncolni. Postás nénihez jártunk táncolni szombat, vasárnap esténként. Ez a másik szomszédom, mert ez mindig ilyen fantáziás ürge volt, azt mondja egyszer, hogy ő bebújik a kemencébe. Én meg utána. Egy másik meg ránk zárta az ajtót. Egyszer meg kitalálta, hogy ő télire befonja a szalma közé magát. A másik meg meggyújtotta. Na, volt aztán kabaré, mire eloltottuk. Ezek a tréfák mentek akkor, mert nem volt más szórakozási lehetőség, csak ilyen. Emlékszem, házigazdánk ács volt, aztán télen odatette a ház oldalához a létrát, hogy mi másszunk föl rajta. Ő meg közben rázta a létrát, mi meg potyogtunk le a hóba... Volt úgy, hogy egy hétig nem mentünk haza. Éjjel mulattunk, nappal meg elmentünk a lányokhoz. Aki elálmosodott valahol, ott aludt. Összeszedtünk egy csomó kolbászt meg tojást, a lányok megfőzték. Na ez volt akkor...”

Hajóson is kialakultak olyan csoportosulások /bandák/, melyek máshol az Alvég – Felvég, falu – tanya településrészek szerint szerveződtek. Mindenki, aki a község egy-egy meghatározott részén lakott, elérve a serdülőkort automatikusan került bele abba a csapatba, amely területenként szerveződött. Senki nem jutott volna az eszébe, hogy esetleg másféle társaságba, Hajós más részén szerveződő bandába kerüljön.

Az időse/bbe/k átjárhattak az egyik fonóból a másikba, a fiatalabbaknak azonban ez nem volt ajánlatos. Amennyiben mégis megtörtént, akkor következményekkel kellett számolni. Az öregek elmondása szerint, volt még egy harmadik, fiatalokból álló társaság is. Ők voltak a „szigetiek”. A csoportot a község

főutcájában lakó nagygazdák fiai alkották. A különféle közösséghez való tartozás mássága, a virtus, az ital vagy egy lány egyaránt egymásnak feszíthette a fiatalokat. Mendler István, aki a „bentiekhez” tartozott így nyilatkozik az ellentétekről:

„az idősebbek mindenkit ismertek. Mindenki-mindenkinek köszönt. Ettől eltértek a fiatalok, tehát a „kintiek” és csupán csak virtuskodásból. Biztos vagyok benne, hogy ők sem tudták, hogy miért haragudott az egyik társaság a másikra. Nem hiszem, hogy tudták volna. Én akkor még legényke voltam De én is görbét jártam a pincébe. Tizenöt-tizenhat éves koromban, még talán bicska is került a zsebembe. A verekedések büszkeségből, virtuskodásból, kivagyiságból történtek. Nem azért, mert én gazdag vagyok, hanem azért, hogy én vagyok az erősebb...”

A másik beszélgető partner szerint:

„...volt a fonó, táncoltunk, dorbézoltunk, ez volt akkor. A kocsmában ott volt a rezesbanda. Na, nem az egész falu, mert azok onnan „kintről” nem nagyon jöhettek. A templomon túl, a tanyaháznál volt a válasz-vonal. Ha onnan átjött valaki, az nem tetszett, akkor jól elkalapálták. Így szórakoztak. Volt ott halál is, az egyik tagnak úgy bevágták a fejébe a bicskát, hogy meg is halt. Már a pincében kezdték. Én akkor nem voltam ott, mikor megjöttem, azután hallottam, hogy mi történt. Ott kaptak össze valamin. Akkor volt ilyen virtuskodás. Most már nincs. Összeszoktak a fiatalok, jönnek ide a diszkóba, ahogyan hallok még Pestről is jönnek. És házasodnak össze piszkosul! Magyar-sváb. Keverik piszkosul a vért! – hát mondjuk ez köllött is már. Innen mennek máshová férjhez a lányok, távolabbról meg hoznak, Kalocsáról, mindenhonnan...”

A püspöki kar 1936-ban hagyta jóvá a falusi legényegyleti szervezkedést. A községben is, amely sokat köszönhetett a mindenkori kalocsai érseknek, és dominánsan katolikus vallású településként volt számon tartva, papok és apácák közreműködésével létrejött a KALOT /Katolikus Agrárifjúsági Legényegylet/ helyi közössége, amely a katolikus nőtlen fiatalok vallás-erkölcsi nevelését, nemzeti, szociális érzésének elmélyítését, a földművelő élethivatás és a család gondolatának ápolását tűzte ki célul. A tagok azonban jobbra iparos családok fiai voltak. Előadásokat hallgattak, színelőadásokat rendeztek.

Néhány gazda Hajóson is összefogott és gazdakört alakított. Legfontosabb tevékenységük közé tartozott különféle mezőgazdasági témájú előadások szervezése, a korszerű gazdálkodási ismeretek és módszerek terjesztése. Különösen fontosnak tartották a nemesített vetőmagok és a műtrágya használatának általánossá tételét. Az Aranykalászos gazdatanfolyamot elvégző Mendler István elmondása szerint próbálkoztak:

„egy kis műtrágyázással. Újabb vetőmagokkal, sőt másféle takarmánynövényekkel. De ez nagyon a kezdet volt. Mire ez bekövetkezett, akkor már 44-et írtunk. Minden abbamaradt, amit mi egy páran szerettünk volna. Volt itt egy gazdakör, annak keretében talán sikerült volna esetleg valamit beindítani... bekövetkezett volna, hogy közösen veszünk egy vetőgépet. Meg hát az állattenyésztés terén is lehetett volna valamit újítani. Jobb fajtákkal kísérletezni. Mert a harmincas években itt még a régi magyar szarvasmarha volt. Csak a jobb házaknál tartottak tarkamarhákat.”

Budapesten a M. kir. Vasúti és Hajózási Klub helyiségében 1938. november 26-án megalakult a magyarországi népi németek szervezete, a Volksbund der Deutschen in Ungarn /VDU/, amely feladatának tekintette a magyarországi Volksbund szervezetek létrehozását. Az agitátorok Hajósra, Dél-Bácska területéről érkeztek, ahol igen erős szervezetei voltak a Volksbundnak. Berencz Ádám, aki később, 1945-től rövid ideig kisegítő lelkész Hajóson, felvette a harcot a bácskai sváb közösségekben tevékenykedő Volksbund-mozgalom ellen.

A Volksbund sikereihez „a sok felelőtlen ígéret”, a gazdasági és társadalompolitikai propagandatevékenység is hozzájárult. Az ígért magasabb felvásárlási árak, illetve a mezőgazdasági termékek megvételének garanciája, a kilátásba helyezett német iskolák (amelyekben a tanulók nem fizetnek tandíjat, az arra rászorulóknak pedig anyagi támogatással tanulhatnak)... kedvező visszhangot váltott ki a német népcsoport tagjai között. A szociálpolitikai jelszavaknak köszönhetően a Volksbund követőinek száma gyorsan növekedett, különösen a szegényebbek körében.

Hajós esetében a Volksbund népszerűségében még az is közrejátszott, hogy a település lakosságának kifejezett német öntudata kedvező helyzetet teremtett

a szervezet számára. /KSH, A békekötést előkészítő bizottság összegyűjtött iratai: szám nélkül. Jelentés a népszámlálás [1941] tudományos ellenőrzéséről a délpestmegyei és bácskai községekben./

A községben 1940 végén alakult meg a Volksbund helyi szervezete a községi nagyvendéglőben, helyén jelenleg a művelődési ház áll. Vezetője Szauter János volt. A szervezők arra törekedtek, hogy mesterségesen kiélezzék a két főnő közötti amúgy sem felhőtlen kapcsolatot, azzal a nyilvánvaló szándékkal, hogy a főnök megszűnésével nagylétszámú, egységes szervezet alakulhasson meg. A község két táborra szakadt. A „bentiek” és a „kintiek” helyett most már a volksbundisták meg a nem volksbundisták álltak egymással szemben.

A helyi Volksbund vezetői különféle népies német programokat, bálakat szerveztek. A tagok pontos létszámáról nem állnak rendelkezésre megbízható adatok. A hajósi Volksbund körülbelül 350 – 400 főből állhatott. A tagok között igen sok volt a nő. Hogy kik, miért lettek tagjai ennek a közösségnek az igen széles érdekskálán helyezkedett el. Többen akadhattak, akik politikai meggyőződésből léptek be, mások azért, mert az ismerősök, barátok, szomszédok is tagok lettek, lehetett szórakozni, táncolni, a gazdák úgy vélték, hogy könnyebben juthatnak rézgálichoz, de voltak, akik másért.

Dobosi Katalin interjúalánya szerint:

„... a negyvenes években volt Hajóson egy gazdakör. Annak idején nehezen lehetett kapni rézgálicot, permetszereket. Ezzel csalogatták oda a népet. Sokan a Gazdakörön keresztül kerültek a Volksbundba. Nem ideológiai vagy párti vonalon. Ígéretet hangzottak el: kaptok ezt, kaptok azt. Így szerveződött az egész... Oda jártunk szórakozni, lányok voltunk, mentünk énekelni, táncolni. Jól éreztük magunkat. Színdarabokat rendeztünk, tanultunk be. Volt ott egy apácajelölt, ő tanította be a népeket, ahogyan lehetett. Kezdetben nem volt ott semmi érdekes a Volksbundban ... idővel azonban egyre komolyabb dolgok is történtek. A Volksbund egyik ága 1943-tól erősen fasiszálódott. Tagjait válogatás nélkül fasisztának tartották, és persze később a megtorlás sem maradt el.”
(Dobosi, 1983)

A gazdagabb és módosabb sváb parasztság visszafogottabban reagált a Volksbund tevékenységeire, amely részint az apolitikus beállítottságában, részint abban gyökerezett, hogy egy faluközösség zárt világában kerülni kell a „felesleges összetűzéseket”. Hajóson is megmutatkozott ez a magatartás.

Mendler István elmondása alapján:

„...Nagyapám, az öreg Mendler megtiltotta, hogy belépjek oda. Az öreg tagja volt a Volksbund ellenes magnak. Rajta múltott, hogy nem láttam a Volksbund-ház belsejét, mert azért csak irigykedve néztem rájuk. A Mendler fiúk minden vasárnap az apai házban találkoztak. Ott zajlottak a politikai viták, szó esett a gazdálkodásról is egy pohár bor mellett. Nagyon tisztelték az apjukat. A nagyapa nem végzett paraszti munkát. Az öreg szívart szívott. Később ő lett a Takarékszövetkezet igazgatója, mert oda egy vagyonosabb ember kellett. Az igazság az, hogy a hajósi asszonyok még a férfiakon is túltettek. Hogy ott benn mi történt, azt én nem tudom. Különböző témákról beszélgettek. Azt viszont tudom, hogy este csapatostul jöttek haza az asszonyok...”

A hajósi Volksbundba beszervezett fiatal férfiak közül többen 1942-ben önként bevonultak a Waffen-SS kötelékébe. Az első toborzás a magyar kormány engedélyével 1942. február 5-től április 5-ig, a második 1943. május 17-től szeptember 7-ig tartott. (Tilkovszky, 1974) Szükséges megjegyezni, hogy az SS számára már 1941-től toboroztak önkénteseket. A Magyarországhoz csatolt Bácskában a toborzás illegálisan folyt. A jelentkezőket vándormunkásként, vagy más módon csempészték ki Németországba.

Az önkéntességet sok minden befolyásolta, motiválta. A toborzási felhívásra elsősorban aktív Volksbund-tagok jelentkeztek. Voltak, akik úgy vélték, hogy jelentkezésükkel a „népiség kötelesség” parancsának tesznek eleget. Többen azért akartak német alakulatokhoz csatlakozni, mert a honvédségben a népi németek gyakorta különféle zaklatásoknak voltak kitéve. Az általános vélekedés szerint a német hadsereg korszerűbb felszereléssel és jobban kiképzett katonákkal rendelkezett, mint a honvédség. A volt SS katonákkal folytatott beszélgetésekből kiderült, akadtak közöttük vad fajelméletet hirdető, olyanok, akik virtuskodásból léptek be az alakulatba, vagy azért jelentkeztek,

mert földet reméltek. Volt olyan is, aki kalandvágyból jelentkezett, hogy egy elit egységben szolgálhasson. Akadt, aki azért öltötte magára az egyenruhát, mert „tetszett neki”, vagy azt hitte, hogy „úgysem kell harcolni, mert rövidesen véget ér a háború a németek győzelmével”. Vonzerőt jelentett a családtagoknak ígért magasabb összegű szociális ellátás is. Amikor aztán kiderült, hogy korántsem diadalmenetről van szó, hanem a szinte biztos pusztulásról, már nem akadt jelentkező. A hadköteles férfiak közül egyre többen jelentkeztek a magyar hadseregbe, hogy kikerüljék a német-fasiszta alakulatokhoz történő besorozást. Törekvéseik azonban nem mindig jártak sikerrel, ugyanis a honvéd tisztikar gyakran nem tudott, vagy nem is akart segíteni. Ez a lehetőség a német megszállást követően megszűnt. Megkezdődtek az ún. kényszer-sorozások. A magyarországi svábokat a megszállók birodalmi németeknek tekintették, és az SS harcoló alakulatába, a Waffen-SS-be vonultatták be.

Hajósról körülbelül 40–50 főre tehető a bevonulók száma. A források itt sem megbízhatóak.

Mendler István erről a következőket mondta:

„azt kell mondanom, hogy én bennem maradt egy száлка. Miért maradt száлка? Mert itt 1942-ben bementek az első SS-ek, 1943-ban a másik csoport, és 1944. március 19-én a németek megszállták Magyarországot, utána pedig a magyar kormány engedélyével besoroztak hatvanezer németnek vélt svábot az SS-be. Ők nem voltak önkéntesek. De volt jelzésük a hónuk alatt és elvitték őket. Volt, aki tíz évig is hadifogoly volt, hiába magyarázta, hogy én nem vagyok önkéntes... édesapám a bajai hadikórházban szolgált. Egy százados azt mondta. Feri bácsi, ha a Pista gyerekek problémája van, besorozzák, akkor jöjjön be és itt lesz nálunk... Édesapám magyar katona volt. Az első világháborúban 15 és fél évesen már az olasz fronton meg az orosz fronton harcolt, huszárként. Pedig nem volt nagy termetű. Utána a második világháborúban is sokat bolygatták. Bevonulás után, mint egészségügyist Szegedre vitték. Bajára is elég gyakran behívták. Tehát a hadi kórházban szolgált. Édesapám a kórházi főorvos leánya volt. Én elég sűrűn bejártam Bajára, és a százados úr megkedvelte. Azért mondta a százados édesapámnak, hogyha a Pista gyereket be akarják sorozni, akkor jöjjön ide és szóljon. De hát erre nem került sor.”

Közeledett a front. Érsekhalmán elesett néhány magyar katona. Páncélsíksajuk a sírjuk fakeresztjén nyugszik. Az orosz hadsereg közeledtével, megjelenésével a falu néhány vezetője, a főjegyző, a csendőrök, a postatisztviselő, a községi orvos, a gyógyszerész és a volksbundisták nagy része elmenekült. A második világháború október 30-án, hétfőn „csak” átvonult Hajóson. Az oroszok három halottat hoznak magukkal, akiket eltemettek a templomkertben. A harcokban 12 magyar katona esett el.

Mendler István elmondása szerint:

„azt hiszem negyvennégy nyarán, – talán augusztus lehetett, – álltak át a románok. Mondja az egyik tanító. Pista, baj van, mert hát már csak a Tisza van. Ha a Tiszán átjönnek, akkor már itt is vannak. Gyorsan peregtek az események. Emlékszem, hogy minden leventét negyvennégy októberében behívtak a községházára. Azt hiszem tizenketten voltunk. Egy hadnagy volt ott és néhány katona. Azt mondta a hadnagy, hogy álljunk össze ketten-ketten. Megadta a feladatot is. Mondta, hogy Jánoshalmán, Borotán meg Terézhalmon már ott vannak az oroszok. El kell menni oda két-két embernek, és másnap vissza kell jönni. Nézzük meg, hogy mi van ott és hozzuk meg neki a hírt. Hát mi másnap elindultunk. Én akkor tizenkilenc éves voltam és furdalt a kíváncsiság. Amikor kimentünk a pincékhez, ott már leállítottak a katonák, hogy hová megyünk, de elengedtek. Jánoshalma felé sok magyar katona ment két rajba felfejlődve a kövesút árokpartján. Én pedig a barátommal mentem utánuk. Amint megyünk Jánoshalma felé, kezdett gyanús lenni a dolog. De a katonák sem engedtek továbbmenni bennünket. Visszavittek a pincékig. Ott volt a főhadiszállás. Azt mondták, hogy nem mehetünk, mert nemhogy mi hoznánk valami hírt, de még őket is eláruljuk. Ez jó is volt, mert kezdtem már félni, amikor megláttam egy-két harckocsit is az akácosban. Amikor visszajöttünk, nem tudom, hogy hogyan, de rengeteg magyar katonát láttunk a pincéknél. Az útelágazásnál egy szemüveges ezredes ordítozott. Igazgatta a különböző alakulatokat. Az eső meg esett. Azok elindultak Jánoshalma felé, meg különféle irányba, földúton. Amikor jöttem hazafelé egy katonával – kicsit ittas volt – gyalog jöttünk a pincéktől, akkor ő örömmámorban kezdte nekem mesélni, hogy Sztálint meggyilkolták, a hatos huszárok meg felszabadították Jánoshalmát. Ezeket mondta nekem. Arra csak később jöttem rá, hogy ez lehetett a tá-

madásba induló katonák lelkesítője. Ez pénteki napon történt. Vasárnap már ott dübörögtek a fegyverek. Jöttek vissza a magyarok, akik a támadást elindították. Egész éjjel talpon voltam. Hétfőn tíz órakor édesanyám elment a cipészhez, amikor jött vissza, azt mondta, hogy orosz katonákat látott. Persze dörögtek a fegyverek, ropogtak a géppuskák. A mi házunknak volt egy pincéje. A szomszédok nálunk sereglettek össze. Egyszer csak halljuk, hogy a folyosón csizma kopog. Amikor kinyitottuk az ajtót, látjuk ám, hogy ott áll egy orosz katona, kezében pisztolyt tartott. Volt ott egy öreg szomszéd bácsi is, aki valamikor még Vladyivosztokot is megjárta az első világháborúban. Ő annyit mondott, hogy semmi probléma, jöjjünk föl. A sportpálya sarkán feküdt egy orosz katona, aki fejlövést kapott. Eléggé mérgesek is voltak ezért. A második szomszédban, az utolsó háznál pedig négy-öt magyar katona feküdt. A többit elfogták. A község különböző részein volt még kisebb-nagyobb csetepaté, aztán véget értek a harcok. Másnap már összetoboroztak mindenkit. Vasárnap éjjel felrobbantották a hidat és hát meg kellett csinálni...”

A második világháborúban a községet nagy vérveszteség érte. A besorozott katonák közül háromszázan veszítették el az életüket.

A harcok befejeződése nem hozott nyugalmat a hajósi családoknak. Életbe lépett a *vae victis*, a „Jaj a legyőzötteknek!” elve. Az emberek emlékeztetésére és a történetírásba is „malenkij robot” néven vonult be az a „jóvátétel fizetés”, amely során több tízezer embert hurcoltak kényszermunka végzésére a Szovjetunióba.

A Vörös Hadsereg Főparancsnokának 1944. december 22-én meghozott 0066-as számú parancsa előírta, hogy a harcoló alakulatok számára szükséges munkák elvégzésére minden német származású 17-45 éves férfinak és 18-30 éves nőnek jelentkeznie kell, mert ellenkező esetben hadbíróság elé állítják őket, vagy családtagjaikat. (Balogh, 1981) Gyorsan terjedt a hír, hogy korántsem közmunkák végzéséről van szó. A községben „pattanásig feszültek az elmentések” azok között, akik a háború éveiben volksbundisták voltak, és azok között, akik következetesen „magyarérműségeket” tanúsítottak, esetleg aktív résztvevői voltak a Volksbunddal szemben álló ún. Hűségmozgalomnak.

A Kalocsán székelő parancsnokság a meghatározott létszámú ember összegyűjtését szovjet katonákból és magyar nemzetőrökből szervezett alakulatokra bízta. A szovjet katonai parancsnokságnak a lakosságot ismerőkre, segítőkre volt szüksége, olyanokra, akik információkkal tudnak és akarnak szolgálni. Az összeírás során a családnevekből indultak ki, de válogatás nélkül begyűjtöttek mindenkit, hogy meglegyen a kontingens. A szovjet katonák valóságos „rabszolgafogó” tevékenységet folytattak, faluról falura jártak. A svábokon kívül – különösen a vegyes lakosú településekről – magyarokat és délszlávokat is vittek. Az emberek összeszedésében sajnos a személyes bosszú, vagy a rosszindulat is közrejátszott. A lakosok között azonban voltak olyanok is, akik segíteni, menteni próbáltak. Mender István így emlékezik erre az időszakra.

„Szerencsétlen állapot alakult ki. Összetoborozták a munkaképes lakosságot. A tizenennyolc évestől a hatvanig a férfiakat, a nőket meg talán ötven éves korig. Kivitték őket Ukrajnába. Ki volt dobolva, hogy mindenki jelentkezzen. Persze alig jelentkeztek. Volt, aki jelentkezett, volt, akit úgy kaptak el. Én szerencsés voltam. A már említett tanítóm észrevette a községházán, hogy ott vagyok. Áthívtott a másik szobába, szóval én így maradtam itthon. Édesapám, aki katonának volt és levetette a katonaruháját, decemberben hazajött. Szegény a szalmakazalban – mert nem tudták, hogy itthon van – vájt magának egy kis helyet, és addig ott volt, amíg a dolog lement.”

A Hajósi Plébánia évkönyvében található /Historia Domus/ bejegyzés szerint néhány nap leforgása alatt – 1944. december 28. és 1945. január 1-e között – 500 férfit és 100 nőt fogtak el, majd hurcoltak Ukrajnába. El kell fogadni T. Molnár Gizella álláspontját, aki kutatásai alapján úgy véli, hogy a Hajósról elhurcoltak száma magasabb lehetett, hiszen a begyűjtő alakulatok még januárban és februárban is szedtek össze embereket. (T. Molnár, 1997)

A környező településekhez képest Merk Zsuzsa kimutatása szerint (Merk, 1990) Hajósról feltűnően sok nőt vittek el kényszermunkára.

Település neve	Elhurcolt nők száma
Hajós	100
Katymár	30
Rém	–
Jánoshalma	11
Borota	3
Mélykút	–
Bácsbokod	4
Vállalj	61
Csávoly	6
Nemesnádudvar	36

Csupán találgathatjuk az okokat. A jelentős számú nő kényszermunkára hurcolását befolyásolhatta a sváb lakosság lélekszáma, de talán az is, hogy Hajóson sok női tagja volt a Volksbund helyi szervezetének. A névsor összeállításában szerepet játszhatott a tagnyilvántartás és talán az is, hogy a férj, vagy a család valamelyik férfi tagja SS alakulatban szolgált.

A deportáltakat az ukrainai szén- és kőbányákban, kolhozokban dolgoztatták és igen nehéz viszonyok között tartották őket fogva. A túlélők 1946 és 1949 között kisebb-nagyobb csoportokban térhettek haza, mintegy hetven társuk halálhírét hozva magukkal. Hajósra érve azonban sokuknak már nem volt otthona. A házaikban idegenek laktak, javaikat ismeretlenek birtokolták.

A K. U. UTÁNI VILÁGRÓL

A faluközösség szétesése/szétverése egyre radikálisabbá vált. A politika és a sokat szenvedett népek ösztönös gyűlöletétől is vezérelt, motivált reakciója további elégtételt követelt. A 12.339/1945. ME. sz. rendelet döntött – összhangban a nemzetközi előírásokkal, ám távolról sem kifejezve az Ideiglenes Nemzeti Kormány kollektív felelősség elvét hivatalosan elutasító álláspontját és a koalíció pártjainak külön-külön vallott felfogását erről a kérdésről – a magyarországi német lakosságnak Németországba történő áttelepítéséről. A rendelet értelmében Németországba köteles áttelepülni az a magyar állampolgár, aki az utolsó népszámlálási összeírás alkalmával németnek vallotta magát, magyarosított nevét német hangzásúra változtatta vissza, továbbá, a Volksbund tagja volt, vagy valamelyik fegyveres német alakulatnál teljesített szolgálatot.

A rendelet alapján Hajósról is kitelepítették a Volksbund tagjait, a náci ideológiával szimpatizálókat, a német csapattestekhez besorozottakat. A minden svábot egy kalap alá vevő harag és rosszindulat száműzte a tisztességes hajósi polgárok egy részét is.

A Népgondozói Hivatalt, melyet azért hoztak létre, hogy a menekültekkel foglalkozzon, megbízták a fasiszta németek kitelepítésének végrehajtásával is. Adatai szerint 135. 635 személy került át Magyarországról az USA németországi meg szállási övezetébe. Az újabb 50.000 embert 1946 januárjától decemberéig, illetve 1947 tavaszától 1948 októberéig már a szovjet hadsereg által megszállt és ellenőrzött területekre költöztették.

A kitelepítést a lakosság indulatoktól sem mentes ellenállási kísérleteitől a kényszerű beletörődésig különféleleképpen fogadta. Az egyik legtekintélyesebb hajósi család tagja – Mandler István – így emlékezett vissza.

„...Igen szomorú és kényes téma ez. De hát kérem megtörtént. Mint említettem a Volksbund kettészakította a falut. És a németek is elég nagy hatással voltak az

egyszerű emberekre... Az első kitelepítés úgy történt, hogy 1945 májusában – egy reggel –, amikor felkeltünk, azt vesszük észre, hogy be van a falu kerítve. Előtte már korábban is érkeztek (Kiskun) Halasról nemzetiszín szalaggal a kalapjukon, puskákkal a kezükben, különféle fegyveresek azzal, hogy kirámozzák a svábokat. Kalocsa azonban nem nézte jó szemmel, és eltessékeltte őket. Szóval most be voltunk zárva. Őrség állt azok háza előtt, akiket kitelepítésre ítélték. Akik velünk szemben laktak, azokkal nagyon jóba voltunk. Az asszonyok kidobálták az ablakon a holmikat, amiket menteni akartak, de hát nemigen lehetett sokat, mert ötven kilós csomagokat vihettek csak el magukkal. Ez volt az első kitelepítés. Helyükbe, az üresen maradt házakba megjöttek az ún. belföldi telepések. Akiket kitelepítettek, azokat először Kalocsára vitték, egy barakkba. Ott voltak hetekig. Aztán, ha volt valaki, aki vállalta őket – ismerősök vagy rokonok –, akkor kiengedték őket. De haza, vissza a házukba nem mehettek. Mégis sokan visszaszívárogtak a községbe. Aki meg nem bír visszajönni, az elment Kecelre szőlőkapásnak. Nem tudom, hogy mennyien lehettek a kitelepítettek, de sokan voltak, az bizonyos.

Mint ahogyan említettem, az üresen hagyott házakba belföldi telepések érkeztek. Az ügyesebbek, amikor kiürült a ház, akkor átmentek egy teli házba és így tovább. Hát ilyen dolgok is megesetek. Persze ezek az emberek nem tudtak itt ebben a községben gyökeret eresztetni... Nem akarom őket bántani. De olyan emberek voltak, akik nem tudtak gazdálkodni a kapott javakkal. Nem voltak hozzászokva ehhez az élethez. Ezért nem is maradtak itt sokáig...

A következő kitelepítés negyvenhétben kezdődött, talán áprilisban. Ez egy elég elnyúló dolog volt. Amikor elfogytak a volksbundisták, akkor azok következtek, akik németnek vallották magukat. Jóllehet, ez igen bonyolult dolog volt. Például negyvenhat őszén kaptunk egy értesítést, hogy mindenki, akinek fogata van, az jelentkezzen a keceli vasútállomáson. Én is köztük voltam. Nos, jött egy szerelvény, ami a dunántúli svábokat hozta. Püspöknádasdról és Hidasról kitelepítettek. Vítették volna őket Németországba. A potsdami egyezmény értelmében a magyarországi svábokat az amerikai zónába kellett volna kitelepíteni, de már nem ment, mert más szelek fújtak. Nem engedték át a svábokat a zónahatáron, ezért visszahozták valamennyit Magyarországra. Outhonaikba – Püs-

pöknádasdra, Hidasra – már nem mehettek, hát kérem, ide telepítették valamennyit. Mi ezt nem tudtuk. Odamentünk hát a vasútállomásra. Megraktuk kufferokkal meg ládákkal a kocsit. A gyerekek, asszonyok, öregek meg feltelepedtek a kocsikra, és megindultunk velük Hajós felé. Ahogy jöttünk Császártöltés és Hajós felé, egyszer csak megjelent egy amerikai dzsipp, tele katonával. No itt a megváltás – gondoltam – majd ezek itt rendet tesznek. De csak filmezték, meg fotóztak. Akkor láttam őket utoljára.

Amikor aztán végre megérkeztünk Hajósra, már ki volt jelölve, hogy melyik család hová költözik. Szerintem azok az amerikaiak arra voltak kíváncsiak, hogy mi is történik ezekkel az emberekkel. Látták, hogy ezek a szerencsétlenek nem az utcán fognak aludni, és nem dobják őket a kanálisba. Hogy ezt most miért mondtam? Tudomásom szerint ez volt az utolsó kitelepítés. Az amerikaiak ugyanis feltételként szabták meg a magyar kormánynak, hogy 500 és 300 márkát, tehát indulópénzt adjanak valamennyi kitelepítettnek. Mivel a magyar állam ezt nem tudta megfizetni, hát leállították az egészet.

Hajósra az első felvidéki családok 1947 áprilisában érkeztek. Mert helyet kellett nekik biztosítani, népünket felpakolták – hasonlóan a püspöknádasdiakhoz – és elvitték Vaskútra, azokba a sváb községekbe, ahová akkor nem kerültek felvidékiek. Vagyis ugyanúgy rátelepítették a svábokat a svábokra. A hajósiak házaik meg átadták a felvidékieknek. Azok persze hozhatták összes ingóságait, de megkapták azt is, amit itt hagytak a svábok. Viszont a mieink nem vihettek magukkal mást, csupán néhány kilós csomagot. Aztán 1947 augusztusában azoknak a kitelepítésére került sor, akik német anyanyelvűnek vallották magukat. Közöttük volt a mi családunk is...”

Az 1941. évi népszámlálás során a Volksbund agitációja következtében sok magyar is német nemzetséghez tartozónak vallotta magát, vagy családi kapcsolatok alapján, vagy szociális támogatás reményében. Sokan félreértették az „anyanyelv” fogalmát, és azt hitték, hogy a kérdés szüleik nyelvére vonatkozik, nem arra, hogy ők milyen nyelvet használnak a mindennapi érintkezés során. A válaszokat különböző mendemondák is befolyásolták. A híresztelések szerint a magyarokat, és azokat, akik annak vallják magukat, át fogják telepí-

teni Erdélybe, vagy az Alföldre, ha a Dunántúlon egymilliónál többen vallják magukat németnek. Illetve, akik németnek vallják magukat, azokat Lengyelországba vagy Kongóba (?) fogják telepíteni. A döntést az esetleges kitelepítéstől való félelem is befolyásolta. A jómódú svábok, akik ragaszkodtak földjükhöz, javaikhoz, többnyire magyar nemzetiségűnek vallották magukat. (Benisch, 1941.)

Mendler István:

„...a hajósiaik nagy része német nemzetiségűnek vallotta magát, és még nagyobb része német anyanyelvűnek. A mi családunk magyar nemzetiségűnek hazudta magát. Tulajdonképpen nem voltunk azok. De egy bűnünk mégis megmaradt, az, hogy a negyvenegyes népszámláláskor német anyanyelvűnek vallottuk magunkat. Nem is tudom, lehetett-e volna mást mondani. Nyilván, de én ma is azt mondom, hogy amikor hatéves koromban az iskolába kerültem, nem tudtam magyarul. Ezt mi valahogy természetesnek vettük. Azt, hogy az anyanyelv német. Ez azonban még nem jelentette azt is, hogy német érzelmeim legyenek... Ki volt függesztrve a Községházán a kitelepítésre kerülők névsora. Persze hiába hangoztattuk, hogy nem akarunk kimenni Németországba se mi, se a többiek. Ezért mindenki megpróbált elmenekülni a kerteken keresztül, ki a határba, ki az erdőbe, ahol a svábjaink egy-egy tisztáson körbeültek, mint valami hontalanok, néhány kézitáskával. Szüleim és testvéreim biztonságban voltak, én azonban az utolsó éjszakát még a házban töltöttem. Láttam, hogy a családok házait lezárták. Nem csináltak nagy ügyet abból, hogy a nép elszökött. Összesen, ha jól tudom, talán három személyt vittek el, a többi szétszéledt. A következő napon megérkeztek a felvidékiek, és hát át lett adva nekik valamennyi ház. Hogy az elmenekültekkel mi lesz, az attól függött, hogy vissza tudnak-e jönni ismerősükhöz, vagy rokonokhoz. Sokan itt a környéken helyezkedtek el szőlőmunkásnak, kapásnak vagy cselédnek. Ki hová tudott menni.

Azután – ha jól emlékszem – 1948 tavaszán bekövetkezett még egy kitelepítési hullám. A magyar kormány a szovjetekkel olyan egyezményt kötött, hogy ötven-ezer svábot áttelepítenek Németország szovjet zónájába, mert az amerikaiak akkor már végképp leállították a kitelepítéseket. Összegyűjtötték az embereket Budapestre, majd elvitték őket a mai NDK területére, ahol egyszerűen átlókték

valamennyit a határon. Nem törődtek senkivel sem. Olyan helyre kerültek, amely nem is mezőgazdasági jellegű volt. Valami ércbánya, meg hegyvidék. Hát nem is maradtak ott az emberek, csak nagyon kevesen. Szóval szomorú idők voltak ezek..."

Nincsenek megbízható és pontos adatok arról, hogy Hajósról összesen hány embert telepítettek ki. (T. Molnár, 1997) Az első hullámban, 1945 májusában 400 és 550 személyt érinthezt a rendelkezés. Az 1947-es kitelepítésről a korabeli Bajai Hírlap is tudósított. A cikk szerint Hajósról és Hartáról mintegy 1500 sváb lakos érkezése várható Vaskútra. Svábokat telepítettek svábokra.

A szovjet zónába történő kitelepítési terv Hajóson nem járt eredménnyel, csupán három személyt sikerült elszállítani. A kitelepítéseket ugyanis egyre nehezebb végrehajtani, mind többen vonják ki magukat a rendelet végrehajtása alól. A sváb emberek elmenekülnek, elszöknek, rokonoknál és ismerősöknél húzták meg magukat. A helyi hatóságok is egyre kevésbé törik magukat, hogy megkeressék és összefogdossák őket. A kitelepítésre ítélt svábok hajléktalanná, földönfutókká váltak, mert házaikat, vagyonukat és javaikat elkobozták, de hazájukban maradhattak. Akiket Németországba hurcoltak azok közül is számosan, vállalva a viszontagságokat, visszatértek szülőföldjükre.

Dobosi Katalin interjúalánya is ezek közé tartozott.

„... November 4-én indultunk kinn útra... egy férfit fogadtunk fel, aki átkísért a határon. Annak kellett fizetni. Egy erdőn mentünk keresztül... fölnéztünk, a csillagokat láttuk. A gyerek is ott volt, annak is hátizsákja, és a vezető fogta a kezét. Este hétkor indultunk, és reggel öt óra körül átértünk a határon. Vonatra szálltunk, és jöttünk egészen Passauiig. Ott bevezettek bennünket a Vöröskelesztbe, ahol kaptunk vacsorát és szállást. Kaptunk egy írást, hogy Passaunál menjünk át a hídon, a jobb kéz felől van egy ház, ahol koszorúkat fonnak. Ott kérdezzük meg, hogy hol a határ... Nem is tudom már, hogyan oszlottunk szét, mert tizenketten voltunk. Az egyik csapat erre ment, a másik arra... Elin-dultunk és átléptük a zónát. Este tíz órakor értünk Bécsbe... ott megint egy Vöröskelesztbe mentünk. Adtak vacsorát és vaságyakon aludtunk. Onnan elmen-tünk Nickelsdorfig. Az már az utolsó állomás volt... Ott már elfogtak minket.

Az osztrák rendőrök ... bevíttek bennünket ... egy őrházba és megnézték csomagjainkat. Látták, hogy nem vagyunk feketézők. Este tíz órakor jöttek a rendőrök és mondták, hogy hagyjuk a cuccainkat és menjünk. Kérdezem, hogy hová? Nem Magyarországra akarnak menni – kérdezi a rendőr. Mondtuk, hogy igen, oda. No ... jöjjenek, megmutatjuk az utat, hogy merre kell menni. ... elindultunk a vak sötétben. Elérkeztünk egy vasúti őrházhoz, az ablakon bekopogtam, arra világos lett. Kijött egy férfi, azt mondja: Asszonyok! Sikerült? ... kérdezem: hol lehet vonatra szállni? Itt – feleli. ... azt mondta, hogy legyünk csendben, ha jön a vonat, szólni fog. Azon a helyen sok embert elfogtak és visszatoloncoltak Ausztriába ... volt ott egy erdősáv, azt mondta, hogy a vonat csak addig áll, amíg ezen a felén a határőrség leszáll, tehát nekünk a másik felén kell felszállni ... Gondolhatja, milyen feszültek voltak az idegek. Fog-e sikerülni, vagy nem. De csak haza, és haza, és haza!” (Dobosi, 1983)

Kik érkeztek, illetve kiket telepítettek Hajósra? A háború előidézte népmozgás első hullámát a menekülők képezik. A magyar és a román kormány 1941. május 11-én írta alá a bukovinai székelyek hazatelepítéséről szóló megállapodást. A magyar kormány döntése alapján a visszacsatolt Bácskába, az elűzött dobrovoljácok helyére telepítették őket. A front közeledtével 1944 őszén azonban a bukovinai székelyek újabb „honfoglalásra” kényszerültek. Meginapultak Magyarország felé. A bánáti csángó-székelyek kijelölt útvonala Baja volt. A viszontagságos körülmények között érkezők túlnyomó többsége a Dunántúlra tart, közülük azonban többen Bácsalmás, Csátalja és Vaskút községben maradnak, néhányan a hajósi erdőben rejtőzködő partizánok támadásai közepette érkeznek Hajósra. (Maráz, 1980.) Őket követi, illetve velük egy időben jelenik meg a bánáti sváb menekülők tömege is. A községben 1945 tavaszán mintegy 70 délvidéki család telepedik le.

A második hullám a háború befejezése után éri el Hajóst. A községbe ún. alföldi nincsteleneket telepítenek. Megjelenésük azzal magyarázható, hogy a földosztás során egyes településeken nem volt elég földterület a jogos igénylők számára, míg másutt a jogosultak számánál jóval több föld volt, elsősorban a sváb községekben. A kimutatások szerint Hajóson 200 kiskunhalasi és 120 bócsai család kapott földet, de érkeztek telepesek Kalocsáról, Kecelről, Kiskunmaj-

sáról, Soltvadkertből és Prónayfalváról is. (T. Molnár, 1997) Zagyvarékason 1947 tavaszáig 170 család jegyeztette elő magát Hajós községbe való áttelepedésre. Zömük azonban mégsem költözött a községbe, mert Alsó-Szászbereken a Kohner uradalomból kb. 220 kataszteri hold földet a rékasiak kaptak meg – írja Borsányi Katalin Zagyvarékas története című munkájában.

A betelepítés *harmadik* hulláma 1947-ben következik be. Jelentős számú felvidéki család érkezik a faluba. Az előzményekről röviden annyit, hogy a Szlovák Nemzeti Tanács 1945. február 4-i kiáltványának értelmében Magyarországra kellett távozniuk azoknak a magyaroknak, akik az első bécsi döntés (1938) után települtek a korábbi, 1937-es határokon túlra – beleértve a Trianon után ideiglenesen elmenekült, majd visszatért személyeket is. A kassai kormányprogram, melyet 1945. április 5-én hirdettek ki, már kimondta a magyarok és a németek megfosztását a csehszlovák állampolgárságtól, a két nemzetiség birtokában lévő földterületek elkobzását, a német és a magyar iskolák bezárását. A legkülönbözőbb jogsértő intézkedéseket léptették életbe a magyarokkal szemben, amelyek a sárga csillag viselését és az utazás tilalmát leszámítva gyakorlatilag semmiben sem különbözött az 1941-ben kiadott tisói „zsidó kódexben” szereplő passzusoktól. A kiűzetések a Felvidéken „suba alatt” már 1945 kora tavaszán megkezdődtek: magyarok tízezreit zavarták el lakóhelyükről a hatóságok, és a szovjetek hallgatólagos belegyezésével. A Szövetséges Ellenőrző Bizottság (SZEB) nyomására végül a budapesti kormány hozzájárult ahhoz, hogy Csehszlovákia annyi magyart telepíthessen ki, ahány szlovák önként át kíván települni Magyarországról. Az erről szóló csehszlovák-magyar lakosságcsere egyezményt 1946. február 27-én írták alá Budapesten. A felvidékiek hivatalos kitelepítése 1947. április 10-én kezdődött meg. Hajósra 264 felvidéki család érkezett.

A különböző vidékekről és élethelyzetből betelepítettek különféle értékrendszereket /szokásokat, együttélési normákat, munkakultúrát.../ hoztak magukkal, melyek nem, vagy kevésbé egyeztek, többnyire ütköztek a homogén, csökkenő létszámú és egyre zártabbá váló sváb közösség kulturális világával.

Különösen igaz ez az alföldi telepesek esetében. A hajósiak elmondása szerint sok volt közöttük a bizonytalan egzisztenciájú, lumpen és kétes múlt-

tal rendelkező ember, akik életmódjuk és életvitelük miatt képtelenek voltak arra, hogy együtt éljenek az őslakossággal. A kapott javakat felélték és tönkretették. Nem tudtak és nem is állt szándékukban dolgozni. A telepések semmi nélkül érkeztek Hajósra, nem úgy, mint a felvidékiek, akik ráadásul nem is önszántukból jöttek a községbe. Másodsorban ők voltak az elsők, akik beköltöztek a kitelepítettek házaiba, ezért rájuk zúdult valamennyi elmarasztalás, ami nem volt alaptalan, hiszen úgy is éltek, „máról hónapra”. Bizonyára akadt közöttük több tisztességes és jószándékú, szegény ember. Ezek megpróbáltak gazdálkodni, hogy megélhessenek. Egy részük azonban sem a szőlőhöz, sem a gazdasághoz nem értett. Segítséget, tanácsot meg sem próbáltak kérni a sváb szomszédától. Akik viszont értettek valamit a gazdasághoz, azokat a falusi sváb közösség rövid időn belül tönkretette. Nem tekinthető véletlennek, hogy az első téeszeket éppen a telepések alakították meg, önvédelemből is.

Mendler István a következőket mondja a telepésekről:

„Nem akarom őket bántani, de olyan emberek voltak, akik nem tudtak gazdálkodni azokkal a javakkal. De ők voltak akkor többségben. Akadtak köztük ártatlanok is, de a többség nem tudott gazdálkodni. Nem voltak hozzászokva ehhez az élethez...”

A hajósiak látva, hogy miként teszik tönkre a tőlük elvett javakat, egyre indulatosabbak lettek, szaporodtak és mélyültek a sváb családok és a telepések közötti konfliktusok. Annyira nagy volt a feszültség, hogy néhány elkeseredett sváb ember rátámadt a telepésekre. Mendler István úgy emlékezett vissza ezekre az időkre, hogy „... gyakoriakká váltak a verekedések. Volt olyan is, hogy agyonütöttek egy svábot, meg agyonlőttek egy telepest... nagy ellentétek voltak.” A Szabad Nép 1945. augusztus 24-i száma arról adott hírt, hogy „sváb kézigránát robbant Hajós község magyar telepesei között.” Hogy a konfliktusok spontánul vagy provokáció útján keletkeztek, nem lehet tudni. Annyi mindenesetre megállapítható, hogy az ilyen jellegű írásokat a Szabad Nép közölte.

A gyakori veszekedések, sőt a gyilkosságok jelentősen hozzájárultak ahhoz, hogy az 1940-es évek legvégén, az 1950-es években megindult a telepések

folyamatos, majd tömeges elvándorlása, részint, mert képtelenek voltak a beilleszkedésre és a faluközösség elutasította őket, részint, mert a kapott ingatlanok megváltása akkora tehertétel lett számukra, hogy inkább lemondtak róluk. Az elvándorlást meggyorsította a sztálinvárosi /ma Dunaújváros/ építkezés is.

A délvidékről érkezők jobbára iparosok, kereskedők, kisebb számban földművesek voltak, akiknek sikerült lóval, jószágokkal együtt átszökni Jugoszláviából, de a faluközösség elutasította őket. Arra törekedtek, hogy munkával, rendezett körülmények között éljenek. Helyzetük és törekvéseik közel állt a hajósi svábok világához. Persze őket is csak betolakodóknak tartották. Közülük többen idővel Németországba távoztak.

A hajósi svábok viszont másként viszonyultak a felvidékről érkezőkhöz. Tudták róluk, hogy nem önként költöztek a községbe. Sorsuk és a Csehszlovák hatóságok velük szemben tanúsított bánásmódja sok tekintetben megegyezett azzal, ahogyan a hajósi svábokkal bántak a magyar hatóságok. Az érkezők is, mint „kollektív bűnösök” arra kényszerültek, hogy házaikat és javaik jelentős részét szülőföldjükön hagyják. Jóllehet másféle mezőgazdasági kultúrával rendelkeztek, de tudtak és akartak is dolgozni. Szópárbajokra és összetűzésekre a felvidékiek és a hajósi svábok között is sor került, de ez már inkább annak a számlájára írható, melyet az azonos helyzetből fakadó elkeseredés nyomorúsága gerjesztett. A Felvidékről érkezők zöme vagyonnal rendelkezett, melyet elveszített. Úgy érezték, hogy igazságtalanság áldozataivá és gyökértelenné váltak. Túlnyomó többségük református vallású volt, ellentétben a katolikus Hajóssal, amely lehetővé tette, hogy megalakítva a református gyülekezetet sorsközösséggé szerveződhetnek. A keresztyéni hit jegyében a két közösség között, idővel kezdetét vette a megbékélés. Első jele ennek, hogy 1950-ben egy felvidéki és egy sváb fiatal házasságot kötött. A fiatal hajósi ara az egyik legmódosabb hajósi gazda leánya volt. Az elmondások szerint hozzátartozik az igazsághoz, hogy maguk a hajósiak, ha nem is szorgalmazták, de mindinkább egyetértettek az ilyen házasságokkal. Úgy vélték, hogy a számukra zűrzavaros világban az ilyen családi szövethetések, kapcsolatok is hozzájárulhatnak életük stabilizálásához és újraszervezéséhez.

A döntően nemzetközi előírások végrehajtásaként elrendelt kitelepítések, amelyek Hajóson sem voltak túlzásoktól mentesek, 1948-ban érvényüket veszítették. Az 1949. évi Alkotmány a Magyarországon élő nemzetiségiek egyenjogúságát is rögzítette, amivel egy nehéz és fájdalmas periódust zárt le a hazai németiség szempontjából. A németek kitelepítését véglegesen a 84/1950. M.T. sz. rendelet zárta le.

A szétvert hajósi sváb faluközösség újraszerveződését nagymértékben nehezítették a korabeli konfliktusokkal terhelt, ellentmondásos viszonyok. Az 1944 és 1947 között történtek, a kényszermunkára hurcolás, ebben az időszakban kerül sor az egymást követő kitelepítésekre, a családok földönfutóvá tételére, a sváb lakosság hosszú ideig tartó megbélyegzésére, a humanizmuson és a demokrácián is maradandó nyomokat hagytak. Érthető, hogy nehézkesen és félve kezdődik a pártok és különféle értékek- és érdekrendszerek mentén történő helyi szerveződés.

Hajóson 1945. február 22-én – mint az ország valamennyi településén – létrehozott Nemzeti Bizottság újraalakította a községi képviselőtestületet és döntött a települést vezető személyekről is. A politikai helyzet alakulása azonban jelentősen átszervezte a bizottság összetételét.

A kezdetekben félve, csekély taglétszámmal elsőként a Független Kisgazdapárt /1945. február – március/, és a Szociáldemokrata Párt /1945 február/, később a Magyar Kommunista Párt /1945 tavasza/, majd a Nemzeti Parasztpárt /1945 nyara/, végül a Polgári Demokrata Párt /1946 január/ alakult meg.

A létrejött pártok jól tükrözték a hajósi társadalom összetételének átalakulását, a politikai helyzet által előidézett tagozódását. A Független Kisgazdapárt alapítói és tagjai a vagyonosabb svábok voltak, vezetőjük 1945. június 19-ig Mandler Ferenc. A Szociáldemokrata Párt bázisát is a hajósi svábok, elsősorban iparosok alkották, titkára Szabó László. A Magyar Kommunista Párt és Nemzeti Parasztpárt zöme a községbe érkező alföldi telepesekből állt. Az első titkára kezdetben a hajósi id. Kovács Kálmán, majd a községbe érkező telepes, Káta Tóth Lajos, az utóbbi vezetője ugyancsak a telepes Bojár István. A Pol-

gári Demokrata Párt tagságának túlnyomó többségét a felvidékről kitelepített magyarok képezték, vezetője Zalán Béla.

Figyelembe véve a korabeli hajósi viszonyokat, a pártokba szerveződő közösségek elsősorban az érdekek, az életben maradási szempontok és csak másodlagosan ideológiai, vagy politikai nézetek mentén alakultak meg. Egyaránt érvényes ez az őslakos svábokra, a telepésekre és a felvidékről betelepítettekre. A pártok ugyanis legitim szervezeti kereteket biztosítottak az életben maradásért folytatott küzdelemhez. Alátámasztani látszik ezt az is, hogy kihasználva a politikai légkört a telepések és a felvidékiek, a zömében hajósiakból álló Független Kisgazdapárt és a Szociáldemokrata Párt vezetéséből viszonylag gyorsan kiszorították a svábokat, 1946 tavaszán pedig már a Nemzeti Bizottságban sem található német ajkú. (T. Molnár, 1997) Hogy később és idővel az életben maradásért vívott valóság másként alakult, annak oka már az önmagát újra felépíteni képes hajósi svábok közösségében és közösségi formációiban kereshető.

A statisztikailag regisztrált pártok létszámkimutatásait óvatosan szükséges kezelni. Igaz ez annak ellenére, hogy az emberek hajlamosak az erőközpontokhoz, a győztesek közelébe húzódni. A pártok tisztában voltak azzal, hogy a számok felfelé kerekítése jól szolgálhatja a politikai erők közti hatalmi mutatókat. A Párttörténeti Intézet archívumában található kimutatás (Fehér, 1988), amely közli a Hajóson 1946. december 29-én létező pártok taglétszámait, megtevesztő lehet.

MKP/Fő	SZDP/Fő	FKGP/Fő	NPP/Fő	FDP/Fő
350	300	250	200	19

Az érdekek mentén és értékrendek alapján másféle közösségek szerveződésére is sor került. Megalakult a hajósi református egyházközség. A hajósi református egyház iratai szerint a kezdetekben egy misszió jött létre a bácskai menekültek, majd az alföldi, Ókékscséről, Kiskunhalas környéki tanyákról származó zsellérek lelki gondozására. Az első lelkész 1945-ben Zomborból menekültként érkező Koppány Sándor volt. A református vallásúak létszáma akkor növekedett jelentősen, amikor megkezdődött a felvidékiek Léváról,

Tergenyeről és Vámosladányból... Hajósra történő betelepítése. A református hívők több mint hatszáz főre gyarapodása lehetővé tette, hogy Hajóson önálló egyházközség alakulhatott, amely igényt formált iskolára, tanítói és lelkészi lakásra valamint templomra is.

Homogén katolikus hitközségnek tekinthető Hajós. A település nyitottságát jól jelzi, hogy hosszú ideig zsidó családok éltek itt, akik gyakorolhatták hitüket. A felvidéki, zömében református vallású telepesek, jóllehet másféle megítélés alá estek, mint az Alföldről érkezők, ismeretlenként azonban olyan korszakban képviselték az idegent és a másságot, melynek befogadásához nem kedveztek az idők és a körülmények.

A Felvidékről betelepítettek kihalásával, illetve a folyamatos elvándorlás következtében a református gyülekezet létszáma egyre apadt. A mindjobban csökkenő lélekszámú közösség azt igazolja vissza, hogy a felvidékiek sem tudtak meggyökerezni a községben.

A földosztás nem hagyta érintetlenül Hajós társadalmi és gazdasági struktúráját sem. Mendler István tartózkodó nyilatkozata szerint: *„Egészen más volt itt a földosztás, mint általában az országban...”*

Az Ideiglenes Nemzeti Kormány 1945. március 17-én elfogadott 600/1945. M. E. számú rendelete, kimondja, hogy „teljes egészében és nagyságra való tekintet nélkül el kell kobozni a hazaárulók, a nyilas, a nemzetiszocialista és egyéb vezetők, a Volksbund-tagok, továbbá a háborús és népellenes bűnösök földbirtokait”. A rendelet értelmében a hazai német lakosság széles rétegeinek vagyoni korlátozása vált lehetővé, tekintet nélkül a személyes felelősségre és a külön lefolytatott egyéni eljárásokra. (Tóth, 2006.) A német nemzetiségű községekben sajátosnak mondható helyzet állt elő. A rendelet nem tett különbséget nemzetiségi hovatartozás szerint a nincstelen vagy szegényparaszt földigénylők között, így természetesen ők is helyet kaphattak a bizottságokban. Ezt azonban az Országos Földbirtokrendező Tanács saját hatáskörében igyekezett megakadályozni, azaz számos német többségű településen felfüggesztette a földigénylő bizottság működését. Erre a sorsra jutott a községben megalakult Földosztó Bizottság is. Okát ab-

ban kell látni, hogy névtelen feljelentők az alispánokhoz és a Népgondozói Hivatalhoz eljuttatott leveleikben azt kifogásolták, hogy nem váltották le a sváb származású vezetőket. Mindez azt a célt szolgálta, hogy egyrészt az egyébként jogosult, ám német nemzetiségű családokat a juttatásból kizárják, másrészt eleget tegyenek a kommunista párt követelésének, mely szerint a tiszántúli agrárproletárokat át kell telepíteni az Alföldre, illetve a Dunántúlra. A kommunisták az őszi választásokra készülve szavazóbázisuk növelésére törekedtek azokban a körzetekben, ahol csekély támogatottságra számíthattak!

Hajóson is elvették a kitelepítettek földjeit, és azok között osztották szét, akik az ország más részén, lakóhelyükön földhöz nem jutottak. Így került nagyon sok alföldi telepese család Hajósra. A német nemzetiségű igényjogosult családok nem kaphattak földet, vagy ha már kaptak, akkor a határozat többnyire érvényét veszítette. A cselédség a felosztott érseki uradalmat, az erdőket, a legelőket és a termőterületeket szövetkezeti formában próbálta működtetni.

Az 1950-es évek politikai és ideológiai viszonyai tovább rombolták a hajósi sváb közösség világát. Mendler István szerint:

„... olyan helyzet alakult ki a községben, hogy jobban éltek azok a svábok, akik-től elkoboztak mindent, mint azok a felvidékiek, akik ide költöztek. Azoknak a sváboknak, akiknek 15 holdat meghagytak, nem volt beszolgáltatási kötelezettségük. Eljártunk napszámba, különböző ipari üzemekbe, és amit megkerestünk, abból valahogyan meg tudtunk élni. Persze itt ebben a községben ez az időszak nem volt annyira vészes, mint a szomszédos községekben. Ha jól emlékszem a felvidékiek sem kaptak 15 holdnál többet. Tehát nem voltak itt már igazi kulákok. Voltak beszolgáltatások. Nekünk is volt, mert egy sertés után be kellett adni a zsírt, meg a bérelt föld után is valamit. Lisztet, meg búzát hordtunk egyik házból a másikba, félve, hogyha két zsák van, akkor egyet elvesznek... a fináncok is évente ellenőriztek. Hát gurítgattuk is a hordókat a szomszéd pincéjébe...”

Az első termelőszövetkezetet a községben 1949 szeptemberében alakították meg Petőfi Sándor néven. Ezt követően alakult meg a Makszim Gorkij nevű técesz. Mindkét termelőszövetkezet alapvetően az alföldi telepesekből szervező-

dött. A későbbiekben még további téeszek jöttek létre. A helyzet az 1950-es évek első éveitől kezdett megváltozni. A felvidékiek közül is sokan beléptek a téeszekbe. 1951-ben József Attila néven egyesült a két szövetkezet, melynek munkájában egyre több sváb gazda is részt vesz.

Mendler István elmondása alapján:

„...a telepések alakították meg az első téeszt. Ez rá is nyomta a bélyegét a... szövetkezésre. Az akkori gazdaságpolitika nem kedvezett ezeknek a téeszeknek és az emberek sem értettek a gazdálkodáshoz... Hogy miért ők alakították meg? A telepések nem voltak középparasztok, azok ugyanis még tíz hold földdel is meg tudtak élni. Meg aztán ők valami újat akartak. Meg aztán eljutottak oda – őszintén –, hogy kiürült a spájz és a kamra. Ezért őket könnyebben rá lehetett szedni, mint a középparasztokat. De ismétlem, nem tudtak gazdálkodni, meg nem is nagyon volt mivel. Rosszul ment a téesz. Ennek következtében ezek az emberek lassan el is mentek. Az 56-os évben volt egy svábokból álló téesz és volt egy felvidékiekből álló téesz, a mai József Attila Termelőszövetkezet jogelődje, ahol sok telepes és egy pár nincstelen sváb is dolgozott. Talán ez működött a legrosszabbul... én akkor még nem voltam tag...”

Mint az ország valamennyi településén, 1956 őszén Hajóson is megmozdultak az emberek. Mendler István így emlékezett ezekre az időkre.

„Az emberekben benne voltak a korábbi évek sérelmei. Voltak is kisebb csetepaték. Magam is – no nem a csetepatékba – belekerültem az eseményekbe. Azt mondták nekem egyszer, hogy ezzel ne nagyon dicsekedjek. Kérem megtörtént. Hogy mondtam egyszer? Lehet, hogyha Csepelen születtem volna, akkor pártmunkás vagyok. Nem tudom. De én itt születtem Hajóson, ahol édesapámnak a harmincas években minden vasárnap fölolvastam az akkori újságból, egy katolikus hetilapból. Én így nevelkedtem, és ennek hatására nőttem fel. Nem beszélve a már korábban említett, családunkat ért sérelmekről. Itt akkor olyan büntetéseket róttak ki, amelyeket az országban ilyesmiért másutt nem adtak. Hat meg öt éveket...”

A felkelők Bajáról érkeztek. A hajósi rendőrök nem szálltak szembe az érkezőkkel, sőt sapkájukról is levették a vörös csillagot. A demonstrációt követően a tüntetők ledöntötték a szovjet emlékművet, amiben részt vett Umenhoffer István és

Mendler István is. Október 28-án megalakult a forradalmi bizottság. Vezetője Bakos Ignác tanító lett. Tagok: Umenhoffer István, Mendler István, Török János, Takács József, Soltész Géza. A járási nemzeti bizottsághoz Takács Józsefet és Mendler Istvánt delegálták. A nemzetőrség parancsnokává Palugyai Aladárt választották meg.

A nemzeti bizottság határozott az államosított házak visszaadásáról eredeti tulajdonosaiknak és a rendőrség néhány tagjának leváltásáról. Élelmiszert gyűjtöttek és szállítottak a fővárosba, a felkelők megsegítésére.

A forradalom alatt igencsak kiéleződött a viszony a sváb lakosság és az 1945 után kitelepített őshonosok helyére érkezettek között. Legnagyobb feszültség az alföldi telepések és a svábok között alakult ki. A telepések közül többen a hatalmi szervezetek tagjaivá váltak, közülük néhányan a sváboktól elkobzott házakban laktak, akiket megtámadtak. A svábok visszakövetelték ingatlanaikat, előfordult, hogy bántalmazták is a telepéseket, és felszólították őket a távozásra.

A gyűlölködés az 1956-os forradalom idején is emberáldozatot követelt. Valaki megölt egy telepest. Azt beszélük, hogy a faluközösség tudja a gyilkos nevét, de azt senkinek nem adja ki. A forradalom és a szabadságharc leverését követően 1957 márciusában a karhatalom és a rendőrség tagjai olyan súlyosan bántalmaztak egy hajósi embert, hogy az belehalt a sérüléseibe.

Az egyik interjúalany mondta.

„... Agyonütöttek egy svábot, de nem egyet, hanem kettőt..., mert egyet még 1946-ban vagy 1947-ben, egyet meg a forradalomkor vagy ellenforradalomkor. És tavaly ott a szomszédban, ott volt ez az ürgepásztor. Rám nézett, én is őrá. Ő volt a tettes, de nem szóltunk egymáshoz. Most Kalocsán katonatiszt. Na gondoltam, te voltál a tettes, és azt a szegény sánta, öreg emberkét agyonütötték, pedig nem is volt semmi bűne. Akkor az volt, hogy üsd, vágd, nem apád, és az a szegény belejött a szórásba. Akkor jött ide hozzánk egyik barátom, ő telepes volt. Remegett. Mondom, na mi van haverom? – azt mondja: ott van a házigazda, és le akar lőni. Mivel? Légpuskával! Mondom: te attól is félsz? Mire ő: jöj-jek el vele. De én nem megyek – szólok –, mert akkor itten egyesek kezdtek mozgolódni, én meg ki akartam maradni minden ilyen zűrből...”

A megtorlás Hajóson sem maradt el. A lakosság lélekszámához képest viszonylag sok embert állítottak a bíróság elé, és ítélték el.

Sorszám	Név	Ítélet mértéke
1	Arnold István	10 hónap börtön, 2 év jogvesztés
2	Bakos Ignác	nem indult ellene eljárás
3	Beck Ferenc	1 év börtön, 2 év jogvesztés
4	Belánszki Vilmos	1 év 2 hónap börtön
5	Bényei Ferenc	1 év 2 hónap börtön, 1 év jogvesztés
6	Bohner István	5 év 6 hónap börtön, 5 év jogvesztés
7	Farkas Pál	3 év 6 hónap börtön
8	Gausz István	6 év 6 hónap börtön, 5 év jogvesztés
9	Gausz József	7 év börtön, 5 év jogvesztés
10	Geiger István	8 hónap börtön, 2 év jogvesztés
11	Hepp András	1 év 8 hónap börtön, 4 év jogvesztés
12	Hepp Mátyás	5 év börtön, 4 év jogvesztés
13	Huber János	2 év börtön, 5 év jogvesztés
14	Kohl Ferenc	10 hónap börtön, 2 év jogvesztés
15	Lohri(Lóri) István	1 év 8 hónap börtön, 4 év jogvesztés
16	Lóri Ferenc	8 hónap börtön, 2 év jogvesztés
17	Mácsai József	6 hónap felfüggesztett börtön, 300 forint vagyyonelkobzás
18	Máyer Ferenc	2 év börtön, 5 év jogvesztés
19	Mendler István (1925)	1 év 6 hónap börtön, 1 év jogvesztés
20	Mendler István (1931)	8 hónap börtön, 2 év jogvesztés
21	Morvai (Umenhoffer) István	1 év 4 hónap börtön, 2 év jogvesztés, 600 forint vagyyonelkobzás
22	Palugyai Aladár	nem indult ellene eljárás
23	Polgár József	3 év 6 hónap börtön, 2 év jogvesztés
24	Recska Ferdinánd	10 hónap felfüggesztett börtön
25	Reiter János	2 év börtön, 5 év jogvesztés

26	Ribánczki József	Felmentették
27	Romsics Ferenc	10 hónap börtön, 1 év jogvesztés, 300 forint vagyonek Kobzás. A végrehajtás felfüggesztve
28	Salga Árpád	5 év börtön, 3 év jogvesztés, melyet 2 évre mérsékeltek
29	Sándori János	7 hónap felfüggesztett börtön
30	Schád József	4 év 4 hónap börtön, 4 év jogvesztés
31	Steffér József	6 év 6 hónap börtön, 4 év jogvesztés
32	Stor Mihály	10 hónap börtön, 1000 forint vagyonek Kobzás, 2 év jogvesztés.
33	Szauter András	9 hónap börtön, 2 év jogvesztés
34	Szauter István	3 év börtön, 2 év jogvesztés
35	Szeitz Feren	1 év 8 hónap börtön, 4 év jogvesztés
36	Takács József	nem indul ellene eljárás
37	Umenhoffer István	1 év 8 hónap börtön 7 hónapra mérsékelve, 1 év jogvesztés.

/Forrás: 1956. Bács-Kiskun megyei kronológiája és személyi adattára II. köt. Kecskemét, 2000. (Szerk.): Tóth Ágnes. NOVAPRESS Kft. Hajósra vonatkozó adatok alapján. A kimutatás nem tartalmazza azok neveit, akiket rendőri felügyelet alá helyeztek./

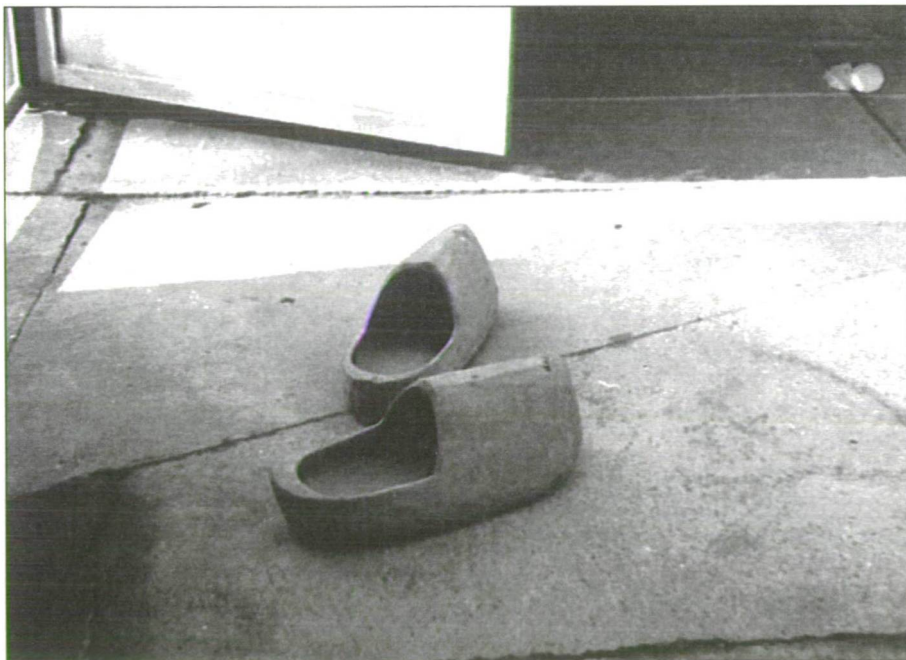
A nagyszámú felelősségre vonásban és szigorú börtönbüntetésekben azt is közrejátszhatott, hogy Hajós sváb település.

A falu társadalmát és az emberek életét alapvetően átalakították a második világháború és azt követő időszakok eseményei. A községben maradt és a visszatelepült svábok felismerték, hogy elvett, elveszített házaikat és ingatlanokat nem, vagy csak nehézségek árán szerezhetik vissza. Két lehetőségük maradt: az összefogás és a munka. A talpra állás sikerült! A hajósi svábság képes volt arra, hogy újraépítse önmagát! Nagy szerepet kapott ebben a sváb ember munkakultúrája, kitartása de a bizonyítani akarása is. Visszavásárolta házát, szőlőjét, pincéjét, sokkal nagyobb és korszerűbb házat épített, mint amit elvettek tőle, amelyben a betelepítettek éltek.

Mendler István:

„... nagyon rossz házban laktam. Mert az igazság az, hogy a házat én akkor visszaadtam volt tulajdonosának. Kiköltöztem a penészes vályogházba. Egészen 1968-ig, amíg ezt a házat fel nem építettem, ott laktunk. Jött a sváb bácsi, meg-sajnálta. Rajtam múlt, hogy visszamehet-e a házába. Amikor én megkaptam az ő házat, akkor ott egy telepes lakott, aki elment...”

A község az 1960-as évektől rohamosan gazdagodott, gyarapodott. Hajós azonban megszűnt tradicionális értékrendszert képviselő homogén közösség lenni. Jelzik ezt az 1980. évi népszámlálási adatok még akkor is, ha a megpróbáltatások óvatosságra inthették a hajósi svábokat. A település 4117 lakosából csak 336 fő vallotta magáról, hogy német anyanyelvű, illetve 54 fő mondta azt, hogy német nemzetiségű. 4063 fő magát magyar és egyéb nemzetiségűnek regisztráltatta. A hagyományos értékek és homogén faluközösség átalakulását jelzik a hajósi társadalom új típusú közösségszerveződése is.

HAJÓS KÖZSÉG „BOLYGÓIRÓL”

ÉRSEKHALMA

Hajós négy külterületi települése közül ez volt a legnagyobb. Volt, ugyanis 1986. január 1-től önállóvá vált. Hajóstól délkeletre terül el. A helység már a bronzkorban is lakott lehetett, legalábbis erre utalnak a régészeti leletek. Az Érsekhalmi Hétvölgyben bronzkori földvárak maradványaira bukkantak a régészek. Területén löszfalba vájt barlangrendszer található. A község neve írásos alakban megtalálható az 1882-es Helységnévtárban. A település az 54-es főúttól elágazó bekötőúton közelíthető meg. Érsekhalmán mintegy 700-an laknak. Ez a vidék is valamikor a kalocsai érseki uradalomhoz tartozott. Érsekhalma központjában még ma is áll néhány régi uradalmi épület. Például ökrisztálló volt hajdan, amiben most a vegyesbolt, a kocsma, az óvoda és a mozi működik. A főtéren közepén zöldre mázolt pusztai postaládásor. Szemben az italbolttal düledező öreg templom, hosszú, lapos és jellegtelen épület, amit a még meglévő cselédházak egészítenek ki. Némelyikében még ma is laknak. A plébánia helyén lakott valamikor a főintéző. A hosszú cselédházban korábban tizenegy család élt. Gyerekestül, nyolcan-tizen egy szobában. Négy családnak egy közös konyha jutott. Volt is elég veszekedés – mesélik –, ha a béresaszonyok egyszerre akartak kenyeret sütni a kemencében. Bizony olyan is előfordult, hogy a haragosok egymás készülő ételébe hajcsomót dobtak.

Az idősebbek elmondása szerint Érsekhalmán 1918 szeptemberében tragikus események történtek. Bimbó József, Bimbó Mária, Bolyhos András és Vedő Márton nevű cselédek elmentek az érseki intézőhöz, akitől kérték, hogy nyissa ki a raktárakat. Amikor az intéző megtagadta kérésük teljesítését, akkor a lakásáról elvittek néhány, értéküket tekintve teljesen jelentéktelen holmit, majd feltörték az érseki magtárat, ahonnan a cselédek elhordták a számukra szükséges gabonát.

A francia csapatok bevonulását követően elfogták a kezdeményezőket és utasították őket, hogy önként szolgáltatassák vissza az elvitt holmikat. Ők azonban a forradalom nevében ezt megtagadták. Azt gondolták, hogy hamarosan megérkezik a vörösök, és kiszabadulnak. Ez azonban nem következett be. Rövidesen halálra ítélték mindegyiket, és a faluközösség szeme láttára – azok megfélemlítésére – kivégezték őket. A cselédek annyira megrettentek a látványtól, hogy a temetőszélen félig-meddig eltemetetteket, miután a kutyák kikaparták őket, nem merték újra elhantolni. Talán napokig úgy maradtak volna, ha nem érkezik meg Bimbó Mária négy éve távollévő férje a frontról, aki megadta a kivégzetteknek a végső tisztességet.

A volt cselédfalú ma Hajós fejlődőképes, de sok vonatkozásban – mint „kisbolygó” – hátrányos helyzetű települése. A faluközösség életképes. A településnek törpevízműves ellátása van. Az utcák rendezettek és tiszták. A település szinte valamennyi lakója a Hosszúhegyi Mezőgazdasági Kombinát dolgozója.

Az életszínvonal gyors emelkedése itt is a hatvanas években kezdődött, elsősorban a második gazdaságban termelt gyógy- és takarmánynövényeknek köszönhetően. Ebben az időben épült a település házainak többsége. De megmutatkoznak a jelei az elvándorlásnak is. A Baján vagy Kalocsán továbbtanuló fiatalok jelentős része nem tér vissza, nem tud visszatérni Érsekalmára. Ebbe a szülők nemcsak belenyugszanak, de maguk is mintha erre ösztönöznék őket. Ugyanis nem a mezőgazdasági jellegű szakiskolákba irányítják gyermekeiket, hanem más területekre, különféle szakmák elsajátítására ösztönzik.

Érsekalmának van iskolája és óvodája is. Az oktatásügyről legkorábbi adat az 1877/78. évi tanévről szóló fejezet, amely az Egyházi Sematizmusok-ban található.

A település életképes. Jelentős energiákat fordítanak a hiányzó alapellátás megteremtésére. Itt mindenki ismer mindenkit, a szó szoros értelmében. Ha meghal valaki, mindenki tudja, kiért szól a harang. Mindenre érvényes erkölcsi törvények szabályozzák még mindig a település életét. De ha már üti-veri a családját, rászólnak: nem szégyelled magad? És ennek itt még súlya van.

HILD

Elődje a régi okiratokban Eld, vagy Eld néven szerepelt. Egy 1346-ból származó dokumentum, mint a szekszárdi – Bencés apátság kolostorának helyét jelöli meg, melyen „dicsőség Szűz Mária tiszteletére” egy templom is állt. Viszont 1543 után hol Ild, hol Ilda néven ismert. Az 1700-as években, a Rákóczi szabadságharc idején ideiglenesen szerb családok telepednek itt le. Lakossága 1910-ben 126 fő, 1930-ban 182.

A település a Hosszúhegyi Mezőgazdasági Kombinát üzemegységéhez tartozik. Inkább munkahelynek, mint lakóhelynek számít. A településen napjainkban mintegy 100–110 ember él.

Hilden található a gazdaság borászata, a hűtőház és a szolgáltató üzem. Ide koncentrálódik az állattenyésztési és a gyümölcstermesztési ágazat is. A településnek nincs iskolája, óvodával és egy bolttal rendelkezik.

DOHÁNYTELEP

Nevét talán az ezen a vidéken folytatott dohánytermesztés miatt kaphatta. Az érseki uradalomban ugyanis a XIX. század utolsó évtizedeiben dohányt is termesztettek. Valamikor itt cselédek laktak. Ma Hajós harmadik csatolt településén 80–100 ember él, akik főként a Hosszúhegyi Mezőgazdasági Kombinátban dolgoznak, többnyire mint segédmunkások. Nagy részük a lakás miatt költözött ide, elsősorban Kiskunmajsa, Kiskunhalas és Kunfehértó környékéről.

Akik itt élnek, halmozottan hátrányos helyzetűeknek tekinthetők. Részint életmódjuk, részint a település elszigeteltsége miatt.

Még az edzett falukutatót is megrendíti a település sivársága, nemhogy a pályakezdés előtt álló népművelés-tanár szakos hallgatókat. Harsányi Zsuzsa feljegyzése alapján:

„A három település [Érsekhalma, Dohánytelep és Szentgyörgy] gyakorlatilag egyetlen út mellett fekszik. Érsekhalmáig – ami egy fejlődő, épülő falu – betonút vezet kb. a főutca feléig. Innen aztán eljutottunk a település végéig, de ami

azután következett... féllábszárig érő sárban, pocsolókon keresztül kellett manőverezni a motorral... Dohánytelep, Érsekhalmi utolsó házától kb. 10 perc járányira fekszik, aránylag közel, s mégis, a két helység jellege merőben eltér egymástól...Érsekhalmi épülő, míg Dohánytelep pusztuló település. Az utóbbi mindössze három házból – melyek az uradalmi cselédség lakóépületei voltak – és egy mellékhelyiségből áll. Ehhez még rozszant, fából készült melléképületek, kamrák, ólak és földbevájt vermek tartoznak.

A három épületet egymástól és a melléképületektől hatalmas sártenger választja el. Az ottaniak csak gumicsizmában járnak... Egy ember megérkezésünk pillanatától kinn állt a fűkamráknál, s merően figyelte minden mozdulatunkat...Ahogy a lakásokhoz közelítettem, innen-onnan újabb vészjósló tekintetek kísérték...

Még az állatok is nyomorúságosak... Rekedten csaholó, sántító ebek rohantak felém, egy farkatlan, tépett macska menekült az ólak tetejére, a sártenger túlsó felén pedig néhány néma kacsza tátogott, mintha ők is méltatlankodnának a hívatlan vendég látán... Döbbenetünk később csak fokozódott... Szentgyörgyre érve..."

SZENTGYÖRGY

A települést az egykori Orbágy-helység templomának védőszentjéről, Szentgyörgynek nevezték el. Először az 1429. évi okiratban szerepel Zenth-gerg alakban. A századforduló után, pontosan 1910-ben 116 lakosa volt, 1936-ban 113.

Szentgyörgy, Hajóstól a legtávolabb eső település, ahol most 100–120 ember él. Régebben ez a település az Erdőgazdaság egyik központjának számított. Életét jelentősen meghatározta az a néhány értelmiségi /elsősorban erdőmérnök, erdész/, akik itt éltek. Amikor gazdasági, vállalati megfontolások miatt az erdőgazdaság regionális központját máshová helyezték, az értelmiségiek is elköltöztek. Az Erdőgazdaság egyre kevesebbet törődött a településsel. Ellátási zavarok támadtak, rosszabbodtak az útviszonyok, leromlottak a volt cseléd-lakások is. A házak azonban nem maradtak üresen, mert Kiskunhalasról és Kunfehértó környékéről bevándorlók érkeztek.

A hajósiak azt állítják, hogy a települést nem lehet „megmenteni”. Itt lumpen és büntetett előéletű emberek élnek, akikkel nem sokat lehet kezdeni.

Nyomába eredve ennek a sommás ítéletnek, érdekes jelenséget sikerült érzékelni. A hajósiak spontán köztudatában meggyökereződött álláspont nemcsak örökérvényű örökítő-, hanem ítélőerő is. A hajósi svábok ugyanis saját sorsuk szűrőjén keresztül ítélik meg a látottakat és tapasztaltakat. Úgy vélik, hogy az itt élők helyzete hasonló, mint amilyen az övéké volt a kitelepítések idején, és a település jó átmenetiséget biztosít ahhoz, hogy az ember pénzt gyűjthessen és Hajósra költözhessen.

A szentgyörgyi valóságot azonban nem lehet így magyarázni. A tények azt bizonyítják, hogy – hasonlóan, mint Dohánytelepen – a családok többsége saját erejéből emberibb körülmények közé már képtelen költözni. Az ott élők sorsát, Szentgyörgyre vagy Dohánytelepre vezető útját más determinánsok határozták meg, mint a hajósi Umenhofferekét, vagy a felvidékiekét. A településen élő családokat nemcsak az esős időben, vagy télen járhatatlanná váló utak zárják el Hajóstól /és a világtól/, hanem Hajós társadalmának a köztudata is a perifériára szorította.

Az anyagi gyarapodás olyan rétegtudatot alakíthat ki, amely a különféle okok miatt szerényebben, szegényebben, ezért kiszolgáltatottabban élő embereket és közösségeket /csoportokat, rétegeket/ lenézheti, és olyan nyomás alá helyezheti azokat, amely még inkább súlyosbítja a helyzetüket.

Az 1980-as évek első felében a településeken élők ugyan potenciálisan magukban hordozzák a közösséggé válás esélyeit, a mindennapi élethelyzetek – különösen Dohánytelep és Szentgyörgy vonatkozásában – gátolják az igazi közösségek kialakulását. A személyközi viszonyok alakulásában, működésében, megszűnésében az egymás iránti érzéseknek az említett településeken sokkal nagyobb szerep jut, mint más településeken élők világában. Az embereket kapcsolataik szinte béklyóként kötik, láncolják össze, amelytől szabadulni, amelyből kitörni szinte lehetetlen, vagy csak hihetetlen erőfeszítések árán lehetséges. Az egyén saját személyiségének fokozott pozitív, illetve negatív érzelmei /rokonszenv, tetszés, rajongás, valamint az undor, az ellenszenv, a nemtetszés/ tükrében kezeli a településre szűkült világot és annak lakóit.

A munkaközösségekről

A múltban a kisebb-nagyobb birtokok, az érseki uradalom munkahelyei döntően befolyásolták a faluközösség életének alakulását, fejlődését. Napjainkban sincs ez másként, a munkahely – mint szintér –, és a munkavégzés – mint tevékenység – alapvetően meghatározó. A Hosszúhegyi Mezőgazdasági Kombinát, vagy a József Attila Termelőszövetkezet /csupán a legfontosabbakat említve/, jóllehet lényegileg különbözik a korábbi időszakok munkahelyeitől, olyan intézményesült cselekvési szintér, amelyen előre meghatározott céllal létrehozott állandó, illetve alkalmi munkahelyi kollektívák tevékenykednek és hatásuk közvetetten más közösségi formákban /ld. családi, baráti, egyesületi, stb./ is megmutatkozik.

A MUNKAHELY, MINT CSELEKVÉSI SZINTÉR

A munkahelyek intézményesült közösségi szinterek. Legyen szó akár az érseki uradalomról, akár a téeszről, mindegyikben formálisan előírt, rögzített szabályok, normák, követelmények szerint, és központilag teremtett feltételek között biztosítanak lehetőséget a cselekvésekhez, részint az egyén, részint az adott programra szervezett csoport/ok számára.

HOSSZÚHEGYI MEZŐGAZDASÁGI KOMBINÁT

A Hosszúhegyi Mezőgazdasági Kombinátban mintegy 2300 ember dolgozik, ebből hozzávetőlegesen 1000–1100 fő hajósi. A Kombinát 1949-ben alakult, legfontosabb profilja a szőlőtermesztés és a borkészítés. Mendler István mondja. „1957-58-tól együtt dolgoztam a feleségemmel az állami gazdaságban. Szőlőmunkások voltunk...”

A borkombinát, amely 1971-től üzemel, százezer mázsa szőlő feldolgozására alkalmas. Tárolási kapacitása nyolcvanezer hektoliter bor. A Kombinát hűtőháza 1969 óta működik, és mintegy kilencszáz vagon alma raktározására alkalmas. A két üzemben összesen 200–250 ember munkálkodik, ezeknek 60–65%-a hajósi. A Kombinát dolgozói közül többen a kerületekben tevékenykednek, ahol gépekkel dolgoznak, vagy gyalogmunkát végeznek.

A munkaközösségek – Csepeli György szavaival – véleménynyilvánítói (Csepeli, 1986) a gazdaság sikereit főként a vezető személyes kapcsolatainak tulajdonítják. Ez persze nem így igaz. A Kombinát borászata jól jövedelmez, szinte ez tartja el a gazdaság többi ágazatát. Tény, hogy a gazdaságot irányító közösség vállalkozó szelleme kezdeményezte, és építette fel a pincefaluban a svábházakat mintázó reprezentatív és ízléses Cabernet-fogadó-t. A Kombinát ezen kívül részt vesz a községet építő, szépítő társadalmi munkákban, és jelentős összegekkel támogatja, különféle feltételek biztosításával segíti a falu közművelődését is. Az alaptevékenységen kívül tehát a szakmai vezetők azt is fontosnak tartják, hogy dolgozók a munkahelyükön és a lakóhelyükön egyaránt kedvező feltételek között éljenek és dolgozzanak. Ők így értelmezik a hatékonyságot.

A Kombinát dolgozói nem jutnak nagyobb jövedelemhez, mint a környékbeli téészekben dolgozók. Korábban gyakrabban – de alkalmanként még ma is – munkaerőgondok keletkeztek, amelyen úgy próbáltak a vezetők segíteni, hogy vendégmunkásokat toboroztak, például Nógrád megyéből.

A Kombinátban tevékenykedő brigádtagok jelentős szerepet vállalnak az ún. második gazdaságban. Otthon a kertben és a háztájiban, de az is gyakori, hogy bérelt földön gazdálkodnak. Főként fűszernövényekkel, paprikával, bazsalikommal, majoránnával, /primőrökkel és gyógynövényekkel/ foglalkoznak. Az ún. második gazdaságban folytatott tevékenységek különféle közösségeket igényelnek. Ezeket elsősorban az jellemzi, hogy tagjaik részint a munkahelyi brigádokból, részint a családi – rokoni közösségekből kerülnek ki. A munkahelyen és az ún. második gazdaságban dolgozó közösségek között leginkább érezhető különbség az, hogy a munkabrigádok kevésbé érezték magukénak a Kombinátot, mint az utóbbiak saját gazdaságukat. Az egyik beszélgető partner szerint.

„... Tudod öreg, megy itt minden magától, nekem meg a többieknek az a fontos, hogy a melósok rendben elvégezzék az időszerű melót, a főnök meg majd elintézi az üzleteket. Az a lényeg, hogy minden hónapra meglegyen a fix. Aztán ott a fólia, abból meg majd csak összejön a bajai kunyhóra a zsozsó. Aztán szedem a sátorfámat...”

JÓZSEF ATTILA TERMELŐSZÖVETKEZET

A másik fontos és lényeges intézményesült cselekvési szintér a *József Attila Termelőszövetkezet*. Létrejöttét több termelő kollektíva megalakulása, felbomlása, egybeszerveződése előzte meg. Az első, a Petőfi Sándor és Makszim Gorkij nevét viselő téeszek 1949-ben alakultak meg. A Petőfi Termelőszövetkezet tagságának csupán 10%-a volt hajósi, a többség azokból állt, akik ideteleپültek. A nagyobb létszámú gazdálkodó közösség a Maxim Gorkij-ban volt, a tagságnak 90%-át a telepesek alkották. A hajósiak szerint ebben a téeszben a „*Jazább munkakerkölcsűek*” dolgoztak. *Gyakran előfordult, hogy a munkaegységeket baráti alapon osztották el egymás között, mindenféle munkafedezet nélkül. A megtermelt haszon csak névleges volt*”. A két téesz 1950-ben József Attila néven egyesült.

Ebben az időben a nagyarányú és „rámenős propaganda” következtében több ún. egyes típusú téesz szerveződött a községben. Ennek a típusnak három sajátossága volt: a táblák egységes kialakítása, egyforma vetés, önálló gazdálkodás. Csupán felsorolásszerűen említjük meg őket, részint, mert sok volt belőlük, részint, mert csak a formula tartotta őket össze, alapjában véve ráfizetések és gazdaságtalanok voltak.

Elsőként a felvidéki középгаzdák által alapított Új Barázda nevet viselő téeszről szolunk, amelyben hat-tizenöt család dolgozhatott. Az Új Élet elnevezésűben, amelyet szintén a felvidékiek alapítottak mintegy tíz-tizenkét család próbált közösen gazdálkodni. Ugyancsak felvidékiek alkották a Vörös Csillag nevet viselő téeszt, amelyben már 15–20%-os arányban hajósiak is dolgoztak. Viszont mintegy 70%-ban képviselték magukat a hajósi családok az általuk alapított Táncsics Mihályról elnevezett téeszben. Végül meg kell említeni a szintén felvidékiek, elsősorban vámosmikolaiai, vámosladányiai, terenyeiek és lévaiak által megszervezett Kossuth Lajos nevet viselő téeszt, valamint a Haladásnak elkeresztelt gazdaságot.

A kollektív munkavégzésre szövetkező közösségek tulajdonképpen két nagy tábort alkottak. Egyikük a felvidékiek és a telepesek által szervezett téeszek voltak. Jellemző ezekre a cselekvési szinterekre, hogy az alapítók számára valamiféle intézményesülést, érdekképviselést biztosítottak. Valamilyen fokon védettsé-

get jelentettek a kiszolgáltatott helyzetben élő családok számára. A másik tábor azok a téeszek alkották, amelyekbe a hajósiak is beléptek. Hajós gazdái vonakodtak a „közösítéstől”, az ötvenes évek kollektivizálási törekvései elől azonban nem tudtak kitérni. Annyit mégis elértek, ha már „muszaj téeszcsét csinálni”, akkor inkább a felvidékiekkel együtt. A hajósiak két téeszbe tömörültek, 17, illetve 70%-os arányban.

Jelentős szervezeti és fokozatosan megmutatkozó tartalmi változásokra csak 1957-ben került sor. Ebben az esztendőben a Petőfi és a Vörös Csillag téeszek egyesültek, megtartva a Vörös Csillag elnevezést. Három évvel később a Haladás és az Új Barázda nevét viselő gazdaságok is egybeolvadtak. Napjainkra – még néhány további egyesülést követően, József Attila néven – egyetlen gazdálkodó közösséggé váltak.

A munkaközösségek megszerveződése és intézményesülésének fokozatai jól érzékelhetők az első téeszek megalakításától a József Attila Termelőszövetkezet létrejöttéig tartó folyamatban. A kezdetekben csupán néhány család szövetkezett, amelyben kényszerek sokasága játszott össze.

Érdemes megismerni, hogyan látta és élte meg ezt a folyamatot Mandler István. *„... úgy léptem be a téeszbe, mint fizikai dolgozó. Szerencsém volt, mert mindjárt sertésgondozó lehettem. Ebből vezetőségi téma is kerekedett, hogy hogyan lehetett, aki most lépett be a téeszbe, sertésgondozó? Ez akkor megbecsült munkahely volt a kereset végett. Egy évig voltam sertésgondozó. A következő évben átkerültem az egyik téeszbe agronómusnak. Akkor Hajóson öt téesz volt. A József Attila, a Petőfi, a Kosuth, a Táncsics és a Haladás.*

– Hogyan tudott ilyen gyorsan sertésgondozóból agronómu ssá előlépni?
– *Nem voltak a községben szakemberek és a Petőfi téesz elég rosszul állt. Sem elnöke, sem agronómu sa nem volt. A József Attila téesz elnöke patronáló elnökként átment a Petőfihez azzal a feltétellel, ha én is átmehetek agronómu snak.*

– Közrejátszott ebben az aranykalászos gazdatanfolyamos múlt?
– *Talán igen. Mert azért mi itt kaptunk valamit. Ebben a téeszben aztán egy évig dol-*

goztam. A következő évben ugyanis egyesült a két téesz. Teljesen simán, úgyhogy nem volt semmi probléma.

– Melyik ágazat volt ebben az időben a legfejlettebb?

– Akkor kérem – mai szavakkal – csupán alaptevékenység volt. Növénytermesztés és állattenyésztés. A növénytermesztésen belül nagyon sok növénnyel foglalkoztunk: árpával, zabbal és kertészeti növényekkel... Az állattenyésztésben szarvasmarhával, sertéssel, baromfival.... Sajnos minden volt akkor. Abban az időben meg sem közelítették a termésátlagok a maiakat, de a költségek sem. Úgyhogy ezt is figyelembe kell venni. A József Attila abban az időben viszonylag jó téesz volt, a maga 45 forintot érő munkaegységértékével. Erősen észre lehetett venni a József Attila téeszén, hogy az ötvenes években már működött. A hatvanas években, amikor a középparasztság is belépett, akkor aztán teljesen megváltozott minden.

– Miben volt érzékelhető a változás?

– Szerintem azok az emberek, akik akkoriban beléptek, sokkal jobban magukénak érezték a téeszét, mint a maiak. Nem tudom, hogy azért-e, mert azok a középparasztok ott születtek a földön és ott nőttek fel. A mai téesz-tagság már nem annyira agrárdolgozó. Nagy része – azt lehet mondani – ipari munkás.

– Említette, hogy több téesz volt a községben. Mikor került sor az egyesülésre?

– 1964-ben egyesült a József Attila a Petőfi téesszel. Maradt még négy. Ezek aztán 1968-ban egyesültek. Nem volt különösebb fennakadás az egyesülést illetően. A tagság részéről nem, inkább csak egy-két vezető féltette a pozícióját. De ők akkor elkerültek innen. Az sem volt probléma, hogy például a Táncsics csak huszonöt forintot fizetett, a másik meg negyvenöt forintot. Ugyanis attól tartottak az emberek, hogy különbséget tesznek majd közöttük. A József Attila téesz neve megmaradt és az ottani vezetők maradtak a fővezetők. De nem tettek különbséget, hogy ki melyik téesz tagja volt az egyesülés előtt. Végül már eszébe sem jutott senkinek, hogy ő korábban a Táncsicsban vagy másutt dolgozott. Az utcákat, vagy a területeket figyelembe véve alakultak meg a brigádok. Tehát nem aszerint, hogy ki hol dolgozott korábban, hanem, hogy ki hol lakik.

– Tehát a lakóhely szerint, területi alapon alakultak meg a brigádok!

– Persze, ez természetes. A brigádvezetőnek nem volt mindegy, hogy három utcát tömörít-

tő brigádja van-e, vagy pedig a községben szétszórta vannak az emberek. Akkoriban hat növénytermesztő brigád dolgozott a térségben, mintegy 250 asszonnyal. Ma nincs egy sem, mert a növénytermesztő brigádok megszűntek. Nagyon nagy változások történtek.

– Melyek voltak ezek?

– *A korábbi években az volt a probléma, hogy a szomszédos állami gazdaság – a mai hosszúhegyi – elég nagy vonzerőt jelentett. Ők korábban is foglalkoztak kordonos szőlővel, meg gyümölcstermesztéssel. Amikor a mi asszonyaink még duggatták a hagymát, tehát nehéz fizikai munkát végeztek, ott már géppel dolgoztak. A fiatalab-
bak elmentek a térségből. Megcsappant a létszám, mert az idősebbek nyugdíjba mentek. Az utóbbi időben aztán megfordult a dolog.*

– Amikor összevonták a térségeket, akkor megváltozott-e az Ön helyzete? Milyen feladatokat kellett ellátnia?

– *A Petőfi térségben voltam egy évet, majd visszakerültem a József Attilába. Ketten a főagronómmal csináltuk a témát. A következő évben a főagronómus átment egy másik térségbe elnöknek. Így maradtam a József Attilában egy évig egyedül, majd később lett egy társam. Attól az időtől kezdve ezen a poszton dolgoztam, mint növénytermesztő.*

– Mi a feladata egy agronómusnak?

– *Az egész növénytermesztés irányítása. A tervekészítéstől egészen a betakarítás bejegyzéséig. Nagyon szerettem ezt csinálni, nagyon a szívemhez nőtt. Motorbiciklivel jártuk a határt.*

– Reggel mikor kezdődött a munka, és este mikor fejeződött be?

– *Korán keltünk. Már hat órakor kint voltunk a gépi elosztáson. Persze ez azért változó volt. Attól függött, hogy vetés van-e vagy az aratás ideje. Egészen más volt a tervekészítés idején. Tény, hogy hosszabb időt dolgoztunk akkor, mint ma. A mai József Attila térség mintegy 4000 hektáron gazdálkodik, ebből 2600 hektár szántó. Az első évben itt még csupán alaptervekenységet folytattunk. Ez volt a fő tevékenységi profil, meg az állattenyésztés játszott szerepet. Aztán egyszerűsödött a dolog. A térség egyre kevesebb növényféléssel foglalkozott, sőt az is bekövetkezett, hogy a térség felszámolta a sertésállományt, mert a telepek a korábbi térségek miatt – szétszórta helyezkedtek el. Tehát nem volt kifizetődő. Lényegében csak a szarvasmarha meg egy kevés juh maradt. A növénytermesztés pedig öt-hat növényre szűkült.*

– Melyek voltak ezek?

– A fő növényünk a búza, a kukorica, a napraforgó, a szója és a cukorrépa. Ezen felül – az állattenyésztés miatt – takarmánynövényekkel is foglalkozunk. Nem szabad kihagyni a szőlőterületet. Hét évvel ezelőtt kezdtük el a 150 hektáros telepítést, mert a korábbi szőlők kiöregedtek. Elmondhatom, hogy ez a telepítés volt a téesz egyik legnagyobb beruházása, közel negyvenmillióba került. Fejlett a műszaki parkunk is. Komoly betakarító gépeink és erőgépeink vannak. Jelentős szállító parkkal rendelkezünk. Van egy 500 vagonos magtárunk. A téeszben viszonylag sok agrárértelmiségi dolgozik. Van egyetemi és főiskolai végzettségű szakemberünk. Tizenvalahányan biztosan vannak.

– Hányan és kik dolgoznak a téeszben?

– A téesznek közel nyolcszáz tagja van, ennek mintegy a fele – közel négyszáz – aktív dolgozó, a többi nyugdíjas. Az utóbbi években igaz, kissé megváltozott az arány. Korábban – 1968-ban – 250 női dolgozónk volt. Ők részint elmentek, részint nyugdíjasok lettek. Aztán hét évvel ezelőtt – ha jól emlékszem, ez volt az első melléküzemágunk – nyitottunk egy varrodát. Kööttünk a kalocsaikkal egy megállapodást, hogy alsóneművel foglalkozó melléküzemágot létesítünk. Akkor sokan visszajöttek. Ma már van egy cipőfelsőrész-készítő üzemünk is. Ebben az üzemben összesen 100–110 női dolgozó van. Ezeknek a melléküzemágaknak óriási jelentőségük van. Szerintem ugyanis nemcsak a foglalkoztatást oldja meg a községben. Amikor például telepítettük a szőlőt, akkor felvetették, hogy ki fogja azt megdolgozni. Hát akkor még magam sem tudtam. Nos, ha egy növényféléseggnek a megszerezése nem sikerül, akkor leállítjuk a melléküzemágakat egy hétre vagy kettőre, vagy tovább is, ha kell. Az asszonyok kimennek a földekre, bár az utóbbi időben erre nemigen került sor. Vagy amikor itt a szüret – ez eltart egy vagy másfél hónapig is – akkor szintén tudnak az asszonyok segíteni. Ők nagyon sokat jelentenek. A szőlő húsz millió forintos termelési értékét nem lehetne produkálni a női munkaerő nélkül.

– Összességében mennyi a téesz termelési értéke?

– Úgy 140 millió forint körüli. Az eredményünk sajnos nagyon változó, igaz, 1982-83-ban sikerült elnyerni a kiváló címet. A legmagasabb termelési értéket 1983-ban értük el, amikor is a téesz nyeresége harmincmillió forint volt. Gyöngye évet zártunk viszont 1984-ben. Sajnos csupán 11–12 milliót értünk el, mert a szőlőt tavaszi fagykár érte.

Visszakanyarodva még egy kicsit a női munkaerő kérdéséhez. A nők nem jöttek volna a téészbe, ha nem létesítünk melléküzemágakat. Itt a vezetésnek van egy olyan feladata, hogy vigyázni kell. Lehetőleg akkor és abban az időben kell szervezni a kinti munkákat, amikor jó idő van. Persze ezt előre nem lehet tudni. Ezek a nők már nem anyáink, vagy nagyanyáink. Ők is szívesen végzik a kinti munkát, de inkább bikini-ben, mint esőköpenyben.

– Több szempontból is hasznosak tehát a melléküzemágak?

– *Igen. A téészek szeretettel létesítenek melléküzemágakat és folytatnak ipari tevékenységet. Ez ugyanis haszonnal jár, amit be lehet forgatni a gazdálkodásba. Kérem, az élet megtanította a téeszvezetőkkel, hogy a mai körülmények között másképp nem megy. Mi nem tudjuk egész évben foglalkoztatni a nőket, a vetőgép elvet mindent. Valamikor együtt palántáztak az asszonyok heteken át. Ma már nem, hiszen a paprikát – igaz most nincs – a gép két nap alatt elintézi. A gép vegyszerez mindent. El kell azt is mondanom, hogy például a 150 hektárnyi szőlő teljes egészében ki van adva egyéni művelésre. Egy hektárért 9500 forintot fizetünk...”*

Az interjúrészletből sok minden kitűnik. A József Attila Termelőszövetkezet cselekvési színterein, pl. az állattenyésztő telepen, a növénytermesztési ágazatban, különösen a szőlőművelésben, a varrodában, a cipőfelsőrész-készítőben vagy a téesz irodában – munkálkodó közösségeket sajátos kettősség jellemzi, amelyek arányaikban különböznek egymástól. Funkcionálásuk szerint – többek között, mert központilag előírt normák, szabályok betartása és különféle munkaköri előírások alapján, vagyis intézményesített, formalizált szervezeti keretek között teljesítenek – alapvetően másodfokúak, emberi viszonyokat illetően viszont továbbra is elsőfokúak maradtak. (Vitányi, 1985) elsősorban azért, mert a munkahelyi közösségek majd mindegyikében családi, rokoni kapcsolatok is jelen vannak. Ezt a kettősséget Hajós esetében nemcsak természetesebb jelenségnek kell tekinteni, mint bármely más község vonatkozásában, hanem fel is lehetne használni a faluközösség fejlődésének érdekében. Az 1720-as években idetelepült, a XX. század negyvenes-ötvenes évtizedeiben visszalopakodott sváb emberek céljaik eléréséhez szükséges inspirációkat, energiákat sokkal inkább a családi közösségekből és a rokoni rendszerből merítik, mint azok, akik más településen élnek.

Történetek is kezdeményezések annak érdekében, hogy ezeket az értékeket és energiákat a téesz kamatoztassa.

Mendler István erről a következőket mondta:

„Az első években, amikor kapáltuk a szőlőt, kint volt a minisztériumból egy főosztályvezető. Szerintem kertész szakember lehetett, legalábbis a beszéde alapján jutottam arra, hogy ért hozzá. Kimentünk vele a szőlőbe, s megmutattuk neki azt a részt, ami egyéni művelésben van, és azt is, ami közös volt. A minisztériumi szakembernek is az volt a véleménye, hogy az egyéni művelésben nincs probléma. Ezt az emberek jól csinálják, mert tudják, hogy ez a sor X-é, és ha rosszul műveli meg, akkor a következő évben nem kapja meg. Ez az embereknek, a lakosságnak egy plusz jóvédelme. Mert ezt a család akkor csinálja, amikor ráér, estefelé, délután, vagy szombaton. És ez jó dolog. A téesznek szintén jó, mert nincs rá gondja. Ugyanezt csináljuk a répával. A répa is ki van adva művelésre.”

Az interjú-részletből Hajós esetében is kitűnik, hogy a vezető kiválasztása – mint valamennyi paraszti közösség esetében – a mindenkori feladat jellegétől függ, s az arra rátermett ember jut vezetői poszthoz. Éppen azért, mert a közösség komplexitása lehetővé teszi, hogy a közösség minden tagjának szinte valamennyi életmegnyilvánulását ismerjék, és számon tartsák, lehetőség van a mindenkori helyes kiválasztásra. A vezetés és a nem vezetés rátermettségen alapul. Valamilyen képesség alapján juthat az egyén vezető szerephez (sőt bármilyen szerephez) a közösség életében. A közösség elvárja, hogy az elismert vezető a közösség érdekében munkálkodjon, legyen szó farsangi játékokat szervező, betanító személyről, vagy munkacsoport vezetőről. (Szabó, 1993)

„Mint idevalósít, mint törzsgyökös svábot elsősorban engem keresnek meg az emberek. Hozzám jöttek...Nem voltam tanácsstag, nem vagyok párttag. Nem tudom, hogy miért, valahogy így alakult. 1974-ben, amikor megválasztottak téeszelnök helyettesnek, minden támogatás nélkül, ott a közgyűlésen, mert nem támogatott semmi egyéb szerv, csak János bácsi, meg Piroska néni, egyszóval a hajósiak, akkor úgy éreztem, hogy a község közéletében is részt veszek. Az idei évben, a márciusi választáson már nem indultam. Elszaladt az idő. Nyugdíjba megyek, más feladatot akarok megoldani az életben. Van két kis aranyos unokám.” – említette Mendler István.

Az interjú-részletekből az is pontosan kiderült, hogy a munkaszervezetek, melyek meghatározzák a napi tevékenységet, a családokra épülnek, s bennük nem az egyének, hanem a családok kapcsolódnak össze. A parasztember sohasem mint egyén jelenik meg a tágabb faluközösség előtt, hanem mint valamely család képviselője.

„Én nagyon büszke vagyok az őseimre, a nagyapára, az idős Mendlerre. Régen a községben bíró meg jegyző volt az ész. Azt csináltak, amit akartak. De nagyapával – most nem azt akarom mondani, hogy mert ellenzéki volt – nem csinálhatott a jegyző azt, amit akart. Amikor felnőtt lettem, akkor tervebe vettem, hogy folytatni fogom az öreg Mendler útját... azt szeretném, ha az unokák is azt folytatnák, amit az öreg ránk hagyott. Tenni népünkért.”

Hajós intézményesült munkahelyi cselekvési szintereihez sorolható még a helyi Kisipari Termelő Szövetkezet /KTSZ/, az Általános Fogyasztási és Értékesítési Szövetkezet /ÁFÉSZ/, a Kalocsai Sütőipari Vállalat két részlege, és a községi tanácsi intézmények is.

KALÁKÁK

A kalákának „alakulás története van”! A népi kultúrában egy szerves, alulról szerveződő alkalmi munkaközösség. A szocializmusban „társadalmi munka keretében” felülről szervezett intézmény!

A Bussen környékéről érkezett telepesek annak idején belátták és tapasztalták, hogy csak összefogással lesznek képesek azt elérni, hogy a tél beállta előtt tető legyen a fejük felett. Ezért összefogva építették meg házaikat, kalákában dolgoztak. Általában nagyobb családi vállalkozás kivitelezésére szövetkező alkalmi munkaközösségek ma is működnek Hajóson. Kaláka alakul a kriptaeépítésre, az esküvő-lakodalom megrendezésére, a termés betakarítására, de főként a családi ház megépítésére.

A közösségek szerveződése jól kitapintható érdekháló szerint történik. Szívessegből vagy kölcsönösségi alapon szerveződik. A közösség bármely tagja akármikor visszahívhatja a megsegítettet, és az a munka visszaadását, a kalá-

kában való részvételt kötelességének tartja. Az egyik legeredményesebb munkaforma, ugyanis a közösség a rosszul dolgozót, hanyagot megszólja. Az egyes családok a kalákába ezért a legmunkaképesebb, a legkülönb családtagjaikat küldik, hogy a családra ne hozzon szégyent. Nem csupán a családi-rokoni kapcsolatok funkcionálnak, jóllehet ezek jelentős szervező erőt képviselnek. A szakemberekhez fűződő szálak azok, amelyekre nagy szükség van. A kaláka legfontosabb tagja ugyanis a kőműves, a villanszerelő, a vízvezeték szerelő, szóval a szakember, aki nélkül nem épülhet meg a ház. Egyik beszélgető partnerünk mondja:

„...az igazság, hogy nekünk van egy remek társaságunk, ami minket összefog. Mindenki építkezik a társaságban, egymáson segítünk, hol ezzel, hol azzal, hol szakmunkával, hol segédmunkával, ami egy építkezésnél előfordulhat. Ha kilenc órákor jön, hogy fel kell pakolni a gerendáit, akkor én kilenc órákor felkelek, ha alszok, vagy fekszek, felöltözök és megyek felpakolni segíteni a gerendát. Van a társaságban hét család, mindenhol gyerek, és ők is éppen úgy a nagymamára vannak rászorulva, mint mi, de mindenki meg tudja oldani, és ez egy hatalmas szerencse...”

A mesterek részint a rokonságból, részint a baráti-haveri körből kerülnek ki. Többször részt vesznek a fiatal pár lakodalmában is, ahol már szóba kerül a házépítés /a fészekrakás/ ügye, mikéntje és mikorja. A lakodalom ugyanis nagyszerű alkalom arra, hogy a felek „szerződést kössenek”, amelyre később, amikor aktuálisává válik a dolog, nyugodtak hivatkozhatnak a fiatalok.

Hajóson ma is él az ajándékozási norma, amelynek egyik sajátossága a viszonyosság. Vagyis a család a hiányzó munkaerőt és szaktudást a legközelebbi és megbízható, tehát a kölcsönt majd visszaadó, visszavevő szomszédok, barátok, rokonok köréből toborozza. Az egymással szoros kapcsolatban álló kaláka-tagokat sajátos mi tudat is összetartja. *„A Pista házát is, meg a Zoliékét is mi építettük, meg lehet nézni”* – kijelentés mindezt jól tükrözi.

A segítség-visszasegítés technikája szerint működő közösségek jelentős szerepet vállalnak a község építésében. Az egymást kisegítő háztartások, a település arculatát alakító, formáló kalákák tevékenységei azonban problémákat is okoz-

hatnak. Említsünk meg néhányat ezek közül. A kaláka „kölcsonös hiteltársulás”. (Sik, 1988) Fokozza az otthoni munka hatékonyságát, csökkenti költségigényét, ám gondokkal és feszültségekkel is jár a háztartások számára. Szükséghelyzetekben a háztartás legfontosabb külső munkaerőforrása. Hosszú távon azonban a kaláka miatt a háztartás önállósága gyengülhet, mert kliensi helyzetbe kerülhet. Ugyanis elszaporodhatnak az egyirányú „segítések”, amelyek munkával történő viszonzása mindkét fél számára idővel komoly megterhelést jelenthet. A kaláka szervezése és karbantartása bonyolult, ceremóniát, időérzékenységet, gondosságot igénylő feladat. Sok feszültséggel is jár, mert mindig magában rejtje a félreértést, a félrekalkulálást, a felejtést. A viszonzás kötelessége növeli a túlmunka mennyiségét, ami megzavarja az otthoni munkavégzés megszokott rendjét, sőt jövedelem-kiesést is okozhat. Az is megeshet, hogy a kalákázás kudarccal végződik, amely a család számára veszteséget okozhat. (Sik, 1988)

Hajós házai, épületei elveszítették sváb karakterüket. A régi, jellegzetes, oszloptornácos, hosszúkás házak helyett hatalmas, jellegtelen, várszerű épületek foglalták el. Az aligha adhat felmentést, hogy az ország más településein látható házak is ilyenek, vagy hasonlóak. Egyedüli és figyelemre méltó kezdeményezés a pincefaluban felépített Cabernet-fogadó, mert a község régi sváb házainak jellemző jegyeit egyesíti a korszerű szolgáltató funkciókkal. Szó sincs arról, hogy a kalákákat terhelné azért a felelősség, hogy a község mindinkább veszít sajátos karakteréből, ebben ugyanis más, számos tényező együttes hatása játszik közre. A közösségeknek csupán abban van felelős szerepük – ami viszont nem jelentéktelen –, hogy olyan mintákat, sablonokat és kényszereket követnek, mint a „*neked is legyen olyan szép, nagy házad, mint a Pistáé*”! Az ilyen elv uniformizál, legfeljebb apró és lényegtelen eltéréseket engedélyez.

ALKALMI MUNKAKÖZÖSSÉGEK

Más alkalmi munkaközösségek is működnek a faluban. A cselekvés célja, jellege és szervezettsége – megemlítve néhány fontos meghatározót – alapvetően befolyásolja az alkalmi közösségek megalakulását, formai szerkezetét és tartalmi irányultságát. Jól érzékelhető ez a következő két kiragadott példa segítségével.

Az egyik közösségi cselekvést az elhanyagolt templom és parókia felújításáért a katolikus plébános kezdeményezte. A misén meghirdetett időpontban közel százan jelentek meg, sokan pedig anyagilag járultak hozzá a munkálatokhoz.

A másik említésre méltó közösségi cselekvés az iskola építése volt. A szülők választhattak, hogy pénzzel, vagy kétéves munkával járulnak hozzá az építkezéshez. Három szülő kivételével mindegyik csatlakozott a felhíváshoz.

Mindkét cselekvési program aktivizálta a község lakosságát. A munkálatok közötti különbségek azonban tanulságokkal jártak.

A templom felújításának előkészítését és megszervezését a plébános vállalta magára. A konkrét munkát pedig a mesterek irányították. Ez önmagában nem sokat jelent. Az általános iskola megépítésében is több szülő, pedagógus és községi vezető vett részt.

Az iskola megépítése azonban elsősorban központi – állami, tanácsai – költségvetésből történt, még akkor is, ha több gazdálkodó egység és néhány szülő kinyitotta a bukszáját. A templom felújításához szükséges pár millió forint mintegy 90%-a viszont közadakozásból gyűlt egybe. A szülők az iskola esetében nehezményezték azt, hogy kiegészítő épületeket, illetve szolgálati lakásokat és nem tantermeket építenek. A rossz szervezés miatt sok idejük veszett kárba. A templom felújításának megszervezésében viszont nemcsak a plébános vett részt, hanem mindazok, akik tudtak valamiben segíteni. Másként látta az, aki mindkét cselekvési programban részt vett.

„... én csak annyit mondok, hogy amit a főnökök úgy szerveznek, hogy nekünk semmi beleszólásunk, az nem ér semmit. Nem is mennek rá az emberek. Bezzeg ott volt a templomnál a meló, a pap is beállt közénk. Ott voltam én az iskolánál is...Azok csak nyakkendősen kitalálják a dolgokat, minket meg se kérdeznek. Legközelebb én is pénzt fogok adni...”

Nyilvánvaló, ha a központból „kiutalnak, megszerveznek” valamit és az nincs szinkronban a társadalmi felajánlással, szerveződéssel, – az emberek bizalma megrendül, és a közösség tudatában is értékrendbeli arányeltolódás jelentkezhet.

A MUNKA AZ ÉLET CENTRUMÁBAN

Közelebről megismerve a hajósi közösségek belső világát egy nagyon is kézenfekvő és természetes „szervező közeg” terelte magára a figyelmet: a munka.

Az *értérendszer*t tekintve Hajóson a munkának, a közös életfeltételek megteremtésének központi, mondhatni centrális szerepe van. Az élet szinte teljesen a szolgálatnak tekintett munka köré szerveződik. Minden tevékenységforma, a szórakozás, az ünnepek a házasságkötések is a munka függvényében léteznek. A munkavégzés parancsa annyira erős Hajóson, hogy már fiatal korban automatizmussá, majd belső szükségletté válik. Az egyén számára az a természetes, ha sem magát, sem a környezetében levőket nem látja munka, hasznos tevékenység nélkül. (Kapitány Á. – Kapitány G. 1983)

A munkavégzés *kulturális örökségként* történő hagyományozódását pontosan megfogalmazta egyik beszélgető partnerünk:

„Elég korán kellett nekem munkát kezdeni, mert apám is közben állandóan katonára volt, és nekem meg a nővéremnek kellett dolgozni. A szőlőt, a földet nekünk kellett megművelni... Én 13 éves koromban már a zsákot cipeltem, és elmentem szántani a lovakkal. Az ekét nem tudtam leemelni a kocsiról. A saroglyát kellett előbb leemelni, hogy az ekét le tudjam húzni. Fölrakni még nehezebb volt, mivel akkor még nem volt annyi erőm..., hogy az ekét megfogjam két kézzel és felrakjam a szekérre... Mert mi is csak állandóan dolgozunk, pláne a férjem. Az meg, hogyan is mondjam, ő olyan pontos, precíz mindenben, bármit is csinál. Pedig fizikai dolgozó, parasztember volt azelőtt, de ez mindenhez ért. Mindent megcsinál, amit csak kell a háznál, nem kell itt semmit a mesterhez vinni, ő mindenhez ért. És mindezt a gyerek látta, bizonyára tanult a szülőktől...”

Hajós esetében a munkavégzés presztízsének öröklése jelentős értéket képviselt, sőt bizonyos értelemben előnyökkel és sajátos jogosítványokkal is járt. Például a két világháború közötti időszakban, a községben nagy tekintélynek

örvendtek a helybeli sváb iparosok, akik közül többen ugyan nem voltak született hajósiak, pontosabban őseik nem a „honfoglalókkal” érkeztek. A tévészerszerelő műhelyében dolgozók azonban magukénak tekintették a hajósi iparosok munkakultúrájának legendáját, ezért modellőrzővé és jelentős közvélemény formáló erővé tudtak válni. Több társadalmi munkavállalás, és számos kezdeményezés tőlük indult ki.

Fontos szempont, hogy a hajósi svábok *identitásának* alapozásaiban kiemelkedő szerepet játszott a munkavégzés. *A munka a hajósiak éltető és megtartó közegévé vált.* A munkakultúrát, mint örökséget, illetve ennek létjogosultságát az adott történelmi és gazdasági helyzet csak felerősítette, sajátos színekkel, új funkciókkal gazdagította. A hajósi közösség felállította belső értékrend követendő parancsá válta, egy olyan norma lett, amelyet – aki a közösséghez tartozónak kívánta tudni önmagát – belsővé kellett nemesítenie. *A letelepedés nehézségeit, majd XIX. és a XX. századi rendszerváltozások megrázkódtatásait* ugyanis munkával – munkába temetkezve – tudták feledtetni, illetve sikeresen megoldani, és ez mára kútörülhetetlenül megmaradt a község problémamegoldó kollektív emlékezetében!

Egyik beszélgető partnerünk szerint:

„Hihetetlenül sok a munka. Nagyon sokat dolgozunk. Ezt a nyugat-németek nem veszik észre. Csak azt látják, hogy jól van, majdnem olyan, mint náluk. Csak azt nem látják meg, hogy ők ledolgozzák a nyolc órát és kiveszik a 3–4 hetes szabadságukat, és mennek oda, ahová akarnak...”. Persze léteznek másféle tapasztalatok is. „Itt volt egy barátom, aki építésvezető az NSZK-ban... ő disszidált és mondja: nem az van, amit itt mondanak és terjesztenek... sokkal többet idegeskedik, mint itt én... és nem fenékig tejfel...mert megszakad a munkában... nem 8 órát vagy 12 órát dolgozik, hanem most már 16 óra a munka...És akkor nem éri el a nyugdíjkort...”

A bizonyítás és a *felhalmozás* látványos és konkrét. Azonban egyre többen úgy vélik, hogy az anyagi világ értékrendszere és az egyén életminősége mindinkább eltávolodik egymástól. Egyik beszélgető partnerünk prognosztizálja:

„Garantálhatom, hogy itt tíz éven belül rengeteg ház lesz eladó, olcsón. Ez borzasztó. Mert: van itt egy gyerek, esetleg még egy lány, aztán az apjának emeletes háza van, ő meg építkezik. Az apósának is van egy nagy háza. Na? Akkor ezek

kihálnak, mi lesz ezekkel a házakkal? Eladó lesz, vagy mi lesz? Nem megy össze az öregekkel. Épít. Jól összeszedi magát a lagzikban is, előtte is, utána is besegítenek neki, és akkora házakat építenek, hogy az már felesleges. Ketten, hárman kergetik a házban egymás, nem találhatnak egymásra. Mert ez a nagy flanc... az a baj, hogyha megnősülnek, vagy férjhez mennek, akkor mindjárt külön akarnak menni. Én 56 éves lettem, mire nekem lett egy külön házam. A fiatalok meg férjhez mennek, megnősülnek és a következő évben, már építenek egy ugyanilyen házat, mint ez. És, ha nem kapnak ilyet, akkor elégedetlenek.. én harvan évig dolgoztam, mire házam lett. A fiatalnak meg 22-24 éves korára már áll a háza..."

A „civil” közösségekről

Az 1980-as években még nem használt kifejezés a „civil közösség”. A cselekvő, hatni akaró emberek azonban a szocialista viszonyok között, az 1980-as évek első felében egyre több településen próbáltak meg életre kelteni egyesületeket. Így történt ez Hajóson is. Hajós intézményesült illetve privatizálódott cselekvési színterein megalakult közösségek valamilyen konkrét cél, jól kitapintható érdekek és értékek mentén szerveződtek, többnyire formálisan előírt, és meghatározott szabályozók szerint, azok betartásával működnek. (Hankiss, 1979) A közösségekre azonban valamiféle „laza másodfokúság” volt a jellemző. A tagok közötti viszonyt alapvetően az elsőfokú közösségekre jellemző elemek /mindenki ismer mindenkit, a kapcsolatok áttekinthetőek, .../ határozták meg és szinte családias normák uralják. A hatékonyságra némi befolyást csupán a közösség intézményesültségi foka gyakorolt, valamint az, hogy „felülről” hozták-e létre, vagy „alulról” szerveződött-e meg.

Hajós esetében az egyesületek megalakulásában meghatározó szerepet töltenek be a község lakossága által elismert, emberi-szakmai tekintéllyel, ranggal bíró személyek. Rangos embernek lenni Hajóson már a múltban sem csupán a vagyoni helyzettel volt egyenlő. A „rang többet és mást is jelentett, mint a vagyon”. Szükséges az egyéni szorgalom, amely nemcsak a jelenben élőkre kell, hogy jellemző legyen, hanem a mögöttük álló seregnyi őstre is. A szorgalom mellett a tisztességnek is kumulálódni kell. A ranghoz tehát egyaránt szükséges a vagyon, morál és múlt. A múlt nélkül nincsen rang. Mindent: vagyont, tisztességet az idő érlel, igazol vagy cáfol. A rangot az egyén sziszifuszi munkával is megszerezheti úgy, ha képességeivel és készségeivel egyértelműen a közösséget szolgálja. A rangos embereknek számító személyek közül Hajóson sokan vesznek részt aktívan és eredményesen a közösségek életében. Közülük két embert választottunk ki, akik a rang megszerzéséhez különböző úton jutottak el.

Perényi Béla a *törzsgyökös sváb*, minden történelmi időben és helyzetben szűkebb pátriája gyarapodásán fáradozott. Doktorátust szerzett és hol kineve-

zett állami képviselője volt a község ügyeinek, hol magánemberként azon munkálkodott, hogy mind a termelésben, mind a privát életben segítse községének „civil” szerveződését. Magatartásával a községben és a gazdálkodásban, de a magánéletben is normaadó, akinek véleményére adnak. Hol formálisan, hol informális úton segíti a hajósiakat abban, hogy növeljék tekintélyüket, gyarapítsák eddig elért eredményeiket. Perényi Béla a község érdekeit figyelembe véve partnerének tekinti a község másik fontos személyiségét, Alföldi Albertet, a művelődési ház igazgatóját.

Alföldi Albert Békés megyéből, 1968-ban került Hajósra. Újkígyóson majd Dunapatajon volt népművelő. Alföldi, *betelepült*, „jöttment”, megítélése az 1940-es évtized történéseihez is köthető. „Jöttmentnek” számítanak azok, akik nem hajósi születésűek, hanem később költöztek a faluba. Tulajdonképpen egész életükben viselik ezt a megkülönböztetést, ha szemükbe nem is mondják, hogy „jöttment”. Nem tekintik a községhez tartozónak mégoly hasznos és áldozatos munkájuk alapján sem. A „jöttment” ugyanis nincs vérségi kapcsolatban a községgel, nincs vérrokonsága a faluban, ezért idegen. A „jöttment” azért is idegen marad, mert nem nőtt, nem nevelődött bele a község hagyományaiba. Minden igyekezete ellenére sem tudja magáévá tenni a helyi hagyományokat s azokat gyakran akaratlanul is megsérti. A hajósiak ugyan megbocsátják a nemtudást, ugyanis „jöttmentnek” tekintik, tudják, hogy más szokások szerint nevelkedett, de maguk közé valónak nem fogadják el. Az ilyen emberre mondják, hogy „jószándékú, jóindulatú, rendes”, de ugyanakkor azt is, hogy „túlbugzó, akarnok”. Alföldi azonban teljes személyiségében hajósivá akart és tudott is válni. Képességeivel a hajósi közösséget szolgálja. Pályáját jelentős sikerek, eredmények, időnként bukások jellemzik, melyekről őszintén beszél. Felvállalja a konfliktusokat és arra törekszik, hogy közreműködésével azok mindenki megelégedésére kerüljenek megoldásra. Senki se érezze azt, hogy vesztese a vitának. A hajósi kultúrház igazgatóját a község népe befogadta, akire ma már figyelnek is. A közművelődés ügyét tág szemlélettel képviselő szakember a hajósiak egyéni és közösségeik boldogulásáért, érdekérvényesítéséért dolgozik. Alföldi Albert nyitottsága és a Népművelési Intézet „nyitott ház” kezdeményezése olyan egymásra találás, amely akár mintaértékűnek is tekinthető.

A két ember szövetsége a közügyekért formális és informális sikereket eredményezett. A formális „győzelem” az új borászati egyesület megszervezése és működtetése, az informális – magatartásuk követése.

HEGYKÖZSÉG SZŐLÉSZETI EGYESÜLET

A szőlőtermesztés, a borászat technológiai változásai, a piac, a kereskedelem új követelményei, a hajósi szőlő- és borkultúra fejlesztése jelentős mértékben motiválta a gazdákat – mintegy hetven embert –, hogy egyesüljenek érdekeik védelmében. A több éves eszmecserét, vitát követően 1987. március 20-án sikerült megalakítani Perényi Béla elnökletével az egyesületet.

Az alapszabályzat 6. §-ban többek között megfogalmazták. „...*cél: a több évszázados hajósi szőlő és bor korszerű, piacra orientált termelésének segítése. Az Európában egyedülálló Pincefalu környezetének, szokásainak megismertetése és védelme... társas összejövetelek szervezése, előadások, tanfolyamok, ...kapcsolattartás nagyüzemekkel... az egyesület részt vesz a Pincefalu közösségi életének szervezésében.*”

Mint mindenütt, itt is voltak a községben és a megyén belül olyanok, akik kétkedtek abban, hogy szükség van az egyesületre. Azzal érveltek, hogy a gazdák történelmi emlékezet óta megtalálták a megfelelő piaci lehetőségeket, állami értékesítési forma mellett vajon mi újat, igazi érdekképviselőt jelenthet egy bejegyzett közösség? Az egyesület tagjai most azon fáradoznak, hogy bebizonyítsák, együttes erővel, akarattal eredményesebb, jövedelmezőbb a munkájuk, könnyebben és szervezettebben segíthetnek egymásnak.

TÚZOLTÓ EGYESÜLET

A község önkéntes tűzoltói a háború előtti iparosok nemes hagyományait próbálják – elmondásuk szerint – folytatni. Az első tűzoltó közösség az 1877. augusztus 17-i nagy tűzvész után alakult meg. A kár nagysága nem ismeretes, de a Hajós Községi Tanácskozmány jegyzőkönyvi bejegyzése szerint a károsul-

tak megsegítésére Adomány-gyűjtési Bizottság alakult kilenc főből. Az 1878-ban megalakult Önkéntes Tűzoltó Egyesület tizenkét főből állt. Működésük történetéhez tartozik, hogy 1891-ben felszerelést kaptak, majd tűzoltó őrszobát épített a község számukra. A közösség létszáma 1899-ben húsz főre gyarapodott. Az előjáróság évenkénti támogatásban részesítette őket. Például 1908 és 1911 között évenként mintegy kétszáz forintot kaptak, elhasználódott felszereléseiket – vödröket, létrákat – pedig pótolták. Sőt, az Egyesület 1911-ben egy új, kocsira felszerelt fecskendővel is gyarapodott.

A mai közösség tagjai a téesz gépműhelyében dolgozókból verbuválódott, valójában egy baráti, haveri társaság. Évente részt vesznek – többnyire eredményesen – egy tűzoltó versenyen. Ha előkelőbb helyezést érnek el, akkor a téesz azzal jutalmazza a közösséget, hogy kirándulást szervez számukra. De a gazdaság biztosítja a felszerelésüket is. Évente továbbképzésen, illetve kiképzésen vesznek részt, amit általában sörözéssel egybekötött kártyapartik követnek. Hasonló összejövetelekre – éves beszámolójuk tanúságaként – gyakorta sort kerítenek.

HORGÁSZ EGYESÜLET

Az 1970-es évek végén néhány horgászatot kedvelő fiatalember összefogott és úgy határozott, hogy önálló egyesületet alapít. Napjainkban a mintegy száz tagot számláló közösség központi magját ugyancsak a téesz gépműhelyében dolgozók alkotják. Az egyesületet a téesz támogatja, de elsősorban a tagdíjakból tartják fenn magukat. Összefogásukra, közös cselekvésekre jó példa, hogy a hajósi téglagyári agyaggödörből halastavat létesítettek, amelybe pontyot, harcsát, amurt és csukát telepítettek. Kapcsolatot építettek ki egy halgazdasági brigáddal, amellyel kölcsönösségi alapon tapasztalatcserét is szerveznek. A nagy létszámra való tekintettel, az Egyesületen belül több kisebb – elsősorban baráti-haveri – kör formálódott. Akadnak azonban olyanok is, akik csak befizetik a tagdíjat és csupán formális kapcsolatot tartanak az Egyesülettel. A különféle kisebb csoportok, illetve közösségeként működő haveri társaságok problémáik megbeszélésére általában a pincékben

jönnek össze. Ilyenkor többnyire főznek is maguknak valamit, és evés-ivás közben szóba kerülnek azok a kérdések, amik egyiküket-másikat foglalkoztatják. Az esetek többségében nemcsak tanácsokat adnak egymásnak, hanem tettekkel is bizonyítják összetartozásukat.

VADÁSZTÁRSASÁG

A Hajós Községi Tanácskozmány jegyzőkönyvi bejegyzése szerint 1872 decemberében elhangzott egy bejelentés, miszerint a község határában – az uradalmi területek kivételével – lehet vadászni, és az elöljáróság jelentkezőket vár. A felszólításra egy Kramer Antal nevű képviselőtestületi tag azonnal jelentkezett, és évi kétszáz forintot ajánlott fel a községnek a vadászati jog gyakorlásáért. Egyben azt is kijelentette, hogy szívesen társulna másokkal is. Korábban csak az érsek és meghívott vendégei vadászhattak a Vadaskertben, amelynek központjában állt a Vadászkastély.

Az 1930-as években a község területét három vadászkerületre osztották. Általában háromszáz holdra jutott egy vadász. Most a községben nincs önálló vadásztársaság. De néhányan – hogy kedvtelésüknek hódolhassanak – átjárnak a szomszéd faluban működő Vadászegyesületbe. A tagok – mint a múltban – jelenleg is elsősorban a helyi hatalmi elit képviselőiből verbuválódnak.

A vadászok közösségének megítéléséhez számos nézet tapad. Vannak, akik a szórakozás egyik formájának, egyesek egészséges sportolásnak tartják. Akad olyan nézőpont is, amelyik a háztartás húsellátási gondjainak enyhítését látja benne. Vagy: „én nyúlpartí vagyok” – említette egyik beszélgetőpartnerünk –, „ugyanis mindjárt kevesebb lenne a vadász, ha a nyulaknak is lenne puskájuk”.

SPORTKÖR

A sportegyesület 1931-óta működik a községben. A futballcsapat az első évben a szomszédos községekkel játszott barátságos mérkőzéseket, majd a levante bajnokságok megszervezését követően a bajnokságok résztvevője is. A legtöbb tagot számláló közösség. Leglátványosabb közös cselekvésük az 1968-ban megépített, a környék legszebb sportpályája. A legnépszerűbb szakosztály természetesen a labdarúgóké. A focistáknak a munkahelyeken – félíg-meddig – ún. sportállásokat létesítettek. Figyelemre méltó, hogy nagy népszerűségnek örvendenek az asztaliteniszezők is.

A közvélemény „hangolásában” sajátos szerepet játszanak a futballisták és a legaktívabb szurkolók, akik többnyire a presszóban hívják föl magukra a figyelmet, sajnálatosan nem mindig mondanivalójuk tartalmával, hanem körülményeivel.

A tömegbázis növelése miatt időnként előfordul, hogy a falu közvéleményét befolyásolni igyekvők céljaik elérése érdekében felhasználnak néhány sportkörü hangadót. Persze óvatosan, miután nem mindegy, hogy melyik társaság segítségét kéri. Előfordulhat ugyanis, hogy a sportkör dinamikusabb és rakoncátlanabb csoportja /esetleg tagja/ rontaná, hiteltelenítené, és nem fokozná a verbális közlés hatékonyságát.

MŰVELŐDÉSI HÁZ

Az Albrecht Dürer nevét viselő művelődési ház és Alföldi Albert népművelő egymástól elválaszthatatlan intézményt jelent Hajóson. Csörsz Tünde főiskolai hallgató:

„Berci nélkül Hajós kulturális élete nem lenne olyan, amilyen. Milye Ő a falunak? Nem, nemcsak egyszerűen a népművelője, talán mindenese, – a szó jó értelmében. Berci behozza a fodrászt a kultúrházba, megszerzi magának a már nyugdíjba ment Edit nénit, a falu tanácsi mindenését, hogy legyen hová, kihez fordulni az embereknek. Ő szervezi a helyi művészek kiállításait a házban, ahol

van néptáncegyüttes, fúvószenekar, énekkar. Volt a kultúrházban lakodalom is, amíg a tanács bele nem szólt... Berci próbát vezetett. Berci mesél, Berci bosszankodik a felülről jövő vonalas vezetésen, Berci berobog a presszóba, elmond két viccet és továbbsiet. Berci segít az utcán az idős Lizi néninek. Berci sárga Volkswagenje hol itt, hol ott tűnik fel a faluban..."

A művelődési ház tevékenységét alapvetően két egymással szerves kapcsolatban álló tendencia határozza meg. Az intézmény egyrészt megőrzi a bevált és hagyományosnak mondott formákat, másrészt új típusú, lényegében hiánypótló szolgáltatásokra vállalkozik. A művelődés helyi centruma, „nyitott ház”. Olyan forma, amely szemléletében és tevékenységében egyaránt befogadó, polgárbarát. A mozgalom elindítása egyébként országos szinten Beke Pál, a Népművelési Intézet Művelődési Otthon Osztály vezetőjének nevéhez fűződik.

Alföldi Albert szavaival:

„...nem választható el ez egymástól ilyen kategorikusan, hogy mi a hagyományos és mi a nem hagyományos. Ha ennek a falunak szüksége van valamire, igénye van valamire, és az hagyományos formát kíván meg, akkor hagyományos formában kell megoldani...gondolok én itt erre pld., ha a falunak nemzetiségi együttesre igénye van, akkor ezt nyilván hagyományos módon kell megoldani. Működési engedély, óra, próbák, istennyila mit-tudom-én, mint ami van egy klasszikusan értelmezhető működés esetében... Itt a kultúra, a közművelődés iránti igények körét kell rendkívüli módon kiszélesíteni. Vagy talán nem is kell kiszélesíteni, mert széles lesz ez saját magától, csak egyszerűen tudomásul kell venni. Nem biztos, hogy a hajósi polgár csak akkor lépett valamit az ezredforduló európai kultúráltsága felé, hogyha meg fog venni húsz komolyzenei hanglemezt, és a lemezjátszón ezután csak Bartókot fog hallgatni. Az ő számára ez az út, amit megtett, amit megtehetett tulajdonképpen a világra való rálátást, a világhoz való nagyobb fajta, másfajta kapcsolatot jelentheti, azt, hogy a hajósi fiatal tisztán, elegánsan, szépen megy ide-oda-amoda, hogy tisztálkodik, végül is másfajta életet él, mint amit ezelőtt 30-40-50 évvel élt. Azt, hogy egyáltalán mire van szükség, mert az esetek többségében, ha tágabban értelmezzük a kultúrát, bizony akkor a hajósi polgár egy csomó kérdésben többet tud, mint én vagy te. Mert tudja azt, hogyan

kell szőlőt megmetszeni, tudja azt, hogyan kell bizonyos dolgokat a ház körül, a gazdaságban, vagy egyáltalán a két kezével megcsinálni. Tudja azt, hogyha Dusnok felől borul, akkor lesz eső, ha a másik oldalról borul, akkor nem lesz eső, és ez mindenféleképpen hozzá tartozik a falu kultúrájához. Hogyha sikerül a hagyományost és a nem hagyományosat egymáshoz közelíteni, akkor egy csomó jószándékú dolog kijöhet belőle...”

A klubok, szakkörök és főként a Hajósi Népi Együttes klasszikus keretei az együttlétnek és a cselekvéseknek. Főként az utóbbi tekinthető igen hatékonynak, amelynek több oka is van. Az egyik az, hogy ez a közösség képviseli leglátványosabban az együvé tartozást, és vállalja hivatalosan is a hagyományok őrzését. Ezért a község értékrendjében lényeges elemként van jelen. A másik az, hogy a közösség tagjai rendszeresen találkoznak, ami lehetővé teszi az információk cseréjét és feldolgozását. A harmadik okot itt is a rokoni kapcsolatok szolgáltatják, amelyek fontos „csatornái” a híreknek, és „energia szállítói” a tagokat összetartó kohéziós erőnek.

A művelődési házba betelepített női fodrász és kozmetikus, az ügyvédi iroda és az IBUSZ kirendeltség, valamint a községi könyvtár ugyancsak a hajósi társadalom intézményesült és privatizálódott cselekvési színtereihez tartozik. A fodrászra, a kozmetikusra, az ügyvédre várakozás szükségképpen átforgalmazta az intézmény fogadóterét. Virágok díszítik a helyiséget, újságok, folyóiratok kerültek az asztalokra, nemcsak a fotelokban, hanem a cserépkályha köré épített padon is helyet lehet foglalni. Érdekesen alakult az onnan nyíló könyvtár szerepe is, mert oda is benéznek, helyet foglalnak az emberek, szóba elegyednek a várakozók. A szolgáltatásokra várakozók révén „beszivárognak” a művelődési házba a község, a családok és az egyes ember ügyes-bajos dolgai. Itt figyelhető meg és érzékelhető leginkább az, hogy a beszélgetés nemcsak megismerő vagy információkat továbbító-feldolgozó szerepet tölt be a helyi társadalom életében, hogy ezáltal integrálja Hajós egymástól „térben és időben” távollévő polgárait, hanem jelentős innovatív funkciókat is ellát. Ez nem jelenti azt, hogy mindegyik beszélgetés verbális cselekvés. Például a pletyka a „csalásra épülő szórakoztatás lehetőségét is tartalmazza”, hogy természetéből fakadóan, a beszélgetésben résztvevők számá-

ra „izgalomforrást” képezzen. /Persze másként vélekedik az, aki érintett a pletykában./

A művelődési ház valamennyi – állandó illetőleg alkalmi – közösségének intézményesülési fokát, irányultságát, mértékét és léptékét elsősorban a mindenkori tagok szabályozzák. Ez tette lehetővé, hogy a kultúrház alapvető tevékenységévé váljon az informáló-inspiráló szerep és adaptációs funkció.

Az informáló-inspiráló szerep azt jelenti, hogy olyan cselekvésekhez nyújt lehetőségeket, biztatást, amelyek épp úgy tartalmazzák a kulturális értékek és a mindennapok minőségi megéléséhez szükséges hasznos ismereteket, tudnivalókat, mint a mikro- és makroviszonyok tudatosítására és megváltoztatására irányuló ösztönzéseket. Az adaptációs funkció pedig azt jelenti, hogy a művelődési házon kívüli területeken megszülető, indukálódó egyéni, közösségi illetve közösségként funkcionáló csoportalakzatok haladó törekvései, kezdeményezései, érdekei, értékei szerves részévé integrálódtak Alföldi Albert népművelői tevékenységében. A községért kiáll, a falu lakosságáért perlekedő népművelő szerint:

„... hány és hány olyan művelődési intézmény van ebben az országban, amit ha holnap bezárnak, észre se vennék az emberek. A falu a hibás? Na, szóval, a mi szakmánk olyan gyönyörűen megtanulni sírni, ahelyett, hogy megkereste volna a lehetőségeket. Mert minden falunak van valami lehetősége. A cigányembernek is van lehetősége. Nekem soha az életemben a cigányokkal problémám nem volt. Nekem a „szakadtakkal” soha az életemben problémám nem volt. A legszélsőségesebb szakadtak jártak ide hozzám abban a korszakban, amikor ez még divat volt, amikor még „menő” volt. A mai szakadtakat nem nagyon szeretem már, mert ők is megrekedtek a piálásnál, és nem az életvitel az, ami nekem nagyon szimpatikus. Az, hogy egy koncerten lelökték a színpadról, mert előlről, vagy hátulról nyomták, és le is esett a nyolcadik sorba, és kezdte előlről, és ment oda, és ez egy Edda-koncerten, mert vasárnap délelőtt szoktam a koncerteket szervezni, mert inkább duplát fizetek, de akkor jöjjön, amikor még embereket mozgósíthatok, és másokat is berendelnek a szőnyeg szélére, mert itt okádtak a kútnál a fiatalok. Én erre azt mondtam: elnézést kérek, egy hajósi lakodalomban hányan szoktak okádni?! – ez most körülbelül húsz fiatal volt, akiket most maguk itt láttak. Ez az egyik. A másik: aki ezt látta, azt akarta látni. Én meg azt akartam látni, hogy ültek a parkban, hatan, és volt egy szelet mákos kalácsuk, és ez a má-

kos kalács körbejárt. Ezt akartam látni. És mindjárt a helyére került a dolog. Volt egy... zenekar, már nem emlékszem rá, azt hiszem, hogy a Beatrice, amelyiknek a sleppje még rosszabb, mint a másiké. Február volt, tél volt, vége volt este tizenegykor a koncertnek, és akkor én azt mondtam: szakadtaim, kinek nincs hol aludni? Vagy húszan jelentkeztek. Azt mondtam, itt van egy papír, erre felírjátok a címeket, neveteket, itt vannak a tornaszőnyegek, itt van a kultúrház kulcsa, itt van egy vekkeróra és lefekszetek. És tíz perc múlva húsz büdös lábú kölyök aludt a tornaszőnyegen, de másnap reggel oda volt rakva a kulcs a helyére, ahová mondtam, hogy hová tegyék. De, ha kiküldöm őket a faluba, tél van, fázik, unatkozik, balhét csinál...”

Az intézmény és a népművelői tevékenység nyitottsága, eredményesen szolgálja a község makrovilággal történő kapcsolattartását is. Ez különösen két területen érzékelhető és mutatkozik meg látványosan. Az egyik a már sok éve, nyaranta megrendezésre kerülő művészeti /festő, grafikai, faszobrász/ alkotótábor. A különböző helyekről érkező művészek és alkotásaik közvetett és közvetlen hatást gyakorolnak a település életére. A faszobrászok alkotásaikkal díszítik-építik a községet, a pincefalut, az utcákat és tereket. Egy-egy alkotáshoz történetek is tapadnak. Az egyik legismertebb ahhoz a szoborhoz kötődik, amely két, egymás mellett dolgozó, kapával szőlőt nyitó alakot ábrázol. A hajósiak a szobrot kezdetben „két koma nyissa a szőlőt” névre keresztelték, amely idővel „két kommunyista”-ra módosult.

A másik területet, illetve tevékenységet annak a testvér települési kapcsolatnak az ápolása jelenti, amely összeköti Hajóst és Hirrlingent. Az „őshazával” történő kapcsolattartás nagyon fontos szerepet tölt be a hajósi svábok kulturális örökségének őrzésében és ápolásában. A községbe nyaranta évről-évre családostul egyre több német vendég és turista érkezik. A hajósiak pedig egyre gyakrabban utaznak Nyugat-Németországba részint rokonlátogatás, részint munkavállalás céljából.

Elmondható, hogy a község életében meghatározóvá vált a hajósi művelődési ház népművelőjének jelenléte. Alföldi Albert felvállalta a Hegyközség Szőlészeti Egyesület megalapítását. A művelődési ház felvállalta az egyesület megalakulásával járó valamennyi gondot és munkát anélkül, hogy a község bekebelezésére

törekedett volna. Nyilvánosságot biztosított a választásokon történt visszaélések elleni küzdelemhez, jelentősen hozzájárulva ahhoz, hogy a hajósiak alkalmatlanná vált, idegenből hozott vezetőitől megszabadulhassanak, és közülük valót válasszthassanak.

VALLÁSI KÖZÖSSÉGEK

A múltban tallózva tulajdonképpen az első említésre méltó társadalmi-művelődési egyesület Hajóson vallási jellegű volt. Batthyány József, kalocsai érsek rendelete értelmében a községben is együletet alapítottak Mária tiszteletére, és a vallásismeretek terjesztésére. Teljes elnevezése: „Beschreinburg deren in der Hechtlöblichen Marianischen. Christen-Lehr einverleibten Bruderschaft Inwohnern zu Hajós Anno 1762.” Tagsága magába foglalta a közösség szinte teljes lakosságát. A közel 750 tagot számláló egyesületnek két nagyobb közössége volt.

A nők közösségében a kislányoknak tizenhat csoportja működött, átlagosan 10–12 fővel. A nagylányok négy csoportra voltak osztva, a férjes asszonyok pedig tizenhét csoportot alkottak. Mindegyik közösségnek volt egy védőszentje /pártfogója/, egy kikérdezője és egy felhajtója, vagyis szervezője. A nők közössége hozzávetőlegesen mintegy négyszáz főből állhatott.

A férfiak közösségében az okirat szerint tizennégy kisfiús, négy legényes és tizenhat nős férfiakból álló csoport működött. Itt is mindegyik közösségnek volt egy védőszentje, kikérdezője és egy szervezője. A férfiak egyesületét mintegy háromszázötven fő alkothatta.

Az egyesületet Lakner József plébános és Hofmeister Ferenc káplán szervezte, vezette. Az egyesület tevékenysége két nagyobb feladatra irányult: Mária tiszteletének oktatására, és a hitismeretek gyarapítására.

A századforduló táján másféle közösségek alakultak Hajóson. Kleiner Adolf plébános /később káptalani nagyprépost/ szervezőmunkájának eredményeként

ötféle közösségről tudunk. A Jézus Szíve Társulatról, amelyik 1896-ban alakult és a tagjainak száma mintegy háromszázhatvan volt. A Katolikus Népszövetségről, amelyik 1908-ban jött létre, hozzávetőlegesen kettőszáznyolcvan taggal. Az 1909-ben szerveződött Rózsafűzér Társulatnak a tagsága zömmel nő volt. A Skapuláré Egyletnek kilencven, az Oltáregyletnek pedig mintegy ötven tagja volt.

Az 1930-as évek végén két újszerű közösség alakult. Wettstein Ádám plébános 1942-ben megalakította a Katolikus Legényegyletek Országos Testületének helyi közösségét, mintegy huszonöt fővel, és a Katolikus Leánykörök Szövetségének hajósi csoportját, szintén huszonöt fővel.

Az 1980-as évek elején sok tanulsággal járó közösségi cselekvése az ún. „ifjúsági búcsú”. A rendezvényeken több száz fiatal vesz részt, akik az ország különböző tájairól érkeznek. A két-három naposra tervezett „búcsú” a templomban megtartott vitaindító előadással kezdődik. Ezt követően 15–20 fős csoportok alakulnak, hogy megbeszéljék, megvitassák a hallottakat. A fiatalok ott telepednek le, ahol helyet találnak maguknak. Bent a templomban; ha jó az idő, akkor kinn a kálvárián, a fák alatt, sőt az is előfordult, hogy a községi presszóban vitakoztak. A programok között nagy szerep jut a közös éneklésnek. Újabban pedig amatőr színjátékszók is tartanak előadásokat.

A kezdeményezés nemcsak a létszám, a korosztály értékrendszere miatt érdemel figyelmet. Az ifjúság kultúrájának változásait és tendenciáit többen többféleképpen ítélik meg. Egy biztos: a jelenségek /hajviselet, öltözködés, zene, viselkedés, a jövőhöz, világhoz való viszonyulásuk/ számbavétele, megítélése helyett inkább a felület mögött meghúzódó összefüggéseket kell feltárni.

Köztudott, hogy bármely társadalomban adva vannak egyidejűleg különböző generációk, nemzedékek és korosztályok, amelyek az élethez /a kisvilághoz és a nagyvilághoz/ való viszonyulásuk, belső rétegezettségük, és társadalmi rétegezettségük /hogy csupán a legfontosabbakat említsük/ mellett tendenciaszerűen különböznek is egymástól. Ilyen értelemben mindenkor léteztek nemcsak nemzedékek, generációk és korosztályok, de kultúrák közötti feszültségek is.

Napjainkban gyakorta használják azt a kifejezést, hogy ellenkultúra. Többen pl. a fiatalság kultúráján a beat, a hippi, a punk vagy a pop kultúrát, illetve annak a holdudvarát értik. Mások, amikor fiatalokról beszélnek, szubkultúrát emlegetnek, arra hivatkozva, hogy a szubkultúra jól kifejezi a különböző helyzetű rétegek/közösségek, közösségeként funkcionáló csoportalakzatok/egymástól eltérő cselekvését, viselkedését, gondolkodásmódját, amely meghatározott szimbólumokban nyilvánul meg. Vannak, akik tömegkultúra kifejezéssel illetik a fiatalok kultúráját, mindez azonban csak elvi, elméleti szempontból lehet fontos, a lényeg, hogy létezik, hat a fiatalok érték-választása.

Mi kerüljük ezeket a fogalmakat és megközelítéseket. Ismeretes, hogy a fiatalság gondolkodását és cselekvését a brechti felszólítás jellemzi: „vizsgáljátok, szükségszerű-e a megszokott!” az eredmények fémjelzik, hogy a járt utat időnként felcserélve a járatlanért jelentős alkotásokkal, eredményekkel gazdagították az autonóm kultúrát és a tradicionális, folklorisztikus kultúrát egyaránt. Igazán azonban mégis a heteronóm kultúra alakítása terén tettek sokat. Mondjuk ki nyugodtan, forradalmi módon.

A mindennapok kultúrájának forradalmi megváltoztatása azonban nemcsak újszerű értékeket teremtett. A változásokkal válságok is együtt jártak. Egyre több család bomlik fel, növekszik az öngyilkosok száma, emelkedik az alkoholfogyasztás, terjed a különféle drogok szedése, és a perspektívátlanság. A szexuális szabadság nem csupán a kötöttségeket, a prudériát oldotta fel, morális, erkölcsi problémák sokaságát is előidézte. E nemkívánatos jelenségek miatt egyre több ember olyan etikát vall, amely valláserkölcsei alapokon nyugszik, és amellyel a mindennapi emberi kapcsolatainak megújítását igyekszik szolgálni. Az egyik beszélgetőpartner szerint:

„A fiatalok bémálikoznak, ha nem is mindegyik, de a legtöbbje. Ha valamelyiknek az apja párttag, akkor általában nem, de azért van olyan is. Különben én ezt nem értem, hiszen ott nem tanul semmi rosszat, én nem vagyok misejárás, de én azt se mondom, hogy ne menjenek. Miért? Nem tanul ott semmi rosszat, főleg a Tóth atyánál. Most van ez az új tisztelendő, aki megnősült, ez nagyon komálja a srácokat...”

Egy másik, az előbbihez hasonlóan figyelemreméltó közösségi cselekvés /jóllehet máshol is találkozhatunk vele/ igen tanulságos. A hajósi tisztelendő, ország- és világlátó kirándulásokat szervez hívei számára. Jártak már a Felvidéken, Ausztriában, Velencében és Párizsban, sőt ellátogattak a hajósiak Ósházájába is. A plébános az utazásokat – mi „hit-túráknak” neveztük el, hiszen a kirándulások célja egy-egy szent hely felkeresése – rendhagyó prédikációkkal készíti elő. Bemutatja a helység szűkebb és tágabb környezetét, kitér az ország társadalmi-kulturális jellemzőire.

A „hit-túrák” nemcsak a kultuszhelyek felkereséséből állnak. Elősegítik az egyetemes kultúra értékeinek élményszerű megismertetését, bővítik és alakítják a résztvevő közösségek látókörét, a család, az egyén vonatkoztatási – viszonyítási – értékelési módjait.

A közösségi és családi színterekről

A szinterek és szereplőikről

Terek, amelyeket a hajósiak az évszázadok során létrehoztak, életben tartanak és alakítanak. Helyek, melyek a hajósiaknak biztonságot nyújtanak, társadalmi kapcsolatokat, barátságokat, bizalmat, „kölcsonös előnyöket, segélynyújtást”, ezekre építő kooperációt jelentenek, de a nyilvánosság is, a habermasi értelemben pedig a kommunikatív cselekvés szintereit. (Habermas, é.n.)

Nagy vonalakban: akik a falu terein otthonosan érzik magukat, eligazodnak és azokat működtetik reggel általában – természetesen évszaktól és mezőgazdasági munkáktól is függően – fél öt-öt órakor ébrednek. Legelőször a falu központja és a főutca elevenedik meg. Benépesül az ABC Áruház előtti tér, aminek alapvetően két oka van. Az egyik, hogy a Hosszúhegyi Mezőgazdasági Kombinát autóbuszai innen szállítják munkahelyeikre a munkásokat, de más vállalati és VOLÁN járatok kiindulópontja is ez a tér. A másik ok az, hogy ezen a szintéren működik a falu piaca, de inkább „zsibvására”. Hetente többször rövidárusok és bazárosok sátoroznak itt. A hajósiak tőlük vásárolják meg azokat a többnyire olcsó fogyasztási cikkeket /főként ruhaneműket/, amelyeket az ABC Áruházból már, vagy még nem tudnak beszerezni.

A község nyilvános központi szintere nemcsak az utazáshoz vagy a javak adásához-vételéhez teremt a hajósiak számára terepet, hanem információk cseréléséhez is. A tér és szolgáltatás különösen az idősebb generáció számára biztosít igen intenzív kommunikációs cselekvési lehetőségeket. Mindez jelentős mértékben növeli, emeli az idősök tekintélyét a helyi nyilvánosság más szinterein is. A falu ezen információs piacán megjelenő helyi közvélemény formálók, akár több órát képesek eltölteni azzal, hogy nézelődjenek, és minél több emberrel beszélgethessenek, de legalább szót válthassanak. Általában aki megfordul a téren, nyolc-tíz percet biztosan rászán arra, hogy másokkal szót váltson.

Az is jellemző erre a színtérre, hogy – jóllehet az idősebbek uralják, és a fiatalabbak csupán belehallgatnak a beszélgetésekbe – itt még nem különülnek el egymástól az emberek nemi sajátosságaira épülő, életkortól befolyásolt verbális cselekvések.

Miután az emberek tájékozódtak és információkat cseréltek egymással, elindulnak, hogy végezzék dolgukat, részint hazamennek, részint a szőlőbe, illetőleg napszámba valahová dolgozni. Az öregasszonyok pedig nekilátnak a ház körüli teendők végzéséhez, esetleg az ebéd főzéséhez. Délben többnyire ők etetik, itatják meg az állatokat, ezt követően tovább serénykednek a ház körül, majd eligazítják az iskolából hazatérő gyerekeket. Persze az sem ritka, hogy ki-mennek a szőlőbe, vagy a háztájiba is dolgozni.

Az ún. középgeneráció délután öt és hét óra között érkezik haza a munkából. Addigra már általában az idősebbek is otthon vannak. /Meg kell jegyezni, hogy a hajósi családok többsége nem a klasszikus értelemben vett tradicionális nagycsalád, amelyre többek között az a jellemző, hogy több generáció él együtt egy térben, egy fedél alatt. A nagyszülők és a fiatalok zöme ugyanis térben elkülönülten él egymástól – külön házban – csupán munkamegosztás tekintetében – kisebb módosulásokkal – alkotnak továbbra is „nagycsaládi” közösséget./

Ki-ki a saját családja sorsán keresztül értékeli a helyzetét, a generációk együttes térben, illetve különélésének előnyeit és hátrányait. Valaki tömören így fogalmazott:

„...a múltkor volt itt egy ismerős asszony, akinek három gyereke van, és mind a három külön-külön lakik, és ők egyedül vannak, az öregek... Mondom: de jó neked! – mert nincsen annyi munkád, mint nekem, mert akkor szedtem össze a ruhát, hogy mostam... Mutatom: nekem ilyen stócom van, a lányoméknak meg ilyen... Azt mondja: ne hogy azt hidd, hogy nekem jobb, hogy külön vagyunk... Nekem ehhez a lányomhoz is kell mennem segíteni, akkor a másik lányomhoz is kell mennem segíteni... Tí, meg együtt vagytok és egymást tudjátok segíteni... Ha beteg vagy, akkor itt van a lányod melletted, és nem kell mondani, hogy gyere..., és akkor nem mondja azt, hogy nem érek rá...”

A hajósiak is általában, mint valamennyi magyarországi község esetében a besötétedéskor ülnek a konyhai asztalhoz vacsorázni. Erre az időszakra esik az állatok megetetése, majd a jószágok ellátása is. A vacsorát követően a férfiak elnéznek a presszóba vagy az italboltba, vagy együtt marad a család és nézik a tévét.

Már a kutatás kezdetekor érzékeltük, a két nem viselkedése, szokásai jobban eltérnek egymástól, mint másutt. Később célzott megfigyeléseket végeztünk, interjúkat készítettünk az asszonyokkal. A beszélgetések során nemcsak sorsukról, cselekvésük jelenéről és jövőjéről esett szó, hanem a női és férfi szerepekről is. Miközben saját sorsukról vallottak, megfogalmazták, hogyan ítélik meg szubjektíve és objektíve a helyzetüket. Mivel külön tanulmányt érdemelne a téma, most csak azokra a sajátosságokra utalunk, melyek a terekhez köthetőek.

A konyha a családi ház fontos helyisége, mondhatni centrális tere. Szimbolikus értelemben tűzhely, ahol a tekintéllyel bíró férj a vacsora közben elmondja a véleményét, amivel a családtagok rendszerint egyetértenek. Aztán a megvalósulás sokszor rejtélyes módon, de végeredményében eltér az eredeti elképzeléstől. Ebben az asszonyoknak oroszlánrésze van, amit ha nem is a családi tűzhelynél, de egymás között elismernek. Tanúi lehettünk annak, hogy ketten-hárman a napi munka közben és mellett megbeszélik a férjeik viselt dolgait, és gyakran közösen alakítják ki a helyesnek vélt megoldást, viselkedést.

A hajósi asszonyok, különösen férjhezmenetelük után, szinte kulturális örökségként őrzik a korábbi családvezetési szokásokat. Mint mindenütt, túlnyomó többségükre itt is a hagyományos feleség magatartás a jellemző. Ugyanakkor a háttérből ők a mindennapi élet igazi irányítói, és ez még akkor is igaz, ha életmódban, az értékek tekintetében döntő különbségek léteznek az egyes generációk felfogása, magatartása között. A messziről jött ember, ha figyelmes, észreveheti: a családi tereken zömében az asszonyok „vannak otthon”, amelyhez hatékony eszközként szolgált a „kiszolgálásra épülő kiszolgáltatott helyzetbe hozás újra és újra történő előidézése”. Jellemző – egyébként más alkalommal is tapasztalt – szituációt mesélt el Harsányi Zsuzsa főiskolai hallgató.

„Interjúkészítésre jelentkezünk be ... nevű gazdához, aki készségesen és nagyon szívélyesen fogadott bennünket. Munkáskabátját levette, hamarjában összesze-

dezt néhány poharat, behozott egy demizson bort és megkínált bennünket. Javában folyt a szó, emelkedett a hangulat, amikor megérkezett a feleség. Az asszony szinte rámeredt a férjére majd az asztalra. Kapásból leszúrta a férjét, hogy miért nem vett fel normális inget, majd dermedten konstataálta, hogy ahányan vagyunk anynyiféle poharunk van, a demizson meg a házigazda lába mellett... Hát nagy paláver kerekedett! Lekapta a férjét a tűz körméről, hogy miért így fogadott bennünket és miért nem volt képes elővenni a boros készletet... és egyáltalán. Látható és érzékelhető volt, hogy a férjnek fogalma sincs arról, hogy mi hol található a házbán. A férj annyira zavarodottnak, megalázottnak és kiszolgáltatottnak tűnt, hogy őszintén megsajnáltuk.”

A községi cselekvési szinterek működését leginkább a vasárnapok megfigyelésével, leírásával lehet még szemléletesebbé tenni. Ezen a napon a hajósiak nagyon ritkán dolgoznak, legfeljebb, ha házat építenek. Dél előtt – főként az idősebb asszonyok, és néhányan az öregemberek közül – elballagnak a templomba. A templom Hajós „jeles, abszolút kiinduló pontja”. Vizuális és szimbolikus központ, amely köré az egész település mentális térképe szerveződik. A mise kezdetére várva, a templom előtt az idős férfiak a beszélgető asszonyoktól elhúzódva, de hallótávolságban maradvá gyülekeznek, vagy álldogálnak. A misét követően többen elballagnak a temetőbe, hogy megnézzék, rendezgessék a halottaik sírjait. Közben néhány szó esik a prédikációról, és persze megbeszélnek, megvitatják, kibeszélik, hogy a héten milyen hírek jártak a faluban, vagy mi történt egy-egy családban.

Vasárnap a kiadós ebéd idején szinte teljesen kihalt a község. Az élet délután kettő és három óra körül kezd elevenedni, ekkor nyit a presszó, ilyenkor indul útnak az esetenként idegenben küzdő, népszerű hajósi futballcsapat. Elsőként a presszó népesül be, főként fiatalokkal, aztán a vendéglő, majd az italbolt. Ez utóbbiakat inkább a középkorosztály látogatja. Az idősebbek viszont ekkortájt indulnak el a pincékhez, hogy együtt borozgatva megbeszéljék egyéni, családi, munkahelyi, gazdálkodással járó gondjaikat, megvitassák a község ügyes-bajos dolgait. Ebédet követően az asszonyok mosogatnak, ránéznek az állatokra, az öregasszonyok közül pedig többen kiülnek a kapu elé egy kis szemlélődésre, beszélgetésre.

A községben egyetlen *presszó* működik. A bútorzata, burkolata és padozata az első ránézésre rideg, néhány pohár italt követően már nem annyira. A csúcsgalaglom általában délután öt és nyolc óra között jelentkezik. A „cserélődés” szinte minimális. Mindenki általában egy vagy több baráttal, haverral, cimborával érkezik, és viszonylag hosszabb ideig marad. A törzsvendégeket részint azok a fiatalok alkotják, akik az átlagnál – hajósi viszonylatokban elég magas szint ez – jóval több italt fogyasztanak, részint a közeli városokban tanuló fiatalok, akik többnyire csak vasárnaponként tartózkodnak Hajóson. A *presszóban* az élet általában és többnyire egyhangú. Vasárnap egy-egy jobb diszkó hírére változik a *presszót* látogatók összetétele és valamivel dinamikusabb, mint hétköznapi.

A *presszó* Hajóson tipikusan férfiintézmény, jöllehet jövő-menő tinédzser lányok szakítva a hagyományokkal „felvillantják magukat”. A *presszóban* a nők azonban csak ritkán, akkor is napközben fordulnak meg. Ennek okát egyik beszélgetőpartnerünk abban látja, hogy

„...ha bemennék a presszóba egy kólára, vagy egy fagyalatra, akkor másnap már újjal mutogatnának rám, hogy na, ez is a presszóban ül...Na, ilyen szempontból sokkal rosszabb egy egyedülálló nőnek faluhelyen...Ez tény és biztos, ez így is van...Városban talán nem annyira feltűnő, vagy jobban el lehet bújni, vagy talán nem is törődnek annyira az emberek egymással, mint itt...Itt, egy harminc-negyven éves egyedülálló nő már nem mer elmenni egyedül egy moziba vagy a presszóba, de még a művelődési házba sem. Azonnal a falu szájára kerül...Lehet, hogy én még el is mennék, kedvem is lenne, de egyedül már nem mernék. Viszont nincs egy olyan barátom vagy barátnőm, akivel el lehetne menni, és akkor inkább otthon nézem a tévét...Ennyivel hátrányosabb a falusi élet, ez biztos... Persze, egy moziba elmehetnék, abból nem lenne semmi, de nem szeretném, hogyha azt mondaná a nép, hogy na...Mert ez feltűnő lenne, ha én elmennék egy moziba, még nagyobb feltűnést keltene, ha beülnék a presszóba...Na, a másik, itt Hajóson nincs is egy olyan hely, ahova az én korosztályom el tudna menni. Mert csak egy presszó van, ami a fiatalságé, ott van a diszkó. Az én korosztályomnak sehol sincs szórakozási lehetőség...”

A *presszó* vasárnapi dinamikusabb életét részint a gyakori összetűzések és torzsalkodások jelentik, részint pedig a község közvéleményét formáló beszél-

getések, vitatkozások, vagy ún. „hétköznapi okoskodások” képezik, az utóbbiakra általában a kora délelőtti és késő délutáni órákban nyílik lehetőség. A dominánsan sörfogyasztásra berendezkedő asztaltársaságok, a záróra után nem ritkán – két-három személygépkocsiban – kivonulnak valakinek a pincéjébe, hogy ott tovább folytassák az italozást és a beszélgetést.

Létezik a községben egy *italbolt és vendéglő* is. Az italbolt tulajdonképpen egy helyiségből áll, átmenetet képezve a kocsmá és talponálló között, ahová többnyire a falu nyugati oldalán lakók és a munkába igyekvők térnek be vagy látogatnak. Afféle „át- és vissza-szállóhely”, bekapok valamit, mert sietek tovább, valahová, akárhová, bárhová, de nem sokkal később a vendég ismét megjelenik. A vendéglő két helyiséggel, némi ételkínálatával igyekszik kiszolgálni a hajósi embereket. A kezdeményezés nemes, de működése aligha lehet rentábilis. A hajósi vendéglőbe többnyire a középgeneráció járt. Hétköznaponként csupán egy-egy pohár ital miatt, vasárnaponként a beszélgetés kedvéért, többnyire inkább a kártyázás miatt térnek be azok, akik valamilyen okból például nem mentek ki a pincefaluba. A kis tételben ultizó asztaltársaságok a község mikro közösségei, sőt a „humor helyi színtestjei”. Az ultizók „szövegelései” és „a lapjárást kommentáló” bemondások a hajósi folklór gyöngyszemei.

A hajósiak este, a vacsorakor találkoznak ismét. Ilyenkor szó esik a futball-meccsről, a presszóban, italboltban, vendéglőben vagy a pincefaluban hallottakról, történetekről, esetleg a kapu előtti kispadon folytatott beszélgetésekről. A vacsorát követően a férfiak vagy tévét néznek, vagy még egy újabb „szétnézek már a kocsmában” – következik.

Rendhagyó genealógia

Bánáti Miklós tanító az 1970-es évek végén nyolcvanhat olyan hajósi családot talált, amely őse 1848 előtt telepedett le a községben. Gyűjtéséből véletlenül szerűen kiválasztottunk néhányat.

BECK-NEMZETSÉG

A Beck család kivételesen a bajorföldi Grossbogenből telepedett át Hajósra. Gazdasági helyzet: Beck Wolfgang idetelepítése után nem vett föl előleget az érseki uradalomtól. 1731-ben az összeírási lista szerint egy tehene volt. Foglalkozása szerint ácsmester, faber lignarius. 1728-ban nősült, felesége neve Kraus Kata. Beck 1745-ben hunyt el. 1750 táján Beck Antal és János képviselte a családot. 1770-ben a Beck név hiányzik az úrbéri listáról. Ennek oka talán az, hogy mint uradalmi iparosnak, nem volt úrbéri telke, vagy telekrésze. 1800 körül Beck Sebestyén, János, András, Antal, József és Ferenc élt e tekintélyes lélekszámú családból. 1828-ban nyolc Beck szerepel az összeírási névsorban. Mind a nyolc telkes gazda két negyed, két fél telek művelőjeként említődik. Akadt köztük Ádám, András, János, József, Sebő és Vince. 1848-ban, Beck Ádámmal az élen még tizenhat e nemzetségbeli családfő élt. Közéleti szereplés: Beck József 1816-ban bírója volt a falunak. Kívüle még a következők képviselték ezt a szép tisztséget: 1833-ban megint egy József, 1889-91-ig Beck Mátyás, 1891-től Beck Lőrinc, 1907-ben Beck Mátyás és 1915-ben Beck Ferenc, 1919-ben Beck Ferenc és Mátyás vörösörök voltak a községben.

DOBLER-NEMZETSÉG

A Dobler /Tobler/ nemzetség hazája az Obershwabenben fekvő Eichen bei Stafflangen. Első képviselője Hajóson az 1722-ben érkezett Dobler György

volt, aki tevékenyen részt vett a falu alapításában. Gazdasági helyzet: a telepések első rajának névsorában Dobler György a 19. szám alatt szerepel. Visszaszolgáltatandó előlegül két ígás ökröt, három fejőstehenet kapott, valamint élelmezésre és vetőmagnak harminc pozsonyi mérő búzát és hárommérőnyi árpát. 1725-ben ő volt a község bírója, foglalkozása szerint bognár. Feleségét Huber Erzsébetnek hívták. Dobler György 1753-ban halt meg, hatvan éves korában. 1731-ben őt szarvasjóság állt az istállójában. Ez évben is ő viselte a község bírájának tisztét. Számláján ekkor összesen huszonhét mérőnyi gabona szerepel. Három gyerekkel érkezett Hajósra. János nevű fia első feleségét /2/ Annának, a másodikat Tres Annának hívták. 1750 táján az első hajósi bíró leszármazottjai Márton, György és József. 1770-ben a nemzetséget Dobler György képviselte. Az úrbéri összeírás szerint ő egész telken gazdálkodott. /Egy egész telek kb. huszonkilenc kataszteri hold lehetett./. 1800 körül négy család képviselte a Dobler nevet, János, Sebestyén, Jakab és Mihály. Közélebbit nem ismerünk róluk. 1828-ban Dobler szerepel az összeírási jegyzéken: Sebestyén 1/8 Márton 1/4 telekkel. Dobler Lőrinc ekkor házas zsellér volt. 1848-ban ezt a nemzetséget az alábbiak képviselték. Dobler Ferenczel az élen még tizenkét e nemzetségbeli családfeje élt a szokásos neveken: János, József, István, György, Mihály, stb. Közel 130 év után ők lettek a nemzetség első szabad polgárai. A Dobler-nemzetség ma is sokágú és Hajóson kívül más településeken is közmegbecsülésben élnek. Közéleti szereplés: Dobler György nevét kell megemlíteni, aki 1725-ben és 1730-ban községi bíró volt. Egy másik Dobler György 1925-ben, 200 évvel később töltötte be a bírói tisztséget.

FUSENECKER-NEMZETSÉG

Őshazája Rottweil és a Bodeni tó környéke volt. Közelebbiről Fusenecker Mátyás 1731-ben Reiter Sebővel együtt Betzenweilerbe ment vissza felesége, Fliegl Borbála örökségét átvenni. Gazdasági helyzet: a család első képviselője, Mátyás, kőműves volt. Feleségét Wieder Rozáliának hívták. Mátyás 1771-ben halt meg, hetvenhárom évesen. 1731-ben özvegy Fusenecker Borbálának két tehene volt előlegben. 1750 táján négy család képviselte a Fusenecker nevet. Mátyás, Mihály, András és Tamás. /E családnév helyes írása Bánáti sze-

rint ez az alak, bár ma sokan a Fuszanecker változatot használják./ 1770-ben négy Fusenecker nevét tartalmazta az úrbéri lista. Sebestyénnek egész telke volt, Mátyás, Mihály és Tamás 1-1 telken gazdálkodott. 1828-ban már tizenkét Fusenecker szerepel az összeírás alapján. Jánosnak 1 telke volt. Nyolcnak 1-1 állt rendelkezésére, háromról, mint zsellérről emlékezik meg a lista. Az összeírásban a kis úrbéresek részéről Fusenecker Mátyás volt a bizalmi ember. 1848-ban a Fusenecker nevűek száma kb. harmincra nőtt, az Ádám névtől egészen a Tamásig, e sok között akadt Domokos nevű is. A nemzetség Hajóson is, Császártöltésen is sokágúvá terebélyesedett. Közéleti szereplés: Ferenc 1863-ban és 1880-ban volt bíró. György 1897-ben, József 1913-ban viselte ezt a tisztséget. János Kalocsán jóhírű ügyvéd volt az 1910–1930-as években. 1919-ben Tamás és Tóbiás vörösőrök voltak.

HEPP-NEMZETSÉG

A Hepp-nemzetség hazája részben a Biberach közelében fekvő Staflangen, részben pedig Seekirch volt. Gazdasági helyzet: Hepp Mátyás 1725-ben érkezett Hajóásra a negyedik telepes csoporttal. Gazdasági segítséget az uradalomtól a lista szerint nem vett igénybe. Felesége Halder Katalin volt. 1731-ben egy tehén szerepel a listán. Bátyja, Hepp Simon vőtársa volt Mátyásnak, mert Simon feleségét Halder Borbálának hívták. Hepp Simon 1775-ben halt meg, nyolcvanöt éves korában. Hepp Simon 1725-ben egy tehénnel, két ökörrrel és tíz mérő búzával tartozott az uradalomnak előlege fejében. 1750 táján e nemzetség hat tagjának neve olvasható egy névsor lapjain, vallási buzgóságukat dicsérve. 1770-ben négy Hepp nevű úrbéres neve szerepel az úrbéri listán, András 3/8, id. József és János 1-1 telek gazdái voltak, ifj. József pedig zsellérként van feltüntetve. 1800 körül viszont csak három képviselőjük neve található az anyakönyvben, Hepp Mihályé, Józsefé és Simoné. 1828-ban a Heppék száma hétre emelkedett. Közülük négynek egyenként 1 telke volt /Lőrinc, József, Mihály és ifj. Mihály/. A többi három zsellér. 1848-ban tizenhárom Hepp-nemzetségbeli személy nevét említi a telekkönyv. Közéleti szereplés: Hepp Imre 1923-ban és 1929-ben a falu bírói tisztségét viselte. A Heppék népes, dolgozó tagjai ma is a hajósi közösségnek.

MENDLER-NEMZETSÉG

A Mender-nemzettség a Bussen hegy alján fekvő Dietelhofenből került Hajósra. Mender Mátyás az 1730-as évek elején telepedett le a községben. Még ősi falujában vette feleségül Schwab Máriát. Fia Tádé, illetve Máté némethonban született, de 1748-ban már Hajóson vezette oltárhoz Goldschmied Franciskát. Gazdasági helyzet: Az 1750-es években négy képviselője élt, Antal, János, Mátyás és Sebestyén. 1770-ben Mender Mátyásnak 1/8 telke volt, Tamás és Jakab zsellérsorban élt. 1800 körül szintén négy Mender állt az érseki uradalom szolgálatában, Jakab, Mátyás, Sebő és Simon. 1828-ban a részletes összeíráskor Mender Mátyásnak és Györgynek 1-1 telek földje volt. Sebestyén zselléreként szerepel a listán. 1848-ban öt Mender család élt Hajóson. Közéleti szereplés: 1870-ben Mender Miklós, 1900-ban Sebestyén ült Hajós bírói székében. Mender József 1919-ben a vörösség tagjaként szolgált a Tanácsköztársaságot. Kiemelkedő alakja a nemzetiségnek az 1873-ban született Mender József, Sebestyén fia. Felesége, Fusenecker Júlia öt fiút szült. A férj az első világháborúban a montenegrói és az olasz fronton szolgált, mint tizedes. Az 1920-as évek végén negyven kataszteri holdon és tíz hold szőlőn gazdálkodott. Emellett több közeleti tisztséget viselt /tagja volt az iskolaszéknak, községi képviselő, Telkes Gazdaság elnöke/. 1928-tól hosszú ideig a Hajósi Takarékpénztár R.T. ügyvezető igazgatója volt. Fiai közül Merényi /Mender/ József Dunántúlon jegyző, István nevű unokája a József Attila Termelőszövetkezet elnökhelyetteseként tevékenykedett.

Faluhelyeken élők – különösen abban az időben, amikor még zártabb közösséget alkottak – az azonos nevűeket megkülönböztetésül gyakran valamiféle ragadványnévvel illették. Célja nem volt más, mint az egyik embernek a másiktól való pontos megkülönböztetése. Ugyanis a hagyományosan használt kevés számú keresztnév a hasonló nevű személyek megkülönböztetésére nem elégséges. A ragadványnév nemcsak egy személyre, hanem sokszor az egész családra vagy nemzetségre vonatkozott, nemzedékről-nemzedékre öröklődött. Így történt ez Hajóson is. Az egyik interjúalannyal folytatott beszélgetés pontosan ezt igazolja:

„– Miért ismerik úgy a faluban, hogy Mesztes Gyuri bácsi?

Já, igen..., hát ezt honnan hallottátok?

– Beszélük...nekünk a Berci bácsi mondta!

Máma volt megint ok erre a Meszetesre..., mert a határban vannak macskák és az egyik belekeveredett a meszesgödörbe. Jöttem, és mondtam, nézzétek, a macska meszetes! Azt mondja az egyik lány, mint maga is...Meszetes...Nagyot röhögtek... Hát ez az egész dolog valahonnan onnan keveredik, hogy az én déd-nagyapám fuvaros volt, és ő szállította mindig a meszet. És akkor ő mindig hülyéskedett, volt őbenne is elég humor...Csanádon elkezdett esni az eső, nem volt mivel letakarni a meszet, akkor úgy hajtott, hogy mindig csak a saroglya ázott meg, de a mész nem ázott meg... Na, és így maradt meg, hogy meszetes... az egész brigád, az egész család, aki létezik ebből a családból, az mind meszetes... Hiába mondják, hogy Reiter Gyuri bácsi, nem sokan ismerik..., de ha azt mondja, hogy Meszetes...akkor biztosan... Tavaly hordtunk ide meszet, ilyen nylon-zsákokban, és segítettem a teherautóra felrakni...mondom, nézd, a Krisztusát, most meszetes lettem...elkezd röhögni, azt mondja: hát, úgy is az!”

A pincefaluról

Hajós község neve elválaszthatatlanul összefonódott a pincékkel, a javarészt fehérre meszelt falú, apró házakkal, amelyek a településtől két kilométerre emelkednek a löszhátakon.

Aki először járja a pincefalu utcácskáit, valamiféle szorongással tekintget jobbra-balra. A bezárt, lelakatolt ajtók és bezsaluzott ablakok egy kihalt település látszatát keltik. Az elhagyatottság érzetét csak némiképp feledtetik a gondozott házacsák és a sokasodó új présházak. Az első benyomásokat alapvetően mégis az határozza meg, hogy az idegen az év mely szakában, és a nap melyik órájában érkezik. Mert jön csak szüretkor, vagy nyáron, vagy vasárnap délután úgy három óra tájt. Találkozhat turistákkal és természetesen hajósiakkal, akik teszik a dolgukat. Láthat baráti társaságokat, kártyázókat, beszélgetőket és vendégeket, turistákat váró-invitaló gazdákat. Olyan pince előtt gyakran vezethet az útja, amelyik a vidámság zajától hangos.

A szorongást mindinkább a kíváncsiság váltja fel, az a pillanat, amikortól az idegen szeretne többet is megtudni azokról az apró házacskákról, melyekben a bor lakik.

A pincefalu históriája

Hajós az alföldi borvidékhez tartozik. A szőlőtelepítés az ún. „homokveszedelem” – ami az erdők kivágása és az ősgyep feltörése révén meginduló futóhomok káros következményeit jelenti – leküzdésében fontos szerepet játszhatott. Valószínű, hogy a török kiűzése utáni betelepítéskor lényeges szempont lehetett a szőlőtermesztés újraélesztése. A fennmaradt írásos dokumentum /Tabellae Urbariales C. 3081. OLT/ is ezt látszik alátámasztani. Gróf Csáky Imre bíboros, 1728. április 10-én kelt szerződésbe foglalta azokat a kötelmeket, amelyek szót ejtenek a letelepülő svábok szőlőtelepítéssel kapcsolatos feladatairól és természetesen az ebből eredő jogaikról is. Az írás szerint: „4. A fent nevezett hajósi alattvalók kötele-

sek szintűgy szorgoskodni szőlőskertek telepítésével mindazon helyeken, ahol a nagyságos uraság azt kijelöli, amely szőlőskerteket 4 éven át szabadon használhatják, a 4. esztendő elmúltával azonban a szokásos bért /díjat, árendát/ az uraságnak megfizetni tartoznak...8. Mivel fent nevezett alattvalóink néhány szőlőskertet is fognak telepíteni és azokat gyarapítani, mostantól fogva kimérési jogot is kapnak, országos szokás szerint Szt. Mihály napjától karácsonyig, a sört és pálinkát azonban csak a földesúr veheti meg... 1728. évi április hó 10-én Csáky bíboros érsek”

A tapasztalat rávezette a földesurakat, ha bort – egyre jobb és több bort – akarnak, akkor ne vegyék el alattvalóik /jobbágyaik/ munkakedvét. A szőlőtermesztés és a borkészítés ugyanis nagyon sok munkát, törődést kíván, fölmérhetetlenül többet, mint bármely szántóföldi növény.

Valószínű, hogy a bíboros kívánságára újraterlepített /hiszen a törökdúlás előtt is termeszthettek a vidéken szőlőt/ szőlőskertek termőre fordulásával egyidőben építhették az első pinceket. Talán éppen azokat, amelyek a borkilenced és a tized tárolására szolgáltak. A szőlőskertek Hild és Szentgyörgy területén voltak. Az ún. Balla-féle térkép, amely 1763-ra vonatkozó adatokat tartalmaz, Hajós határában nem tüntetett fel szőlőket. Az első pincék itt lehettek, ugyanis Hild közelében Érsekhalmán található egy barlangrendszer. A barlangok keletkezési ideje és eredeti funkciója nem ismert. Egyesek szerint bűvőhelyek voltak, felvetődött az is, hogy kelta kultuszhelyek lehettek. Az idős emberek azt mesélték róluk, hogy a tized beadása idején – nagyon régen – ide hordta Hajós és Nádudvar népe a bortizedet. Lehetőséges, hogy ezek a barlangok pinceként is funkcionáltak. A jelenleg is meglévő, legrégibb évszámmal /1840/ feliratozott pince a hajósi úton található, amely a község tulajdona.

A pincefalu első építési szakasza a XIX. század végéig tartott. A présházak vályogfalból készültek, az oromfal deszkából vagy tapasztott vesszőfonatból épült. Tetőfedésként nádat használtak. Ilyen építésű présházból megmaradt néhány /pl. a Kadar és a Présház utcában/ és érdemes lenne ezeket restaurálni, megmenteni az enyészettől.

Az első rendelkezésre álló számszerű adat 1851-ből származik. Hajós ebben az időben 553 kataszteri holdon termelt szőlőt és 363 pince volt. Hogy a faluközösség védje értékeit, 1874-ben négy pincecsőszet szerződtetett. Az 1890-es évek legvégén már 1200 kataszteri holdra növekedett a szőlőtermesztő terület, és a pincék száma 850-re gyarapodott. Jóllehet nagy terhek nehezédtek a hajósi gazdákra, és időnként súlyos veszteségek érték a szőlőskerteket, mégis megélhetést biztosítottak.

A legnagyobb megterhelést a jobbágy felszabadítástól a XIX. század végéig elhúzódó szőlődézsma váltáság kifizetése jelentette. A Hajós Községi Tanácskozmány jegyzőkönyve /1868. január 1-től egészen 1880. év elejéig tartalmazza a képviselőtestületi üléseken elhangzottakat/ szerint 1868. február 3-án *„... az úrbéri váltásági tőke összegek immár oly tetemes hátralékokra növekedtek – a kamatokkal együtt, hogy azoknak kifizetése, különösen a szőlők után esedékes váltáság összegekre nézve, – figyelemmel az elmúlt években fentvolt terméketlenségre, lehetlenné vált”*²⁰

Az 1863-as aszályos évet több nagyon rossz szőlőtermesztő esztendő követte. A kalocsai érsek azonban sürgette az adósságok mihamarabb történő rendezését. Hajós község képviselő testülete szorongatott helyzetbe került. A Hajós Községi Tanácskozmány a gondok megoldását huszonnyolc tagú bizottságra bízta: *„...a község nevében és mint a község teljes megbízottjai hathatósan saját belátásuk szerint intézkedni, hogy az úrbéri és szőlődézsma váltásági tőke és kamat tartozások bármi úton-módon mielőbb részben is behajthassanak, – tisztükben állván eme megbízottaknak azonban a közlakosság érdekét szem előtt tartva lehetőleg az ügy sikeres elintézésénél a közlakosság hangulatát figyelemmel kísérni...”*

A fizetéseképtelenség miatt növekvő adósságok, valamint az ügyvédek meszterkedései a csőd szélére juttatták a hajósi szőlősgazdákat. Bizottság után bizottság alakult, egymást váltották az ügyvédek, miután senki sem tudott érdemben intézkedni. Csupán az 1800-as évek legvégén, a hajósi borok megnövekedő keresletéből származó jövedelem, és az úrbéri váltáságot megkönnyítő intézkedések segítségével sikerült kiegyenlíteni a tartozást.

A legnagyobb csapást azonban a filoxéra és a peronoszpóra okozta. Például az 1874. és az 1879. évi szőlőtermesztés csaknem teljesen megsemmisült. A korabeli dokumentumokból nyomon követhetőek azok a hatósági intézkedések, amelyekkel megpróbálták gátat emelni a szőlőbetegségek magyarországi terjedésének. A hatóság megtiltotta a szőlővesszők importját, a gyanús szőlőket felügyelet alá helyezték, még a szőlőkarókat sem lehetett eladni a régi telepítésű hazai szőlőültetvények – így a hajósiaké is – tönkrementek és kipusztultak. Erről tájékoztat a községi irattárban fellelhető Pest-Pilis-Solt-Kiskun Vármegye Hivatalos Lapja. A M. kir. földművelésügyi miniszter 1905. június 5-i közleménye: „...a régi, hazai szőlőültetvényeinket a filoxéra a legtöbb törvényhatóság területén már teljesen elpusztította, vagy legalább is már megtámadta. A filoxéra terjedését ennél fogva a szőlővesszők, szőlőoltványok és használt szőlőkarók forgalmazásának korlátozásával megakadályozni többé nem lehet...”

A végső megoldást a fertőzésekkel szemben csak az ellenállóbb homoki szőlők, az amerikai alanyokra oltott, nemes európai vesszők jelentették, és a szőlőbetegségek elleni permetanyagok szervezett és kedvezményezett árusítása. „16025. sz./kig. 1912. ...az oidium nevű szőlőbetegség ellen való védekezésre rendelt kénporra, valamint a peronospora viticola pusztítására rendelt rézgáliczra, vasgáliczra, kevert gáliczra, rézgáliczkeverékre és jegeczes azurinra ... díjkedvezményt ... engedélyezem ... Budapest, 1912. május 10. Alispán helyett: Agarasztó, főjegyző.” A Pest-Pilis-Solt-Kiskun Vármegye Hivatalos Lapjában 1914. november 10-i dátummal már az alábbi olvasható. „42563. sz./kig. 1914. ... azt a nagy csapást, melyet a filloxéra vész a hazai bortermelésre mért, immár sikerült leküzdenünk, amennyiben az elpusztult szőlők nagy része felújítatott, s emellett más területeken is annyi új szőlő ültetett, hogy bortermelésünk normális években már is eléri a filoxéra fellépte előtti bortermelés mennyiségét ... Budapest, 1914. november 10. Bárány Gyula s.k.”

Az országos erőfeszítések Hajóson is eredményekhez vezettek, hiszen 1908-ban rekord mennyiségű szőlő termett. Az öregek úgy tudják, hogy ebben az időben emelkedett a hajósi vörösbor a márkás homoki borok rangjára.

A pincefalu továbbépülésének következő szakasza a századfordulótól az 1910-es évek végéig tarthatott. Új építőanyag jelenik meg: a téglá és a cserép.

A mesterek a présházak homlokzatain tagozatokat alakítanak ki. A kapukat, amelyeket többnyire fából, később acéllemezből készítenek, gyakran díszítik szőlő- vagy virág-motívumokkal.

Perényi Béla elmondása szerint a házacsókákban a „*pinceszobák kialakítása attól függött, hogy az alsó pince nappali megvilágítása a présházajtó kinyitása után megfelelő legyen.*” A présházak belső tereinek kiképzését, a kisszoba elhelyezését a praktikusság szülte és ezt mind a mai napig követik. A XX. század elején készültek azok a présházak, amelyek azóta műemlék jellegűek. Például a Morvay-féle présházpince /Présház út/, amely 1910-ben épült. A házacska fala vályog, oromzata tapasztott vesszőfonat, legfelül vizont aládeszkázott. A belső terében csak később készült egy kis szobácska. Boltozott mennyezete csupán ennek a helyiségnak van. A lőszbe vajt pince eredetileg boltozatlan volt. Jelenleg a szőlőtermesztés és a borkészítés eszközeiből összeállított gyűjtemény látható a présházban.

A XX. század első évtizedeiben néhány bőségesen termő évet is nyilvántart az emlékezet. Ezek az évek jelentősen hozzájárulhattak a pincék számszerű gyarapodásához és minőségi fejlődéséhez. Jóllehet a háborús esztendőök és a forradalmak megnehezítették a gazdálkodást. A Tanácsköztársaság időszakában – elsősorban politikai okokból, illetve a Kalocsa környékén már jelentkező elégedetlenségek miatt – megtiltották a szeszesitalok forgalmazását és fogyasztását. A belügyi népbiztos, Földes nevű megyei megbízott által kiadott rendelkezés szerint: „*11.-n.b./1919. kieg. A szeszfogyasztás és szeszkimérés tilalmáról. Valamennyi község munkástanácsának. Tudomásunkra jutott, hogy a forradalmi kormányzótanács rendeletének ellenére néhány helyen még most is mérnek ki és fogyasztanak szeszesitalokat. Nyomatékosan és most már utoljára a legsúlyosabb felelősség terhe mellett szólítom fel arra, hogy tegye azonnal és a legszélesebb körben közhírré, hogy a szeszkimérés és a szeszfogyasztási tilalom ellen vétők forradalmi törvényszék elé kerülnek, és halállal bünhődnek. A rendelet ellen vétőket azonnal jelentse be. Budapest. 1919. március 26.*”

A Tanácsköztársasággal szemben jelentkező, majd egyre erősödő magatartáshoz, az is hozzájárulhatott, hogy elmaradt a földosztás. Valószínű, hogy a Pestvármegyei Direktórium Hivatalos Lapjában közzétett kemény hangú fe-

nyezető intézkedés is ugyancsak fokozta a hajósi gazdák – enyhén szólva – ellenszenvét. Nem tekinthető véletlennek, hogy a Tanácskormány bukását követően a Friedrich István-féle kormányzat legelső intézkedései közé tartozott a tilalom feloldása. A Pest-Pilis-Solt-Kiskun Vármegye Hivatalos Lapjában megtalálható a borfogyasztás szabályozása/engedélyezése is. „83193. sz./1919. kieg. *A bor forgalmának és fogyasztásának szabályozása. Nyilvános étkezőhelyeken /vendéglőkben, kávéházakban, étkezőkben stb./, valamint nyilvános kimérési helyeken egy személynek egy alkalommal a helyszínen való fogyasztása céljából legfeljebb 1 – 2 liter bort szabad kiszolgáltatni. Budapest, 1919. augusztus 25.*”

A pincefalu harmadik építési szakasza az 1920-as évektől az 1940-es évek végéig tarthatott. A prэшázak zöme ebben az időszakban már téglából épült, a tetőfedésnél pedig általánossá vált a cserép alkalmazása. A náddal fedés kiment a divatból. Közrejártszhatott ebben az is, hogy egyre nehezebbé vált a nád beszerzése. A dunavölgyi főcsatorna elkészültével ugyanis megszűntek, illetve kiszáradtak a nagykiterjedésű nádasok. A házacsák egy részét átépítették. Kialakultak azok a jellegzetes prэшáz-együttesek, amelyekből több még napjainkban is látható.

Egy 1935-ben készült statisztikai összesítés szerint Hajóson 1812 kataszteri holdon termesztettek szőlőt. Jó termés esetén a pincékben 25–30 ezer hektoliter bort is tároltak.

A második világháború idején szorongatott helyzetbe kerültek a gazdák. Megnehezült a rézgálic beszerzése, ami több hajósit arra kényszerített, hogy belépjen a Volksbund helyi szervezetébe. Azok ugyanis, akik tagjaivá váltak a szervezetnek, könnyebben juthattak réztartalmú permetezőszerekhez.

A pincefalu „életörténetének” akadtak tragikus napjai, hetei, sőt évei is. Az 1940-es évek első felétől az 1950-es évtized végéig tartó időszakról van szó. 1944. októberében az átvonuló front katonái, hogy borhoz juthassanak, több prэшáz bejáratát felfeszítették. A nyitva hagyott, illetve ajtók nélküli pincék zöme kifagyott és tönkrement. Ezek a pusztítások azonban elenyésztek azokhoz a károkhöz mérten, amelyek a háborút követő békés években érték a pincefalut.

A nemzetközi előírások alapján kitelepített hajósi svábok helyére egyrészt az ország különböző, de elsősorban alföldi településeiről jelentős számban nincstelenek, másrészt felvidékről kitoloncolt magyar családok érkeztek. Az érkezők túlnyomó többsége nemcsak a svábok házaikat, hanem azok szőlőit és présházait is megkapták. A telepesek és a felvidékiek azonban másféle agrokulturális övezetből sodródtak, kerültek Hajósra. Hiányzott az a szakmai tudás, képesség és készség, amelyre szükség lett volna, hogy szakszerűen tudják megművelni a szőlőt, a bort elkészíteni. Akadtak olyan újgazdák, akik hogy ne kelljen minden évben szőlőt kötözniük, drótot használtak. Voltak, akik nem akarták megművelni a szőlőt, mert attól tartottak, hogy a jogos tulajdonos előbb vagy utóbb visszatér, és visszaköveteli tulajdonát, ezért berendezkedtek a javak felélésére. A termés katasztrofális csökkenése következtében a pincék bor nélkül maradtak. A gondozatlanul hagyott pincék közül több összedőlt, tégláit különféle építkezésekhez széthordták, a pincelyukakat benőtte a gaz.

Az 1960-as évek közepétől bekövetkező kedvező irányú társadalmi változásokra volt szükség, hogy a pincefalu újjáéledjen. A kitelepített sváb lakosság egy része visszatért Hajósra. Megfeszített, szinte ember feletti munkával a hatvanas évek végére elérték, hogy ismét saját házzal, hajlékkal rendelkezhesse- nek. A létük alapjainak stabilizálását követően az emberek figyelme a pincefalu felé fordult. A présházak rekonstrukciójához, újak építéséhez azonban számos – gyakran jogi természetű – problémát kellett megoldani.

A kitelepítések után az új tulajdonosokra, majd azok eltűntével az államra /konkrétan a Hajósi Községi Tanácsra/ szállt vissza a présházak tulajdonjoga. Bekövetkezett az a paradox helyzet, hogy több régi, eredeti tulajdonosnak a saját présházát kellett visszavásárolnia. A tulajdonjog sok esetben még ma is tisztázatlan, ugyanis a tulajdonosi nyilvántartásban nem szerepel a pincehely, csak a présház építésére szolgáló 14-21 négyszögölnyi terület, akár beépített, akár beépítetlen. Tehát az alagutak elhelyezkedése ismeretlen, ezért van az, hogy sok pincénél összefúrtak, soknál áthallás van.

Az 1960-as években sok présházat átalakítottak, a teljesen romba dőltek helyére pedig újakat építettek. A házacskák homlokzatai zömmel a kialakult tra-

dicionális formákat, arányokat követték. Viszont több olyan présház is épült, amelyik kevésbé illeszkedik az adott pincesorhoz és a hajósi tájhoz. Közülük is az egyik legkirívóbb a központi helyen magasodó „hétvégiház” jellegű építmény, amely valósággal rátelepszik a pincefalu házacskáira.

Az 1800-as évek derekán kibontakozó présház-építő aktivitás napjainkban is folytatódik. A pincék, mert nagyrészüket már a XIX. század forduló idején megépült, kialakítottak egy „liliputi települést”, adott utcákkal és terekkel. A pincefalu térszerkezete lényegesen eltér a község szerkezetétől. Szélesebb és keskenyebb utcácskái, ösvényei, „bújói” váltakoznak, emberi léptékű és mértékű, faszobrokkal díszített terekkel, tisztásokkal. A présházak előtti szabad területeket diófák, szilvafák és meggyfák vigyázzák. Egymást váltják a tömör, zártosorú beépítések, a lazább és hézagosabb építésű házsorokkal /pld. présház a Kadar utcában/, amelyek harmonikusan belesimulnak a hajósi tájba, a gondosan megművelt szőlőtáblákba.

Legelőször az 1970-es évtized közepén szabályozták a présházak építését. A rendezési terv alapvetően felmérési, vizsgálati munkarészeket, szabályozási tervet és főként építési előírásokat tartalmazott. Mindez jelentős előrelépésnek számított a korábbi időszakhoz képest, még akkor is, ha bizonyos hiányosságok és hibák változatlanul megmaradtak. Elsősorban a mechanikus, a környezetet még kellőképpen figyelembe nem vevő tervezés, a részletkiképzés és az anyagfelhasználás jelentett problémákat.

Az 1980-as évek első felében alkotott részletes rendezési terv már tájrendezési javaslatokat is tartalmazott, és figyelmet fordított a természetvédelemre is. A széles körű feltáró, elemző munka nyomán megszületett tervezet óvja, védi, okosan segíti ennek a szinte egyedülálló pincefalunak a fejlődését.

Mesélik Hajóson, hogy valamikor több pince volt, mint ahány családi ház. Sokan két pincét építettek, egyet a bor, egyet a burgonya tárolására. A faluban emelt új házak alatt meghúzódó pincékben is tárolnak bort, de igazán a kinti-ek azok, amelyek híressé érelik a Cabernet-et.

A télen-nyáron azonos hőmérsékletet biztosító pincék általában három fő részből állnak. A legfontosabb a pincelyuk, amely 25-30 méter hosszan nyúlik a löszbe, és többnyire téglaboltozat nélküli. A leghosszabb pincével egyébként a Mezőgazdasági Kombinát és a József Attila Termelőszövetkezet rendelkezik. Az utóbbi időben kezd elterjedni a pincelyuk utólagos kitéglázása, amely valamiféle rangot is jelent. Több prэшáz alatt, egymással párhuzamosan két pincelyuk kúszik a talajba. Az enyhén lefelé lejtő pincelyukban találhatóak a borokkal tele hordók. Nem az egész termés kincse, hiszen a szőlő egy részét már a tőkén eladják. A pincékben a házi szükségletre szánt mennyiséget tárolják, amelyből azért jócskán jut a turistáknak és a barátoknak, vagy a prэшázakba vásárlási céllal betérők számára is. Sokan tesznek el üvegben, palackokban bort, homokba ágyazva. Néhány pince legmélyén ún. pótlyuk rejtőzik, amelynek az volt a rendeltetése, hogy a finánc szeme elől eltakarjon egy-két hordó bort.

A pince fontos részét képezi a „felépítmény”, vagyis a prэшáz. Itt tárolják a szőlőműveléshez, borkészítéshez szükséges eszközöket, a szerszámokat, a prést, a darálót, az erjesztő káda/ka/t, ha tágasabb, akkor még hordó/ka/t is.

Valamennyi prэшázban található egy szobácska, amely a munkában és a bortól megfáradt gazda pihenését szolgálja. Ebben a helyiségben poharazgatnak a barátokkal, és itt koccint vendégeivel /turistákkal/ a házigazda. A szobácska padlását többnyire a szőlőműveléshez szükséges munkaeszközök tárolására használják. A berendezése egyébként egy fekvőhely /priccs/, asztal, lóca, esetleg székek, melegedéshez és egyszerűbb ételek főzésére alkalmas kályha, néhány főzőedény, és az elmaradhatatlan ivókészlet. A helyiségek komfort-fokokozatai széles skálán helyezkednek el. A puritán, egyszerű berendezésű szobácskától kezdve egészen a turisták fogadására is alkalmas ún. „pincepanzióvá” alakított, berendezett „lakosztályig” terjed.

A közművesített /villannyal és vízvezeték hálózattal ellátott/ pincefaluban jelenleg mintegy 700 prэшáz található. Pincelyuk több van, 830, mert a háború után több házacska elbontottak /kellett az építőanyag/, illetve akadnak olyan pincelyukak is, amelyek előtt soha nem emelkedtek prэшázak.

A borvidékre a szélsőséges időjárás a jellemző. Magyarország egyik legmelegebb régiója, amely egyben országosan a legnagyobb óraszámú napsugárzást is kapja, de a kemény tél miatt nagy a fagyveszély is. Az évi napfénytartalom 2050-2080 óra között változik, ennél magasabb napfényórával hazánkban csak a Csongrádi Borvidék büszkélkedhet. Az évi középhőmérséklet 10,5-10,8 C o. A csapadékmennyiség évente 600-630 mm. Az uralkodó szélirány általában északnyugati. A pincefalu házacskái között vagy fölött meghúzódó szőlőskertekben jobbára alacsony, kordon művelésű és hagyományos gyalogművelésű szőlők terülnek el. A legkorábban termesztett szőlőfajták nevei sajnos nem maradtak fenn, azonban ismert, hogy ezen a vidéken vörösborot készítettek. Mivel a XVIII. századi Magyarország vörösbor kultúrája a Kadarka szőlőn alapult, valószínű, hogy ezt a fajtát termesztették. Perényi Béla szerint *„a Kadarka mellett a Kövidinka és a Mézesfőher már a századforduló után ismert volt Hajóson, hiszen a Kövidinkával, mint a legigényesebb, szárazságtűrő fajtával a gyengébben termő homokbuckákat telepítették be.”* A Kadarka megőrizte vezető helyét egészen az 1960-as évekig, ekkor kezdődtek ugyanis termőre fordulni az újratelepített nemes szőlők. A Kadarka mellett fontos a Kövidinka, a Mézesfőher, a Cabernet, a Sauvignon és a Merlot termesztése. A borok lágyak, extrakt- és savtartalmuk alacsonyabb, mint a hegyvidéki boroké.

Ennyi a pincefalu históriája. Azonban többet is megtudhat a kíváncsi idegen, amikor megkóstolja a termelők borait, vagy részt vesz a híres májusi borünnepen, az 1982-től megrendezésre kerülő Orbán-napon, mert a fellelt dokumentumok és a megidézett emlékezet egybefűzött tényei kiegészülnek a vendégszerető házigazdák barátságos gesztusaival. Ezek pedig legalább annyira részei a pincefalu életének, mint amennyire jellemzőek a hajósi emberekre.

A pincefalu funkcióiról

A hajósiak élete elválaszthatatlanul összefonódott a pincékkel. Idősek és fiatalok szinte naponta megteszik a valamikori mocsáron átvezető gázló nyomvonalát követő, kanyargós utat, amely a községből a pincefaluig vezet.

Hajóst és a pincéket köldökszinórként összekötő műút jelkép is lehetne. A présházak nélkül itt az élet elképzelhetetlen. A hajósi svábok örömei és gondjai ugyanis együtt érlelődnek, forrnak a borokkal.

A hajósi pincefalu alapvető funkciói már a XIX. század végére kialakultak. Jól körülhatárolhatóak, viszonylag önállóak és rendszert alkotnak. Elsősorban a szőlőtermesztéshez, borkészítéshez, értékesítéshez, másodsorban a társas kapcsolatok ápolásához, a szabadidőhöz teremt lehetőséget, harmadrészt a község sajátos társadalmi nyilvánosságához biztosít feltételeket.

MUNKAVÉGZŐ – ÉRTÉKESÍTŐ FUNKCIÓ

A hajósi pincék legfontosabb funkciója. Az alföldi – különösen a hajósi szél-össéges – klímaviszonyok nem, vagy alig teszik lehetővé a bor felszíni kezelését és tárolását. Az állandó hőmérséklet, az egyenletes páratartalom, a viszonylag száraz levegő biztosítja és határozza meg a borok minőségét. A must érlelése és a bor tárolása-kezelése egy nehéz munkafolyamat befejező szakaszához tartozik. Nem lenne szerencsés különválasztani a szőlőművelést és a feldolgozást, hiszen ezek egymásból következnek, egymásra épülnek. A folyamat a talaj előkészítésével kezdődik, a szőlő telepítésével-gondozásával folytatódik, majd következik a termés betakarítása /a szüretelés/, majd a préselés, és a darálás, a must érlelése, a bor tárolása-kezelése. Többek között talán ez a felismerés ösztönözhetette arra a termelőt, hogy valamiféle „kisüzemet” létesítsen. Intézményesítse a szőlőtermesztés és a borkészítés folyamatát. Amennyiben egy helyre koncentrálja a termelést és a

munkaeszközöket, akkor megkönnyíti, sőt hatékonyabbá is teheti a különféle munkák végzését. A meglévő pincék elé-fölé gazdaságosabb volt prэшházat építeni, mint máshová. A pince a prэшház és a szőlőtermő terület hármas egysége ugyanis jól szolgálja a racionális, praktikus munkavégzést.

A kisüzemek kialakulásával együtt a hajósi paraszti kultúrában is bizonyos változás történt. Főként abban, hogy megbomlott a munkahely-lakóhely egysége, amely máshol évszázadokon keresztül alapvetően befolyásolta a mezőgazdaságban dolgozó népesség életmódját.

A szőlőtermesztő és a borkészítő munkafolyamatok velejárójaként kialakuló, régmúltra visszatekintő, kereskedelmi-értékesítési funkció is többnyire a pincékhez köthető. Régen a szőlő eladására, a bor értékesítésére elsősorban a pincelátogatás /pincézés/ alkalmával került sor. Manapság a nagyobb üzletek megkötéséhez már elégséges az írásos megállapodás, a felvásárlóval rögzített szerződés. Azért még előfordul, hogy a turistaként érkezőből, vagy az éppen arra járó vendégből /aki lehet akár egy vendéglátó egység vezetője is/, a pincékben elfogyasztott bor, a hely hangulata teremt vásárlót. Ezzel valamennyi hajósi tisztában van. A házigazda a pincéjébe betérőket ezért potenciális vásárlóknak tekinti, még akkor is, ha a poharazgatásból nem lesz üzlet. Persze bizonyos összegekre éves viszonylatban a vendéglátással is szert lehet tenni. A turisták gyakorta méltányolják – nemcsak forinttal – a házigazda szívélinességét, annak ellenére, hogy „földik vagyunk” hivatkozással néhányan visszaélnek a hajósiak vendégszeretetével.

FELNÖTTKÉPZŐ FUNKCIÓ

A sváb nemzedékek egymásra hagyományozott szőlőtermesztő-borkészítő kultúrája a pincefalu prэшházaiban, ezekben a „szakmai klubházakban” született és formálódik mind a mai napig.

A prэшházak az elméleti és a gyakorlati képzés sajátos felnőttoktatási, felnőttképzési szinterei. Feltételeket teremtenek ahhoz, hogy az idősebbek, a tapasztaltabbak spontán beszélgetések útján szinte észrevétlenül átadják *elméleti tudásukat* a fiatalabbaknak. A pincékben sűrűn zajlanak szakmai csatározások, viták. Akár élcelő-

dően, akár komoly szópárbajként gyakorta szóba kerül a szőlőtermesztés és borkészítés hogyanja, mikéntje. Ki mikor és hogyan metszi a szőlőt. Milyen /összetételű, koncentrátumú/ permetezőszert használ. Hogyan kezeli-fejti a bort. Egymást heccelve vagy dicsérve érzékeltetik a rangsort is, amely többnyire egybeesik az Orbán-napi borverseny díjazottjaival. /Természetesen azokról sem megfeledkezve, akik nem vettek részt a versengésen, de tudják róluk, hogy jó boruk van. Kiderült, hogy az a termelő, akinek a családja már a múltban is szakmai tekintélynek számított, kedvezőbb /elnézőbb?/ megítélésben részesült, még akkor is, ha a bora abban az évben nem tartozott a legjobbak közé./

A gyakorlati képzést a présház körül telepített szőlőkkel kapcsolatos technológiai folyamat jelenti. Az egyénnek végig kell járnia a tudás megszerzéséhez szükséges korántsem akadálymentes utat. Lépcsőfokok: a talaj előkészítése, a kiválasztott szőlő telepítése, gondozása, metszése, a szüretelés, borkészítés, amelynek a végeredménye a bor, melyet a szűkebb szakmai és a tágabb fogyasztói nyilvánosság minősít.

A hajósi társadalom szőlőtermesztő és borkészítő kultúrájában még tetten érhető a szellemi és a fizikai munka egysége. Az a keresztényi kultúra, amely egy-egy kolostor szerzetesekre épülő gazdasági tevékenységét jellemezte.

A tudásról és a „végzettségről” szóló és az eredményes vizsgák letételét tanúsító dokumentum” a XX. század végén még lehet például a pincekulcs. Sz. Gábor, amikor tizenhat éves korában megkapta nagyapjától a pincekulcsot nemcsak a felnőtttség egyik jelképét vehette át. Bizalmat és „jogosítványt” kapott. Birtokolta már azokat az ismereteket és készségeket, amelyek a szőlőtermesztéshez és a borkészítéshez elengedhetetlenül szükségesek. Számunkra úgy tűnt, hogy Gábor a szakmai vitákban rendre bizonyította felkészültségét.

A szakmai és helyzeti tőke kincs. Vannak fagymentes és fagyzugos részek a dombokon. A fagytól mentes területek nagyon értékesek. Ezeket régen a legtekintélyesebb családok birtokolták, ma pedig többnyire a leszármazottaik, akik a szőlővel együtt a szakmai tudást (előfordul, hogy annak csupán a presztizsét) örökölték. Ők például valóságos „útlevelék” azoknak, akik hajósivá akarnak válni, vagy csupán ismerkedni szeretnének a községgel.

A pincefaluról

A szőlőhöz – borhoz értés, és a tradíció jelentősen befolyásolja az ifjúból felnőtt férfivá érő ember helyi társadalomban elfoglalt /kijelölt/ helyét. Annak ellenére, hogy az asszonyok is részt vesznek a munkák végzésében, a szőlőtermesztést és a borkészítést mégiscsak férfidolognak, a férfiak kompetenciájának tartják.

SZÓRAKOZTATÓ – SZABADIDŐ-ELTÖLTŐ FUNKCIÓ

A hajósi pincefalut és a pincéket tipikus férfi intézménynek tekintik. A feleségek ritkán /pl. meszeléskor, takarítás, vagy jeles napok – Orbán-nap – alkalmával/ fordulnak meg a prэшázakban. A pincéző társaságok női vendégei többnyire a turisták közül kerülnek ki, akik színesítik ugyan jelenlétükkel ezt a férfivilágot, a helyzetből /és főként a településre jellemző örökölt női szerepekből / adódóan mégis csupán a „környezetet kellemessé hangoló” résztvevők. A hajósi asszonyok okkal-joggal zárkoznak el a prэшázak látogatásától. Rézsínt, mert nem isznak, vagy sokkal kevesebb italt fogyasztanak, mint a férfiek s a férfiak, illetve otthon töltenek a „konty alá”, és sok tekintetben rideg-idegen számukra a puritán környezet is. Jóllehet mára a vendégfogadóvá, otthonosabbá alakított prэшázakban szívesebben megfordulnak ők is.

A pincefalu szórakoztató-rekreációs funkciója elsősorban a hajósi férfiakat szolgálja. A pincék tulajdonképpen egyéniesített ivók. A prэшáz szobácskájában gyülekeznek a szervezett vagy alkalmoszerűen összesereglődő barátok, vendégek /turisták/, hogy élvezzék a pincegazda vendégszeretetét, megkóstolják borát. Mindez koreográfia szerint történik. A társaság tagjai általában jól körülhatárolható körből kikerülő barátok, haverok, akik egymással az „ivás-viszsaivás” alapján tartanak rendszeres kapcsolatot, erősítik a barátságot és kommunikálnak. Vagyis az egyik gazda pincéjében elfogyasztott bormennyiséget alkalomadtán /ürügy pedig mindig akad/ vissza lehet inni a másik prэшázában és a tartozás kiegyenlítődt. Pincézés közben az egyik beszélgető partner a következőket mondta:

„... Ha kimegyek, akkor előtte megebédelek, és ott kint egy jót durmolok, mert ott nagy csend van, ott jókat lehet durmolni, pláne nyáron egy hús fa alatt. Télen meg, ha valaki jön velem, akkor kimegyünk, begyűjtünk, jól elbeszélgetünk, elkártyáz-

gatunk... Volt egy haverom, szegény most halt meg, azzal tíz fillérért a kártyán olyan jól elveszekedtünk, tíz fillérért, mert te most nem raktál ötven fillért. Egész délutánokat elveszekedtünk. Nem az érték, hanem hogy a böcsület legyen meg...”

A pincefalu szórakoztató formái jóllehet a kocsmák „szolgáltatásaira és mielőire” emlékeztetnek, ám sok tekintetben különböznek tőle. A férfiak társas együttlétét és kikapcsolódását jelentő fő ténykedés itt is az ital fogyasztása. A házigazda présháza a vendéglátó által készített és kínált bor, a „nyitva tartás” rugalmassága azonban otthonosságot, meghittséget és közvetlenséget /mondhatni családias jelleget/ kölcsönöz az együttlélhez.

A férfiak beszélgetései sokfélék és sokféle funkciót töltenek be. Lehetnek diskurzusok, afféle napi feszültségoldó locsogások, mindenki beszél, és hiszi is, hogy amit éppen mond, az figyelemreméltó és fontos. Minél több pohárral öblítenek le, annál fontosabbnak tartják mondandóikat, ezért aztán a társaság egyre hangosabbá válik, mind nagyobb lesz a hangzavar. A témák is alakulnak. A beszélgetés a munkahelyi, majd falubeli történetekkel kezdődik, mely idővel, és az elfogyasztott ital hatására, afféle „magazin-típusú” beszélgetéssé kezd alakulni, amelyben nagy helyet kap a pletykálás. A pletykálásról általában azt tartják, hogy női tulajdonság. A pincefalu ezt a sommás megállapítást felülírja. Jelen nem lévő ismerős emberekről úgy esik szó, hogy a hallottakhoz ki-ki hozzáteszi a magáét. Nem lehet azt mondani, hogy valamiféle „pince folklór-ról” van szó, hanem inkább olyan egybeömlesztett információhalmazról, melyet a résztvevők újra és újra felülírnak. A présház asztalát körülülők gyakori témája a nő, a szex, a foci és az autó.

A kikapcsolódást segítő formák között természetesen jelen van a főzés is, általában különféle pörköltféléket /pincepörkölt/ készítenek, de gyakori a szalonnasütés, a nyársalás is. Persze nem hiányozhat a nótázás sem, a legnépszerűbb a „Trink, trink Brüderlein trink!” kezdetű német dal, sváb akcentussal történő többszöri éneklése. A nóta lehetne akár a pincefalu indulója is. A hangulat emelkedését jelzi, hogy idővel mindegy, mit és hogyan énekelnek, a lényeg az, hogy jó hangos legyen. Időnként előkerültek a katonanóták, mindenféle sanda gyanúsítgatás nélkül, még az „Erika” is. Gyakorikak a tréfálkozások, a másik ugratása. Egyik beszélgetőpartnerünk mondja:

„... Van egy-két-három zenész barátunk még, ezeket elcsaljuk, és akkor megyen ott a nóta, nem szépen, hangosan. Volt egy brácsás, az már meghalt, meg egy másik hegedűs, na, ha ezeket összeugrasztottam: most ti ketten játsszatok nekünk. Húhú! – patkány nem maradt a környéken. Ugyanis semmi hallásuk nem volt, de azért csinálták! – nekik az volt a legszebb. Ilyeneket szoktunk csinálni.”

Persze a pincefalu veszélyeket is hordoz magában. Az egyik beszélgetés során hangzott el, hogy

„... az nem megy ám, hogy az ember minden nap a pincében legyen. Látom én itten a többieken, a barátaimon, akik már nyugdíjasok. Egy darabig azt hiszi az ember, hogy húűűű, most aztán szabad vagyok. Volt olyan, hogy az egyik minden nap bepincézett. És mi lett a vége? – elpatkolt. Távaly olyan hirtelen halt meg az egyik barátom. Hiába mondtam neki, te Matyi, nem lesz ez így jól, öreg. Szíves is vagy. Azt mondja, hogy ő nem érzi különösebben. Be-beszedett nap mint nap. Még este ott voltam nála, kínált, hogy én is igyak. Te, mondom, csak egy pohárral. Na és reggelre meghalt. Most nem azt mondom, hogy attól, de ha óvatosabban bánt volna a dolgokkal, talán akkor tovább húzza...”

A HELYI TÁRSADALMI NYILVÁNOSSÁG PRIVATIZÁLÓDOTT SZÍNTERE

Aki huzamosabb ideig figyeli és tapasztalja a prérházakban zajló életet, észreveszi, hogy a pincefalu, a munkavégző-értékesítő, az ismeretek átadását-feldolgozását, a szórakozást, szabadidő-eltöltést segítő funkciója mellett szolgálja a helyi társadalmi nyilvánosságot is. Enyhe túlzással azt is lehetne mondani, hogy az „informális tanácsülések” színtere. A pincefaluban újra és újra megtárgyalják a Nagyközségi Tanács ülésein, vagy a különféle szervezetekben és bizottságokban elhangzottakat, a megszületett döntéseket. Itt szembesülnek, ütköznek a hivatalos elképzelések a lakossági véleményekkel.

Ezek a „tanácsülések” többnyire a falu közvéleményét formáló, befolyásoló személyek köré épülő, viszonylag zárt kapcsolatrendszer alapján szerveződő kiscsoportos formációk. A csoportok középpontjában, centrumában az a család, illetve személy áll, aki információforrás, mert ő a különféle helyekről érkező hírek

címzettje: a rendszerhez tartozókhoz mérten különböző okokból /befolyásos barátok, munkakör, megbízatás, stb. miatt/ tájékozottabb, *hamarabb jut információhoz*: végül „státusának megőrzése” céljából ő maga „*termeli a híreket*”.

Hajóson több közvélemény-formáló család és személy él. A hivatalos elképzeléseket megerősítő, azt elutasító, vagy újat hozó döntéseket nem rögzítik, a végrehajtása azonban aligha tűr halasztást. Például a pincefalu közvéleménye népszerűsíti a jól dolgozó, a község normái szerint élőket, a szokások ellen vétőket, a hagyományos értékektől jelentősen eltérőket pedig a „szájára veszi, kibeszéli”, rosszabb esetben megbélyegzi, stigmázza, de az is előfordulhat, hogy kiközösíti.

A pincefalu társadalmi nyilvánossága ellentmondásokat és kedvezőtlen jelenségeket is hordoz. Például tapasztalható, hogy a közösségi cselekvés gyakorlata néha kimerül a dolgok és a problémák agyonbeszélésében. Az okos gyülekezet helyét felváltja az okoskodók gyülekezete. A prэшázakban folytatott tétnélküli szócsaták tételekkel telítődnek és ezért alig különböznek a kocsmában, vendéglőben zajló köznapi bölcselkedésektől. Persze a beszélgetések és a viták során nézetek, álláspontok kerülhetnek a felszínre és ellentétbe. Kölcsönösen tisztázódhatnak, értelmeződhetnek azok a szubjektív motívumok és összefüggések, amelyek az intézményesült együttélési normák és szabályok miatt szükségképpen rejtve maradtak. A verbalizmus azonban keltheti a valódi cselekvés látszatát. Ebből a megközelítésből a pincefalu prэшázai a helyi társadalom szelepei is.

Érzékelhető, hogy a szókimondás szabadsága eltolódott a privát szférának tekinthető pincefalu mégiscsak szűk világába. Ahogyan a hajósi ember önmegvalósítása is főként a mikro-kreativitás világában /pl. a háztájiban, a szőlőben, majoránázásban, különféle gmk-ban/ érvényesül, és általa partikuláris vonásokat is öltött. Mindez gátolhatja a község, a helyi társadalom demokratizmusának a fejlődését, szélesebb körű kibontakozását.

Orbán-nap

Amennyire még mindig zárt a község, annyira nyitott a pincefalu. A hajósi pincék a község „kirakatai” és „ablakai” a világra. Lássa mindenki, hogy miként élnek a svábok. Ezt a törekvésüket leglátványosabban a pincefaluban 1982. május 25-e óta megrendezésre kerülő Orbán-nap és a turizmus segíti elő.

Néhány nevezetes esemény már korábban is kötődött a pincefaluhoz. Ilyen volt pl. a Húsvét hétfő, a Fábián és a Sebestyén nap, vagy a szüreti multság. Orbán vagy Urbán a középkori eredetű szőlőhegyi védőszentek közé tartozott. Személyében a szőlőművelők, a kádárok és a kocsmárosok védőszentjét tisztelték. Úgy tartják, hogy Orbán-nap-fagy, a Márton-nap-bor forrása. A védőszent attribútumai a pápai öltözék, az arany kehely és a szőlőfürt. A termésóvó szerepe ma már megszűnt, hiedelemtartalma háttérbe szorult, helyét vígasság foglalta el.

Hajós apraja és nagyja 1982-től minden év májusában borünnepre gyülekezik. Szinte az egész község kiköltözik a pincefaluba. A borünnepre a rokonnakon és barátokon kívül nagyszámban érkeznek érdeklődők is. Az egész napos rendezvényen mintegy 20-25 ezren vesznek részt. A rendezvény kezdeményezője, Alföldi Albert népművelő elmondása szerint:

„...A pincefalu adja azt, hogy itt igazi önfeledt mulatságra van lehetőség. Próbáltuk ezt ősszel csinálni, szüretkor. Itt szüretkor szép lehetsz, de okos nem... Az Orbán-napot megelőzően, nem is tudom, hogyan nevezték, megrendeztem, de úgy belebuktam, hogy csak úgy zúgott. Mert ő most dolgozik, és nem foglalkozik velem. És neki van igaza. Mert milyen jögon kérem tőle számon, hogy miért nem kell neki az én rendezvényem, vagy a hatalom milyen jögon kéri tőlem számon, hogy miért nem kérem tőle számon, hogy ő ünnepeljen, úgy táncoljon, ahogy éppen nekünk kedvünk szottyan. Szüretkor nem szórakoznak ám az emberek, akkor dolgozni kell. Mígnem a hosszúhegyi Állami Gazdaságnak egy másik igazgatója azt nem mondta, – mert ezek foglalkoznak ám ilyen dolgokkal is –, hogy Orbán a bornak, meg az ivós embereknek a védőszentje, hát csináljunk egy Orbán-napi borünnepet. Én akkor utána néztem ennek és valóban a környékben hagyománya is volt az Orbán – napi mókázásoknak. Megint a népművelő mellé szegődött a szerencse, mert az

Orbán-napi borünnepet pünkösdkor tartották, és pünkösdkor szentelték valamikor a szőlőt is kinn a pincéknél. Aztán még egyszer mellénk szegődött a szerencse, mert 1722. június 1-én érkezett ide az első család. Azon az évfordulón ünnepeljük a bort, amikor az első szőlőtermesztő ideérkezett a faluba...”

A rendezvény inkább hagyományteremtő, mint hagyomány ébresztő/őrző. A hajósi sváb közösség nem kötődik az Orbán-napi vigadalomhoz. Alföldi Albert ugyan „egybeszerkesztette” az eseményeket és a dátumokat, a valóság mégis az, hogy ezen a vidéken nem volt hagyománya a svábok „Orbán-napi vigadalmainak” és igencsak erőltetettnek tűnik ez első betelepülőkre apelláló „kulturális örökség” való hivatkozás is.

Az Orbán-nap ünnepélyes megnyitójára a pincefalu főterén – „a világ közepén”, ahogyan az egyik présház bejárati ajtaja fölé felerősített zománc tábla hirdeti – zajlik le. A rendezvény a szőlőművelők és a kocsmárosok védőszentjének, a virágzásnak indult szőlőnek, a rossz időtől megvédő patrónust ábrázoló Orbán szobor sajátos köszöntésével kezdődik. Vass Csaba szobrászművész készítette, aki a Mezőgazdasági Kombinát hatalmas méretű fahordóit különböző motívumokkal, borhoz, szőlőhöz kapcsolódó mitologikus vagy a hétköznapi életből vett jelenetek megfaragásával díszíti. Egyébként a pincefalu és a község utcáskáiban és terein több, fából faragott szobor is látható. Az alkotásokat a nyaranta megrendezésre kerülő művész tábor résztvevői faragták.

A megnyitó legfontosabb programja a borverseny eredményhirdetése, amikor a díjazottak átvehetik a „diplomát”. Meg kell jegyezni, hogy Hajóson azért azt tartják az emberek, hogy „*nincs legjobb bor, csak jó bor, meg rossz bor van*”. Hagyományteremtő rituálévá lett, hogy a győztes megöntözi borával az Orbán-szobrot. A megnyitót kulturális műsor követi. Népi együttesek, pávakörök, zenekarok egymást váltva szórakoztatják a közönséget. A pincefalu főterén, a Cabernet-fogadót övező téren árusok kínálják portékáikat. A vásár sajnos nem különbözik más településen megrendezett hasonló kirakodástól. Itt is megtalálható a népművészeti tárgyakat kínáló, a giccses „souvenírt” árusító, vagy a különféle játékegyvert és bővít ajánló kereskedősátor. Sajnos Hajósra utaló tárgyat, emléket nem lehet találni és vásárolni.

A reggeltől késő éjszakáig tartó vigalom a présházakban zajlik. A vendéglátó pincegazda a meghívottakat, rokonokat és a szűkebb baráti kört étellel, itallal, a betérőket pedig általában borral kínálja. Egy-egy gazdánál akár száz-százötven „ünneplő” is megfordulhat.

Alföldi Albert:

„...a szobrot négy generáció sváb ruhába öltözött férfi leplezte le. Az, hogy itt adták át a borverseny díjait, ország-világ előtt hallotta mindenki, hogy „az én borom az aranyérmes”. És akkor erre büszke, és lehet, hogy száz lüert elosztogatott belőle, hogy ezt kóstold meg, ez az aranyérmes bor. Eszmei segítséget nagyon sokat kaptunk az idegenforgalmi szervektől. Mert szakemberek lévén jószeműek, és látják, hogy ebben van sansz. Így adódott, hogy Orbán napkor japán turista is volt itt, és a svéd televízió meg forgatta a forgatagot...”

Aki az Orbán-napot „hajósi bacchanáliának” tartja, az téved. A borünnep reprezentáló, szórakoztató, stb. funkciója mellett a hajósi szőlészek és borászok társadalmi méretű kulturális manifesztációja. Jellemző erre a regionális kultúrára, amely átfogja az ottaniak termelőmunkájának és munkatevékenységének egészét, miközben meghatározza egész életmódjukat. Ebben az összefüggésben a munka nemcsak forrása a kultúrának, hanem egyre inkább – különösen az újabb és újabb ismeretek hatására – maga is hordozója annak. Az Orbán-nap tükrözi a hajósiak képességeit, felkészültségét, műveltségét, a munkatevékenységükben megtestesülő objektivációit.

Az ünnepnap egyben a turista-szezon nyitó rendezvénye is. A művelődési ház, együttműködve a termelőszövetkezettel és a Mezőgazdasági Kombináttal, szerződést kötött az IBUSZ-szal. Az egyezmény alapján, évente – elsősorban a nyári időszakban – turistacsoportokat visznek Hajósra. A pincefaluval meghatározott „forgatókönyv” szerint ismerkednek. A népitáncegyüttes /néhány az IBUSZ által fizetett tagja, előfordult, hogy az egész együttes várja/, fogadja és tánccal, énekkel, jellegzetes sváb muzsikával szórakoztatja őket. A vendégek egy nyakba akasztható poharat kapnak, amely nélkülözhetetlen kelléke a magánpincékben is zajló borkóstolásnak és a későbbi programnak is. A gazdasági pince megtekintését, borának megízlelését, majd az Orbán Lovagrend tagjává avató tréfás játékot követően a Cabernet fogadóba vezet az út ebédre vagy vacsorára.

ORBÁN-BORLOVAGREND

Jól kitalált szórakoztató program és marketing. A kiválasztott személy szemét bekötik. Két borral teli poharat kap. Hol fehéret és vöröset, máskor mindkettőbe fehéret, illetve vöröset töltenek. Ki kell találni, hogy melyikben milyen színű bor van. Ha a kiválasztott turista nem találta ki, akkor még néhányszor próbálkozhat. A többszöri rossz választásokat követően jön a büntetés: a talicskába ültetés és „eltávolítás” ... A procedura azonban mindig egy igazolás, oklevél átadásával kerül nyugvópontra. A turista megkapja az Orbán – Borlovagrend Apródja elismerést nyugtázó díszes, és névre szóló oklevelet. A kezdeményezés nagyszerű és építhető rá újabb és újabb ötlet, program. /Az Orbán – Borrend lovagjai 1987-ben meg is rendezték az Orbán – Apródok I., a következő évben, 1988. szeptember 2-3-4-én a II. Világtalálkozóját./

A pincefalu házacskái között kacskaringózó útvonal nemcsak az étvágyat segíti megalapozni, de a jókedvet is. Erről a boraikat kínáló /az IBUSZ csoportok vendéglátásában anyagilag is érdekeltté tett/ termelők gondoskodnak.

A kimutatások szerint a pincefaluban /és részben a településen/ a megyei és a kalocsai IBUSZ szervezésében évente ezer-ezerötszáz vendég is megfordul. Az egyénileg érkezők száma nehezen becsülhető meg.

A tapasztalat az, hogy sok, egyre több – főként német – turista érkezik családosan a faluba. A látvány szerény. A jobb sorsra érdemes barokk kastélyon kívül a szépen felújított barokk templom szolgáltat némi kulturális-esztétikai élményt. Ez utóbbi sajátosan igyekszik kapcsolódni az idegenforgalom fellendítéséhez, a programok színesítéséhez. A turisták számára a lelkes németül misézik a templomban, amennyiben igénylik, ha megrendelik. A németek Hajóshoz történő vonzódása inkább abban a mikrovilágban kereshető, melyet a községben élő sváb családok nyújtanak. Hajóson még olyan archaikusság /szokásokban, gesztusokban, nyelvben/ tapasztalható, amely a német turisták számára kulturális és érzelmi vonzerőt jelent.

Az idegenforgalom kiszolgálása hiányos. Nincs még elegendő szálláshely. A község fizetővendég szolgálata, valamint a tájba illeszkedő és hangulatos

Cabernet-fogadó /Koczor György alkotása/, hat, egyenként két ágyas szobájával túlságosan kevés vendéget képes fogadni. A Judit nevű falatozó sem tud enyhíteni az ellátási gondokon. Néhány pincés /a Mezőgazdasági Kombinát és az IBUSZ támogatásával/ vállalkozott lakrészek kialakítására, hogy legalább egy busznyai vendégcsereg részére szállást biztosítson. A problémát talán némileg majd a Turista Csárda segíti megoldani, ha sikerül felépíteni.

A présházak tulajdonosai azonban mindinkább hajlanak arra, hogy olyan fejlesztésekbe fogjanak, melyek bővíthetik a családok anyagi alapjait és hozzájárulhatnak a község fejlődéséhez szükséges feltételek bővítéséhez. A hajósiak többsége arra törekszik, hogy a présházakat vendégeket is fogadó intézményekké alakítsák át.

A „hajósi modell”

Hajós alapítója egy bevándorló-önkéntes közösség (Ogbu, 1978) volt, amely szabad akaratából érkezett az országba. *A legfontosabb motivációs tényezőnek azt lehet tekinteni, hogy az otthoni viszonyaikhoz képest – hiszen a bevándorlók többnyire a társadalmi ranglétra legalján helyezkedtek el – helyzetük javulását várták, hogy gyermekeiknek jobb jövőt biztosítsanak. Azért telepedtek le, mert úgy vélték, hogy jelentősen javíthatnak gazdasági helyzetükön. Sokkal nagyobb lehetőségeik lesznek, mint odahaza.* A község megalapításában, létezésében, a túlélési technikák kialakításában, a kulturális örökség megőrzésében a településen élő svábság önmaga újraképzésében, a hon visszafoglalásában meghatározó szerepet töltött be a hajósi „vér-rokonság” közösség, a sváb családmódel, a „hely-stabilitás” közösségi forma, és az identitás.

N1

A legutolsó, 1980-as népszámlálás szerint Hajóson 4858 ember élt. Amennyiben elméletileg négy főt számolunk egy családra, akkor a községben mintegy 1200-1500 család lakik. A szám azonban megtévesztő, hiszen sokan élnek egyedül, számos család két személyből, vagy több együtt élő generációból áll. Vizsgálva a hajósi családok formálódását, a rokonság alakulását időről-időre jelentkeztek a „válságjelenségek”, az alapvető funkciók azonban nem tűntek el, legfeljebb módosultak, illetve helyettük másfélék keletkeztek. Kiválóan bizonyítva azt, hogy az idők múlásával nem tűnnek el véglegesen az egyszer már kialakult szerkezetek és megoldások, hanem éppen ezekre alapozva jönnek létre az egyre összetettebb rendszerek. Az új megőrizve haladja meg a régit, lényegében ráépül, miközben kiküszöböli annak feleslegessé vált elemeit.

Különösen igaz ez a gazdasági funkciókra, melyek direkt vagy indirekt módon mindig is kiemelkedő szerepet játszottak a családok életében. A második világháború előtti időszakokban ez a funkció lényegében három feladatból tevődött össze. Egyrészt a mezőgazdasági termelés kívánalmainak megfelelő munkaerő újratermeléséből, másrészt a család saját szükségleteinek a fedezéséből, harmadrészt pedig a mezőgazdasági termékek biztosításából, amely az ország lakossága szükségleteinek kielégítését, illetve export céljait szolgálta. Ez utóbbi a család pénzügyi szükségleteinek a fedezését is biztosította.

Napjainkban részint megszűnt, részint módosult a termelés-fogyasztás egysége, az, hogy a család önellátó legyen, mindent megtermeljen magának. A belső szerkezet még emlékeztet a vérségi rend egységére-egyezségére, amely nemcsak a pincefaluban, de a termelőszövetkezetben vagy a Hosszúhegyi Mezőgazdasági Kombinátban is hasznosulhat. A termelőmunkában a természetes gazdálkodás számtalan eleme /a munkaeszközök, technológiák formájában/, a gazdasági kényszer, a felszabadultan végzett vállalkozói tevékenység és a racionalitás is egyaránt fellelhető.

Hajós esetében többgyermekes /4-6/ nagycsaládok igen ritkák, kevésbé léteztek. Az okok összetettek. Egyrészt a földterület felaprózódásának kivédése, másrészt az új gazdasági funkciók előtérbe kerülése, harmadrészt az ún. nukleáris /individualizálódó/ családok kialakulása. A családok napjainkban mindinkább fogyasztói közösségekké kezdenek válni. Különösen felerősödött ez az 1960-as évektől, amikor a kollektivizálás következményeként a családok szerepe jelentősen csökkent a termelésben, ám növekedni kezdett a fogyasztás világában. Jelentősnek számít ebből a szempontból a hajósiak lakásállományának a gyarapodása, ami egyrészt az igényekhez képes gyorsabb üteműnek bizonyult, mint a városi lakásépítkezés, másrészt növelte a családi tulajdont. Az sem hagyható figyelmen kívül, hogy az alapvető szükségletek egy részének kielégítése kikerült a családi keretből /üzemi konyhák növekvő szerepe, óvoda és egészségügyi szolgáltatás, a kenyérvásárlás elterjedése, stb./, ugyanakkor családi tulajdonba kerültek olyan többnyire NSZK-ból /Nyugat-Németország/ behozott, a hazainál korszerűbb fogyasztási cikkek, mint a televízió, videó, motor-kerékpár, autó, hűtőszekrény, stb. Érzékelhetővé vált, hogy a hajósi családok jövedelemforrásai is individualizálódnak, a jövedelem egyre inkább az egyes családtagok társadalmi struktúrában elfoglalt helyéhez, illetve egyéni keresetéhez kötődik. Felerősödni látszik az otthon keretei között folyó családi élet jelentősége. Van ebben valamiféle „menekülési momentum” is, visszahúzódás a sok tekintetben elszemélytelenedő társadalomtól, a kisebb, individuálisabb, érthetőbb környezetbe.

A hajósi családok világában az *irányítási és ellenőrzési funkció* átalakulásának lehettünk tanúi. A *formálisan patriarchális család lényegében matriarcháli-*

san működik. Kifelé, a falu társadalma felé a férj státusa reprezentálja a családot, befelé azonban a nő válik központtá, aki nemcsak a család mai gazdasági funkciójának fontos letéteményese, hanem továbbra is őrzi-védi azt a szerepét, amely a családi közösség érzelmi-emocionális egyensúlyának megtartását szolgálja. Egy új típusú *anyaközpontú családmódel* kialakulásának lehttünk tanúi!?

A funkcióváltást jelzi az is, hogy míg a korábbi évszázadokban a rangos családok jelentős helyet és szerepet töltöttek be a helyi társadalom életének alakításában, az 1980-as években ez a funkció ugyan megmaradt, de mindinkább a *privát szférába* és színterekre szorult vissza. A státuskijelölő szerep is változik. Minél mobilabb egy társadalom, annál kevésbé érvényesül a státuskijelölő funkció a gyermekek vonatkozásában, hiszen az intergenerációs átrétegződés éppen a szülők társadalmi helyzetéhez képest módosítja a gyermek csoport-hovatartozását.

A hajósi családok *értékrendszerének centrumában a tradíció a hagyományörzés áll*, abban az értelemben, hogy őrzi, ha szimbolikus formákban is a normák, szabályok, szokások továbbélését, miközben a létező társadalmi értékeket és viszonyokat is megpróbálják közvetíti tagjaik számára. (Vitányi – Sági – Lipp, 1982) Jól tükrözi ezt a viselet. A jobbára sötét ruhák helyét mindinkább felváltják a színesedő öltözetek. Különösen szembetűnő, hogy az 1950-től az 1960-es évek végéig tartó időszakban a hajósi nők ünnepnap i ruháin egyre több kalocsai színes hímzés i motívumok jelennek meg. Mindez tekinthető a vizuális asszimiláció (kulturális egymásra hatás, multikulturalizmus...) helyi megvalósulásának, de annak a hatásmechanizmusnak is, amely a korabeli kalocsai népművészet (államilag is tűrt/támogatott) „divat diktátumának” tudható be.

A családtagok azonban már nem teljes személyiségükkel vesznek részt a családi közösség életében, hanem a szokásokból megmaradt szerepek alakítójaként. A cselekvésmódok által behatárolt szerepek formális világa ugyan él tovább, mert ez biztonságérzetet jelent. A szabványosított tevékenységek között, a megszokott szerepeiben élő hajósiak ugyanis – mint valamennyi ember – addig ér-

zik magukat biztonságban, amíg körülhatárolt a mozgásterük és hozzájuk hasonló emberekkel van dolguk. Az egyén által jól ismert terep/szerep ugyanis védelmet nyújt a külső hatásokkal szemben, még akkor is, ha valamelyik fél számára időnként már – akár bevallottan, akár ösztönösen – terhes. Ez is az oka annak, hogy a fiatalok nehezen tudnak leszakadni a családi „köldökszínóról”. Pedig szinte mindegyikük önállóságra, autonómiára törekszik, szeretne mozdulni, kilépni a bezártságból. Szembetalálkoznak azonban a családi elképzelésekkel, értékrenddel, a „legyél olyan, mint a másik” és a „miért vagy olyan, mint a másik” egymásnak ellentmondó felfogásával. Az idősebb falusiak például a rang és a presztízs körül zajló újabb keletű nézeteltéréseket a tisztelet általános elvetésének tekintik, kisviláguk rendezett kapcsolatrendszerének összeomlását látják benne. A kitörés azzal a kockázattal jár/hat/, hogy a fiatalok egzisztenciájukat sokkal később vagy csak nagy nehézségek árán képesek megteremteni. Abban az esetben ugyanis, ha az egyén szembehelyezkedik a közösséggel, annak normáival, szabályaival, vagy azokon kívülre helyezi önmagát, számolnia kell előre tudott következményeivel. A család például megvonhatja, vagy feltételekhez kötheti a támogatást, ami elsősorban jelentős anyagi segítséget jelent /ház, autó, bútor, stb./. Ebből /is/ az következik, hogy a házasságkötéseket – a boldogulásra szövetkezéseket – követően száznyolcvan fokos fordulat áll be sok ifjú pár korábban vallott nézeteiben. Szavaikkal fogalmazva: „be kell állni a sorba”. Fogyasztói magatartásuk inkább erősíti a konfliktusmentes beilleszkedés vágyát, de ott munkál gondolkodásukban az is, hogy elődeik munkájának gyümölcsét teljes joggal élvezik. Sajnos, elég gyakran föl is élük, önző módon, pillanatnyi igényeiknek megfelelően. A jövő és annak építése számukra már csak inkább elvont eszmei cél.

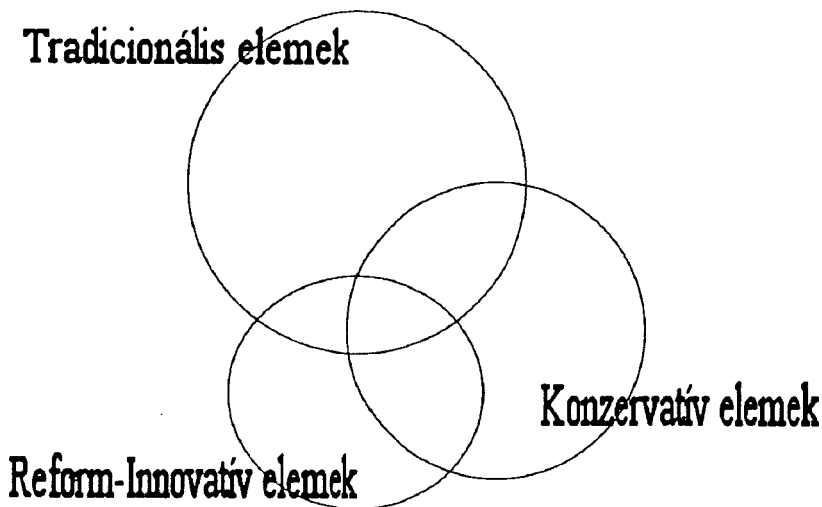
A hajósi ember „tíz körömmel kaparja össze azt, amit elér”. A felfokozott „túlbizonyítás”? Törekvés az identitás tárgyiasítására!? Nem lehet tudni. A „végeredmény” az önkizsákmányolással egyenlő munkavégzés, amely az anyagi világ megteremtése, a jelentős munka- és szabadidő ráfordítással megszerzett civilizációs eszközök, tárgyak, kulturális értékeket gyűjtő felhalmozása. A kutatók számára úgy tűnt, hogy a hajósi családok többsége sokat áldoz arra, hogy beszerezze és birtokolja a művelődés, szórakozás korszerű kellé-

keit. A falusi közösség az eszközöket és tárgyakat azonban még többnyire szimbólumként kezeli, mert nem, vagy csak nagy nehézségek árán tudja /nincs rá lehetősége/ életmódjának szerves részévé integrálni, azokat természetes módon „önmagá számára felhasználni”. A felszínt /a kelléket/ és nem a lényegét vásárolja meg, ma még a tárgyakat halmozza műveltsége tényleges gyarapítása helyett.

A hajósi családok belső élete a kultúra szempontjából megszűnt „totális igényű” és tisztán nemzetiségi lenni. Sokdimenziós ellentmondásos szerkezetű. Jobbára privatizálódott, elsősorban a helyi társadalomban való eligazodást segítik a hajósi családok. Többségük ugyan még képes arra, hogy precíz terepismereteket adjanak, de akadnak olyanok, akik már csak részleges ismeretek átadására képesek. Az intézmények /iskola, művelődési ház, közművelődési könyvtár/ viszont csak keveset tudnak nyújtani, azt is keveseknek. A tömegkommunikáció /televízió, rádió, sajtó/ pedig többnyire olyan világot közvetít, amelynek alig van köze a hajósi családok életformájához. A családi közösségek információs szerkezete „sallangszerűen” kapcsolódik a kommunikációs rendszerekhez, szervesnek semmiképpen sem vagy alig nevezhető módon viszonyul a tévé, rádió, sajtó közvetítette szélesebb társadalmi formációkhoz. Mindez kevésbé segíti elő az egyén eligazodását. „Nem érdekel a politika” – hangoztatják, ami-ben természetesen közrejátszik a svábok harmincas-negyvenes-ötvenes években betöltött szerepének politikai megítélése is. Vagyis a helyi társadalom szerveződését továbbra is a tradicionális szerkezetek határozzák meg, ami nem baj, ha a mindennapi élet tartalmasabbá válását elsősorban a hagyományok inspiratív – nemesebb tartományai indukálnák, de már régen nem erről van szó. A felnövekvő nemzedék nagy része jól ismeri családjának múltját. Ezek a magánmítoszok, a fiatalokra ráörökölt történetek az azonosságtudat fontos részei. Mindannak elbeszélése, ami a kitelepítések idején a felnőttekkel történt, „cementje” a sváb családoknak, de ettől napjainkban nem válnak szilárdabbá. Az, hogy válásra nem, vagy csupán elvétve kerül sor, egyáltalán nem azt jelenti, hogy „jól élnek és együtt vannak”.

A hajósi családok alapvetően olyan közösségek, amelyekben a hagyományok legalább olyan mértékben vannak jelen, mint a konzervativizmus, de bizonyos

reformtörekvések, a látszólagos, illetve az óvatos haladás szándékai is fellelhetők. Ábrázolva az elemek arányait:

A poszttradicionálisnak nevezhető családi közösségek átfogják Hajós mindennapi életének egész terrénumát, és fontos tényezői a helyi társadalomnak. A rokonsági hálózatok a községi szolidaritás megteremtésében is döntő jelentőségűek. Mintaként szolgálnak a cselekvési szinterek különböző rendű és rangú, alkalmi vagy állandó közösségeinek, illetve közösségként funkcionáló csoportalakzatok szerveződéséhez. Befolyásolják a gazdasági tevékenységeket, a kultúra jellegét, sőt még arra is képesek, hogy kompenzálják a községi közélet hiányosságait. Persze az a kérdés is megfogalmazódik, hogy meddig?

N2

Hajóson a „vér-rokonság” közösségek mellett jelentős és hatékony szerepet töltek be a „hely-stabilitás” közösségi formációk is. A kutatások azt támasztották

alá, hogy a kétféle közösségtípus egyrészt egybeesik, másrészt autonómiával rendelkezik. *A közösségek egymással tagjaik révén tartott-épített kapcsolatrendszer* – képletesen fogalmazva – olyan „közösségi tőkét” hozott létre, amely egyrészt *kapcsolatörző, gyarapodó, kamatozó és hitelező*, másrészt a „különböző technikával, különféle vékonyságú és vastagságú fonalakkból szőtt egyedi háló, amelynek anyaga ugyan időről-időre más és más, funkciója azonban változatlan”. *A kapcsolatokból származó „közösségi tőkeképzés”, valamint a „hálósövet” anyaga, készítése és funkciója viszonylag jól leírható.* Az alapanyagot a hajósi svábokból álló páros kapcsolat képezi, melyet „három, vagy négytagú formáció” (család), majd a 7+/- 2 főből álló közösségalakulat /lásd: munkahely, pincefalu/ gyarapít. /Az alakzat képezi a spontán létesülő kiscsoportok, baráti körök jellegzetes övezetét!/ Ehhez illeszkedik, illetve ebből fejlődik ki a 20-25 főből álló társas mező /búcsú/, amely tovább tágul az Orbán Nap kapcsán a sokaságra és a tömeg övezetére. A kapcsolatok típusait tekintve: a társas érintkezési kör első elemét a *rokonsági kapcsolatok rendszere* alkotja. A második primer kapcsolati rend az intézményesült társas együttlét, a *szomszédsági egységek rendszere* és köre. A harmadik intézményesült kapcsolatrendszer a *barátok- és munkatársak kapcsolati hálója*. Végül a negyedik formalizálható kapcsolati típust az első gazdaságbeli *munkahelyen kívüli vállalkozói hálók* jelenítik meg.

A kapcsolatrendszerek általi „közösségi tőke” képzésben annak gyarapításában és hasznosításában, továbbá a „háló” szövésében, anyagának felújításában csupán az vehet részt, a szövet anyagához csak az járulhat hozzá, akit befogadnak”!.

Hajóst bevándorló vagy önkéntes kisebbségi közösség hozta létre az 1700-as években. Mint korábban említettük, *azért vállalták a letelepedést, mert úgy vélték, hogy jelentősen javíthatnak gazdasági helyzetükön. Sokkal nagyobb lehetőségeik lesznek, mint odahaza. A legfontosabb motivációs tényező az volt, hogy az otthoni viszonyaikhoz képest – hiszen többnyire a társadalmi ranglétra legalján helyezkedtek el – helyzetük javulását várták, hogy gyermekeiknek jobb jövőt biztosítsanak.* Az évszázadok során megőrizték a jellegzetes nyelvi és kulturális identitásukat, nem kerültek társadalmi, politikai vagy gazdasági alárendeltségbe az őshonos magyarság közösségeivel szemben, mi több a XX. század elejére már maguk is őshonos közösséggé váltak. A második világháborút követő években /1945-47/ a ho-

mogén sváb községbe kétféle nem önkéntes közösségtípus érkezett: a telepések és a felvidékiek. Ezek a közösségek jelentős mértékben különböztek a hajósiaktól, de egymástól is. Közös bennük, hogy az általuk alkalmazott viszonyítási és értékelési keret nem egyszerűen más, hanem szöges ellentétben állt a sváb közösségek viszonyítási keretével. A különbség, hogy a felvidéki emberek szabad akaratukon kívül, mint *nem önkéntes közösség* kerültek Hajóson kisebbségi helyzetbe. Mi több, jobb és előnyösebb helyzetből egy rosszabbra. A telepéseket viszont „*földfoglaló őshonos hódítóként*” telepítette Hajósra a hatalom. Rosszabb helyzetből egy jobbra. Mindkét közösségtípus életében meghatározó lett a csoportidentitás. Az identitás olyan változatát fejlesztették ki, amely nemcsak, hogy lényegesen eltért a „hajósiságtól”, hanem teljesen szembekerült az-
zal. A községben kialakult „háromféle identitás” egymáshoz való viszonya, csak idővel és a küzdelmek során kezdett átalakulni. A hajósi svábok és a felvidékiek egyre jobban kezdtek egymáshoz közeledni. Az okok közül különösen a kitelepítések előidézte sorsközösség érzetét, majd az összeházasodásokat szükséges megemlíteni. A hajósi katolikusok és a felvidéki reformátusok elfogadták egymás értékrendszereit. A telepések viszont mindinkább kezdtek a helyi társadalomban elszigetelődni, sőt a mindennapokban a község lakói részéről egyre több diszkrimináció érte őket. A szaporodó konfliktusok és a „fojtogató közég” miatt kezdetét veszi, majd felerősödik az elvándorlás. Az 1980-as években már csupán néhány volt telepés élt Hajóson. *A hajósi közösség újraépítette önmagát, azonban a történések és a gyökeresen átalakuló körülmények miatt sokat változott.*

Őshonossá váló bevándorló	Telepések nem önkéntes, őshonos földfoglaló közössége	sváb község
	önkéntes	
	Felvidékiek nem önkéntes közössége	

N3

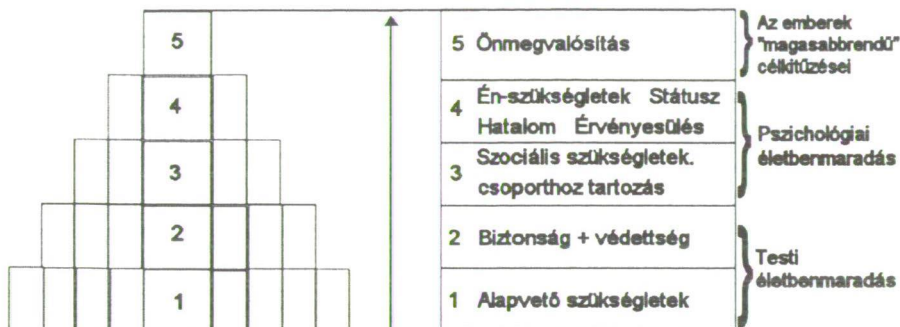
A *hajósi identitás* (Krappman, 1980) *mibenléte* 1982 februárjában /Téli Népművelési Gyakorlat/ és nyarán szervezett táborokban vetődött fel először, és napirenden maradt mindvégig. A kutatókat újra és újra megfogta az értékrend, amely az embereket a községhez kötötte.

A beszélgetések alkalmával és az interjúkészítések során nyomasztó és felemelő pillanatok váltották egymást, amikor szülőföldjükhöz, lakóhelyükhöz való ragaszkodásukról, a telepések és a felvidékiek Hajósra történő telepítésének a következményeiről beszéltek. Különösen megrázó volt hallani, hogy miként szöktek, jöttek, lopakodtak vissza a községbe, húzták meg magukat volt házaik közelében. Nem is az anyagi javak visszaszerzése, hanem az általuk évszázadok alatt kialakított kultúra teremtette tér volt a vonzerő, amely marasztalta őket.

Az esti feldolgozó beszélgetések során a „hajósiságot” a *lokálpatriotizmus* fogalmával illettük. Ám mindenki érezte, hogy ez a szó sem nem igaz, sem nem fejezi ki pontosan azt az értékrendszert, amely a hajósi svábok viselkedésében, magatartásában megfogalmazódott, szavaikkal kifejeztek. A dilemma megmaradt. Aligha tekinthető véletlennek, hogy az 1988-ban megjelent könyv miért kapta azt a címet, hogy „Hajósország”. A kötet címe jelezni kívánta a hajósi svábok identitását.

Kiderült, hogy az identitás sokkal több és differenciáltabb, mint a lokálpatriotizmus. Nem más, mint az eszmék, kulturális elemek, tájak, dialektusok, épített környezet, centrum-periféria viszony, történelmi gyökerek, utópiák, gazdasági sikeresség összessége. Olyan „*valóságosan sajátos lelki tér*”, melynek szerkezete gazdasági, társadalmi és kulturális építmény, amelyben a történések sosem lehetnek függetlenek a gazdasági, társadalmi és kulturális folyamatoktól.

A kutatók többsége ma már elismeri, hogy létezik helyi identitás. Kialakulását jól le lehet vezetni a közismert *Maslow-féle* szükséglet hierarchiát bemutató piramisból. Többek között ezt teszi Raagmaa is egy 2002-ben megjelent munkájában. (Raagmaa 2002)

(Készült a Maslow-féle szükségletpiramist közlő séma alapján. Forrás: Csoportos önépítés. Módszerek és gyakorlatok a munkanélküliek továbbképzésében. Kézikönyv andragógusok, tanácsadók és tanfolyamvezetők számára. GATE Gazdaság- és Társadalomtudományi Kar Tanárképző Intézete. Először-útmutató: T.Kiss Tamás. Gödöllő. 1996.)

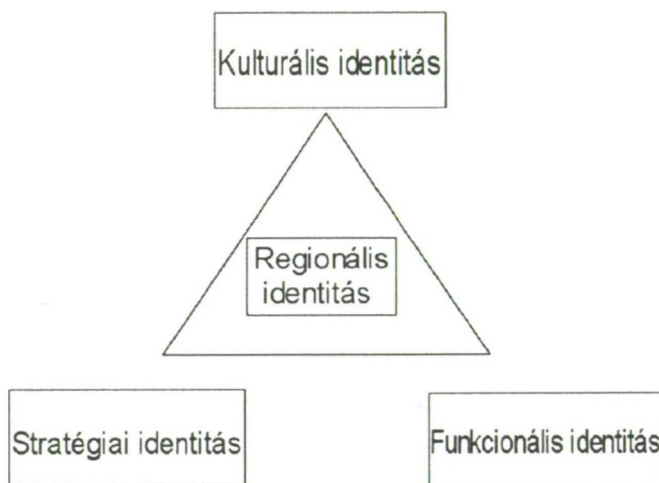
Az alapszükségletek kielégítését a hierarchiában a valahová tartozás szükséglete követi, amely a legerősebb közösségi, pszichológiai, szociális szükségletünk. Így, ha az egyén tudja, hogy van hova tartoznia, úgy joggal pályázhat az őt befogadó helyi társadalom elismerésére.

Az identitás változhat az idők folyamán, de a valahová tartozás szükséglete mindig létezni fog. A regionális identitás történelmi és területi szocializációs folyamat eredményeként jön létre. Ahol erős a regionális identitás, ott megvan arra az esély, hogy az emberek azonosítják magukat az adott régió társadalmi struktúrájával, lakóival, a térség kultúrájával. Az ilyen kötődéssel bíró emberek gyakran mondják, hogy szeretik az adott várost, szeretnek ott élni anélkül, hogy meg tudnák indokolni, konkrétan mi váltja ki belőlük ezt az érzést.

Összességében elmondható, hogy az adott településhez való tartozás egyik domináns eleme éppen a közös identitás, az, ami az adott közösséget megkülönbözteti az egyszerű fizikai tértől (Raagmaa, 2002)

Henk van Houtum és Arnoud Lagendijk kutatásai szerint a településhez tartozó identitást a stratégiai tervek, a kulturális tőke és a funkcionális tevékenység-

gek határozzák meg. Az adott községnek akkor lesz saját és csak rá jellemző identitása, ha a három dimenzió illeszkedik egymáshoz. (van Houtum-Lagendijk, 2001)

(Forrás: A táblázatot van Houtum-Lagendijk (2001) alapján szerkesztette Lukovics Miklós)

Szükséges azonban megemlíteni, hogy ezek a dimenziók inkább struktúrák és együttesen olyan *alrendszer alkotnak*, amely egyrészt szükségszerűen *autonómia*-ra törekszik, másrészt – akarva-akaratlan – *innovatív „pólusként”* kíván jelen lenni a különféle *nagyobb* (civilizációs, kulturális, értékrendbeli, gazdasági, mentalitásbeli...) *rendszerekben*. Magunk részéről úgy véljük, hogy a hajósi identitást alkotó alrendszer Közép-Európában a tárgyi, gazdasági és anyagi szempontok mellett igen erős személyközpontúsággal is rendelkezik.

A hajósi identitás alkotóelemei
Stratégiai identitás-struktúra
Funkcionális identitás-struktúra
Kulturális, érzelmi és életmódbeli identitás-struktúra

A *stratégiai identitás-struktúra* alapvetően arra épít, hogy az adott területen élőknek legyen közös távlati terve és célja az adott térségre vonatkozóan. A hangsúly általában a jövőn van, és az állandó változásra törekvésen. (Lényeges, hogy mindez napjaink *információs rendszereiben* dokumentálva legyen, mert segítségével válnak mindenki számára nyilvánvalóvá az elképzelések, amelyeket a régióban élők preferálnak.)

A *funkcionális identitás-struktúra* az adott területi egységen belüli társadalmi-gazdasági kapcsolatokat és kötéleket veszi számba.

Jól érzékelhető volt Hajóson, hogy az identitás mennyire kultúrafüggő, milyen nagy szerepet tölt be az önkifejezés és az (ön)értelmezés közti folyamatos egyensúlyteremtésben. *Ugyanakkor az is kitapintható volt, hogy a hajósi identitás állandósága megszűnő félben van, illetve átalakul. Az emberek számára egyre kevesebb lett a biztos pont, és még nehezebben válik megjósolhatóvá, tervezhetővé a jövő. A hajósi identitás a különféle minták sokféleségéből kezd összetevődni, szintekkel rendelkezik és egy ember esetében akár többféle is lehet. Jól tükrözik az átalakulás felgyorsulását a 2006-ban készített interjúk.*

Egy család három generációja 2006-ban

A táborozáskor, de a könyv első megjelenésekor is éreztük, milyen fontos visszatérni az adatközlők gondolataihoz. Akkor a beszélgetésekben döntően a svábok identitására, helykeresésére, a többségi társadalomhoz való viszonyukra helyeztük a hangsúlyt, illetve a hagyományos kultúrájukhoz és a magyarokéhoz való ragaszkodást próbáltuk elemezni a közösségek szempontjából.

Az elmúlt közel két évtized azonban olyan, eddig ismeretlen élethelyzeteket teremtett valamennyiünk számára, hogy megkerülhetetlenné vált utánajárni annak, miként élnek meg az átalakulást Hajóson. Egy olyan családot választottunk, ahol három generáció mondta el a véleményét.

Két generáció ma is együtt lakik, élnek a sorsuk adta mindennapjaikat, s bár konfliktusaik forrását, és esetenként a megoldását is látják, nem tudnak gyökeresen változtatni életmódjukon. A harmadik generáció tagja elszakadt a családtól, s bár tisztelettel említi a hagyományos sváb értékeket, de maga számára már más célokat tűzött ki, mint szülei és nagyszülei.

Három sors, amelyből a tradicionális földműveléstől (első generáció) a szakma tanulásig (második generáció), majd a diploma szerzésig (harmadik generáció) vezet az út, amelyhez töretlen akarat és hit társul. Látszólag óriási emelkedés ez a társadalmi mobilitásban, jelentős gyarapodás a tárgyakban, az ingó- és ingatlan vagyonban, de a lélekben szomorúság, a szeretet, az öröm hiánya is tapintható. „... érdemes megfigyelni a fecskéket ...sokat tanulhatunk tőlük...”

**„...MIÉRT KELLETT NEKEM ENNYIT SZENVEDNI?
AZÉRT, MERT EGY ÉLETEN ÁT DOLGOZTAM...?”**

T. J. (92 éves)

Hajós

K: Azért jöttem ismét Hajósra, és arra lennék kíváncsi, hogy miközben nagyon a változások ország-világszerte, ebből mást lát egy városi ember, és mást lát egy vidéki. Különösen az, aki több emberöltőt megélt és össze tudja hasonlítani, hogy mi minden történt, hogyan vélekedik... ?

V: *Nem jónak látom ezt az egészet, ami van. Hogy mi lesz ennek a vége, nem tudom. De ez nem jó.*

K: Vegyük sorra: milyenek a munkafeltételek?

V: *Itt vannak ezek a munkahelyek, ez a régi rendszerben nem volt ez a nagy munkanélküliség.*

K: Mi lett a tsz-szel, a ktsz-szel, az ÁFÉSZ-szel?

V: *Hát én, mint ÁFÉSZ-es...*

K: ... azért kérdezem.

V: *Tudja, mi vagyok? Alapító tag.*

K: Igen.

V: ... volt itt egy zsidó. Miskolcra. ... a rokonsága elég gazdag volt, a jánoshalmi malom volt a nagybátyjáié, de ő csak olyan szegénynek maradt. Tudja mi volt? Bognár. Asztalos. Itt lakott az utcánkban, de szegény volt. Én nem tudom, hogy úszta meg a 2. világháborút, akkor nem voltam itt, de őt nem vitték el... Mi nagyon jó barátok voltunk. És hogy hogyan ... én azt se tudom, párttag volt-e, vagy nem, csak elég az hozzá, volt két inasa, akit tanított. Földműves szövetkezet az volt, szeretett volna oda bekerülni. ... mondta: „Janikám, segíts már te is”, mert úgy volt, hogy vagy Miskére, vagy Hajósrá megy. Amelyik több szavazatot kap. Én voltam az első, aki protezsálta, mert nagyon rendes ember volt. ... vezető lett a szövetkezetben. A saját lakásában volt az iroda. Mondok egy esetet: a tsz használta a pincéjét, de már majdnem beszakadt, tönkretették, azt mondja nekem: „Té, vedd meg a pincémet”. „Kell a fenének, nem elég, hogy elvettek már pincét, házat, mindent csinállok magam, most vegyek még egy pincét?” „De, igen – erősködött.” „Nincs pénzem” – próbáltam kibújni. Erre a gazdaság is meg akarta venni. De ő nekem akarta eladni, váltig mondta, nem kell nekem mindjárt kifizetni. „Ha egy deszka jön hozzád, adjál...” Persze, ki tudtam volna neki fizetni, de nem akartam rögtön. A gazdaság ígért neki valami 15 ezer forintot, akkor. Azt mondja: „Tudod mit, neked ezer forinttal olcsóbban odaadom, mert ha te vagy ott, akkor bemehetek. De ha a gazdaság megveszi, akkor a lábamat be nem tehetem. Odaadom neked 14 ezer forintért.” Na, akkor megvettem tőle én. „Azzal segíték, hogy nem a gazdaságnak, hanem neked adom.” Szegény zsidó, nagyon rendes gyerek volt.

K: Hogy bánt a tsz a pincékkel, a borászattal?

V: *Kényszerből én is tsz tag voltam. De nem kaptam semmit... talán 5 évig dolgoztam ott, de kezdetben nem akartam egyáltalán beállni a tsz-be.*

K: Itt kezdődött a meghurcoltatása?

V: *Így kezdődött. És akkor mit csináltam, mit sem? A községháza akkor nem volt ekkora, mint most. Egy kisbírói szoba, még vécék voltak, meg a többi mind iroda. Egyszer csak kiúrták a vécé falára, hogy „Vigvázzatok kommunisták, mert hurok szorul a nyakatokra”. Képzelve, én rám fogták, hogy én voltam! A mindenit! Fényképezték, rendőrt állítottak oda. Akkor még a régi barátaim bent voltak a községházán. A F-nek az apja, L. I. Mind azt mondta: „Ide figyelj. Ne gatyázz, mert a te bőrödön szárad”. Akkor állt elő a ... mama, hogy „nem volt elég 56? Most még egy újabb cirkusz, netán börtön?” Akkor egész éjjel fogtam a fejemet, aztán mondtam az állatorvosnak, az is jött, hogy „J. ne vacakolj, mert nem szabadulsz meg ettől!”. Végül nem mentem be, hanem ők hozták ide a papírt. Az állatorvosnak szóltam, hogy hozza a papírt, uthon aláírtam, és mondtam, hogy vigyék el és dobják oda.*

K: Mikor tetszett belépni?

V: *Hát 59-ben. Decemberben volt. Annyi minden volt...*

K: 56-ról mit mondana, most már 50 év eltelt, hogy tetszik rá visszaemlékezni?

V: *Nézze, időpontokat nem tudok pontosan felidézni. De hogy 56-ra hogy emlékszem?*

K: Igen.

V: *Én is benne voltam. Kezdjük az elején. Én akkor nem itt laktam. A Fácánosban volt saját házam. Idekerültem az uradalomtól, mikor fogságból hazajöttem, de a régi házból menni kellett, mert a gazdaságot átvette az állami gazdaság és kellett a lakás. ... engem valóságosan kidobtak, és el kellett gyűnnöm. Közben kűört a forradalom... mikor a forradalmi tanácsot kellett alakítani, akkor a község részekre volt osztva, mindenholnan jelöltek valakit... a nép választott. Voltak többen kijelölve, de a nép a templomtól arrafelé engem választott. Én voltam a legfiatalabb, a többi mind öregebb volt, meg telepes, felvidéki, de hajósi is volt ott. Nagyon jól megértettük egymást. Voltak jó barátaim. Például: a B., aki tanító volt. Ő volt a forradalmi tanács elnöke. Engem a fácánosi rész megválasztott a forradalmi tanácsba. Szerencsénk volt, mert ezek*

a népek annyira rám hallgattak, hogy semmi probléma nem volt. Felvidéki volt ott, telepes, rendőr. Az utcában mindenkinek azt mondtam: „nézzék, meg kell várni, mi lesz, ameddig az oroszok bent vannak, úgy sem lesz változás. És majd, ha kimennek, lesz egy új törvény, és a törvény mindenkinek megadja az igazságát és a jussát” ... semmi nem volt. De mégis a végén belekerültem, úgyhogy el is hurcoltak, rendőri felügyelet alá helyeztek, meg minden. Volt egy rosszakaróm, a tanácselnök... Kunbajáról jött ide. Mindig ott volt közöttünk. Többször szólt is: „Ne mondd nekem, hogy elvtárs!” „Hát – mondom – eddig is így szólítottalak, nem mindegy, hogy X. Y., vagy elvtárs?” Na, és ez az ember, ez akarta kicsavarni a nyakunkat!

K: Ez másutt is előfordult, hogy az, akit megmentettek, megvédték, az jelentette fel 57-ben ellenforradalmárként a többieket.

V: Az irigység miatt! ... maszek voltam. Nagyon jól ment nekem. Itt a községben a svábságnak nem volt lova, sokan, akik úgy begyűttek, ezekbe a házakba, amiket a telepesek itt hagytak, ló nem volt, egyedül nekem volt két lovam. ... fel is jelentettek, hogy SS voltam, de tudja, mit mondtam a bíróságon? Öszvér vagyok. Hogy mi ez az öszvér? ... anyám sváb volt, apám magyar. Ere mondják, hogy öszvér. Nevettek. Jaj, istenem! És akkor én is belekerültem nagyon az eseményekbe. Úgy kerültem bele, én gondolom, hogy úgymond bevettek. Pedig nem politizálni akartam, hanem dolgozni a magam belátása szerint a gazdaságban. De ennek más előzménye is van. 1 évig voltam özvegy. ... négy testvérem volt, egy lakott Jánoshalmán, a többi Sükösdön. Én vagyok itt egyedül Hajóson... megígértem, amikor a feleségem meghalt, hogy egy évig meggyászolom. De sajnos nem tudtam ezt betartani, nem azért, mert nekem nőhiányom lett volna, hanem azért, mert gazdálkodtam, lovam volt, tehenem. Három ló, tehén volt, disznó volt. A Fácánosban, hogy is mondjam, ilyen tanyasi életet éltem. A disznóólon nem cseréptető volt, hanem csávé, meg mit tudom én. Ilyen pusztaias, vagy hogy mondjam... de annyi disznó volt, meg tehén, meg minden, és dolgoztam, hajnaltól napestig. ... minden áldott nap mentem dolgozni, vetni, szántani, aratni.

K: Jószágot ellátni, ami kellett. A jószágnak mindig kell enni adni, inni adni.

V: Rákényszerültem a segítségre. Például akkor nagy esők voltak. A bátyámnak a fia hetedik osztályba ide járt, hogy legyen valaki velem. Jöttünk a földről haza, marha nagy eső volt. ... akkor még nem így volt, mint ma, a csibéket úgy kellett a kotlós tyúkkal összeszedni, szegény csibék, olyan nagyon eláztak. Hát mit csináljunk? Összefog-

tuk a csibéket, beletettük akkor még sparherd volt – a „lernibe”, melegíteni. Aztán elfelejtettük. Egyszer mondja a gyerek: „Bátyám, a csibék!” Mire megnéztük, a csibék megfulladtak. Akkor én is sírtam, meg a gyerek is, jaj istenem... a csibék. Akkor szántam rá magam, de mondta a gyerek is, „Bátyám, nőszüljön meg!” De ki az úristennel, nem úgy megy, hogy csak megnőszülök. Én az özvegy életemet éltem úgy, hogy senki-vel nem foglalkoztam. Csak a saját dolgaimmel... Kerestek hozzám való asszonyt. ...akkor a mamával így kerültünk össze. Amikor a mama nekem elmesélte azt, mikor őket kirakták, kitelepítették, akkor volt itt egy fajszi ember, nagy szar, csibész. Ez szolgabíró, meg nem tudom, mi volt itt, az ő tanyájukat a földdel együtt kiadta nekik felibül. Megdolgozták, nem tudom, volt 4 hold szőlő, meg a földeket elvetették, megművelték és mikor eljött az aratás, akkor meg a mama elment szólni, hogy most kelle-ne aratni. Felajánlotta a koma, ha az ágyasa lesz, megmenekül a családja. De mert nemet mondott, másnap már vitték egy távoli laktanyába családotul, úgyhogy ők még a fejadagot sem kapták meg. Minden ott maradt... ezt a csibészt én ismertem, egyszer találkoztam vele, azt mondtam neki: „Te gazember!, ha én elkaplak egyszer, a nyakadat csavarom ki.” Meg ilyen munkásőr is volt. És ez annyira vágott engem, ahol csak tudott. Volt itt egy tanító, egy felvidéki, T. I., igazgató volt. Nagyon jóban voltam vele, ... ez párttag volt, vagy nem, én nem tudom. Csak neki is kellett menni pártgyűlésekre. Mindig mondta nekem: „Vigyázz nagyon! Nagyon vigyázz, mert minden párttag nyom, és nyom, hogy ilyen maszek vagy, meg olyan gazdag..”. És képzelje, rendőri felügyelet alatt voltam, másfél évig, a lakást este 8-tól reggel 5-ig nem volt szabad elhagyni. Minden vasárnap 9 órára pontosan kellett a rendőrségen jelentkezni. Hárman voltunk ilyenek. Egy katonatiszt volt, meg egy felvidéki. De hármónknak nem volt szabad egyszerre bemenni. Mind a háromnak kilencre kellett ott lenni és nem szólhattunk egymáshoz... mamának volt rádiója, lepecsételték. Nem hallgathatta a rádiót. Egyszer mondom a mamának, mert kellett menni, tanúskodni B. mellett, ő volt a forradalmi tanácsnak az elnöke. Be volt csukva. Büntelenül, mert ma is ezt mondom. Kellott mennem tárgyalásra, de nem itt, nem a hajósi rendőrség adta nekem az idézést, helyben még az engedélyt se kaptam meg, be kellett mennem Kalocsára. De én nem mehettem, mert nem volt szabad elhagyni a községet. Akkor a mama ment. Egyszer meg beküldtem, kérdezze meg, hogy miért nem hallgathat ő rádiót? Volt ott egy derék őrnagy. Meghallgatta, és eligazította: „nem kell papír, hazamegy, szakítsa le, és hallgassák a rádiót. Majd én elintézem, ha a rendőrség szólna!” Ezután a mama hazajött. Leszaggattam a papírokat, kitétem az ablakba a rádiót, úgy bömböltet-

tük. Éjjel jött a rendőrség. Képzelve el! Megijedtünk, de kiderült, azért jöttek, hogy a rádiót lehet hallgatni...

K: A V. J. bácsit nem akkor verték agyon?

V: A V. J. bácsit akkor verték... amikor én nekem be kellett mennem, én nem voltam itthon.

K: Tudom.

V: Nem voltam itthon, és a rendőrségről jöttek ávósok értem. A mama volt otthon, a libákat hajtotta ki, volt egy folyó a közelben. Mire hazament, már ott álltak öten. Géppisztollyal, kérdezték, hol vagyok? De pontosan azon a reggelen korán mentünk el, én, meg a komám, hogy az erdőt bevégezzük. A mamától követelték, hogy hol vagyok? Unsztolták, üljön be a teherautóba és mutassa meg, hol van az erdő. Semmire se mentek vele. Az egyik akkor azt mondta: jól van, ha hazajön, menjen be az ura a rendőrségre. Kaptam az üzenetet, hogy ne jöjjen haza. Inkább bújjak el. Én pedig gondoltam, hazamegyek. Tisztázom magamat, én senkit nem bántottam, a kötelességem betöltése végett csak előállok. Ha becsuknak, vagy agyonvernek, akkor is hazajövök. Hazajöttem. Akkor már a pincénél gyűltek a népek. Faj, ne menj haza, mert ezt verik, azt verik... Például a háború alatt megrokkant a tanító, egy mankóval járt, azt is megverték. Mégis hazajöttem, kértem enni. Azt kérdezte a mama „minek enni”? „Azért, mert hátha nem kapok enni, nem tudom meddig, hogy kibírom.” Aztán ahány pulóver volt, mind fölvettem, hogy jobban bírjam az útést. Elindultam, ahogy odaérek a templomhoz, találkozom az egyik rendőrrel. Az utcánkban lakott. „Hova mész?” – kérdi. „Be kell mennem, hívattak!” „Faj, az istenért, ne menj be. Most készülnek az ávósok, hogy elmennek. Állj meg, ne menj be, mert agyonvernek.” Akkor odaálltam a templom falához, onnan lestem, mikor mennek el teherautóval. Mikor elment a teherautó, bementem. Hát a rendőr parancsnok ott állt, jelentkeztem nála. „Ide figyelj, nekem veled semmi dolgom nincs. Semmi bajom nincs. De most azonnal tűnj el!” Akkor hazajöttem. Így megúsztam akkor a verést. De ott volt az iskolaszolga, akit úgy megverték, hogy bele is halt. Egy hibás lábú. Úgy összeverték, megrugdosták, állítólag a fia végignézte, hogy a heréit szétrúgták. És meghalt. Vitték is ki a hullaházba mindjárt. ... ez a fajszi koma annyira piszkált, ez mindenben kifogást talált, hogy osztályidegen vagyok. Mert osztályidegen lettem. Nem tudom, hogy az istenbe kerültem én egyszer a pártirodára, valamiért. Jóban voltam ezekkel a kommunistákkal.

A párttitkár közben elment, valamit keresett. Volt egy nagy könyv az asztalon, kinyitottam és olvastam. Nyolcvannégyen voltunk oda bejegyezve... megtaláltam a nevet, mert szinte az egész község fel volt sorolva. Hajósiak. Én is, mint osztályidegen. A P. B. mint tanító, az is osztályidegen. Ő lett akkor a tanácselnök.

K: Nagy szerencséje volt a hajósiaknak, hogy P. B. olyan sokáig tevékenykedett.

V: *De kinyírták... Mondtam is neki, kár volt belépni a pártba, nem üthette az asztalt igazán, mert osztályidegen volt. Gondolták, jó, a nép őt akarja, majd tesszünk mi ezért, pedig tudja, milyen jó ember volt, hogy mit áldozott értünk? Hogy mennyi bort, meg mindent beletett, etette, meg itatta őket... egy császártöltési, az nyírta ki. ... V. I. nyomozó kínozott engem. Az apám 40 évig szolgált az érseki uradalomban. Egyetlen egy szerencsém volt, hogy az apósomnak nem fia voltam, hanem veje, és így mindig arra hivatkoztam, egy cseléd embernek a fia vagyok. Mindig én rajtam keresték az apósom földjét. Mindig azt mondták, te piszkos kulák, meg mit tudom én, mindennek lehordott. Egy ilyen ember... tudja, milyen ember volt az? A szája habzott. Ez egy tiszta bolond ember volt. Mint egy állat. Emlékszem, akit agyonverték, nem tudom hányan kínozták, nekem kellett az ablakon keresztül nézni, puskát tartottak a tarkómra, mikor kifáradt amaz az ütlegetésben, akkor annak kellett engem nézni. Csak tudja, én mindig azt mondtam, legyen, ami lesz! De én senkit nem bántottam, semmit nem csináltam, ha úgy kívánják, öljenek meg! ... legyen, ami lesz, de én nem tágitok. Az volt a szerencsém, volt nekem egy iskolatársam. Egy K. nevezetű. Eljött sokszor hozzám. Megmondta, hogy ki előtt beszélhetek nyugodtan, ha viszont szól, hogy hallgassak, akkor hallgassak! Arra kértem „Nem tudnál-e rajtam segíteni, komám?” Azt mondja, megpróbálja. Az édesanyján keresztül, aki bejáratos volt a rendőrségre. Ő meg, mikor meghallotta, miről van szó, jaj, istenem, a szentképeket levette a falról, hogy ő nem mer szólni semmit, mert vallásos asszony volt. Akkor jött a K. „Ne haragudjál, nem tudok segíteni, mert én is akkor oda kerülök, ahova te”. „Jól van, akkor nem is kell, majd én valahogy megoldom.”*

K: Marad, ahogy van.

V: *Persze mindig előhoztam ezt a K.-t. Egy alkalommal is kellett mennem tárgyalásra, találkoztam a hadnagy úrral, kértem, „meg se ismer”? Rám néz. Megint a K. jött elő. Azt mondja nekem: „Most mondja meg, ki magának ez a K.?” „Egy jó barátom. Együtt jártunk hat elemű.” Rám néz, odateszi a karszéket: „Tessék, foglaljon helyet”.*

Leülök. „Mondja csak, kié az a 60 hold föld, ki az a H. J.?” „Az az apósom. De mikor már megvolt a 60 hold földje, én még nem voltam a veje.”

K: Milyen kicsi dolgon múlik, hogy kiderüljön az igazság. Ahelyett, hogy megkérdezték volna a kezdet kezdetén, hogy hogyan is van a dolog.

V: *De tudja, mindig azt mondtam, hogy ne hallgasson rám, van egy Földhivatal, menjen oda.*

K: Meg kell nézni.

V: *Menjen be, és nézze meg! ...az egész retyerutyámnak nincs 60 hold földje. Tudja, mi van? 8 hold földem volt, de most csak hatot kaptam. 6 hold földem van, nem 60.*

K: És a másik két társa?

V: *Már mind a kettő meghalt. Hogy miért lettem én rendőri felügyelet alá helyezve? Kalocsán, a járásnál nem tudtak róla. A megye? A megye sem tudott róla! Akkor mit csináltunk? Akkor Pesten, senki nem tudott róla. Kaptam egy papírt, hogy én ... hogy is mondjam magának, lázító vagyok. Akkor itt a rendőrségen, azt mondták, adjam be a kérelmet. Ők is aláírták... Ők is megkapták a magukét. Visszajött, hogy igen, továbbra is szükségesnek tartják a felügyeletet, politikai okok miatt. Képzelve el! Politikai okok miatt!*

K: Közben nem tetszett semmit csinálni.

V: *Úgyhogy, már amikor annyira meguntam, akkor elhatároztam, beszélek Cs-vel, a tanítóval. ... együtt jártunk leventébe ... éjszakákat töltöttünk együtt. Mindig magunk politizáltunk, mikor Érsekhalmán a hősi szobrokat akarták ledönteni, nem engedték... Nem lett párttag. Akkor kitették az állásából. Na, várjon csak. Előbbről mesélek. A falusi nép a hat elemiit kijárta és csak annyit akart, hogy le tudja írni a nevét, meg el tudjon tízig számolni, olvasni, és kész. Hát, ha valami kérvényt, vagy ilyesfélét kellett írni, különösen ott a pusztán mentek a tanítóhoz, hogy intézze! Én magasugró voltam, ő meg futó. És a pusztaiak nagyon tisztelték, mint tanítót, majdnem úgy volt, hogy ő volt...*

K: A minden.

V: *A minden. Ha valami kellett, hova mentek, mint a tanítóhoz. ... akkor még a Rá-*

kosi rendszer volt, a gazdaságot felosztották, alakítottunk ott egy szövetkezetet. ...a gépeket, az állatokat, kanokat, bikákat, ami nem osztható dolog volt, elhatároztuk, ez legyen a szövetkezet tulajdona. Én is benne voltam, én voltam a gazdaság vezető. Ő, mint nyomorult ember volt a pénztárnok. Persze még volt egy ilyen hat elemis, mint én, a Gyuri, az E. Gy., ...meg az intéző, nekik volt egy kis eszük, akkor a szőlésznek volt vezetője, meg a W. P. Ők vezettek majdnem mindent. Jó gazdaság volt... De párttag nem volt köztünk senki. Még egy pap is volt közöttünk, Jugoszláviából jött át, egy pap, de féltünk, hogy a jugók megtámadnak miatta... később el is ment...

K: Persze, csak bajt hozott volna.

V: Úgyhogy akkor boltot nyitottunk Érsekhalmán.

K: Az igen!

V: Nagyon jól ment a szövetkezet. A cséplőgép a tagoknak olcsóbban csépelte, volt egy gépész, a pusztán volt sok dísznő és a kanász, mert azelőtt nem azt mondták, hogy állatgondozó, hanem hogy kanász. Vagy gulyás. De a kanok, vagy a bikák, a szövetkezeté voltak. A tehének mind a szövetkezet tulajdonában maradtak. Nem lehetett elosztani, hogy te is kapsz egy birkát, meg te is kapsz. A szövetkezetben maradt, és ennek voltam én a vezetője. Gondoskodtam, hogy legyen takarmány, meg minden. Úgyhogy... jól is ment. A B. Gy., egy idevalósi gyerek... boltos volt, ő lett a boltnak a vezetője. Volt bolt, hogy ne kelljen bemenni Hajósra, akármiyen kis vacakért. Egy istállóknak a végén átalakították boltnak. Minden lett, ment is szépen. Hajóson még nem is volt szövetkezet. De mi azért siettünk, nehogy a hajósiak elhappolják a cséplőgépet, meg az ilyesfélét. Már terveztük, hogy pálinkafőzőt nyitunk, meg nem tudom még mit... A szövetkezet birkacsárdát csinált, az is nagyon jól ment. De nem volt párttag köztünk egy sem. Én mindig mondtam: „mi még együtt ülünk a börtönben”. És akkor egy éjjel kijöttek, én nem tudom, hogy kik, ...négy pasas. Ott ültünk az asztalnál, a szövetkezetben... mindenáron azt akarták, hogy én legyek a szövetkezet elnöke, de úgy, hogy be kell lépni a pártba. Én meg azt mondtam: „Nézzék, hat elemi végeztem. Én ezt nem tudom csinálni...” „Majd elmegy tanfolyamra”, fél éjszaka kínoztak. Miért ne lehetnék én a párt nélkül tsz vezető? Miért kell nekem belépni a pártba?

K: Igen, a tudás a fontos, nem a párt-tagkönyv.

V: Nem vállaltam. A tanítót szorongatták aztán... négy családost, kicsik voltak a gye-

rekei, rokkant emberként... Húsvétkor, akkor Hajósról járt ki a L. nevezetű pap. Mindig mise után bementünk a tanító úrhoz. ...én is bementem, meg a pap, meg az intézők is. Megtárgyaltuk, hogy mit tudnánk a tanítón segíteni, hogy ne dobják ki az állásából. Megbeszéltük, rábeszéljük, hogy álljon be a pártba. Hát sehogy sem akart, de itt volt a négy apró gyereke. Mit csinálhat? Akkor a pap azt javasolta: írunk egy papírt, ő a plébánián valahol elhelyezi, hogy miért állt be a pártba. ...meg is egyeztünk. ...aláírjuk mi, és a pap viszi a plébániára, ahol elrejtí ezt, ha majd egyszer szükség lesz rá, ...akkor itt van, mi vagyunk a tanúk...

K: Igen.

V: Meg is egyeztünk. Jól van. Másnap, húsvét hétfő volt, másnap reggel. Ő Gyüdön lakott, én meg Érsekhalmán. Jön a fia. A legidősebb, jön a gyerek. „J. bácsi, azt mondta az apám, legyen szíves, jöjjön el.” „Kérem, mit akar?” Ő nem tudja. De nagyon ideges. Átmegyek. A lakása előtt volt egy kis térség, a szoba és a konyha előtt...

K: Egy kis veranda?

V: Verandaféle volt... mikor átmegyek ott áll a tanító a két mankóval, jó magas, száraz ember volt. „Tanító úr, mi van?” – kérem. Fogta a mankókat, azt mondta: „Tegnap megegyeztünk, hogy belépek a kommunista pártba. Tudod mit? Nem lépek. Én a saját fajtámnak nem leszek ellensége”. Fogta a két mankót. Úgy odavágta, hogy azt hittem, összetörik darabokra. És oda ütött a mellére. Azt mondja: „nyomorék ember vagyok, itt van négy gyerekem. De te is vagy, jó barátom, a másik is, koldustarisznyát akasztok a nyakamba, te is beledobsz egy falat kenyeret, a másik is, és a családomat meg tudom menteni. ...nem elég, hogy belépek, a tanyavilágban ott vannak a parasztok, hány disznótoros vacsorán voltam. Ha ezek megtudják... Leköpnék. Inkább koldustarisznyát akasztok a nyakamba. De nem leszek kommunista. Saját fajtámnak nem leszek ellensége.” Kitétték, nem volt állása. Négy hónapig. Utána sok tárgyalás volt... jártam tárgyalásra. Végül Hajóson, ahol a zárda volt, megindult egy kollégium. Itt lett nevelő.

K: Igen.

V: ... utána még a megyei rendőrkapitány is idehozta a gyerekét... aki Kecskeméten iskolába járt, de mire az apja észrevette, a gyerek buta volt, mint a sötét éjszaka, akkor mit csinált? A P. B., meg a Cs. A., a másik tanító, meg egy felvidéki... kemény

emberek voltak. Régi emberek, ők neveltek a kollégiumban. És ide íratta a fiát, hogy hozzák rendbe. Kecskemétről ide, a kollégiumba... és tudja, ezen nevettünk sokat, még ő maga is, hogy ezelőtt nem volt alkalmas tanárnak, utána meg az egyik kádergyereket ide hozták és hozzá a kitüntetést kapja, egyiket a másik után... Aztán 56-ban, hogy jártunk? Pesti villanyszerelők laktak itt, akkor volt az árvíz Mohácson, ott dolgoztak, de Hajóson, a kollégiumban laktak. Ágyakat vittek be, vaságyakat... közben a forradalom kitört, hát ott voltak. És amikor kezdett egy kicsit csendesedni a helyzet, az emberek elmentek, hogy elhozzák a holmijukat. Ahogy ide értek Hajósra, este lett, nem mertek menni tovább. Félték, hogy az oroszok elfogják őket, Hajóson elakadtak. De én a Fácánosban laktam, akkor a tanító üzent nekem, meg a W., hogy nem adnánk-e ezeknek az embereknek szállást? ...De kocsival nem bírtak bejönni, mert akkor még nem volt kövesút. Ha nem tudnak bejönni, itt ez az iskola, meg ez a zárda, hát oda majd beállnak. Az autókkal. És ők majd eljönnek hozzánk gyalog. Hát úgy is volt. A T., annak a lakásában hátrafelé volt egy ablak. A konyhán. Javasolta: „ezen majd figyeljük, nehogy valaki bántson valamit”. Az emberek odaálltak autóval, vaságyak, meg mindenféle cuháré volt. Hát kérem, volt egy telepés, annak se tudom a nevét, valami iskolagondnok volt. Telepés. Képzelve el, feljelentett, hogy nekünk fegyvereket szállítottak. Megint perbe kerültünk.

K: Igen.

V: ... akkor még a másik feleségem volt... nem tudom, hány ember volt... még főzött nekik, vacsorát adott nekik,... paprikás krumplit... de aludni nem lehetett, ennyi ember, egész éjszaka beszélgettünk. És reggel, mikor ezek jöttek, a rendőrök, az emberek már nem voltak ott. És az a disznó, az a telepés azt mondta, hogy ezek fegyvereket szállítottak nekünk. Megint perbe kerültünk. Borzasztó... Lehet, hogy megint ezért kaptam... pedig, mi csak segítettünk. Így ment, akkor megint hurcoltak itt, jobbra-balra. Egyetlen szerencsém volt, hogy cselédember fia vagyok, erre hivatkoztam. ... csak nagy nehezen tudtam ebből kimászni. Itt a forradalomról Hajóson azt mondhatom, nem volt nagy dolog. Na jó, volt itt egy párttitkár, itt lakott az ötödik, hatodik, az egyik sváb rokonunknak a házába. Most visszavették ezt a házat. Ittak az emberek, minden... tudja, hogy megy az ilyenkor, kinn voltak az utcán. De a párttagok belül voltak, ezek meg kívül. Az ablakon keresztül, rúddal, meg nem tudom mivel fenyegették őket... egy szerencsém volt itt, a Fácánosban laktam, én lefeküdtem, de néha kimentem az utcára, szétnézni, hogy mi van. Mert az emberek tudtam, hogy rám hall-

gatnak, és ha mondtam, hogy semmit sem lehet csinálni, sem felvidékit, sem telepest üldözni, még az oroszok itt vannak. Majd ha lesz törvény, az mindenkinek megadja a méltó büntetést.

K: Igen.

V: ...akkor hallgatom, hú, nem olyan messze dübörgést hallok. No, elmegyek, mégis megnézem, hogy mi van ott. A templom felől jöttem, a templomnál megálltam, megint hallgatóztam. Közben mondom magamban, hiányzik ez nekem? Nem megyek! Már pedig én azzal mentem volna... hogy emberek, ne csináljatok ilyen marhaságot. Visszafordultam. Eljöttem haza. Akkor hallottam, másnap reggel, hogy mi volt. Na most ezek az emberek a párttitkárnál romboltak, a Cs.-nak egy embere, akiről megállapították, hogy hülye. Örült. De a Marinak az apja... ez kapott később hat évet. Akkor volt egy rokona, az hetet. A másik ötöt... elég sok évet kaptak, pedig semmi más bűnük nem volt, de kommunistaellenesek voltak. Itt van a forradalom, mikor küört, szántottam. Este mindig a legkésőbb jöttem haza, mert akkor lóval kellett szántani, ősszel volt, meg betakarítani... mikor hazaérek, a mama rémülten kérdi: „Hol voltál ilyen sokáig? Hát forradalom van!” Forradalom, azt se tudtam, mi az a forradalom!... nem látok senkit se. ... akkor a rádióban beszéd volt, azt meghallgattam... leszedtem az istrángot a lovakról, bementem és hallgattam, mit beszélnek. Akkor bekötöttem a lovakat, megetettünk, megvacsoráztunk, bementek a faluba. Még nem volt az a nagy kultúrház. Az egy nagy kocsmá volt, lakodalmasház, ami most szét van bontva, hát ott akkor a pártház. Ott volt a csillag. Én ... és a Cs. jött a mankókkal... meg a VB titkár, ott álltunk hárman. A D. F., a barátom... neki kellett felmenni, levenni a csillagot. Azt mondta a tanácselnök, vegyék le ezt a csillagot. Már semmi helye nincs ott. D. F. mászott föl, és levette a csillagot. Mi ott álltunk csendesen.

K: Meg is kapta érte ... a magáét.

V: Szóltam a társaimnak, gyerünk csak mi haza. De ők addig mentek erre, arra, míg az egyik hajósi, ... aki aztán a forradalmi tanács elnöke lett, hívott, gyere, találkozunk, ahol van most ez a ... az áruház.

K: Igen.

V: Ott voltak valamikor a rendőrök. ... amikor megszűnt az irodájuk, a tsz-é lett. A hajósi Lenin csoporté. „Gyere oda, majd ott találkozunk.” Mondom: „nekem még haza kell menni, vacsorázni”. Pedig már vacsoráztam, hazudtam. Nem tudtam, hogy mit

akarnak. Akkor én mondtam... „tanító úr, nekem ez gyanús, gyerünk szépen haza”. Mentünk hárman. Ezen az estén ledöntötték a hősi szobrot, helyette a temetőből hoztak szobrot. Ezek a hülyék, ledöntötték. Bosszankodtam, minek kellett ezt, nem volt jó az a szobor? ...egy-két napig ment ez... ha akkor, mikor mi a forradalmi tanácsban voltunk, ha akkor olyan lett volna a vezetés, még csak megértem. De mindnyájan békés emberek voltunk... mondom, két magyar, két felvidéki gyerek... S. G, a másik nem jut az eszembe, talán ... Molnár? Nem tudom, de nagyon rendes gyerek volt. Mi voltunk hatan. A tanácsházán minden úgy maradt, Cs. mint tanácselnök... ott volt mindig, nem lett elküldve. Hát mi csak találgattuk, hogy mi lesz. A dolgozók, akik voltak, egyik telepes ... a kisbíró, meg a H. F... meg az a telepes asszony. Elküldtük, bár ő volt a titkárnő, mert voltak részeg emberek, meg nem tudom micsoda. Ugye akkor ittak... hóbörögtek sokan. De mindenki bent volt, a VB titkár, mind... a V. J. bácsi... ő volt a végrehajtó, minden... ott maradtak, ahol voltak, ők se csináltak semmit, mi sem csináltunk semmit. Tanakodtunk. Mi van Pesten, mit hallunk, a népeknek mit mondjunk... Na, ez is eszembe jutott... egy hajósi... az egyik feljött, hogy ő most elmegy, és a telepest kizavarják a régi házából. Akkor mondom: „Ha eddig megvoltál enélkül, hadd a fenébe, mert az oroszok még nem mentek ki. Majd ha kimennek az oroszok, akkor majd mindenkinek azt mondtam, lesz egy törvény, és az majd megmondja mi a teendő.” Nem ment el a gyerek... és jó, hogy nem ment. Mert nem úgy sikerült végül, csak nagyobb baja lett volna. Van másik történetem is. Ez annyira bánt. A rendőrpapancsnokot leváltották. A B.-t. Nem idevalósi gyerek volt. De mint rendőr, ő is végezte a dolgát, és kész. Helyette egy fiatal rendőr jött ide. Akit a hülye I. le akart ütni... mentem be a tanácsházára, ott állt egy bottal, hogy majd leüti. Kiabáltam: „mi az istent akarsz ezzel a szerencsétlen emberrel... hát rendőr, eredj a fenébe... mondom, mit akarsz te?” A régit leváltották, mert nem csinált semmit. Velünk együtt. Úgy döntöttünk, hogy a gazdaságot felhívjuk. A népet csitítjuk, hogy ne zúzza szét a tsz-eket! Ne húzzanak szét, hagyjanak mindent úgy, ahogy van. Majd ha lezajlik minden, új törvény lesz, miért kell az erőszak? Miért? Ezt elfelejtettem mondani, ott voltunk a tanácssteremben, együtt ültünk, és beszélgettünk. ...a telepes asszony csinálta a jegyzőkönyvet. Ő gépelte le. Akkor, hogy felhívtuk az állami gazdasági dolgozókat, a tsz dolgozókat, hogy senki, semmit ne próbáljon széthúzni, mindenki menjen a munkahelyére, és végezze a munkát, hogy a következő évre meg tudjuk termelni a kenyeret. Hát kérem, mikor ez a tárgyalása volt a B.-nak, Kalocsán, akkor hívatkoztunk erre a jegyzőkönyvre, de az nem volt sehol. ...én magam is láttam, hogy a Marika hova tette a tanácssteremben... volt ott egy szekrény, abba...

K: Eltűntek a papírok?

V: *Mikor volt a tárgyalás, még aki csinálta a jegyzőkönyvet, ő is emlékezett rá, bizonyította, hogy ő csinálta. A B.-nak volt egy jó ügyvédje. Mi ott álltunk hárman, én, meg a S., meg a másik felvidéki. A B. mellett voltunk tanúnak, és ő meg szegény ott állt, lebilincselve... állandóan ez volt a kérdés, hogy hova lett a jegyzőkönyv? Nincsen. De ennek a jegyzőkönyvnek meg kell lenni, váltig állítottuk. Hova tűnt el ez a jegyzőkönyv? Újabb tárgyalás lett, ahol a jegyző bevallotta, hogy Cs. kiadta a jegyzőkönyvet a kalocsai rendőrségnek. Meg is lett a jegyzőkönyv. Ez volt a bizonyíték. Egy embert csak úgy elítélni? Mikor mindenki mellette állt! ...jóllehet akkor már egy évet ült, de végül meglelt a bizonyíték. Mindjárt vége is lett a tárgyalásnak. B. is megszabadult. És mikor jövünk lefelé, azt mondja az ügyész nekem, meg a Gézának: „Remélem, maguk még egyszer nem avatkoznak bele... ilyesmibe”, mire én: „tudja mit, ha holnap volna, akkor is elvállalnám, mert nagy szerencse, hogy itt voltunk. És tudtuk a népet annyira fékezni, hogy Hajóson senkinek nem lett bántódása.” ... Idefigyeljen, most megint egy komoly dolgot elmesélek magának. Mondtam már, hogy a pestieken kellett segítsünk, de én nem nagyon voltam a tanácsházán, helyettem mindig ment be valaki... Azt mondtam: „gyerekek, nekem reggel kell menni vetni, szántani, úgyhogy a tanácsházánál minden este nem tudok ott lenni. Ha már a faluban, a határban senki nem volt, én voltam az utolsó, aki hazamentem. A szomszéd néni mondta, már megint itt volt a kisbíró, üzente, hogy okvetlen menjek be. Este. Annyira bízott bennem a tanácselnök. Megnyugtattam, senki nem fogja bántani. Én a népet annyira ismertem. Hát az anyja istenit, olyan fáradt vagyok, menjek be a tanácsházára – mérgelődtem. Beszélgettünk, majd mondom: „az isten áldja meg, én hazamegyek, nekem le kell feküdni”. De nem engedett. Azt mondta a tanácselnök, aki később elárult: „Majd én hozok neked egy pokrócot, meg vánkost is, és lefekszel.” Hozott egy pokrócot, egy vánkost, és ami volt, az ő szobájában egy cserépkályha volt felépítve, a kályha mellett volt annyi hely, hogy én befértem. Oda letette a pokrócot. Vánkost. És ráfeküdtem. De azt nem tudom még ma sem, hogy ki volt az, aki engem felkeltett. Akkor beszélt a Mindszenty. Tudja, megrázott valaki, én felültem és mondja, hogy beszél a Mindszenty. Én meg a hülye fejemmel felkiáltottam: „Végre egy rendes embernek a hangját hallom!” Tudja, hogy én erre hogy ráfáztam? Mit kaptam én ezért? Pedig a Mindszentyt nem is láttam. Na mondom... hallom egy rendes ember hangját. Ez benne volt a jegyzőkönyvben. Kalocsán felolvasták. Hát jól van, beszél a Mindszenty. De én semmit nem csináltam,*

én csak azt mondtam, na, legalább egy rendes embernek hallom a hangját. Felolvasták, és erre mindig válaszolni kellett. Mit tudtam erre mondani. Nem is láttam az életben. Egy szó volt, ráfeleltem, jó, kész. Elvégezte a kötelességét az a nyomozó is, ...nagyon rendes volt. De volt ott egy másik, jó magas ember, ez egy keskeny irodában volt, épp, hogy elmehetett mellettem, mert a lábam fejét leláncolták. Hol az egyik lábamra taposott, hol a másikra. Én úgy táncoltam, ide-oda, azon a kis helyen. Mire vége volt a kihallgatásnak, nem volt bőr a lábam fején. Az anyja úristenit neki... ez is volt. Vagy egy másik érdekes dolog. Ez volt még a legérdekesebb. Mikor menni kellett Pestre, a forradalmárokat segíteni. B., mint a Forradalmi Tanács elnöke, én, mint tag, meg a Pista, a VB titkár. Az is egy nagyon rendes gyerek volt. Szegény, az is nyomorékká vált, úgy megverték... Ahogy megvünk a földéken keresztül, a B. kérdezősködött, hogy hol volt az apósának itt földje, én mondtam, hogy ez 360 kataszteri hold volt..., mikor vágták ki, még én magyaráztam el neki. Ez volt az egész. Semmi más nem mondott. Csak azt, hogy az apósának is itt volt földje. Tudja, mi lett ebből? Behivattak engem a rendőrségre, legyenek tanú, hogy a B. mit mondott, hogy vissza akarja ezt a földet. Várjon csak... azt mondta: „nézzen ide, ha nem úgy vall, ahogy mink akarjuk, 10 év, vagy úgy vall, ahogy mi akarjuk, akkor nem lesz semmi baja. De ha nem – vége”, mert a B. akkor már egy évig...

K: Előzetesben volt.

V: Előzetesben és hat évre akarták lecsukni. Itt dőlt el. Amikor a tárgyalás volt, ez a Géza, egy felvidéki, úgy kinyitotta a poszáját, azt mondta... úgy beszéljenek, hogy ez az ember nem bűnös. Nekem azt mondta a nyomozó, vagy úgy vallok, ahogy gondolja, ad egy órai gondolkodást, vagy 10 esztendő. Most képzelje! Beállítottak a rendőrségen egy szobába. Fejjel a falnak. Egy óra gondolkodás. Minden negyedórán jött. „Na, meggondolta?” Most csak vegye magára, maga mit gondolt volna, mit csinált volna? Akkor már úgy volt az, tudja...

K: Család, minden.

V: Úgy voltam, szerettem volna élni, mert akkor már istenem, hat évet voltam a fronton. 10 évet töltsek megint a börtönben? Az életemet, a fiatal életemet ott töltöm, nem a családban. Hát már úgy voltam sokszor, hogy már nem voltam észnél, hogy azt mondom, amit tőlem kérnek, de a másik pillanatban jött a rémület, hogy mondhatok ilyet?

K: Amikor nem történt semmi...

V: *Amikor nem igaz. Egy büntelen embert nem juttatok a börtönbe! Tudja, már úgy voltam, hogy majdnem összeestem. De azt nem tudom, hogy hogy volt bennem olyan erő, az utolsó félórában elhatároztam, vállalom a 10 évet, de egy ártatlan embert nem vetek a börtönbe. Jön a vallatóm. „Lejárt az idő. Meggondolta? 10 év különben.” „Vállalom a 10 évet. De egy büntelen embert nem vetek a börtönbe.” Én se töltöttem le a 10 évet, de a B. se töltötte, csak azt az egyet.*

K: Hála istennek. És ez döntően a telepések miatt volt? Ők voltak a besúgók? A telepések?

V: *Igen, ezek a telepések... nem az, hogy lenézi az ember, hogy telepés. Nézze, ők mindenhol a falunak az alja voltak. Amúgy nem tudott idejönni, ingyen kapott házat. Ingyen kapott telket. Ingyen kapott pincét. Ment a külepipütettek házába. De erről én nem sokat tudok mondani, mert fogságban voltam...*

K: Térjünk vissza a szövetkezetre, de már az 1959 utáni időkre.

V: *...mikor ebbe belegondolok, hát annyira remeg a kezem... alig tudok enni, aztán lassan megnyugszanak az idegeim. ...már kicsi koromban, nem azt mondom, hogy 10 éves koromban, de dolgoztam. Ahogy nőtem, annál többet és többet kellett dolgoznom. De miért lettem én ilyen bűnös ember? Miért kerültem én rendőri felügyelet alá? Nem tudom. 56 után minden este fogtam a pokrócot, egy vánkost. Nem a házban aludtam, a kukoricaföldön. Higgye meg, hogy ez így volt, megkérdezheti. Volt egy kutya, a B. állatorvostól kaptam, kicsi kutya volt. Az egy olyan hűséges állat volt, mindig ott feküdt, nem mellettem, hanem ott ült a fejemenél. Mintha ez a kutya tudta volna a bajom. Ült az első lábán és én meg feküdtem. Ha valami érkezett, hangot hallott, akkor felemelte a fejét. Ez a kutya tudta, hogy velem mit csinálnak. Minden áldott este fogtam a pokrócot, a vánkost, mentem a kukoricába, ott feküdtem. És akkor, mikor már hideg volt, akkor meg a padláson. Volt a kémény, amellé feküdtem... a zsákot megtömtem szalmával, ott feküdtem. Amúgy nem volt nagy lakás, konyha, kamra, egy fészker, és az épület végén mindig felhúztam a cserepet. Ha éjjel jönnek értem, ki tud-jak ott ugorni. Volt egy létra is, hogy tudjak menekülni. Napközben a kutya ott feküdt mindig a kerítés mellett, és ugatott... és nem engedte be a rendőröket, az egész faluban lehetett hallani a hangot, úgy ugatott, és káromkodtak a rendőrök piszkosul. Olyan 80 kilós kutya lett, és ugye, mikor jöttek az ávosok, ugatott szegény. Szívbetegségben is*

halt meg. Szívbeteg lett. Sokszor összeesett. Ez a kutya ebbe betegedett bele, jöttek az ávósok, akkor hallottam a padláson, a kutya nem eresztette be őket az atya úristennek se a kapun. Ott álltak a kapuban... és nem engedte be őket. Azt mondták, olyan, mint a gazdája... hát miért kellett nekem ennyit szenvedni? Azért, mert egy életen át dolgoztam? Az államnak mi baja volt velem? És letöltöttem hat évet a fronton? Amint magának mondtam, bejártam Jugoszláviát, Romániát, körüljártam Oroszországot. Ott, Magyarországon, Szegeden voltam tüzelőállásban, a Tisza-hídon. Pesten, Kőbányán, ahol a rabok vannak, az a temető, a gyűjtőfogház, vagy mi az isten... Ott voltam nyolc hétig. Tüzelőállásban. Hát mindenhol, a munkahelyemen, mindenhol megtettem, amit meg kellett tenni... Akkor miért lettem én bűnös ember? Amit mondtam magának, felmentem Pestre egy régi ismerőshöz. Orvos volt és felajánlotta, akármi történik velem, ha tudom, ő befektet oda a kórházba, onnan ki nem visznek. De nem volt erre szükségem, mert bujkáltam. Képzeld el, egy-két napig fent voltam, utána jöttem haza. Maszek voltam, a lovakat az istállóban nem lehetett hagyni, dolgozni kellett. Hazajöttem, egy óra volt, ebédeltünk már jöttek a rendőrök. Annyi időm volt, kiugrottam, már nem volt hova bújnom, hátra szaladtam az istállóba, és befeküdtem a lovak elé, a jászolba. Persze, nem találtak meg. ... Máskor épp hoztam haza kukoricát. Kocsival. Jövök haza, jön a rendőr, hogy azonnal menjek a rendőrségre... „Nem gondolja, hogy én itt hagyom a lovat, kocsit az úton, a kukorica nem is az enyém. Ha lerakom a kukoricát, a lovakat beviszem, akkor megyek.” „Bejössz, biztos?” „Be.” Nem féltem, higgye el... mindig azt mondtam, én tiszta vagyok... Ez volt a szerencsém. Kifogtam a lovakat, bementem a rendőrségre. Csak haza eresztettek, egy darabig kínoztak... mit tudom én, mit csináltak. Azért mondom magának, ideges vagyok. Hogy az állammal szembeni kötelességemet, a honvédségnél, maszek életemben, mindent, mindenkor teljesítettem, nem lettem büntetve. Nem voltam becsukva. És akkor miért... politikai okokból lettem refes? Hát nem voltam én politikus! Mikor elküldtem a kérvényt 58-ban, a rendőrök is bíztattak... aláírták. De jól megkapták a magukét! Kecskemétre kellett elküldeni. Továbbra is rendőri felügyelettel sújtottak, politikai okok miatt...

K: Milyen indoklással?

V: Se a járásnál, se a megyénél nem mondtak semmit. Akkor a tanító unszolására újból írtam. Gyerekkorom óta, az iskolában... mikor kezdtem dolgozni..., a katonaságnál, mindent megírtam részletesen a kérvénybe.

K: Igen.

V: *Akkor elvitték Pestre, a Belügyminisztériumba.*

K: Mikor volt ez, időpont szerint?

V: *Hát magának meg nem mondom pontosan, úgy 58 végén, de én nem mehettem. Engem jöttek ellenőrizni minden éjjel. Volt egy könyvük. Oda beleírták, hogy itthon voltam-e, vagy nem... Na, egyszer, az egyik barátom meghívott disznótoros vacsorára... hogy menjek el, rendőri felügyelet alatt vagyok – nem mehetek. Végül gondoltam magamba, mit bánom, akár mi lesz, elmegyek... Azért félttem is egy kicsit, hogy megyünk haza, mert majd jönnek a rendőrök.*

K: Kockázatos volt.

V: *Hát hallom a kutyám hangját... erős hangja volt, ott vannak a rendőrök, ugat a Talpas... mondom, mindegy... mire odaérek a kanyarba, már jönnek visszafelé a rendőrök. Kérdik: „mi van, nem tudod, hogy otthon a helyed?” „Disznótoros vacsorán voltam, ahova meghívtak” – csak az igazat válaszoltam. „Jó, eredj csak haza, majd megint jövünk, és akkor beírjuk, hogy itthon voltál.”... így nem lett belőle semmi probléma. ... ezt a házat megvettük 64-ben. Akkor kellett volna egy harmadik brigádvezető a tsz-be. A kocsisokhoz. Jöttek értem. „Te komám! Kell egy brigádvezető. Neked kell elvállalni.” „Nem vállalom!” „De igen, most már a párt is beleegyezett. A tanács is beleegyezett, hogy igenis, neked brigádvezetőnek kell lenned.” Mondom: „nem! Én az az ember vagyok máma is, ami ezelőtt hét éve voltam. Én belőlem ne csinálj bohócot, dolgozom, mint a többi, de nem vállalom.” De tovább erősködtek. Volt a gyűlés, én is elmentem. Mindenkinél előadta, hogy kell egy brigádvezető, kocsisok, hát ki legyen? Mindenki engem akart. Akkor felálltam, és szót kértem. Megköszönöm a tagságnak a bizalmát. De megmondtam, hogy engem ezelőtt is megválasztottak, nem voltam megfelelő, és máma is az az ember vagyok, aki ezelőtt, és holnap is az leszek. Nem vállalom. Hú, akkor a tanácselnök, meg a párttitkár kifakadt, hogy ők ezt nem gondolták volna. Azt válaszoltam, hogy én se gondoltam volna, amit csináltak velem. Nagyon jól tudják, hogy én mindig munkásember voltam. És az állammal szemben az összes kötelességemet teljesítettem, adót, mindent befizettem. ... nem vállalom. Kilépek a tsz-ből. De kiderült, nem lehet, nem volt munkakönyvem. Nem adtak munkakönyvet, mert akkor mindenki jött volna a munkakönyvéért. Köröm- és szájfájás volt. Mégis a végén kaptam papírt. ... a tsz is egyre jobban fejlődött. Ott is majdnem úgy volt, mint a gazdaságban. Kukoricaföldet adtak, meg már kaptunk egy kis*

pénzt. Eleinte meg nekünk kellett takarmányt beadni. Hogy meg ne dögöljön a tehén, amit mi adtunk be. Így léptem ki a tsz-ből. Nem tudtam, miért vagyok én ennek a piszok disznónak, a Cs-nek útban. ...utoljára kerültem a ... tervező, szaporítóanyag forgalmazó vállalatához, Csanádra. Ott nagyon jó helyem volt. Annyira becsültek, hogy mikor már nyugdíjba mentem, akkor is visszajártam. Fizették a buszt. Az nagyon jó hely volt. Jutott mindenre, minden volt, számítottak rám.

K: A családja hogy viselte a megpróbáltatásokat? Akkor már megvolt a kislánya is.

V:három hónapig bujkáltam vele... orvoshoz kellett járni... akkor a miskeiek segítettek, voltak nálunk aratók. És ott laktam vele három hónapig. És Hajósra jártam orvoshoz. Azt mondta az orvos, hogy „mit akarok ezzel a halott gyerekekkel?” És akkor nagyon kétségbe estem: „jaj, istenem, csak meghal...” nem halt meg a Mari, megmaradt.

K: Hála istennek.

V: Igen, megmaradt a Mari, és akkor bujkáltunk, 57-ben Kalocsa és Kecel között az erdőben... ott is volt egy-két ilyen viskó. Istállóféle. Én, meg a Mari, ott voltak olyan kunyhók, a szerszámoknak...

K: Miért nem tudtak Hajósra vagy a környékére visszajönni?

V: Ez a tanácselnök, ez a Cs., ez egy disznó gazember volt. Amit ez csinált..., miatta bujkáltunk.

K: 57-ben lett tanácselnök?

V: Dehogy, már előbb.

K: Már előbb?

V: Persze. Már a régi kommunista rendszer alatt volt, már akkor is övé volt a hatalom.

K: Akkor nagyon piszkálta a csőrét ez az 56.

V: Most nézze, ez egy mozdonyvezetőnek a fia volt, Kelebiáról jött ő ide. Egy hamis ember volt. Hát én tanácsstag voltam. Sokat viaskodtam, meg veszekedtem vele, mert a gyűléseken mindig volt valami, és az ember azért volt tanácsstag, hogy harcoljon...

a Fácánosban akkor még alig volt ház, hányan laktunk akkor a Fácánosban? 15 háznál nem volt több... egészen a hídtól a Kálváriáig senki nem lakott még akkor. És tudja, akkor már a mama volt, és egyszer otthon voltam, padlást takarítottam. Jön a mama, „te, gyere csak le, mérik az utcát a villany miatt”, egy ilyen vízelvezető árok volt ott, hát odáig mérik. Egy Cseresznyés nevezetű bajai mérnök ... Elővette a térképet, és mutatta, eddig 400 métert kapott a Fácános, és 400-at a Vadas. 400 méteren nincs áram. De papíron... az üres telek volt, holott nem... Ki voltak hozva papíron. Ott a ház. És nem volt ház. Akkor tanakodtunk, hogy mi legyen? Mondja nekem a Cseresznyés, hogy „vállalja maga a harcot, és a népekkel a többletmunkát”? „Természetesen, vállalom mindent.” Az oszlopokat ki kellett termelni, és kiásni, mert akkor még nem volt. Segíteni kellett, mert ez karácsony előtt volt... Nekem volt két lovam. A Cs.-nak tehene volt, a Lajos bácsinak két tehene volt, meg még az öregembernek, annak volt kettő. A sok munkát elvállaltam, mert bíztam az emberekben, hogy megcsináljuk. ... a mérnök, akit kiküldtek, ő vezette le... szerette a bort, meg a pálinkát, és én akkor főztem pálinkát. Hát én nagyon ráfizettem, mert ott lakott nálam.

K: És itta a bort, meg a pálinkát.

V: *És minden áldott reggel az emberek ott gyülekeztek nálam, hogy máma hova megyünk. Fát termelünk, vagy árkot ásunk, vagy gödröket ásunk. Hát persze a pálinka, meg a bor fogyott nekem. De nem számított. Úgyhogy hát 5 nap alatt elkészültünk, egyszer kijön a tanácselnök, kérdi, „hát mi van a villannyal”? Hát 1500 méterrel vagyunk a végétől!” „Hogy hogy?” Mert ugye volt még hátrább egy ház ... jó hátul gondoltam, hogy neki is legyen villánya. Mondom: „Sanyi bácsi, nem lehetne odáig vinni a villanyt?” „De.” „Megéri neked 15 liter borért?”*

K: Hogyne érte volna meg.

V: Persze, Sanyi bácsi... hogy aztán hogy számolt el, vagy mit számolt el? Hoztuk az erdőből a fát, öt nap alatt lett a Fácánosban 1500 méter felállítva.

K: Ez a kaláka munka, meg az, hogy összefogás, ami Hajóson mindig is volt, az ma is működik?

V: *Ez akkor is úgy volt, ők nem mentek, kiálltak és nézték, ha én nem mentem, akkor ők se mentek. Mondok egy példát. Szavazás volt. Választás. ...nem mentem szavazni. Erre... ha én nem megyek, ők se mennek. Este jöttek ki Kalocsáról, az volt a szerencsém,*

ismertek, kértek, menjünk szavazni, mert bajba kerülünk. Hát akkor összeszedtük az egész utcát. Mikor bementem, egy kicsit tartottam... nagyon keményfejű voltam, de mégis kivágtam magam: „gyerünk ide a papírral. Kire kell szavazni?” Fogtam magam, kihúztam. Bedobtam. Másnap jött a K. M., aki a jó barátom volt, elmesélte: „Tudod mit csináltunk? A te lapjaidat kivettük és eldobtuk!” Mert mindenki kihúzta. Ilyenek mentek... Másik eset: nem volt járda. Bementem a tanácshoz, kértem téglát. Hát mennyi? ... kiszámoltam... Mi kihordjuk a homokot, téglát, le is rakjuk. Vannak kőművesek. Egy fillérbe nem kerül nekünk, csak a tanács adja a téglát. Kaptunk 17 ezer téglát. Hát persze, ez a 17 ezer téglát nem volt elég. Eszembe jutott, hogy még a Horthy-rendszer alatt, akartak csinálni csendőrlaktanyát. De már régen Sükösdhöz tartoztak a csendőrök. A falakat már felhúzták, csak a tető hiányzott, de akkor kütört a forradalom, abbamaradt az építkezés. Ezek ott álltak, ezek a falak. Hát egyszer megyek arra, bontják szét ezt a csendőrlaktanyát. Odamegyek a napszámos emberekhez: „mi van emberek?” „Hát szedjük szét ezt a csendőrlaktanyát. ... a Cs. szedeti szét.” Na, mondom az embereknek: „emberek, holnap megyünk tégláért. Én megyek előre, ti gyertek utánam.” Elmentünk, és meghoztuk a téglát. Másnap jön a kisbíró, hívot a Cs. Tudtam, miért... Bemegyek, kérdi, miért hoztam el ezt a téglát? Mondom, „ide figyeljen, ez a téglát nem ebben a rendszerben került ide, ez még a Horthy-rendszerből van, semmi köze ehhez a téglához. Ezt az adónkból vették, ezért volt jogom elhozni a téglát”. Csak annyit vettem el, hogy a járdát ki tudjuk rakni.

K: Nem tudott mit csinálni.

V: Igen. Hát így meglelt a járda. ... Ilyenekért üldözött engem a tanácselnök. Hiba volt, hogy harcoltam a népért, de ha már egyszer választottak, akkor harcoljak értük. Az állami gazdasággal is egyszer szembe kerültem. Mert itt a földet, a császártöltési határ mellett, ezt adták a hajósiaknak bérbe. Akkor én a gyűlésen felszólaltam, hogy ebbe én nem egyezek bele. A gazdaságnak van traktora, van fogatja, az oda tud menni, de az a szerencsétlen ember, akinek van lova, az elmegy, négy napot kell neki dolgozni, és egy napig jön a fogattal. 14 kilométerre elmegy az egy fél nap. Menjen oda a gazdaság és ezt meg adják vissza az embereknek. Akkor meggyőztem őket, de mindig veszekedtem velük. De hála a jó istennek, tudja, ennyi küszködés után, azért nem kerültem börtönbe.

K: Hogyan látja, az utódok mit tanultak, mit csinálnak másképp?

V: Hadd mondjak valamit a fecskéről. Hogy mit lehet a fecskétől tanulni? Én már

évek óta figyelem. Ezek a szegény fecskék messziről ide vándorolnak. Sokszor ülök, és nézem... ide jönnek, aztán leesik a fészük, vagy leverik,... én nem verem le... hogy a fenébe tudják, hogy itt voltak? Elkezdik rakni a fészüket, egész nyáron a kis csőrükkel hozzák a fűszálakat, hogy összerakják ezt a fészket. Itt lehet tanulni, így hathat egy szülő a gyerekre. Na most, ezek a fecskék felépítik a fiókáknak a házat. Nálunk a disznóólban, meg az istállóban is van. Amikor kikel a fióka a tojásból, akkor a papa hordja az ennivalót. De ha kikelti, akkor már a mama is besegít. És ülnek itt ezek a pállott szájú fecskék, csipognak, és várják az ennivalót. Tehát minden jó. És mikor eléri azt a kort, hogy ezek a kis fecskék már annyira erősek, hogy ki tudnak szállni, hogy ellássák magukat, akkor a szegény öreg fecskék, a mama, meg a papa, ott ülnek a dróton, szomorkodnak, őket már be se eresztik a házukba... látja, ami máma ... van, hasonlít erre. A gyereket addig segítik, mikor már a papa, mama menni se tud. Hát azért mondom, mi mindent lehet itt tanulni, ha valaki figyeli a fecskéket, egy állattól. És ez a valóság.

K: Igen.

V: Ez a valóság, mert ma ez nem úgy van, mint ezelőtt volt, már megint azt mondom, a régi világban. Ugye, akkor mindenki ragaszkodott a papához, mamához, mert kapott egy fél házat, vagy egy negyed házat, és akkor arra tanították az embereket az iskolában, de akár a honvédségen, mindenhol, hogy tiszteld és becsüld a szülőket, meg az időseket... Máma erre nem tanítják őket. Nekem mondhat, amü akar bárki. Máma nem arra figyelmeztetik, mi a rend, hanem, hogy milyen joga van egy gyereknek. Egy gyereknek az, hogy szót fogadjon, tanuljon! És kész. Nincs joga. ...van egy ilyen tahó kölyöknek joga? Hát azelőtt... némelyik tanító elég jól elverte az embernek a fenekét, vagy a körmére csaptak. Némelyik gorombább volt, a másik nem. De ma nem lehet egy tanítónak a gyerekre ráütni, a seggére, mert akkor feljelenti, és a szülőket is! Baj van, mert megverte a saját kölykét. Már itt kezdődik a probléma. Mindig erre vezetem vissza a bajt... Az öregektől amü az ember tanul, meg amü lát, hogy ott az egyik családban egy gyerek volt, másnak négy, öt, nyolc... itt Hajóson volt, hogy egy udvarban ketten, hárman laktak. Egy negyed kis házacskája volt egy családnak. De mindenki harcolt az öregért, hogy azt a kis házacskát felíbe megkapja. De ma ezt nem nevelik az iskolában, volt a hittanóra, volt egy nagyon jó papunk... egyik nap kint voltunk a szőlőben. A napszámosunk vallásos, minden vasárnap megy templomba. Egy családtalan asszony, a férje meghalt, nincsen családja. Gyakran beszélgetek vele. Mondom neki: „örülj, mert azt csinálhatsz, amü akarsz”.

Mert ma, ahogy itt nálunk figyelem, egyik özvegyasszony a másik után nyomorog, pedig van neki családja, unokája, van neki háza, de nem kell az öregek otthonának se. A gyerekeknek a háza nem kell, de az öreg se kell! Erről beszélgettünk. Elmagyaráztam neki, hogy a valóságban így van. Azt gondolom, legjobb volna, ha minden községnek lenne egy otthona... Nem hiszem, ha mindenki adna bele, és az ilyen idősebbek, mint mi is, hát én még valahogy elvagyok, de itt van az egyik rokonunk. A második szomszéd. A mamának az első unokatestvére. Felnevelt két gyereket. Most itt van a szerencsétlen, egyedül. Az egyik gyerek még ajtót se nyit rá. A másik fia meghalt. De itt van a két menyecske. Az egyik menyecske, akinek meghalt a férje, az át-átjár. Néha mi átmegyünk hozzá, fekszik az ágyban. Mikor bemegyek hozzá, a roló még le van engedve. Nem bír felkelni. Sír. Az ilyeneket el kellene helyezni. Aztán hozzák neki a kosztot. Mikor átmentem, ott az ágya előtt volt egy hokedlin, rátették, szegény felült az ágyban, és megette. Azt a kis kosztot. Meg diós kalács volt, három szelet. Kelt kalács volt. Még nekem mondta, hogy kóstoljam meg, jó kalács volt... az edényeket odatette és majd, ha jön a menyecske, elviszi. Elmossa. Ha az ember ilyeneket néz... olyan ideges lettem, alig tudtam eljönni... mikor belegondolok, azért a legjobb, ha az ember kimegy a szőlőbe, ott el vagyok foglalva, ahogy tudok, dolgozok, akkor nem idegeskedek. Ma reggel is eszembe jutott ez az 56. Eszembe jutott, hogy miért vagyok én ennyire bűnös ember? És most, mikor a lányom kereste, se a járás, se a megye nem tudott róla, hogy én rendőri felügyelet alatt voltam. Hova lettek a papírok? Hát kaptam írást, hogy rendőri felügyelet alá helyeztek. Mikor beadtam egy kérvényt, hogy én parasztember vagyok, nekem úgy kellett mennem, hogy az utcán nem beszélhettem senkivel. Nem mehettem templomba, nem mehettem piacra, vásárba. Ahol két ember volt, már nem mehettem oda. Politikai okok miatt. Miért voltam én politikai üldözött? mikor... úgy higgye, ahogy én mondom, ...10 éves koromban egyedül maradtam a háznál, én lettem az utolsó gyerek, és az én előttem való testvérem, az kilenc évvel volt öregebb, mint én. Én már ahogy lettem, hát lettem. Meg tudom mutatni a fényképet, apám a harctéren volt, a világháborúban, megsebesült... Anyám elvitt oda, Fehértemplomba, Erdélyben lehetett. Hogy bemutasson, hogy megszületett a fia. 10 éves koromban maradtam egyedül... 4 éves koromban még nadrágom se volt, hát pendelyben járt az ember. Meg mezítláb. Most sokszor mérges vagyok, ha zokniban kimegyek, jaj, a talpam. Akkor meg egész nyáron az ember... mezítláb ment. Meg gumipacskerben. Nem számított. Reggel ezen gondolkodtam, hogy 10 évesen, nem azt mondom, hogy minden munkát végeztem, de anyám egyedül maradt, segíteni kellett... volt apámnak öt, hat, meg nyolc tehen. Nem ennyi volt a fizetése... neki négy darab tehéntartása volt... minden embernek,

legyen az kocsis, vagy ökröket hajtott, vagy bármi, mindenkinek járt télen két darab tehéntartás. Ha volt sajátja, az volt, ha nem volt, akkor a tejet kapta. Akinek volt, az eladhatta, mert fizetésben járt neki. Így lett apámnak több, mert volt, akinek nem volt egy sem. Akkor apám megvette a tehéntartást. Emlékszem, egész kicsike, szar kölyök voltam, három éves, arra emlékszem, anyám akkor egyedül maradt, és fejte, mivel nem volt fejőgép, kézzel fejte. Volt ilyen 12 literes zománcos vödör. Az ott állt az istállóban, a sajátár, amibe fejtek. Volt, amikor 28-30 liter tejet kellett neki egy reggel kifejni. Akkor én takony kölyök voltam, még csak az orromat sem tudtam rendesen kifújni, reggel korán kellett felkelni... a kacsáknak répalevelet kellett vágni... és összekevertük darával és ezt etették a kis kacsákkal. Amikor nagyobb lettem... úgy 13 éves, akkor elvégeztem a hat elemít, tovább nem jártam iskolába ... hát tovább lehetett volna, de pénzért. Egy cselédember azt nem bírta. Apám járt kiállításra, Pestre. Elvitt egyszer engem is. Egy vadboltba bementünk és ez a pesti vadboltos noszogtatta apámat, hogy adjon engem inasnak. Hohó. Hát én nem megyek inasnak. Miért? Ezek a cseléd gyerekek félték a fegyvertől, akkor nem volt puska, meg játék... a csutkára csináltunk egy drótot. Volt egy fa kávésdoboz, az volt a szekér, megraktuk homokkal... nem úgy, mint ma. Akkor ez volt... Bár ott maradtam volna inasnak! Mindegy. Ahogy nőtem, mindig jobban befogtak. Ma nem lehet. Sok jószágunk volt... ha akkor nekem lett volna egy testvérem, egy lány, vagy fiú, akivel együtt vagyunk, akkor nekem nem lett volna ennyi munkám. Besegített volna. ...mikor kimaradtam a hatodik osztályból, akkor már a bátyám nem szolgált, hanem Réven lakott, volt egy háza és egy sávolyi parasztlány volt a felesége, és volt neki háromszáz hold földje... oda mentem aratni. A bátyámnak született egy lánya. A felesége, a kis gyerekekkel otthon volt, és én mentem markot szedni. De szerencsémre Zalában ez úgy volt, a bátyám feleségének az apja, meg az öccse, meg az én bátyám, ők mentek párban aratni, és volt még két lány, ők voltak a marokszedők a papának, meg a bátyjuknak. Én meg a bátyámnak, egy 13 éves kölyök. Mikor rákötötték a hátamra azt a keresztet, mert akkor volt 18 kötél, az volt egy kereszt, az egy csomó. Mikor rákötötték a hátamra, akkor majdnem orra eszem. El voltam keseredve, gondolhatja, abban a marha melegben... markot szedni. ...már 3 órakor fel kellett kelni. Kötelet csinálni, mert tudja, akkor csinálták ezt, amibe a kévét bekötötték.

K: Igen.

V: Nem madzaggal, hanem kötéllel. Az volt a szerencsém, hogy ez a két lány segített ... átkopogtak a falon... és akkor fel kellett kelni, menni kellett. És mennyit kellett

aratni! ...az apám azt mondta, ha elmegyek a bátyámnak segíteni, akkor kapok egy biciklit. Kaptam is. 1928-ban. Egy Csepel biciklit. Ma több helikopter, vagy repülő van, mint akkor bicikli, mert a pusztákon senkinek nem volt biciklijé. Óh, Csepel... 195 pengő 50 fillérért vette ezt a biciklit. Egy elsőrendű tehenet kellett volna eladni, hogy meg tudja venni, de nem adott el, mert volt annyi pénze, de már lámpát nem vett, mert akkor már kétszáz valamennyi pengőbe került volna, azt már sokallotta. De a biciklit megvette. Jó bicikli volt, és utána egy-két évre vett nekem egy karbid lámpát, ma is meg tudom mutatni, nem olyat, mint ma van, ez a kis vacak, hanem mikor mentem, az egész utat bevilágította. ...A biciklit pár éve odaadtam valakinek, fent volt a padláson, és ráálltam, hogy nem rejtegetem ezt a biciklit, végül az egyik napszámos cigánynak adtam oda. Mondom is „vigyázz erre a biciklire”, de ez olyan erős volt, borzalmas erejű... Hildről bejártam, ez 4 kilométer, be, ki. A biciklivel nem szabad volt bármikor bejönnöm, de nem is volt kövesút, csak sár. Inkább gyalog mentem. A biciklire nagyon kellett vigyázni. Nem lehetett mindig ráülni, csak amikor engedtek. És rongyot kellett tartanom, és utána megpucolni a biciklit. Gyalog jártam. Hányszor volt ez! Mikor már elég nagy voltam, néha elmehettem... 18 éves korában járhatott már egy fúú táncmulatságra. Egy lány 16 éves korában. Ezen csodálkozom én sokszor. Máma, hogy lehet az, hogy maga is mondja, hogy 14 évesen szórakozni mennek... egy lány kislány volt 14 éves korában. Máma meg már kész szülni. Én nem értek ehhez, de maguk, mint nők, talán meg tudják mondani... egy 13 vagy 14 éves lány, akkor kislány volt. A kocsma, ez községi kocsma volt, de kiadták bérbe.

K: Igen.

V: Hát mi úgy hívtuk: a nagy kocsma. Hát én odajártam. Mikor 14-15 éves lányok oda bejöttek, és látták, hogy jönnek a csendőrök, majdnem összetörték magukat úgy futottak el. Ma egy gyerek, alig tudja az orrát megtörölni, már eljár. Abban az időben, mikor én 24 évesen mehettem el... nem is vonultam be... de ha valami olyant csináltam, apámat tették felelőssé, mert apám volt a gyámom. Ő nevelt... amikor megnősültem, 20 éves voltam. Mindjárt, három évre rá vettem földet. Meg kellett magam nagykorúsítani, mert nem tudták a nevemre írni ezt a földet, mert még kiskorú voltam. Ezek a papírok még ma is megvannak a fiókban.

K: Az Alkotmányban 18 év a nagykorúság, de olyan korán érnek biológiailag a fiatalok, és teljesen megváltozott minden.

V: ... én is olyan helyre jártam dolgozni, ahol ez fontos volt, ott szolgált a bátyám is... én tudtam volna magamnak szerezni... egy kis nyugdíjat..., de nem is gondoltunk akkor rá. ... a földművesnek akkor nem volt nyugdíja. Maszek voltam, nagyon jól álltam, dolgoztam sokat. És mikor nap mint nap tettem a dolgom, eszembe se volt a nyugdíj. Ma meg örül az ember, ha a postás hozza azt a pár fillért. ... ez a vagyon, a pénz, nem a föld. ...akik cseléd gyerekek voltak, kijárták a hat osztályt, 12-13 éves korban már beálltak kisbéresnek... Fele fizetését kapták a papának. De akkorkák voltak... a jármot nem tudták felemelni egyedül. De az ökörnek meg volt annyi esze, hogy lehajolt. És a gyerek a nyakára tette a szerszámot, büszke volt, felült a szekérre, kezében az ostorral... és lám ő, a fiatal gyerek már ökröket hajt. Erre volt büszke, és nem mint ma. Mára ezek a 14-15 éves gyerekek lődörögnek, nem dolgoznak...

K: Nem értenek a gazdálkodáshoz.

V: Most megint csak azt mondom, én az öregektől, apámtól is mindig azt tanultam, amikor már nagyobb is voltam, „fiam, a becsület a fő, mindig a becsület. Fiam, a becsületet megszerezni nehéz, de elveszíteni könnyű”. De ma nem kell becsület. Az, hogy minél jobban tudjon hazudni, minél nagyobb gazember valaki, annál jobban megél. Becsülettel máma nem lehet élni. Ha nem így gondolja, megmondhatja, hogy nincs igazam? Mert becsületesen élni máma nehéz.

K: Nehéz. Egyetértetek.

V: ... itt a Marika, a lányom... neki is mindig azt mondom, „kislányom, legfontosabb a becsület. Vigyázz a becsületedre. Ha a munkahelyeden elveszítetted a becsületedet, visszaszerezni nehéz”. Megmondom magának, egy ilyen helyről nem szabad semmit hazahozni. Ha kell, akkor befizeti. A portásoknál sosem lehet tudni, kit motoznak meg, mert ha megtalálják, akkor jelenteni kell... Mondok egy esetet... Tavalý... nagyon szép... paprikánk volt, fóliáztunk. A főnöke, ez a császártöltési... kért tőle, mert nagyon szereti a paprikát. Lecsónak. A felesége is mondta, nincs még egy ilyen jó paprika... vitt neki. ... akkor a felesége hozott neki Hey-Hót, nem tudom hány doboz Hey-Hót... de a Marika nem fogadta el. Azt mondta, Ili, nem azért hoztam ezt a paprikát. Ha neki kell Hey-Hó, akkor megveszi... azelőtt mindig azt lehetett hallani... a vesszőt addig kell hajlítani, amíg lehet. Mikor már eltörik, akkor már baj van! Hát most eltört a vessző... a legtöbb helyen. Nem mondom, hogy mindenhol... mikor még iskolába jártunk, volt a hittan. Én máma is azt mondom, jóllehet nem úgy,

hogy vallásos vagyok, de engem katolikus vallásra kereszteltek, ha nekem azt mondanák, hogy adnak 10 ezer, vagy 100 ezer forintot, hogy lépjek ki, nem lépnék. Én erre születtem, erre kereszteltek. És ugye, a gyerekek. Akkor a gyerekeket már kicsi korukban befogták. ... volt, akinek nem volt csak egy holdja, vagy egy negyed hold szőleje, vagy akkor az... Hajósról eljártak aratni. Jártak csépelni. Azzal megkeresték az évi kenyeret. Itt volt tudom, egy Vinkó nevezetű, egy család. Egy apa, meg két fia. Az egyik János volt, a másik, nem is tudom pontosan, ... az egyik gyerek, 18 éves, minden évben jött a papához, az apjukkal, a cséplőgéphez. Ennek a fiatal gyereknek zsákolni kellett, nem úgy, mint máma. Emeletes magtár volt, oda kellett, legfőlültre hordani a zsákot... ezek a gyerekek hogy tudták vinni a zsákot! Alulra tették a búzát, ami nehezebb volt. Feljebb az árpa, zab, hogy ne kelljen a lépcsőkön menni a nehezebbel. ...a gyerekek annyi gabonát kaptak, egy keresett 18 mázsát, tehát háromszor 18 mázsát. Nem tudták a házuk padlására feltenni, mert lerogyott volna... Lent kellett hagyni, három szekér gabonát... ..ezek a nagy gyerekek? ... fogják a cigarettát és... itt zavarásszák ezeket a taknyos, iskolás lányokat. ...sokszor elgondolom, ha az én időmben ez lett volna, én nem vagyok nő... itt, Hajóson egyet tudok, aki állítólag 14 éves korában terhes lett, ...aki a Szalaival járt... szemet hordtak, meg nem tudom mit...nem tudom elképzelni, hogy 13 éves... 12 éves cigány gyerekek ... ilyen fiatalon, hogy családot szüljön. ... A bátyám, akinek én voltam markosa, 25-ben született, ez az egy lánya volt, szép teremtés volt. Körülbelül két éve halt meg. ...én akkor 10 éves voltam, ma egy óvodás gyerek többet tud, mint én akkor, 10 éves koromban. ...elhitették az emberrel, hogy a gólya hozza a gyereket. ...persze, egy szoba volt csak, meg egy konyha. ...amikor megszületett, nekem, meg az apámnak, mert nagy kamra volt, ott volt egy ágy, nekünk oda kellett feküdni, ... mert otthon szült a felesége. Anyám ott volt, meg a bábaasszony, mert Hajósról járt ki... mindig arra voltam kíváncsi, a gólya, az hogy hozza a babát? Mi a kamrában... az apámmal ott gubbasztottunk, akkor divat volt a suba. Azzal takaróztunk. De mint gyerek, nem aludtam egész éjjel, mindig... a kisbabára vártam, akartam látni. Mikor a kisbaba megszületett, sírt. Akkor a papa rám szól: bújj a suba alá. Apám mindig mondta, bújj a suba alá. Hát persze ... nem aludtam egész éjjel, de reggel megláttam. Azt mondták, hogy a gólya hozta, és elhittem. Ma meg egy taknyos, óvodás gyerek nem hiszi el.

K: Nem is az a baj, hogy sokat fejlődött a világ, hanem...

V: ...a másik az, ...mikor bevonultam 24 évesen, akkor... ott, a honvédségnél is az

embert arra tanították, mikor szabadságra ment, hogy hogyan viselkedjen a vonaton. Például, oktatták, ha a vonaton mész, a civilekkel szemben hogyan kell viselkedni. Leülhetsz, de ha egy civil jön és nincs helye, át kell adni a helyünket. És tudja, mikor jöttünk erre Kiskörös felé, ... Keceliől Kalocsáig, mert mi Kecelen szálltunk ki, Kalocsáig ez ilyen dőcögő vonat volt. Mi nem ültünk le, hanem ott elől, ott az ajtónál volt egy olyan kis előtér, ott álltunk, egész éjjel, mert volt, hogy aki nem úgy viselkedett, nem adta át a helyét, jött... akármilyen katonatiszt... az mondta, „fiam, mutasd csak az igazoló könyvedet”. Megnézte, hogy hova való vagyok. Rögtön értesítette az egységet, amikor hazamentél szabadságról, már tudták... hogy ilyen és ilyen nevezetű katona utazott, és így és így viselkedett. Az nem kapott egyhamar szabadságot. ... Máma a gyerekek, fenntartják a lábaikat az ülésen, úgy mennek. ...itt kezdődnek a bajok. A gyerekek annyira el vannak eresztve, ami máma itt falun is van, az túlzás ... mikor voltam Pesten, egy kölyök, hát nem volt talán 12 éves se, láttam, hogy egy deszka volt keréken és azzal szaladgált. Akkor még csak Pesten csinálták, de most már van itt is, falun. ... Én nem azt mondom, hogy azt az életet éljék, amit mi élünk ... nekünk már korán kellett kezdeni a munkát. Ne legyen az. Adják meg a gyerekeknek, ami szükséges, de azért ez, ami máma megy, egy kicsit túlzás. Én se gondoltam azt, hogy én a miénket úgy nevelem, ahogy engem neveltek. Nem, nem tudtam úgy nevelni. ... már akkor volt ez a divatozás, de nem ennyire, mint most. Például volt az a rövid szoknya, ha lehajolt, akkor a fenekit lehetett látni ... egyszer is, amikor itt volt a párttitkárnak a lánya... eljöttek ide, miniszoknyába, vagy mi az isten? A mienknek nem volt még ilyen..., hanem amikor felöltözött, felgyűrte, mondom: „te, hogy nézel ki ebben a szoknyában? Nem szégyelled magad?” Elment, fogta, akkor leeresztette... „na, apu, jó”? „Jó.” „És mit szólsz hozzá, ha kimegyek, akkor fölteszem...” Akkor elhatároztam, hogy nem szólok, ha meztelenül is jár. Azért mondom, én se tudtam úgy nevelni. Már akkor nagy volt a különbség, amikor a mi lányunk kicsi volt... Azelőtt... még a kommunista rendszer alatt, minden hónapban mentem föl a Marikával Pestre fürödni. Vagy a Gellért fürdőbe, vagy a Rudasba... mindig szombaton mentem, vasárnap jöttem. Még elvittem a Marikát, Angol Park volt... oda, Állatkertbe, mindenfele. Mindig szaladt, sokszor nem tudtam, hol van.

K: Marikának is már gyökeresen más az élete, és Andreának is. Össze se lehet hasonlítani a korábbival.

V: A városiak, mint maguk, akiknek az állásában jobb fizetést kapnak, nem is tud-

ják, mennyit kell dolgozni. De nézze, úgy vagyunk itt, falun, mint egy városi szegény. Ha esetleg megtermeljük azt a zöldséget, vagy például azt a gyümölcsöt, vagy... minden évben hizlalok disznót, most is van. De már tudja, hogy sokan nem hizlalnak?

K: Nincs takarmány, vagy nincs hozzá emberi erő? Miért?

V: A felvásárló miatt. És ezelőtt a Rákosi, vagy a kommunista, vagy a Kádár rendszer alatt nem tudott annyi disznót hizlalni a paraszt, hogy el ne vigyék... én is, minden évben, mint nyugdíjas 20-30 darab disznót meghizlaltam. Be kellett jelenteni, ennyi disznó van, és vitték. Nem mondom, hogy jaj, mennyit, de fizettek.

K: És most egy disznó van?

V: Egy. De máma már nincs jószág, már nincs állatorvos. Nincs baromfi. Itt van például a Marika, szerencse, hogy mindenhol tud alkalmazkodni. Ha pénztárban kell, ott, a pénztárosnak a fia öngyilkos lett... senki nem akarta átvenni a pénztárt. Akkor ő átvette a pénztárt. Meg is köszönte neki a főnöke. Később a beszerzési osztályon volt. Itt is mindig csökkentés van. Ahol kettő volt, elég egy. Nincs az, hogy mikor elvégzed a munkát – mehetsz...

K: Ameddig tart.

V: Ameddig tart. Csak példaként, kedden, vagy szerdán, nem tudom, hány órákor jött haza, mert a munkát be kellett fejezni. És kérem, ott volt, és nincs túlóra, nincs fizetés. Semmi. Kész. Végezze el!

K: Így van ez már egyre több helyen, úgy kell dolgoznunk, hogy magunk termeljük meg a közüzemi díjakat.

V: Tudja, mi történt most? Az egyik lány, aki a telefonnál volt elment, ott is a Mariának szóltak... mert senki nem beszél németül. Akkor mindig át kellett szaladni, mert mindig a Mariát keresték. De már volt, mikor áthelyezték, mert hiány volt a könyvelésen. Ő a könyvelést nem végezte. De belement. Mutassák meg... megcsinálja, akkor nyáron mindig neki kell felvásárolni több ezer mázsa almát, ami megy majd...

K: Lének

V: Igen. Ő vásárolja fel. ... egyik évben ketten csinálták. Akkor azt mondta, vagy egy

csinálja, vagy egy sem. Mert ő a másikért nem felel. Tavaly úgy sikerült neki, hogy egy dekáig minden stimelt az elszámolásban. Tavaly mások is vásároltak, hiány volt. ... most a raktárba tették, itt is a gépek, szivattyúk, traktorok, kocsik. De azt mondta, majd ő megtanulja. ... az, aki elment szülési szabadságra, mondta, hogy legyen ott egy-két napig, és meg is tanulta. ... aki most vissza akar menni, aki telefonálós, oda nem teszik vissza, mert a gazdasági igazgatónak a barátnője. ... mit találtak ki, hogy legyen munkahelye? Marikát akarják a raktárba tenni. Mert az, aki raktáros volt, nem ért a számítógéphez. Marika nem vállalja a raktárosságot, a papírmunkát elvállalja. De nem ért a csavarokhoz.

K: Jogos.

V: Nagyon beindult a főnöke ellen, mindenki azt mondja, ne vállalja. Ha ő ennyi éve már itt van, mindenkit kisegített, mindent elvégzett, de ezt nem. Inkább bíróságra megy.

K: Munkaügyi Bírósághoz fordul.

V: Látja, ezért mondom én, hogy nincsenek rendben a dolgok.

K: Mi a véleménye a rendszerváltásról? Mit gondolt 1989-90-ben, és mit gondol ma?

V: Ez az Antall kormány, jó író volt, jól beszélt, minden, de nem jól csinálta, nem lett volna szabad megtenni, ... hogy is mondjam ..., hogy milliómokhoz jut némelyik. Kellene volna egy kicsit korlátozni, nem azt mondom, hogy akinek volt... ne adják neki vissza, nekem elég lett volna, ami nekem volt. De sajnos, én se kaptam meg. De az anyósomnak a nagybátyja, aki törvényszéki elnök volt, és németnek vallotta magát, ő sem kapta meg. Azt mondta, hogy ő magyar nemzetiség, de német anyanyelvű. Őket kulákozták. ...aki reggeltől estig, családotól együtt dolgozik, az kulák? Az a kulák, aki nem csinál semmit. Az kulák. De aki dolgozik, este, nem tudom, hány órákor ballag haza, gyalog, a mama meg az anyja jártak szőlőt kötözni. Az nem kulák. ...ezt az Antall kormány rosszul csinálta... úgy utáltam, megharagudtam, hogy mondjam, a propagandára, ... a nyugdíjasokra épített. Én is nyugdíjas vagyok. Örülök én is annak, ha egy fillérrel többet kapok. De ne csak azt nézzék, hanem azt, aki minimálbérrel dolgozik, és gyereket kell neki felnevelni (...) csak az volt a baj,... (...) ezeket a pesti nyugdíjasokat vették figyelembe. Például, aki nálunk volt napszámos, 77 éves.

Minden nap még dolgozik, pedig nincs családja, mert meghalt a férje... Na a pesti nem mehet kapálni, mert nincs ott mit kapálni. De azért az sok, hogy megígéri, ezt a tizenharmadik havi fizetést. Hát az is az adófizető embereknek a pénzéből megy. Mondok mást: itt szemben a lakás eladó volt... Megvette egy ilyen fiatal pár. Itt laknak. Kifizették, nem fizették ki, én nem tudom... Csak azt mondom, hogy van két gyerekük. Egyik nem tudom hanyadik osztályos, a másik kicsi. Az első férjétől elvált, most a második férje van. Állítólag munkanélküli. Én nem tudom, amit a felesége kap gyest... két malacot kapott az apjától, ... eljött hozzám, hogy nem volna-e kukoricánk eladó... De a malacokat végül el kellett neki adni, mert nem tudták továbbtartani. ... nincs munkahelye, pedig hentes és mészáros. ...ilyen faluban, mint Hajós, mint Herceghalom, vagy Császártöltés, vagy itt van Gyenesháza... a hosszúhegyi gazdaság, amíg volt, volt munkahely. Ez megszűnt, vidéken az a helyzet, hogy egyre kevesebb a lehetőség. Most már annyira lecsökkentették a létszámot mindenhol, alig kap pénzt, aki dolgozik, de megcsinálja, mert azt mondják neki különben, kész, mehet.

K: Jön helyette ötven.

V: *Lássa, ez se jó. Azelőtt, a régi világban volt felmondási idő. Az alatt a három hónap alatt talált magának munkát, mert volt. Itt egy... ott egy... valahol biztos felvették. De most hova menjen?*

K: Sehova.

V: *Mindenki csökkenti a keretet. Ha felveszik, minimálbérrel veszik fel.*

K: És próbaidőre. És utána el lehet küldeni.

V: *Mondok magának egyet. A F-nek most öt hónapig nem volt munkája, mert Németországban dolgozott, ahol nagyon jó munkahelye volt. Ott is úgy van, Németországban is, jöttek a románok. Bolgárok. Lengyelek.*

K: Törökök.

V: *Kevesebért megcsinálják azt a munkát, mint ő. Akkor persze, hogy annak adják, nem baj, ha nem olyan jó a munka minősége. De kevesebb pénzért. Mert itt is úgy van, elvállalja, az ő cége elvállalt egy munkát, de kiadta albérlébe. Alvállalkozónak. Na most, hogy nyerjen ő is..., de az alvállalkozó is nyerjen. Akkor hol lehet spórolni?*

K: A munkásokon.

V: ... most a F. azért van itt, mert a mama beteg volt, azt hittük, úgy volt, hogy nem lábolja ki. Itt volt két hétig. Gondozta, ápolta. ... azt hittük, hogy máma, vagy holnap vége. Ja, azt akarom magának mondani, tavaly, mikor elfogyott Németországban a munka, akkor az ottani egyik jó ismerőse, keresett munkát, Brüsszelben. F. mondta, ő elmegy oda is. Csak munka legyen. Kérem, ott dolgozott másfél hónapot, pénzt alig kapott, nem fizettek. És nem akarták bejelenteni, képzelje el. Mikor hazajött karácsonyra, azt mondta, ő nem dolgozik bejelentés nélkül.

K: Okosan tette.

V: Ha valami történik vele... csak nagyobb a baj.

K: Pontosan.

V: Most úgy volt, hogy már mehetett volna májusban, de a mama, hogy ilyen beteg volt, maradt... Végre itt kapott valamit, mert Sükösdön van még tsz. ...de nem tsznek mondják most, hanem vállalkozásnak, vagy mi az istennek...

(...)

V: De itt megint van más ok, a tsz-nél, a főagronómus, ez az én testvéremnek az unoka veje.

K: Családi kapcsolat segített az elhelyezkedésben?

V: ... az én testvérem, mivel négy gyereke volt. ...szegényebben élt, mint mi.. Az unokavejének annyi vagyona van, azt se tudja, mennyi. A tsz-ben volt főagronómus. Ők annyi gépet, meg mindent privatizáltak, amennyi csak kellett neki. De azért ő még mindig agronómus. De az, hogy aki nem akarta kivenni, beadta a közösbe, ő, meg az elnök, tovább viszik. Állítólag nagyon jól megy. Most ezek építettek egy gabonasilót, meg raktárt,... mert van nekik szántójuk, gabonájuk. Ezt F.-nek a cége vállalta el. De ez is ki van adva albérletbe. Most a F. ott van, ellenőrzi az építési munkát.

K: Igen, építésvezető.

V: Építésvezető. De nem keres annyit, mint Németországban. Tudja miért? Németországban euró van, itt a forint gyöngébb, és amikor az eurót eladták, jóval több volt mint az itteni kereset... na... ez van itt. Ez van itt a nyugdíjas asszonyoknál is, azért járnak annyian beteget ápolni... Végünk egy másik példát a rendszerváltás után.

Egy napszámos 3500 forintot kért egy napra. Nem a 3500 forintot sokallom, hanem hogy nekünk mit kell eladnunk 3500 forintért. Ha egy parasztember termel búzát, egy mázsa búza 1800 vagy 2000 forint. Szép a gabona, de eljön az aratás, akkor leminősítik, hogy sok eső volt, hogy ez van, az van. Nem jó a sikértartalma... akkor mindjárt 1000 forinttal lejjebb veszik. ...mikor én még maszek voltam, nekem ennek az unokatestvérnek a fia, már a kommunista rendszer alatt segített, a feleségével együtt. 1 mázsa gabonát kellett adnom. De reggel nem 8 órakor mentünk, és este sötétig dolgoztunk. Mára egy nyugdíjas többet keres ezzel a 3500 forinttal, mikor egy mázsa kukorica, vagy 1 mázsa búza. 2100 vagy 2200 forint. Hát ez másfél mázsát keres... Ha meg a szüret van, akkor még egy kis uzsonna, egy kis sütemény, akkor egy kis ital. Nem éri meg a parasztságnak, higgye el. Azelőtt egy paraszt mindig dolgozott, most a napszámos ott hagyja a szőlőt, a rengeteg fürt, ami máma tönkremegy, rengeteg szalma, vagy a kukoricaszár. Ez mind föl lett használva korábban. Az állatokat etették. Mára már mind tönkremegy. Ott marad. Az a baj, aki tartja az állatot, a nagyvállalatok, ezeknek is sok a terhük, különösen elég a papírmunka. Kell nekik fogadni valakit. A járadékot fizetni. És az árut meg nem tudják úgy eladni, ahogy kellene. Miért kell nekünk Kínából húst hozni? Miért kell nekünk Lengyelországból, nem tudom honnan hozni? Volt itt a kommunista rendszerben annyi hízó, hogy sokszor már nem is kellett. Itt a faluban minden héten volt szállítás, 70-80 disznó volt. Most semmi szállítás nincsen. Egy darab sem. Van egy hentes, aki levágja, néha így feketén árusítja... Vagy itt a bor. Most volt az újságban, fehérbort vásárol, 70-80 forintért. Akkor a kocsmában eladják, vagy nem tudom hol...

K: Háromszázért.

V: Na lássa, itt a bajunk. Nézze, én egy buta ember vagyok, hat elemít végeztem. De azért én egy kicsit látom, össze kellene hozni a befektetett munkát és az árát. A parasztságot becsülni kellene, ... egy kicsit úgy, hogy egyik is éljen, a másik is éljen. Éljen az a kereskedő, és ne ilyen túl nagy haszonnal. Éljen az a munkás is. Az a munkás is a hasznot szüli. Nézze, az én időmben, miért nem lehetett egy kicsit úgy összehozni, hogy egyiknek is, másiknak is jusson, az egyik ne túlságosan jól éljen, a másik pedig sehogy... Azelőtt, amint magának mondtam, nem tudom szám szerint, de itt, Hajóson annyi liba volt. Itt a gödörben, a vízben. A falunak a másik végén, kacsá, liba. Az én unokatestvérem kofa volt. Szállította fel Pestre. Mára, hát tudja, hogy vesz a kacsát? Vannak még a tanyasiak, akik táppal felhizlalják, volt, mikor Mrika

vett... de hol van ez a régi kacsához képest, ... a táppal... egy állatot 2-3 hét alatt nem lehet felhizlalni, csak így felhajtani. Az ember főzi, főzi és a végén alig marad valami.

K: Igen, és beleszúrja a villát, jön ki a víz.

V: *Mielőtt az én édesanyám meghalt, volt neki 16 kacsája. És én mind a 16 kacsát megtömtem... levágtam, felpucoltam, megsütöttem, és ő egyedül elfogyasztotta. Minden nap evett kacsát. Akkor még nekünk is volt. Tömtem minden nap, este, reggel. És most semmi nincs. Se kacska, se liba.*

K: Nincs is, aki csinálja.

V: *Azelőtt úgy volt, hogy a falu eltartja a várost.*

K: Most már falun sincs olyan ember, akit meg lehetne fizetni, hogy megcsináljon mindent. Ha az ember megpróbál hívni valakit, akár a földhöz, akár a jószághoz, akár egy takarításhoz, hát pénzért sem jön el.

V: *Nem.*

K: Miért van az, hogy pénzért sem megy el?

V: *Nézze, nekünk van ez a pince. Néha vannak vendégek, mert itt dolgoznak vidékiek, ilyen szerelők. Mindig valamit csinálnak. Akkor ezeket a Marika hozza, és idejönnek, mert mindig olcsóbb, mintha elmennek...*

K: Panzióba.

V: *Olcsóbb. Csak idejönnek aludni, esetleg... és kész. Ugye az is akar egy kicsit keresni..., meg a másik is. Aki nincs úgy elrettentve, néha eljön takarítani. De szégyen takarítani. Reggel ment fizetni... ágyat húzni. Kimosni, kivasalni. Én már sokat gondolkodtam, hogy lehetne a tévébe belebeszélni. Elmondanám, hogy miért kell egy embernek milliókat fizetni, a másinak meg semmit? Most, mikor a választás volt, hallottam, hogy ezeknek a képviselőknek milyen fizetésük van. Na. Itt van Kecskeméten a Balog. Ő a megyei önkormányzati vezető, elolvasom, hogy milye van Olyan vagyona és állása van, és még mit kap fizetést! És ami még hozzájárul, nem fizet adót. Csak egy bizonyos részire, ...mikor az ember összeszámolja, ... több millió forintra jön ki... Az meg van engedve? Ha valami jól megy, akkor jó, ha nem, nem. ... de itt van*

nálunk az Alföldi Berci. Amikor idejött, volt valami ügye. Az akkori tanácselnök megsajnálta, elhozta... most annyira összeszedte már magát, holott már nyugdíjas. Kap, azt hiszem 70 vagy 80 ezer forint nyugdíjat, emellett a megyei tanácsban dolgozik. Valami elnök. Akkor még ez a kisebbségi önkormányzat, ott megint valamilyen vezető. És a harmadik, akkor még képviselő. És beírja a vagyonyilatkozatába, hogy nincs neki, csak a hajósi pincénél egy ilyen prэшháza... És van neki, ha jól tudom, nem Trabantja, hanem Wartburgja, ezt is hiteltre veszi. Most mondja! Na. És a felesége bérlő a kultúrházat. Tudja, én mindig ezen vagyok, hogy ezt is egy asszony szűli. És a másik pedig, hogy nem lehet mindenki képviselő. Nem lehet mindenki tanító. Nem lehet mindenki orvos. De azt az egyszerű munkát is csinálni kell valakinek. Egy kicsit hozzák közelebb az embereket a színvonalba.

K: És mit tetszik jósolni, papa. Mi lesz?

V: Nézze. Én olvasok újságot, figyelek, hiába, már nekem nem ilyen az elképzelésem, én csak mindig azon izélek, hogy ezt a különbséget kellene... egy kicsit összehozni. Vagy itt van az unokám, aki kereskedni akar. ...tudja, hogy hány nap dolgozik? Hány ilyen kereskedő lesz? Azt mondja, máma ügyvéd annyi van, hogy...

K: Már Dunát lehet vele rekeszteni.

V: Igen.

K: Ebben igaza van.

V: Ez egy olyan tehetséges lány. Sokan mondják, majdnem nem beszél magyarul, csak németül. Sokat dolgozik. Például, az anyjával voltak egy áruházban, akkor is folyton telefonált, nem lehetett vele beszélni.

K: Talán ez azért van, mert egy sváb ember, az nem azt nézi, hogy ez ilyen munka, vagy olyan munka. De azt igen, mi az ötlet, mit lehet megcsinálni, és akkor gyerünk, csináljuk!

V: Jár iskolába most is. Ő fizeti. Ingyen csinálja, ha kap pénzt itthonról, elfogadja. Azt mondja, „anyu, elmenjek ügyvédi irodába? Ötven, vagy hatvanezer forintért? Ezt nem teszem. Kereskedőkhöz megyek, mert a kereskedők megfizetnek, de a tudást, azt nem veszik el. ...” Vele lakik a komámnak a lánya. Az mondja, hogy nem jár sehova... annyit dolgozik. ... itthon is. Ő nem cigarettázik, nem iszik semmit. Azt mondja sokszor a

többiekre, hogy részeg disznók. Akár fiúk, akár lányok, berúgnak. Ő nem. Vannak barátai. Rendeznek ilyen bulikat, meg minden. De azt mondja, ő ezt nem bírja. Igaz, ha a komám lánya rágyújt, a lakásba nem engedi be. Mikor Kecskeméten jártam, azok a lányok, akik vele egy szobában voltak, egy ügyvédnek a lánya, meg még egy lány... volt két-három szabadnapjuk, hát eljöttek ide. Hát rá akartak gyűjtani. Kérdezték, rágyújthatnak-e? Nekem nem árt. Jaj... tudja... a szobában, ha az ember cigarettázik, minden bűdös lesz, még ha kinyitja az ablakot, és a füstöt kifújja... akkor is.

(...)

K: De hát attól, hogy nem úgy van munkahely, mint korában, meg egy csomó minden megváltozott, attól még a munkaszeretetnek nem kellett volna elvesznie.

V: Hát nézzen ide. Hajósna a szőlőtermelés, a pince, ez volt a község szíve-lelke. Az embereknek, úgy lányoknak, mint fiúknak, öregeknek, vagy fiataloknak volt munkája. Mindenki jött Hajósra, mivel Hajós község volt, kis szőlője volt a többségnek. Nem úgy, mint Császártöltésen, 500-600 hold..., mert itt Hajóson ilyen nagy gazdák nem voltak. A legtöbb 20-30 hold... Ha valakinek volt két gyereke, egy lánya, meg egy fia, és 15 hold földje, annak el kellett menni Vaskútra, szolgálni. Hajóson az van most, hogy inkább Németországba mennek, nem tudom, mit kapnak, mi az istent, hogy megéri nekik... ...és minden hónapban egyszer hazajönnek, ... itt a forint gyenge, az euro erős... De máma ilyen a világpolitika. Nem csak itt, Magyarországon, de Németországban is másképp van, mint ahogy volt. ... minden drága. A németek már most nem sokan jönnek, szerényebben élnek, és ... ha jönnek látogatni, egy kiló kávét hoznak... nem is hoznak... semmi mást. Ha választani kellene, én a Horthy rendszert választanám. Mert ott, aki akart dolgozni, ott is voltak a papi birtokok, voltak a zsidó birtokok, volt az érseki, aztán volt a káptalani... voltak parasztok. Ha valami nem tetszett, felmondott, a másik helyen már felvették. Nem lehet, hogy 200-300 holdja van és ne fizessen az államnak. Nem Hajósról beszélek, itt van Csávoly, Vaskút. Nem fizetett adót. És végre akarták hajtani a rendelkezést, már az érsekség részéről. Akkor a kukorica, ami volt, mindent beadták, le kellett szállítani Bajára... ami maradt kukorica, elfogyott... akkor a végén az intéző azt mondta... szedjem össze a tanyáról a maradékot. Beadtuk a közösbe, de hiába, ami közös, az nem megy úgy. Mindig vannak, akik azt mondják, hogy ezért dolgozzak? Nem lettek milliomosok akkor a parasztok, de most egy munkás-

ember sem milliomos. Hiába kínálják neki a kölcsönt, hát azt vissza is kell neki fizetni. Mikor jön a húsvét, vagy a karácsony, akkor sok ember, hogy tudjon az unokájának valamit adni, felvesz kölcsönt. De ezt vissza is kell fizetni.

K: És azért dolgozni kell.

V: Igen. Dolgozni kell.

K: És ha nincs hol, akkor jön a baj.

V: *Na lássa, hányan vannak, olvasom az újságban..., hogy segítenek egy autót venni... de hány van, aki nem bírja fizetni, elveszik az autóját, elveszik a pénzét,*

K: Amit betett...

V: *Megkínálják neki a lehetőséget, aztán pórul jár.*

K: A munkát viszont nehezebb megtalálni.

V: *... azért volt jó korábban..., mert minden ember, aki itt szolgált, volt például tehéntartása. Télen, nyáron, három. Mindenkinék. Nekem a tehéntartás nem került semmibe. Csak meg kellett fejni a tehenet. Mert a gazdaság etette, az adta az ennivalót.*

K: Az adta az istállót.

V: *... meg az adta a takarmányt. El is hozták, oda is tették. A cselédek feleségei fejték, meg segítettek kitolni a trágyát... Ja... vagy a disznó. Megvolt ott is, hogy a cseléd tarthat két anyadisznót, de ha három volt, azzal se törődtek. Pénzt nem sokat kaptak, de megéltek.*

K: De termést kaptak.

V: *Gabonát kaptak. 16 mázsát. Egy család. Fele rozs, fele búza. Ez járt nekik. Fűtést kaptak. A lakásért nem kellett fizetni. Esetleg kimeszselni. A lakást tisztán tartották. Ha valami elromlott, megcsináltatták. Egy baj volt. Akik megöregedtek, nem kaptak nyugdíjat. De a gyerekek eltartották. Nem egy gyerek volt. ... mi is voltunk öten.*

K: Hogy volt ez, hogy egyre kevesebb gyerek lett?

V: *Hát igaz, hogy az én apám nem egy egyszerű cseléd volt. Hanem inszeminátor, de nem így kezdett. Előbb kezdte, csikós volt. Akkor még nem volt ennyi állatorvos.*

Sükösdön volt egy állatorvos, mellette négy éven keresztül dolgozott... és apámat anynyira betanította, hát majdnem úgy lehet mondani, mint vannak ezek a felcserek. A kalocsai érsekségnek volt az állatgondozója... nem autója volt, hanem egy lova. Meg egy kocsija. A majorokat járta, vagy jelentették, hogy hol van baj. Tavasszal... hónapokat alig láttuk, birka... disznó... bika, ló, mindenhez értett, ő maga készített gyógyszereket. Egész télen tudja mit csinált apám? Füveket... meg miket főzött... Gyógyszereket készített és voltak ezek a nagy állatok... ilyen bikák... és egyedül dolgozott. Nem kellett neki senki, volt ez az eszköze. Hát ebbe is halt bele. 60 éves korában, ezek a magyar marhák kaptak valamilyen betegséget, elvetéltek. Nem hogy elvetélt, hanem elpusztult a borjú bennük. Vérmérgezést kapott. ...nem azért mert az apám... nem azért mondom..., de kitüntetést is kapott, ott van, amit kapott, oklevelet, ki is volt az? Tildy...

K: Tildy Zoltán, igen.

V: Az volt akkor a miniszter... (...)

(...)

V: Én átéltem a Horthy rendszert, átéltem a mi az istent, a... Rákosi rendszert, átéltem a Kádár rendszert. A nyilas rendszert. Most ez a rendszer van. De nem értem ezt a rengeteg sok betörést például. A családnál baj van ugyanúgy, ha az államban nincs fegyelem... maga még akkor nem volt, nem tudja, de nem volt ez, ami máma. A csendőrök olyan szigorúak voltak, hogy csak egyet szóltak, csönd lett... minden vasárnap volt a tánc. A faluban is volt három vendéglő, ahol tánc volt. De éjfél után egy perccel már nem... de ha aratás volt, még táncmulatság se volt, mert nagy volt a munka. Máma, itt a szomszédban van ez a vendéglő, este nem tudom, hány órákor kezdődik, a szomszédok, az egyik rokonunk ott lakik, szegény, egész éjjel nem alszik, mert tombolnak, ütnek, vernek... nem hogy énekelnek és elbeszélgetnek. Hanem összetörik a sörösvégeket az utcán. Hát hol van a rendőrség? Én nem is látom... itt a kocsmá, itt állnak előtte az autók. Ez azért áll itt, hogy csak áll? Ez a rengeteg lopás, rablás... baleset... házakat eladnak... hát ez egy ország? Ez nem ország. Ezt én magának megmondom. Ez egy szemétrakás. Mint ahogy a családban, az országban is rendnek kell lenni. Nem azt mondom, hogy üssék, verjék a népet. De ami fegyelem, az fegyelem... Ezért mondtam az imént, érdemes megfigyelni a fecskéket és elgondolkodni egy kicsit.

„...ITT NINCS KILÁTÁS, NEKÜNK MÁR NEM LESZ JOBB!”

Sz. F.-né (48 éves, V1) és Sz. V. (50 éves, V2)

Hajós

V1: *A gyerekkorom úgy telt, mint minden hajósié a 60-70-es években. Az iskola mellett folyamatosan segíteni kellett, hol a háztartásban, hol az ültetvényeken, a jószág körül. Egy perc megállás nem volt. Apám, anyám betegre dolgozták magukat, és ezt követelték tőlem is. Annyiból volt szerencsém, hogy leérettségizhettem, mert már akkor látszott, nem elég csak a mezőgazdaságból megélni. Aztán igyekeztem elhelyezkedni, férjhez menni, de az alapok maradtak. Rendbe hoztuk a házat, mindenkinek megvan a maga helye, de egyre nehezebb ezt is fenntartani. Én maradtam a szüleimmel, a férjemet, gyerekeimet velük együtt látom el, nincs mit tenni. Külön menni nem lett volna érdemes már korábban sem, azt a keservesen megkeresett kis pénzt felesleges lett volna elaprózni. Így maradtunk együtt, de ez meg nem egészséges, mert mindig van valami vita... Nekem mindig is jó munkahelyem volt, most is amiatt nem akarok veszekedni tovább, mert szeretek ott lenni, de az utóbbi időben azért rengeteg igazságtalanság történt. Nehéz olyan helyet találni, ami úgy működik, hogy normális munkahelynek mondható. Hivatalos munkahely, nem minimál bérrel. A többiek a betegeket ápolják, feketén. Ez se jó. Ha elmegy külföldre, egy hónapig ott van, az igaz, hogy hazahozza az 1500, meg 1800 euróját, a külföldi kifizeti az útiköltséget, biztosítást, de ez nem jó az országnak, hol lenne ez jó az országnak? Hogy munkanélküli, vagy sehova nem tartozik. De itt nincs mit csinálni, kezelteti magát, fölírhatja a gyógyszereit, beveszi... aztán visszamegy Németországba, és akkor nincs bejelentett munkahelye. Mikor eljön a nyugdíj időszak, vagy beteg lesz, vagy nem tud már külföldre menni dolgozni, miből fog élni? Azt se értem, miért nem lehet hivatalosan kimenni, ha beteg lesz, ugyanúgy kapjon táppénzt, vagy nyugdíjat, a németeknek is jobb lenne. Mindenkinek jobb lenne.*

K: Más is így látja?

V1: *Nem. De ez Hajósna sem jó, mert nincs vállalkozó, nem fizetnek adót, elrakja*

azt az 1700-1800 eurót, nem fizet azután az SZTK-ra. De van betegkártyája, van ellátása a régi munkája után. Igénybe veszi a szolgáltatásokat. Ugyanúgy, mint én. Ha hivatalosan elmegy dolgozni, akkor a főnöke fizet utána... Azt mondom, hogy ezt nem szabadna megengedni. Mert a falunak is az lenne jó, ha több vállalkozó lenne, rendszeren bejelentve, rendszeren kellene a közterheket, járulékokat fizetni. Persze, a vállalkozó is nehéz helyzetben van, mert olyan terheket rónak rá. De a falunak is jobb lenne. Hát emiatt kimennek sokan külföldre feketén dolgozni, és akkor ez jó? Ez hosszútávon nem jó! Az országnak se jó.

K: Maradjunk a betegápolásnál. Úgy működnek a magyar szolgáltatások, Máltai, Hospice, egyebek, hogyha otthon beteged van, akit nem tudsz magad ellátni, sokat kell, fizess érte. Hasonló itt is, és Németországban is?

V1: *Igen, csak a hajósiak igyekeznek a saját betegeiket az állammal vagy más rászorulttal ápoltatni, és aki csak teheti, van kapcsolata és még elég ereje, az megy külföldre. Ott jobb körülmények között végzi ezt a nehéz munkát...*

K: De nincsen kin számon kérni ezt a kialakult helyzetet, mivel mindenki meg akar élni. ...itt vannak a generációk. Az, hogy a lányod egy tevékeny, kreatív ember, nagy szerencse, de nyilván ő is a maga törvénye alapján él, és hozzatok is így viszonyul.

V1: *Igen.*

(...)

V1: *Kár volt neki megszületni... Érted... Mert a lányom... az apámtól is, az anyámtól is... meg a Ferinek az anyja is azok is szorgalmasak voltak. Valószínű, örökölt egy ilyen egészséges talpraesettséget. Úgy neveltem, hogy önálló legyen, meg lássa azt, hogy csinálni kell. De ..., ha nem lenne ilyen határozott, meg önálló, nem is tudom, mi lenne vele. Mert én már anyagilag nem bírnám finanszírozni az életét. Azt az életvitelt, amit még a szocializmusból vitt, meg abból a jobb világból, mert nem tudom, minek nevezzem... Mi abban a világban jól éltünk. Volt munkahely, elmentünk dolgozni... sok mindent meg tudtunk adni a gyerekeknek. Meg a családnak. Ha az ember megszokja azt az életet, amihez mindig megpróbáltunk még többet rátenni ..., megadni mindent az egyszem gyerekeknek, hogy meglegyen mindene, hogy tudjon tanulni. Ne ezt a paraszt munkát csinálja, hogy belefutladjon, mint apám, anyám, meg majdnem én is. Érted? Tanuljon, mert hátha akkor jobb lesz neki. De ma már nem tudnám neki biztosítani, ha ő nem olyan talpraesett... mert amú*

ezelőtt öt évvel meg tudtam neki adni, azt ma már nem tudnám ... én is megöregedtem, problémáim lettek, egészségileg... apámékra is nekem kell vigyázni, betegek, ápolom őket... és rendezem a ház körül is, ami adódik a hivatalos munkám mellett. Én nem tudom azt megcsinálni, hogy itt hagyom őket. Még az a generáció vagyok, aki ellátja a szülőket. Túl sokat is forog körülöttük a világ, de mindegy. Mások meg ... minimálbér... és annyi ilyen ember van, mint a fene. Minimálbérért az okmányirodában kávéát kevergetni... elmegy az iskolába... kereskedik valamivel, autóval ..., valamilyen módon meg kell neki találnia a lehetőséget, hivatalosan bejelenti a főnöke, de gondolkodik, hogy ő próbál valami üzletet csinálni, önállóan és úgy próbál kereskedni. Nem kell annyi járulékot fizetni..., de kevés olyan van, akinek van ilyen lehetősége... nem mindenkinek van... na, de hát... meg nem mindenki tud élni vele.

K: Gondold el, nem lehet mindenkiből vállalkozó.

V1: Megmondom neked őszintén... a nyelvtudásával sokra viheti a lányom, jó nyelv-érzéke van. Mindig ott volt, mindig beszélt. Látszik rajta az, hogy ő beszél, nem csak tanulta a nyelvtant, meg egyebeket, hanem tud beszélni. (...) itt más dialektussal beszélnek, ő is így beszél. A nyelvtudásával többet tud most per pillanatnyilag keresni, mint azzal, hogy elvégezte az egyetemet. Nem kell hat évig azon a hülye egyetemen gürölni. A német nyelvtudásával többre megy...

K: Nyilván, olyan partnerekre is szüksége van, akik támogatják.

V1: Most sikerül, vagy nem... ki tudtuk eddig fizetni... nem is bánom ..., de ezt a pénzt arra szántuk, hogy tanuljon egy szakmát... elmehegett volna fodrásznak, vagy kozmetikusnak, már hülyére kereste volna magát, de nem akart.

K: 16 évesen biztos, nem akart szakmunkás lenni.

V1: Az az ügyvédbarátja, akinek az apukája ügyvéd, vagy van valami ismeretsége, annak lesz irodája, de neki csak akkor, ha be tudod protezsálni. Mert el tudom intézni... munkát szerezni az Állami Vagyonyügynökségnél... innen, onnan... Ne hidd, hogy az majd elmegy egy ügyvédi irodába. Volt évfolyamtársa, az volt az évfolyamfelelős, aki most teljesen másként agyonkeresi magát.

K: Végzés után senki sem maradt a pályán?

V1: Egy-kettő. Sajnos ilyen a helyzet, de minek tanul ez a diák?

K: Ez jó kérdés.

V2: *Lehet, hogy talán viszi valamire. De nem biztos. Elmegyek iskolába, és tanulok ezt-azt, mert hátha egyszer még jobb lesz. És akkor ..., amit tanulsz azt nem veszik el tőled. De hogy apám, anyám velünk együtt mit kínlódtak! Ha olyan fiúval találkozik... az nem fog hajtani, igyekszik majd a készbe beleülni. Nekünk dolgozni kellett keményen! (...) van értelme ennek a sok munkának? Itt nincs! Nehezen vállalkoztak itt a svábok, talán. Mindig csak dolgoztak, dolgoztak. A szomszéd településen mások a fiatalok. Nádudvar nagyon fejlődött.*

V1: *Az borzalmas, látom, hogy ... 19 éves korban elmenni idegenbe, és nem biztos, hogy jobb lesz! Anyám beteg már 10 éve, de látod, milyen erős a szervezete. Mindent kibír. A tüdőembóliát. A tüdőgyulladást, mindent kibír. Ez borzalmas. De végigcsinálni is. Anyám éveken dolgozott és alig kap valamit ..., mert nem ment be a tsz-be, apám nem engedte. (...) Szeretem az üzemet, ahol dolgozom. Én szeretek ide kimenni, szeretek dolgozni ... De menjek el dolgozni nyolc órát, az öregeket ápolni ... és akkor nem tudnak meghalni, mert nem tudnak ..., mert azt nem tudom megtenni, hogy nem adok nekik enni. És az egész ellátórendszer nem olyan, hogy most azt mondom, biztosítsák azt, hogy idejön valaki délben. Az ebédet hiába teszi le. Elhozzák, ez igaz, de akkor oda kéne nekik adni. Melegíteni. De nem várhatod el ... hogy egy idegen ... ha megöregszel, azt várnád te is, hogy odateszik ... odateszik a szalvétát, az ennivalót, utána elpakolják, odateszik a gyógyszert ... de én, ha kell, bepelenkázom, vagy mit tudom én ... azt a pár évet ... vagy pár napot. De nincs itt olyan lehetőség, hogy az jól menjen. Lehet, hogy városban már valahol van, de itt még az a lehetőség sincs meg, hogy az infúziót idehozzák. Mert olyan az egészségügyi ellátásunk, ha elviszem infúzióra ... akkor bepelenkázzák, ez volt anyámmal is ... de ... bepelenkázták, beinfúziózták ... bekatétrezték ... enni adtak ... és 'jójszakát' ... És akkor...?*

(...)

V2: *... akkor ez milyen egészségügyi ellátás ... 18 betegre jut egy ápoló ... hát ez nem ellátás. De azért kórház és kórház között különbség van. Ha olyan orvos van az osztály élén, vagy a kórház igazgatója ... ott ... működik a dolog ..., de amelyikben olyan... hogy fogok tudni dolgozni menni? Vagy 200 ezerért, ahogy mondod ... hát ... érted ... Hajóson mánia sírt csináltatni. Ha elmész a temetőbe, elájulnál. Paloták vannak, másfél millióért ... engem megszólaltak, miért nem csináltatok új sírt? Azt mondtam, nem tudok ... már én úgy vagyok vele, egy perc alatt bármi történhet.*

Azóta már én is másképp látom. Nem csináltatok, ami van, maradjon meg... megvalósítani a megoldást, hogy megkapjanak mindent ... az is egy horribilis összeg ... Visszatérve az ápolásra, valaki kellene, aki melegítse meg nekik az ételt, nem kell elmosogatni ... tegye a mosogatóba. És adni a gyógyszert, mert ide készítem..., de ha nem vagyok itt, nem veszik be... mert elfelejtették.

(...)

V1: A másik meg, ha elmész orvoshoz. (...) Beutalót csak Kalocsára adnak. Nem kapsz útiköltség papírt oda...

K: (...)

V1: Mert nem mindegyik orvos ad, ez a másik.

(...)

K: Akkor se működik, mert ő sem tudja... a következő csatornán átvinni a dolgot.

V1: De hát, ha sokan minimálbéren vannak, akkor miből fejlődjön az egészségügy? Igaz? Akkor miből? Ezt kellene megszüntetni, vagy egyáltalán másképp csinálni. Németországba kimegy, aki bírja, beteget ápolni... meg azért, hogy pénzhez jusson ... de nekem van két öregem... én nem akarok beteget ápolni. De így is lehet beteget ápolni, meg úgy is lehet. De az adó nem ide jön be.

K: Hogy van ez, hogy a szolgálat, amit erre hoztak létre, nem vállalja?

V2: Az egészségügy egy halott dolog.

K: De hát pontosan ezt firtatom, egy kis összefogáson múlik.

V1: Tudod, te is pályázol. Lehet pályázni, csak kell tudni, hogy hol. Csak az összefogás hiányzik. A mostani vezetőségnek a hibája, hogy nem ösztönöz. Mert én már régen megcsináltam volna. Mindenre az a válasz, hogy nincs pénz. Azt mondja, hogy csak a 2005-ös év adatai alapján lehet pályázni, de az rossz év volt. Csatornázásra is lehetne pályázni... nem igaz, hogy uniós pénzre nem lehetne. A másik, hogy engem irritál az, hogy ott van két kastély, belülről teljesen tönkre van menve. Most ott is biztos, lehetne valamit kezdeni a fiataloknak. Habár azt mondták, hogy ezt is felajánlották volna iskolának. (...) Ez hozzáállás kérdése.

K: Nem volna érdeke a fiataloknak csinálni vele valamit?

V2: *Pontosan.*

K: Annak idején úgy volt, hogy a katolikus, meg a református lelkész is versengett a fiatalokért.

V1: *Az ő egyesületének jó híre volt, most tökmindegy... és attól még csak jobb lenne a fiataloknak, ha oda is járnának, minthogy ülnek a rohadt sok számítógép előtt és nézik azokat a hülye, katonai játékokat, és jaj, eltaláltad, juj, nyertem! Nem igaz, hogy ott is nem lehetne valamit csinálni. Lehetne valami szórakoztató dolgot kiálalni... éjjel-nappal kellene, de ezeknek a fiataloknak is lehetne ötlete. De itt az Egyesületek Háza. Ez is jó lenne terepnek. Ha csinálnak egy borfesztivált, akkor nem engedik be őket. Alkoholt se lehet fogyasztani, meg nem tudom, milyen más szabályok vannak, akkor rakták volna máshova. És ez így van mindennel, itt, Hajóson. De tudom, hogy egy polgármesteri hivatalnak sem egyszerű kigazdálkodni, képzeld, eladták a patikát.*

K: Hogy hogy? Azt a gyönyörű épületet?

V1: *Igen.*

K: Mindenestől?

V1: *Az egész épületet. Mert ez a polgármester szisztémája, hogy minden eladó. Na most, ha eladok egy épületet, és csinállok munkahelyet, olyan pályázatot írok ki, hogy 5 embernek csinállok munkahelyet, akkor azt mondom, valahol ez megérte. De hogy egy ilyen épületet, ami műemlék-jellegű, a gyógyszerertárat eladni, nem hiszem, hogy erre szükség volt. 19 millió volt a kiírás, egy kalocsai gyógyszerész nő meg akarta venni, vett fel hiteleket, készült rá, meg a férje is. Minden nap kijárni Kalocsáról, úgy ítélte, jobb lenne, ha itt lenne állandóan, ha valami sürgős eset van. Ez lenne a normális... akik előtte voltak, azok már megöregedtek. És képzeld el ... 30 millióért beadta egy hajósi a pályázatot, most nekem nincs kifogásom ez ellen a hajósi ellen, de ... mindegy ... és odaadta az önkormányzat 30 millióért. 19-ért, meg ötért se kellett volna eladni, ha megpályázták volna egy műemlékvédelmivel közösen, akik már valami hasonló pályázaton részt vettek, de az a baj, hogy nincs a polgármesteri hivatalban egy olyan személy, aki ilyen pályázatokat tudna kiírni, nincs rá alkalmas személy azok között, akik ott vannak. Annyira sok fiatal van másutt, aki ilyenre alkal-*

mas. És nem tudnak egy olyat odatenni. Vagy a jegyző olyan lenne. Mert a jegyző se tudja. Így inkább eladták. Nemhogy pályáztak volna, felújították volna! A szolgálati lakás annyira le van lakva, hogy azt mondta a gyógyszerésznő, hogy be se megy pisilni. Fürdőszoba sincsen. Jó lett volna a gyógyszerésznőnek, hogy ha átalakítják a szolgálati lakást, felújítják... nem. Eladták. De mit csinál 30 millióból? Nem tudjuk mi, a település lakói.

K: És mi lett a sorsa ennek az épületnek?

V1: *Hát eladta a polgármester ennek a férfinak, aki köteles, nem tudom én, hány éven keresztül gyógyszerertárként működtetni, de a gyógyszerész nem maradt benne.*

K: Nyilván.

V1: *Ő ezzel a férfivel, aki megvette nem fog társulni. ...lehet, hogy gyógyszerész nélkül maradunk, és ez rémes lesz.*

K: De patikát csak szakirányú végzettséggel lehet csinálni!

V1: *Az eladás csak az épületre vonatkozik, nem a gyógyszerész státuszra.*

K: Ilyen turista-forgalom mellett nem lehet, hogy ne legyen gyógyszertár.

V1: *Hát lesz majd, csak máshol. De nem kellett volna ezt a műemlék épületet eladni.*

K: Bizony nem.

V1: *Különösen, mivel világlevételeben ez gyógyszerertár volt... meg kellett volna pályáztatni rendesen. Megoldást találni. Mindig az az egyszerűbb megoldás, ha eladom. Az összes szolgálati lakást, ami volt, orvosi, ahol a belgyógyász, gyermekgyógyász lakott, azt is eladta. Úgy hallottam, hogy még több épületet is el akar adni. Akkor mi lesz az önkormányzatnál?*

K: És hol van az orvosi szolgálat most?

V1: *Ki vannak adva vállalkozásba, két orvos van. Gyerekorvos is van. De a régi doktornő elment. Van valaki gyermekorvos, azt mondják, átjön egy másik településről, rendel... onnan késve érkezik, fáradt, zúgolódnak a népek. (...) De hát mit lehet tenni, ez a két orvos van. Az egészségügy összeomlott, sokan panaszkodnak... csak jobb volt, amíg a doktornő itt lakott. Akkor este is elmentek hozzá, ha kellett. Mindenkit*

fogadott. És most így oldották meg. ... Akkor sürgősségi esetről... a másik orvos, aki nem gyermekorvos, nem igazán tud mit mondani. Küldi tovább a beteget. Volt jó gyermekorvosi ellátás, meg volt egy normális belgyógyászati ellátás. Dr. M. ... Annak a kéréseit se lehetett teljesíteni. Ugye, az képezte magát, sportorvos volt, mozgásszervi problémákkal, rengeteg volt... a maszek betege, mert esténként ugyanott rendelt. De ő fogadta a vidékieket, a hajósiakat is, a külföldieket. Akart építeni itt... de nem engedték, aztán megépítette Kalocsán az egészségi központot...

K: Egészségügyi centrumot.

V1: *Egészségházat. Végül is magának, mert csak ő lett volna benne, egy rendelőt akart itt. Ez nem volt jó, az nem volt jó a hivatalnak. Elment Kalocsára. Jobb lett volna, ha itt marad. Ha a maszekjét is csinálja. Hajósna jó lett volna, ha marad. Nem ártott volna Hajósna, ha eladnak egy telket, mivel úgy is mindent eladnak. Adtak volna egy telket, és itt épített volna. Rengetegen jártak hozzá, föllendítette a forgalmat.*

K: Hozott volna a konyhára.

V1: *Én azt mondom, sokan jöttek, nyugodtan nyithatott volna valaki egy büfét a rendelő közelében. Nem. Belgyógyász nem kellett. Egy orvosnak sem tudták biztosítani, amit kértek. Nem tudom, miért? De mindig alá raknak, aki itt akar valamit. A szomszédunk is kamionozik... ez is próbált annyi mindent.*

(...)

V2: *Nagyon el.vagyunk maradva...*

K: Arra akartam még visszatérni, hogy a tánccsoport mellett voltak még civil szerveződések. Van még valami? Van egy Egyesületek Háza. Kik járnak oda?

V1: *Állítólag az Egyesületek Háza... meg kell kérdezni ezektől a fiataloktól, mert én igazán nem is nagyon járok már ilyen helyre. Az Egyesületek Házában van egy hajósi nő, Schön Marika. Német tanárnő volt Kalocsán. És ő foglalkozik ezekkel a régi dolgokkal. Őt érdekli, ő német és énektanár, jó hangja van, és csináltak egy énekkart. Szoktak énekelgetni, elhívják a környék településeinek az énekkarait. Beöltöznek sváb ruhába, népi énekeket próbálnak előadni, tehát ő igyekszik fenntartani a hagyományokat, azt hiszem, irt is valami könyvet.*

K: Igen.

V1: *Tavaly. És ő próbálkozik egyedül, nem ment férjhez, a szüleivel él. Összejönnek úgy az idősebbek, mert egy, vagy kettő jár még énekelni. De semmi egyébről nem tudok, ami itt lenne. A fiatalok, tudod, mit csináltak az Egyesületek Házában? Interneveznek a fiatalok. Kiadták valakinek...*

K: Az lett a Teleház?

V1: *Igen. Teleházként működik. És, ha van valami megbeszélés, azt ott szokták tartani. Nem a Művházban, mert azt az RT-nek kiadták, csinált egy ilyen BT-t Alföldi és azt kiadták annak, és az Egyesületek Házában csinálják. Szoktak lenni ilyen beszélgetések, ünnepek. Azon kívül én nem tudok semmiről, hogy itt igazán lenne valami.*

K: Bármilyen szakmai továbbképzés, vagy valami... az Egyesületek Házában...?

V1: *Szoktak ilyen gazdaköröket rendezni, de azt inkább csak télen, mert nem érnek rá ilyenkor nyáron az emberek. Télen ilyenek azért szoktak lenni. Borász megbeszélések, ha valami van. De inkább ilyen típusú rendezvények, erre szokták használni az Egyesületek Házát ... Nem olyan túl sok lehetőség van, talán a kézimunka szakör..., de szerintem erre nincs is igény, ... a nők nincsenek is itthon. Nincs is idejük! Nem tudom, nekem abból áll az életem, hogy elmegyek dolgozni, és jövök az öregeket ápolni, szóval nekem nincs időm, nem érek rá, nem tudom a két öreg mellett, hogy mi van a faluban. Tulajdonképpen fogalmam sincs, mit csinálnak még az Egyesületek Házában, ez az igazság. Falugyűlést szoktak ott tartani.*

K: Egyéb művelődési, szórakozási lehetőségről tudsz-e?

V2: *Működik egy pizzeria, az Egyesületek Házában, nagyon sokan járnak oda fiatalok, mert az olyan hely, ahol rend van, nem az alkohol fogyasztása szempontjából, nem is egy drága dolog. Oda nagyon sokan járnak, a pizzériába. Az egy jó dolog. Át is alakítják, több termet csinálnak... Állítólag egy vállalkozó bővíti, aki ilyen vasipari munkákat csinál, azt hiszem tekepályát tervez, ez is egy jó ötlet, mert elmegy valahova a fiatal és nem csak unatkozik,... például egy kuglipálya... az jó, mert legalább mozog is, meg játszik is, társasága van, csak kell valahova elmenni. Vannak, akik a diszkóba járnak, az egy kocsmában van.*

(...)

K: Azon túl, hogy a borász egyesületben is érdekelték voltak Alföldiék, korábban a művelődési házban pezsgett az élet.

V2: *Most már nem. Hát az, hogy elvállalta a képviselőiséget, plusz még elvállalta a német kisebbségi önkormányzat alelnökségét, rengeteg a feladata. Ő már Hajóson nem tudja mi van, nincs ideje. Alig jár haza aludni. Ő befejezte itt... és nagyon sajnálja, hogy befejezte. Pedig ő nagyon alkalmas lett volna, hogy valamit valamiből kihozzon, jól ismerte már a hajósiakat. Tudott velük dolgozni. Ugyanakkor ők üzemeltetik ezt a kultúrházat...*

K: És mi van benne?

V1: *Lakodalmak. Ő hozza a vendégeket... Tehát jönnek vendégek Hajósra, ... csoportokat. Szervezik az alkotó táborokat. Nyaranta a táncosok is itt szoktak lenni. Két vagy három hetet. ... ezen kívül igazán nem tudom, hogy mit csinálnak. Szerintem semmit. ... csoportokat hoz... akik jönnek, körbejárnak. Egy-két pincébe elmennek, megnézni. Hát erről is megvan az én véleményem. Na, mindegy. Én is próbálkoztam ezzel, de velem nem volt hajlandó társulni, de nem tudom, hogy miért nem. Ott mellettiünk elkezdett egy keceli, aki Kecelen a vendéglátó és idegenforgalmi szakiskolájában ad elő, – egy vendéglőt építeni. Akart csinálni egy idegenforgalmi centrumot, és ez nem tetszett. Rálépett a sarkára, minden erejét bevetette, és azóta a dolog leállt. Van másik történet is: itt építették ezt a borházat... ami Hosszúhegyen volt, onnan kimenekítették, amit lehetett, pályázatok útján próbálkoztak a turizmussal. Ez a Kovács Borház. Nagyon szépen megcsinálták a pincéjüket. Elhozták Hosszúhegyről a nagy, régi fahordókat, amit tulajdonképpen már ők sem használtak, hogy bort tároljanak benne, de bele vannak vésve, fafaragók által, ilyen anekdoták, nagyon szépek. Hát úgy, ahogy, ezt lehet, és próbálkozik még egy-két ember idegenforgalommal is. És van pár ember... akik próbálkoznak... csoportoknak kávéfőzőket, capuccinot..., de inkább a borászataiból élnek, a turizmussal csak próbálkoznak. Na, visszatérve a Bercire. Voltak akkor még olyan kapcsolatai..., többször voltak ilyen fellángolásai, hogy csinál, épít egy pincét, ilyen igazi idegenforgalmi központot alakít ki. De mindig abbahagyta. Most megvette a papa házáat, mellette még egy házat, és azt mondta, hogy akar egy olyan vendéglátó egységet, most hogy ebből lesz-e valami, nem tudom.*

K: És a gyerekei? Ők is komolyan vették a kultúra ápolását.

V1: *Ők csinálják... az Angéla egy nagyon híres festőművészhez ment férjhez. Annak a férje megvette itt a volt Pap Pista bácsinak a lakását, valami alkotótábor-szerűt akar csinálni. A Bertike, az meg itt Hajóson tanít. Mellette sportol. Edzősködik. Más stílusú, más adottságú. Én szerintem csak megcsinálja Berci a komplexumot... Kár, hogy nem mint népművelő folytatja itt, mert elkezdett valamit, és amióta elment, mély zuhanásba kezdett a hajósi kultúra. Ő aztán tényleg csinálta.*

K: Mi változott még a falu életében?

V1: *Tudod, azelőtt egy faluban sem voltak ekkora... ellentétek. Mindenki elfogadta, hogy mindenkinek valamilyen szinten jobban megy. De még a legegyszerűbb ember is, ha egy kicsit iparkodott, volt egy kis munkahelye, ugye a régi rendszerben, picit vállalt még mellé, akkor azért tudott valamire jutni. De hát most? Ötször annyit dolgozol, mint azelőtt..., ha lett volna... két és fél hold... két év alatt... milliómos lettél volna... el lehetett mindent adni.*

V2: *Ha valamivel foglalkozol... munka nincs... Meg kell finanszírozni... igaz, hogy drága, meg csúnyán mondom... nagyon, nagyon drága, legyen az munkabér, vagy akármi... tehát a befektetésed, és amikor készen vagy vele, akkor meg oda kell adni annyiért, amit adnak érte.*

V1: És akkor, amikor a felvásárló akarja.

V2: Ő diktál.

V1: *Ha van munkahelyed, nem szeretik, ha maszekolsz. Mert akkor százszor a fejedhez vágják...*

V2: *Főleg abban a kategóriában..., mint építőipar, fűszernövények, borászat.*

K: Bedugultak ezek a források.

V1: *A mai fiatalok azért is... tudod, hogy hibásak, mert azért túl sokat megengednek maguknak. Vagy megadnak a szülők a gyerekeknek. Azért azelőtt nem így volt. Dolgozni kellett, jobban mindenért, mint most. De milyen egy szülő? Látja, hogy a másiknak több ruhája van, akkor megpróbálok én is minél többet. Mindenről lemondva. Hogy az én gyermekemnek miért ne legyen? És ez így megy.*

V2: Ez a versenyszellem kezdődik már az óvodában.

V1: *Már kezdik az óvodában. Hát azelőtt, mikor mi jártunk, kötelező volt a köpeny. Nem egy jó dolog volt?*

K: Mindent eltakart.

V1: *Meg egyformák is voltak. Jobban egy közösség, külsőleg is, ránézésre. És ez így kezdődött, és akkor így tovább.*

V2: *Kék tornanadrág, meg a fehér trikó.*

V1: *És a családokon belül is így volt.*

(...)

V2: *És ezt a mai világban már nehéz megérteni. És akkor a gyerekek mibe születtek bele? Ha csettintek egyet, akkor ilyen cipőm van, ha csettintek egyet, akkor olyan cipőm van. Ha csettintek egyet, akkor ez is megvan, az is megvan. Megkapják, nincsenek is rákényszerítve arra, hogy egy kicsit valamit tegyenek azért. Nincsenek. Még az A. is megkapott mindig, mindent. Mert mindig cipeltem magammal. Valahogy az arányok eltorzultak. Odaülnek a videók elé, nézik azt a sok, hülye videó-filmet.*

K: Nincs büntetés, kontroll. Tudniillik, ha nem vagy ott... nem tudod, hogy mit csinál és akkor... rábólint, hogy beszélj csak...

V1: *Ha nincs meg neki, ami a többieknek van... akkor mit tudsz csinálni? Elmegy az anyuka, apuka dolgozni, senki nem foglalkozik vele. A nagymama, nagypapa, szintén dolgozik, vagy beteg. Akkor leül a számítógép elé és megy az internetezés, meg a csetelés is, hát borzasztó- Mást se csinál... meg a mobil telefon, az általános iskolában. A. már egyetemista volt, amikor volt neki...*

V2: *Betiltani nem tudod, és értelmetlen is lenne.*

V1: *De ezt nem is szabadna az iskolában megengedni ... örökké telefonálgatnak. Az egyik gyerek az egyik végén van, a másik a másik végén. Ahelyett, hogy elmennének egymáshoz, vagy közösen játszanának. De nem is játszanak. Mert interneteznek, meg számítógépen játszanak. Ezt már a világ hozza magával, mert kell ez a számítástechnika, kell a telefon, de átestünk a ló túlsó oldalára.*

K: A kapcsolatokat teljesen digitalizálta a rendszer.

V1: *Már a szülők se tartják azokat a kapcsolatokat, amiket régen. Fonók voltak, összejöttek. Most nem, mert a harmadik műszak után még egy műszakot vállaltak, hogy majdnem hogy... a régi kapcsolatok hol vannak már...*

K: Tánccsoport van még?

V1: *Tánccsoport? Nehezen, de működik...*

K: Erre a közösségek kapcsán volnék kíváncsi, hiszen korábban több amatőr csoport volt, rendszeresen szerepeltek.

V1: *Nagyon jó volt a táncscsoport, én is táncsoportos voltam. De milyen nagyon jó volt! Volt egy olyan hely, ahova tartoztál. Eljártunk hagyományőrző fesztiválokra. Ott is találkoztunk hasonló típusú emberekkel. Voltak azok a balatoni fesztiválok, azok olyan nagyon jók voltak, ... el nem lehet mondani. Itt akkor a görögöktől kezdve mindenféle tánc volt, és éveken át jártunk, egy más ország embereivel is találkoztunk. Szinte egymást már ismerősként üdvözöltük. Nagyon jó dolgok voltak. Majdnem minden héten volt táncpróba, majdnem minden héten elmentünk. De nem a diszkóba, ami 11-kor kezdődik. Régen is jártunk diszkóba és én nagyon szerettem járni, hanem 11-kor vége volt. Jó, akkor még nem akartunk hazamenni, maximum elhoztunk egy pincekulcsot és elmentünk a pincébe. Na, de azért nem reggel 9-kor jöttünk haza. Szóval, amikor mi voltunk, akkor is a vége felé már más volt. Rossz irányba fejlődött, szerintem. Akkor tudod mit csináltunk? Amikor vége volt a táncpróbának, nem hazamentünk, hanem ott maradtunk. Akkor az egyik lány nagyon szép erdélyi énekeket tudott. Akkor énekelgettünk, elvultunk. Vagy elémentünk a kocsmába..., de mielőtt hazamentünk, összepakoltunk, nem úgy, mint itt, mikor a szomszéd kocsmában buli van, ne haragudj, ez felháborító, hogy mit csinálnak. Rosszul lesznek. Összehányva, összeszarva, a pisi folyik, azért mi ilyet nem csináltunk! De az emberek is hibásak, hogy ezt megengedik.*

K: Ezek ugyanazoknak a gyerekei, unokái, akikhez Te is tartozol.

V1: *Az én lányomnak fel kellett mindig kelni, de ezeknek nem kell felkelni. Nem kell felkelni, alszanak másnap estig, anyuka mindent megcsinál, anyuka megterít, stb. A. azt mondta, anyu, nekem mindig csinálni kell valamit..., milyen dolog az, hogy alszik egészen estig. Részt kell venni a főzésben, a süteménykészítésben. Nem lehet kikerülni... A fiatal lányok férjhez mennek, az ágyba bújni tudnak a fiúkkal. De nem tud sütni. Hát ez az anyuka hibája. Nem lehet egy kicsit megtanítani? És akkor persze, hogy nem fog ebédelni... oda ülnek a kész asztalhoz. Lehet, hogy én se jól csináltam. Milyen az, hogy minden héten más pasi ágyából bújok ki? Ez se jó. Én nem tartom jónak.*

K: Azt látják éppen, hogy sok szülőnek sincs munkája. Vagy halálra dolgozza magát, vagy semmire nem jut. És akkor azt mondja a gyerek, egyiket se választom.

V1: *A fiataloknak nincs is lehetőségük. Nem igaz, hogy sokszor nyugdíjasokat kell még alkalmazni, én emlékszem, mert sok helyen sajnos, nyugdíjasokat még alkalmaznak, és a fiatalok pedig nem jutnak be. Most éppen itt van egy nyugdíjas tanító, még mindig tanít. Nincs elég tanító? Nem hiszem.*

K: Igen, csak utána nem kell járulékot fizetni.

V1: *A rendszer hibája... Akkor ezeket a kiskapukat kellene megszüntetni. Jó, hogy tapasztalata van, tanítsa be a fiatalokat. Ez nem is probléma. De nem tudunk biztosítani a fiataloknak állást, és ugyanakkor lehetőséget adunk arra, hogy a nyugdíjast, sokkal olcsóbban, alkalmazzuk? Hát ez se jó! Igen, és az a munkáltató, aki hivatalosan, és nem feketén alkalmazza a dolgozót, fizethet.*

K: Pontosan.

V2: *A közterheket kik fizetik, akik törvénytisztelők, és akkor az a pár ember nem bírja fenntartani ezt az országot. Az utakat, az egészségügyet... és abból lenne a bevétel az államnak is, ha mindenki szépen, tisztességesen elmenne dolgozni. És akkor több bevétel lenne. Nem ez a sok svarc. És ez már a 70-es években kezdődött, a 80-as években. Megvolt az állami szféra, és akkor mellette lehetőséget adtak annak a sok fekete dolognak. És itt kaptak rá. Csak nem jó irányba ment a privatizáció. Másképp kellett volna csinálni, én szerintem.*

K: Ugyanazon a helyen, ugyanazokkal a gépekkel, ami a köztulajdon volt, azal termeltek.

V1: *Ugyanaz a vezető tudja csinálni magának nagy haszonnal, amikor az államé volt, akkor nem? Ez is egy érdekes dolog, nem?*

V2: *Itt van a borászat. Császártöltéstől Bajáig... Erre mi van? Szétrúgták az egészet. Onnan kikerült három ember, épített külön egy feldolgozót, ebbe mi a jó?*

V1: *Hát hozzájutottak, szépen, tudták, hogyan lehet hozzájutni ahhoz, hogy ők kevés befektetéssel, kevés saját tőkével, támogatással megépítették a saját kis borászatukat, el voltak... mikor privatizáció volt, árverések, minden.*

V2: *Volt árverés, de csak névlegesen.*

V1: *Nem árverés volt, szétszították.*

K: Tehát formailag szabályszerű volt?

V1: *Nem kellett volna az államnak lehetőséget adni, hogy ilyen formák jöjjenek létre. Miért nem a dolgozókkal együtt... mit tudom én... valahogy közösen privatizáltak? Egy-két fiatal azért megcsinálta, de kevés.*

K: Mindenki elmegy valamilyen módon tanulni, dolgozni, mert eltapossák, ha véletlenül otthon próbálkozik, a saját környezetében nem próféta. Elmegy. És látod, 3-4 év alatt kiderül, hogy amit gondolt, azon változtatni kell. Ez az állandó kényszer, hogy valami mást csináljon. Ez a gazdaságban nem így megy. Ott nem lehet 3-4 évenként váltani. Be se indul.

V1: *Be se indul, ez ilyen helyen nem így megy. Magyarország mezőgazdasági ország legyen... gallyra vágják úgy a mezőgazdaságot... az egész országot nem lehet eladni. Kellott beengedni ennyi nyugati tőkét? És eladni az egész országot?*

V2: *És 5 év adókedvezményt adni nekik...*

(...)

V1: *Hát úgy képzeld el, mikor Baján végigmentem, kerestem valamit, meg voltam döbbenve. Mindenhol kínai, kínai, kínai. Jó ez nekünk? Nem értem.*

V2: *Olcsóbb.*

V1: *Olcsóbb? Semmit nem ér. Nem érdemes megvenni, mert azt a kabátot, amikor Németországban akkor vettem, mikor még a Józsi élt, huszonötször már kimostam, nem is tisztítóba adom, még mindig kabát. Vagy onnan hozol egy nadrágot, érdekes módon nem olyan, hogy a seggednél kireped, meg a derekadnál szűk, az a nadrág még mindig megvan. Meg a cipő. Hát akkor itt is jobb minőségű árut kellene előállítani. Külföldre is jobban tudnánk eladni, neked is megérné, mint öt kínait megvenni. Nem beszélve, egészségesebb olyan cipőkben járni, ami nem kínai..., hanem rendes bőr.*

V2: *Magyar kézben van, kint. Nyolcszor annyi a munkabére a kínai dolgozónak... mint az otthoninak. És nyolcad annyi, mintha itt lenne.*

V1: *A gyerekeket meg jó szigorúan kellene nevelni.*

V2: *Egy tizenhatod részét ő megkapja... Hogy hozzák be ezeket, mert feketén hozzák be. Ez tiszta sor.*

V1: *... a mai fiatalok... már óvodás korban ezt veszünk nekik, azt veszünk nekik. Mert azt se tudjuk, mit kérjen a gyerek. Számítógépet, akkor laptopot, nem?*

K: Meg ha nincsen egyezés abban, hogy hol legyenek a határok, akkor nem lehet az egyes szülőnek szembe menni az árral teljesen. Lehet valamennyi ide-

ig, de nem teljesen. A nagyobbaknál meg azok a tudások, amelyeket összeszednek, azokhoz lassan hozzá se tudunk szólni.

V1: *Jól képeznek az egyetemeken, mert én úgy gondolom, hogy jól képeznek. Amikor A. felvételizett... a jogi karra... elsőre hibátlan volt és felvették. És azt mondta, anyu, még 10 perccel hamarabb ki tudtam volna menni, de a mostani egyetemisták, amit én már általános iskolában megtanultam, még azt se tudják, olyan képzetlenek, hogy örület, hogy szégyelltem magam, hogy én már kész vagyok. Érted? Jó egyetemek vannak, elvégzik... szakmát tanulnak, nem tudnak elhelyezkedni. Aki meg szakmunkásra jár, a szülőknek milliókat kell előteremteni... hogy valahogy elinduljon. Nem tudnak elhelyezkedni. Hát mi az, hogy az egyetemen végzetteknek nem tudnak munkát adni? Akkor ne vegyenek fel annyit az egyetemre.*

K: A költségtérítés nem a képzést segíti, hanem a bevételt. És a szakmákkal meg úgy van, hogy minden lassacskán számítógéppel van összerakva, tehát a kézimunkának, meg a precíziós munkának lejárt az ideje, oda se kell már annyi ember. Elviszed az autót, egy 8-10 éves autó is ma már számítógéppel van összerakva, tehát nem lehet csak úgyhallani, hogy hol a hiba, csak nem nyúlhatsz hozzá kézzel! Bemérik a számítógéppel, és utána javítanak. Nem véletlenül, ez is példa arra, hogy az új autóknek az üzemeltetésében pont ez az ötlet, hogyha nem is fogyaszt sokat, csak márka szervizben és csak beméretett módon lehet hozzányúlni, és ezért azután vagyont lehet elkérni. És ellenőrizhetetlen.

V1: *Mert ha belépsz a szervizbe, egy százas, csak hogy belépsz. Akkor még nem csináltak semmit.*

K: Ez az. Mit tudnak csinálni a hajósi fiatalok? Az a kevés, aki itt van?

V1: *A hajósi fiatalok? Egyre kevesebb a hajósi fiatal. Már eleve elkerülnek tanulni. És nagyon sokan nem jönnek vissza. Vannak, akik még itt építkeznek, de nagyon kevesen. Egyre kevesebben, mert nem tudnak mit csinálni. Most mondd meg, az én lányom is elvégezte az egyetemet, jogot végzett, de minek ide ügyvéd? Még egy ügyvéd.*

K: Igaz.

V1: *Nincs semmi... mit dolgozna? Itt legyen egy üres irodája? Hát azt minek... és az, hogy itt lakjon Hajóson és bejárjon a városba? Semmi értelme. Így aztán már az egyetem első évében vettünk neki lakást Szegeden, 4 év alatt albérlőket tartott, azzal*

megvolt a rezsije, meg a fenntartása, most meg kereskedik, újabb tanulmányokat folytat. De alig látjuk, mert soha nem ér rá, ha pedig itthon van, annak nem sok haszna. Ő már nem akarja a földet túrni, de az is kétséges, ha mi leesünk a lábunkról, hogy tud rajtunk segíteni? Mit tud csinálni? Élnie kell, dolgozni, járja a maga útját.

K: Neked, aki férj- és családfenntartóként kerültél a családba, mi a véleményed az eltelt évtizedekről? Miben hasonló és miben alakult másként az életed a szüleidéhez képest?

V2: *Én is mindent kipróbáltam már. A szüleim korán befogtak a gazdaságba, volt itt szőlő, bazsalikom, paprika, majoránna, mindig a sajátunk mellett bér munkában dolgoztunk. Na, nem voltunk olyan híres gazdák, mint T-ék, de rendben volt a porta, megéltünk. Én is, mint a feleségem, szakmát tanultam, de egy építkezésen ma már szinte mindent el tudok végezni. Amíg lehetett, jártam Németországba, nagyon sokat dolgoztam, de megérte. Hivatalosan, nem feketén, mert ha valaki beteg lesz, vagy elkapják, arra nemcsak a vagyona megy rá, hanem saját maga is. Ilyet nem szabad kockáztatni! De hiába rakosgattuk, hogy majd ez meg az lesz, olyan az infláció, a bizonytalanság, hogy lassan feléljük a tartalékainkat.*

K: Mit csinálsz most, mit tervezel?

V2: *Régóta itthon vagyok, visszamentem a régi cégemhez, csapatban dolgozunk, de kevés az építkezés, a felújítás, karbantartás. Emellett itt a ház, a pince és a panzió, a borral is, ami még van, többnyire én foglalkozom, szóval nem unatkozom. Amúgy azt reméltem, a lányunk majd visszajön, de még a környéken sem érdemes újabb ügyvédi irodát nyitni. Így marad az, ami most, hogy telefonozunk, egyre ritkábban látjuk egymást. Mi nem nagyon tudunk hosszabb időre mozdulni az öregek miatt. Nekem az az elvem, kötelességünk őket ápolni, a gyerekeknek mindent megadni.*

K: Hogyan tovább?

V2: *Mint eddig, itt nincs kilátás, nekünk már nem lesz jobb. Minden kormányváltás csak nehezítette az életünket, ha azt kérdezed, megmondom őszintén, már nagyon nem érdekel a politika, mert mindegyik gazember volt és ma is az.*

K: Miben különbözik az életed a szüleidtől?

V2: *Van szakmám, sokat láttam a világból, de ugyanúgy egész eddigi életemben lá-*

tástól vakulásig dolgoztam. Mindegy, hogy hol, talán a gépek miatt könnyebb volt kicsit, de lényegében ugyanaz maradt.

K: Mire vágysz?

V2: *Nincsenek álmaim, csak szeretném rendesen eltartani a családomat, és nem bele-rokkanni ebbe az egészbe. Láthatod, mindenkinek az idegeire ment a sok munka és a betegség, ami utolért bennünket. De csinálni kell!*

„... MIÓTA ... TUDOM A SAJÁT AKARATOMAT ÁTVINNI, AZÓTA EZT MEG IS TESZEM...”

Sz. A. (26 éves)

Szeged/Hajós

V: Igazából elkerültem Hajósról 14 évesen, onnantól kezdve abszolút kiszakadtam a falu mindennapi életéből, bár még utána nagyon sokáig minden hérvégén hazajártam. De onnantól kezdve Hajóson se jártam sehová, nagyjából a baráti társaságom is megszakadt, volt egy-kettő, akik később ide jöttek. Teljesen más lett minden. Akkor is nagyvárosba kerültem, Kecskemétre, utána Szegedre kerültem, itt lettek barátaim. Kiszakadtam Hajósról. Biztos, hogy néha tényleg úgy jó lenne találkozni ismerősökkel, de már sok mindenkit ismerek Szegeden is, ez más, mint egy faluban. Én a falusi élettel, ez alatt a mezőgazdaságot, meg ezt a nagy kertet értem, és azt, hogy sehova nem lehet elmenni, tehát nekem ez abszolút nem érdekes. Hajóson, ami jó volt, az a német nyelv. Én a mai napig például abból élek, amit ott az óvodától kezdve németül tanultam, meg mindenféle mást, ami hagyománynak számít.

K: Úgy érzed, hogy abból részben meg lehet élni, hogy van egy második anyanyelved? De alapvetően a hagyományok már mást jelentenek neked?

V: Mást, az biztos. Nagyon sokat jelent, ott tanultam németül, anyanyelvi szinten. Teljesen máshogy közelítem meg a németet, mint aki elkezd az iskolában, általános iskolában, vagy esetleg később. Az angolt hiába kezdtem el, mert tanultam, az teljesen más, a német az jön magamtól, de az angolon gondolkodom, meg átfordítom, máshogy állok a nyelvhez. A hagyományok is feledésbe mennek, már mi sem voltunk annyira hagyományörzők, bár az iskolában próbáltuk a tánccsoportot is, akkor már nem volt olyan, aki igazán csinálta volna velünk. Aztán nem volt hol fellépni, kevesen voltunk, akik akartuk egyáltalán. Eleinte anyukám unszolt, szinte mindenki tánccsoportos volt, korábban meg eljártak, meg együtt jártak, ilyen nálunk már nem volt. A lehetőség se volt meg rá, 2-3 évig csináltuk, a Lovász bácsi is elment, és utána senki nem is foglalkozott vele.

K: Mi volt az indíték, hogy elmenj te is innen középiskolába?

V: *Kalocsára nem akartam menni, mert akkor az István még nem volt ilyen jó gimnázium, mint most. Bajára két tannyelvűre nem akartam, mert egyrészt, hogy szerettem volna elmenni otthonról, de azért Baja elég közel van. A másik meg az, hogy nem voltam akkor biztos abban, hogy én csak a némettel szeretnék valamit kezdeni, két tannyelvűbe csak az menjen, aki tényleg a némettel akar egy életen át foglalkozni. Minden németül megy. Lehet, hogy utána egy történelem felvételin gondjaim lettek volna, mert magyarul felvételizni, mikor németül tanultam 4 évig, ez nem ugyanaz. És igazából a barátnőm is Kecskemétre ment. Ez egy fiatal gimnázium volt, ott is volt német tagozat, nagyon-nagyon sok német óránk volt, de mégis, a fő tantárgyak magyarul voltak. Igazából ez motivált.*

K: Mikor fogalmazódott meg először benned, hogy el szeretnél menni mennél távolabb?

V: *Szerintem, mikor elmentem gimnáziumba. Jelentkeztem annak idején a hat osztályos gimnáziumba is, de bejárni Kecskemétre 12 évesen, az túlzás lett volna.*

K: Mi volt ennek az igazi oka? Mire emlékszel vissza?

V: *Szerintem, csak éreztem ... szeretnék elmenni, hogy ne mindig Hajóson legyek. Mert nem jártunk el sehova, nyilván, általános iskolában még hova is mehettem volna?*

K: De ez a társaság hiánya, a képzési lehetőségek hiánya miatt alakult ki benned?

V: *Volt társaság, eljártunk házi bulikba, bárhova, csak úgy pici volt Hajós. És szerintem ezért. Túl szűknek éreztem.*

K: Úgy érzed, hogy kinőtted? Hogyan alakult tovább az életpályád a középiskolában, illetve mit gondolsz, mit vártak el akkor tőled a szüleid?

V: *Mindenképpen azt, hogy jobban tanuljak. Mindenképpen azt akarták, hogy egyetemre menjek. Csak valahogy én úgy éreztem, én minden hét végén hazamentem, mindig péntek délután, vasárnap eljöttem, és nagyon sok oldalról azt láttam, hogy mások másképp csinálják. Elmennek, péntek este otthon szórakoznak, szombaton alszanak, megint elmennek, kicsit segítenek szombat délután, elmennek este szórakozni, és vasárnap visszamennek a kollégiumba. Engem másra neveltek. Én mindig is otthon següttem kiskorom óta, mióta valami is meg tudtam kézzel fogni, és ha én hazamentem, pénteken següttem, nem mentem sehova, szombaton següttem, nem mentem sehova, és vasárnap visszamentem a kolesz-*

ba. És nekem ez egy idő után sok lett. Nyilván gimnáziumból hét közben nem jár el az ember sehova, iskola van, kollégiumban voltam, egy kollégiumban nem is lehet. Mert más, ha valaki otthon lakik, és a szülő csak elengedi éjfélig, vagy nem tudom, meddig. Amü most itt látok Szegeden, hogy hajnalban a gimnazisták és az általános iskolások kint vannak az utcán, ezt nem lehetett megtenni, ott keményen háromnegyed tízre otthon kellett lenni, és le is voltunk ellenőrizve. Havi vagy kéthavi egy szórakozásunk volt, egy-egy rendezvény, és én hét végén sehova nem jártam. Beleuntam egy idő után, nagyon besokalltam.

K: Mit gondolsz arról a munkakultúráról, ami tulajdonképpen a hajósiak egyik fémjele?

V: Hát igen. Szorgalmasak, hajnaltól hajnalig csinálják folyamatosan, bármi legyen az. Jó, mert ha valamit csinálnak, azt szívvel-lélekkel, úgy, ahogy kell, meg az teljes mértékben meg van csinálva. Csak szerintem manapság nincs értelme ennek a hajtásnak. Van olyan, hogy feleslegesen dolgoznak, mert semmi hasznuk nem lesz belőle, agyondolgozzák magukat.

K: Tudnál-e példát mondani arra, nem csak a mezőgazdaságból, mert hiszen az tele van rizikóval, hanem más területről, ahol tulajdonképpen csak a hagyományos munkakultúra hajtja az embereket, de végül is nincs értelme az elvégzett munkának?

V: Hát így Hajóssal kapcsolatban nem tudok, mert ott nagyjából csak mezőgazdasággal foglalkoznak.

K: Háztartásban?

V: Az természetes, hogy mikor mit kell megcsinálni. Biztos, hogy sokkal precízebbek ebben másoknál. Évente ötször kipakolnak, meg kitakarítanak, meg kimeszelik a házat. Ha évente nincs pl. a spájz kimeszelve, nem lehet berakni a befőtteset. Mondjuk, ez is túlzás, de ez is hagyomány. Muszáj kipakolni, muszáj kimeszelni, lefesteni, és csak úgy mehet bele valami. Apróságok, csak ezek nem tűnnek föl, száz dolog feltűnik nyilván, amit nem én csinálok, de egyébként nem.

K: A saját háztartásodba ebből mi jött át, a normális üzemmódon, tehát az általános rendteremtésen, vagy a megfelelő higiénién kívül, mi az, amin rajtaka-pod magad?

V: *Hát biztos, hogy ablakot kell pucolni karácsony előtt, meg búcsúnál, meg húsvét-nál. Vannak ilyenek. A spejzt ki kell pakolni, ki kell takarítani ... Anyukám is fel-hív, hogy ablakot kell pucolni, mert búcsú lesz. Itt nem lesz búcsú, majd pucolunk máskor ablakot. De az elején biztos bennem voltak ezek a kényszerek, ősz környékén, ugyanakkor, mint otthon. Megszoktam.*

K: És inkább ez a megszokás hajt, vagy van rá valami más belső igényed is?

V: *Biztos, hogy otthonról kaptam ezt az igényt, de megszokásból is nyilván csinálom, de ez most a sajátom...*

K: Hogyan lehet egyeztetni a régi elveket a munkáddal, azzal a karrier-tervvel, amit majd szeretném, ha elmondanál, meg a privát életeddel?

V: *Hát valahogy lehet. Néha lehetetlen, de azért megpróbálom.*

K: Konkrétan?

V: *Hát van, amikor éjszaka pucolok ablakot, vizsgaidőszakban, de karácsony előtt muszáj, akkor én alvás nélkül fenn vagyok és megcsinálom. Ez mind igazából a szabadidő rovására megy, az alvás rovására inkább.*

K: És ezeket a kényszereket végül is el tudod rendezni magadban, vagy egy-szerűen csak a békesség kedvéért csinálod meg?

V: *Van, mikor a békesség kedvéért. Mikor elegendem van ebből, hogy állandóan ezzel nyaggat az anyám, inkább megcsinálom, és akkor meg van csinálva, és kész. ...akkor nyugalom van.*

K: Mi az, amiben te gyökeresen másképpen élsz, és nem is engedsz a 48-ból?

V: *Sok mindenben. Azért sok mindenben, mert anyukám szerintem nem tudatosan, de azért szeretné, ha ugyanúgy csinálnám, mint ő csinálta annak idején, amit viszont ő is rossznak tart, csak én úgy érzem lassan, hogy nem veszi észre. Ugyanúgy szeretné, hogy járjak haza. Igaz, nem mondja, hogy minden hét végén, de néha elszólja magát, meg csináljak meg otthon mindent, járjak haza befőzni, mert ma az uborka van, holnap sza-móca. És annak a számócának nem az a dolga, hogy a fagyaszttóban várja meg, amíg ráérek megfőzni lekvárnak, hanem azt azonnal kell csinálni. És ez azt jelentené, hogy minden hét végén haza kellene mennem. És valószínű azért, mert én a gimnáziumból is*

mindig hazajártam, illetve, mikor idekerültem Szegedre, az első 2-3 évben minden hét végén hazajártam, és ezt persze, anyukám megszokta, és utána én valószínű, hirtelen besokalltam, és akkor hónapokig nem voltam otthon. És azóta is, mikor besokallok, nem vagyok hajlandó menni, és ebből nem is engedek. Mondtam is, hogy annyit vállaljon ő is, amit egyedül elbír. Nem kell a fél világnak befőttes csináljunk, meg minden, hanem amennyit bír, és ebből nem engedek. Most is abból van konfliktusunk, hogy nyár van, hét végén én miért strandra járok, és nem haza, vagy miért járok el szórakozni, és miért nem jövök haza, mert nem igaz, hogy ezt nem lehet kibírni. Meg miért nem járok haza minden második hét elején lenyírni a füvet, és ebből például nem engedett, nekünk ebből van a legtöbb problémánk. Meg abból, hogy nem azt csinálom, amit ő kiálál. Én elvégeztem a jogot. Nem akartam jogász lenni, nem is akarok jogász lenni, vagyis egyelőre nem, de ez fontos, lehet, hogy egyszer olyanom lesz, hogy most váltok, és akkor nem fog az érdekelni, hogy tízedannyit fogok keresni jogászként, mint most. Főleg, hogy látom a saját csoporttársaimat, illetve évfolyamtársaimat, hogy akik el is kezdték annak idején ... minimálbért kapnak, abbahagyják. És már sok pesti is hallok, akik abbahagyják, és elmennek teljesen mást csinálni. És ez még jobban visszatart. Meg egyelőre nincs is kedvem hozzá, és én nem akarok olyat csinálni, amit nem szeretek. Jól érzem magam most. Lehet, hogy egyszer el fogom kezdeni az ügyvédi pályát valószínű, vagy valami hasonlót, ami kell hozzá, és ezt például nem tudja megérteni. Ha valaki valamit tanult az abban dolgozzon, ez az elve.

K: Próbáltad-e neki elmondani, hiszen maga körül is látja, a saját munkahelye teljesen átalakult, hogy olyan gyors a változás, hogy ebben a kihívásban valaki vagy tud egy picit mozogni, vagy teljesen pályán kívül marad.

V: Próbáltam. Azt mondta, nincsen igazam, én ezt nem jól látom, ő ezt sokkal jobban tudja. Nem érti meg, hogy... valószínű, én azért elég nagy városban lakom, főleg Hajóshoz képest, mivel Szeged ott van a legnagyobb városok között. Teljesen más, nem úgy működik, mint faluban. ... ezt abszolút nem érti. Volt most kórházban, és utána innen járt kezelésekre, és teljesen meg volt rökönyödve azon, hogy én hogyan élek, és mit csinálok. Mondott egy-két szót, de nem mondta el igazán, hogy mi a probléma. Ő nem tartja munkának azt, hogy én nagy részben itthon dolgozom. Merthogy akkor minek kelek fel egyáltalán. Semmi mást nem csinálok, fölkelek, felöltözöm, elszaladok valahova, és megint itthon vagyok egész nap. Ő nem érzi azt munkának, és van egy ugyanolyan ismerősöm, a barátnőm férje, aki idősebb tőle, és ő nagyon pici fa-

lából való szintén, és neki ugyanez a problémája a barátnőmmel, hogy miért nem megy el reggel nyolckor dolgozni és jön haza délután négykor, és délután négytől otthon van, és akkor csinálja a háztartást. Őneki ez a forma, nem tudja elfogadni másképp. Közben saját vállalkozása van, és ugyanúgy reggel nyolcra jár, és négykor hazajön, vagy öt órákor legkésőbb. De anyukám szerintem ezt így nem érzi. Ez nem munka, ahol nem kell elmenni reggel nyolckor, és hazajönni délután. Viszont énnekem ez nagyon kényelmes. Szabad vagyok. Tényleg, egész nap úton vagyok, vagy egész nap nem tudok annyit megtenni, hogy kimegyek mosogatni. De én most ez úgy érzem, hogy nagyon praktikus, és nagyon kényelmes. Ugyanúgy dolgozom, ugyanúgy meg tudok mindent csinálni. Én nem vágyok arra, hogy nyolctól négyig irodában üljek, akkor inkább néha van, hogy éjszaka is dolgozom, késő estig, meg nem nyolc órát, de ez elég nagy szabadság, mert ha azt mondom, hogy szeretnék elmenni valahova délután, akkor meg tudom oldani valahogy.

K: Hogyan tudod egyeztetni azt a kettős terhelést, hogy a családban, a családtagok romló egészségi állapota egyre több gondoskodást, odafigyelést igényel, miközben érthetően szükséged van rá, hogy a saját életedet rendezd?

V: Nagyon nehezen, anyukám is nehezen bírja, én meg nem érzem úgy, hogy nekem kéne hazamennem. Nyilván, mikor kórházba került anyukám egy kivizsgálásra, tényleg otthon voltam, nem tudtam elmenni a munkahelyemre. Én naponta jártam Szeged és Hajós között. Naponta jártam haza főzőgetni. Nem volt az, hogy rendeltünk ennivalót, hogy nem volt főzve. Hazajártam. Volt, hogy hajnalban mentem, délelőtt visszajöttem, este megint otthon voltam, valami hasonló felállásban. Minden nap ott voltam, megcsináltam mindent, el is vittem őket bárhova, tényleg. De valamiért én abszolút nem érzem úgy, hogy nekem kellene hazamenni, és ápolni őket, mert én akkor teljes mértékben elveszteném az itteni életemet.

K: Azt mondta édesanyád, hogy például az ápolással kapcsolatban az a legnagyobb baj, hogy nincsen megfelelő ember szakmailag, meg emberileg. Tehát, amikor ő túlvállalja magát, és ebbe időnként ő maga is belebetegszik, akkor e mögött ez is meghúzódik. De az az érzésem, hogy e mögött egy jó adag bizalmatlanság is van. Jól látom-e ezt?

V: Nem tudom. Mert azért Hajóson nincs, aki besegítene. Hajósról nagyon sokan el is járnak Németországba dolgozni. Nincs ilyen segítőszolgálat, mint ami azért na-

gyobb városokban van. Nincs, aki kijárna. Az orvost is úgy kell először megkérni rá, hogy jöjjön már ugyan ki, mert sokáig nem értette meg, hogy nem lehet bevinni a beteget. Nem bizalmatlanság. Bizalmatlanság azért van, mert a mamám nem tűr el senkit maga mellett. Itt van egy hajósi hölgy, aki segít anyukámnak a nagytakarításban. Ő el tudna többször jönni, mert neki is nyilván van gyereke, akivel minden délután otthon van, habár nagylány, de így szokták meg. El tudna jönni délelőtt, tudna segíteni összepakolni, felmosni, kicsit felporszívózni, mert segítene, viszont a mamám nem tűri meg, szidja, nagyon csúnya dolgokat mond róla. Innentől kezdve megrontja mindekkivel a kapcsolatot, ez a legnagyobb probléma, hogy a mama se teljesen tiszta mindig, és minden rokonunkkal ugyanezt megcsinálja. Vélem is nagyon csúnyán megcsinálta, és ezért nem érzem úgy, hogy ápolnom kéne, bármilyen szinten is, így extra pluszban, nagyon megbántott. Én innentől kezdve, ha muszáj, megcsinálom, de abszolút nem szívesen.

K: Hogy látod a férfiak helyét a családban?

V: Szerintem elég rosszul. Nálunk azért domináns az anyukám, meg a mamám. Papám úgy elvan vele, mert ő nem foglalkozik az egészszel, apukám rosszabbul viseli, mert ilyenkor a papa is a mama oldalára áll, anyukám is, és a végén az jön ki, hogy én, meg apuka mehetünk, ahova akarunk, mert nem ide tartozunk. Ez nagyon sokszor elhangzik, hogy ez a mi házunk, és idejöttél egy szál bőrönddel, és mehetsz, ahova akarsz, menjél vissza, ahonnan jöttél. De ez a papámra is ugyanígy van, csak ilyenkor ő nem szólal meg. Nem kéne egyoldalú pártolás. Szerintem nagyon fordított a helyzet, mint ahogy látják. Nagyon domináns a mamám szerepe, a mai napig az van, amit ő kitalál. Akkor mindenki úgy ugrál. Ez talán kívülről nem látszik.

K: Voltak-e kitörési kísérletek bárki családtag részéről?

V: Hogy papáméről volt-e, azt nem tudom, hát apukám nyilván ezért is szeretett, meg járt sokáig Németországba, mert akkor azért ideig-óráig sokkal jobb volt a helyzet. Ő nagyon sokáig ugyanígy lenyelte, mint ahogy a papa, nem szólt semmiért. Akkor egy idő után, a gyomorvérzése után, azóta nem tud csöndben maradni ő se, mert neki is már elég sok mindent mondtak, elég csúnya dolgokat, és visszaszólt. Ez nem mindig jó, de én megértem, hogy nem tudja már magában tartani. Így vannak, ebből elég nagy veszekedések szoktak lenni, de egy idő után elcsitul a dolog. Csak nem változik semmi.

K: Mi tartja össze ezeket a kapcsolatokat szerinted?

V: *Az biztos, hogy egy mai fiatal házaspárnál már semmi nem tartaná össze, azok már elválnának. Maga a neveltetés, maga az, amit nekik a házasság jelent.*

K: Mit feltételezel, mik ezek a dolgok?

V: *Nyilván szeretet, meg összetartás, meg... nem tudom.*

K: Ha első helyen említetted a szeretetet és az összetartást, és ha abszolút objektíven egy tízfokú skálán osztályoznád, mekkora az a szeretet, ami egymás iránt munkál bennetek?

V: *Nem tudom, mert nem érződik nálunk semmilyen, szerintem ez nálunk szinte nulla...*

K: Mi volna az az optimális, amiben jól mozog az ember családtagként? Mekkora szeretetre volna szükség ahhoz, hogy kevesebb konfliktussal, vagy gyorsabban megoldódhassanak a feszültségek?

V: *Nem tudom, hogy mekkora, és milyen, de nálunk jobban dominál az állandó veszekedés. Ezen már én is gondolkoztam. Ezen már nem lehet változtatni! És sok helyen látom ezt a valamilyen szinten már túlzott dolgot, egymásba belebújunk, meg egymás nyakán lógunk, meg én nem értem, hogy egy anyának mindig 100 százalékosan mindent kell-e tudnia, nem tudom, de biztos, hogy többet, valamivel többet kellene mutatni a másik felé a szeretetből.*

K: Mit becsülsz, vagy igényelsz jobban, a verbális közléseket, vagy azt a biztonságérzetet, ami szeretetalapú?

V: *A biztonságérzet az megvan, mert bármi történik, azt tudom, hogy kiállnak, kiállunk egymás mellett, minden meg lesz oldva, de úgy verbálisan semmit. Én nagyon rég nem hallottam azt, hogy azért gyere haza, mert nem láttunk, vagy látni szeretnénk. Gyere haza, mert le kell nyírni a fűvet.*

K: Tehát mindig a praktikum.

V: *Igen. Látom is, mert van több ilyen ismerősöm, ahol haza kell menni, mert segíteni kell, ez a praktikus oldala, mert nyilván nem bírják az öregek maguk. Nagyobb mértékben válnak be feladatokat, mint amit két ember elbír. Apukám is persze, csinálja, meg bírja, de ez jobbra szöveg. De nem bírja, és ezt nem tudja elfogadni, ettől egyre ingerültebb.*

K: Abban az életkorban nem is kellene már, de hát a szüleidnek is mértéket kellene tartani.

V: *Igen. A papa folyton menne, anyunak attól van sok munkája is effektíve, hiába kéri, hogy maradjon itthon a papa, van elég dolog a ház körül. Ha azt megcsinálná, az pont elég lenne neki, még sok is. Már reggel nyolckor eltűnt, elment biciklivel valamegyik földre, és akkor délben ott kergettem a 40 fokon, és nem akart hazajönni, és kétóránként kimentünk, széket kellett kivinni neki, hogy csak le tudjon már ülni. És ebből rettentő sok felesleges munka adódik. Ha ő el akar menni a szőlőbe – ő elmegy.*

K: Hogyan ítéled meg, mi történt volna akkor, hogyha nem sikerül alkalmanként édesapádnak Németországba menni, anyádnak meg megmaradni tulajdonképpen azon a munkahelyen, ami jogfolytonos?

V: *Hát ezt nem tudom. Valahogy biztos megoldódott volna, mert azért apukám is volt jó csomó ideig otthon, csak mezőgazdasággal foglalkozott. ... akkor is az embernek van dolga, elment reggel, hazajött este, a munkaidőt a feladat szabta meg, nyilván mindennaposak voltak a konfliktusok valami miatt. Szerintem akkor is működött volna valahogy, csak még több veszekedéssel.*

K: És anyukádnál?

V: *Ha ő otthon lett volna? Nem sokáig bírta volna el. Mert, ha olyan van, akkor az apukám fogja magát, elmegy és csinál valamit, mert akkor anyukának nyilván otthon kellett volna lenni, a háztartást csinálta volna meg, nem tudom, de mamámmal nehéz. Vele nem bírta volna sokáig. Most is probléma, hogy nem lehet vele kijönni.*

K: Mi a perspektívája ennek a munkahelyének?

V: *Folyamatosan arról van szó, hogy nem működik tovább, és megáll, de végül is tíz éve erről van szó. Valamennyire biztos, hogy fog működni, vagy átveszi valaki, vagy nem, de egyelőre nem áll úgy, hogy leálljon. De ha megszűnik, akkor otthon marad anyukám, akkor ő már nem fog tudni elmenni, akár Bajára bejárni dolgozni. Irodára akart menni egy régi kolleganőjével együtt, de ma már tudja, – sehova. Nem tud olyan munkát vállalni, amit a betegápolás mellett elbírna. Hajóson meg igazából, ahova ő el tudna menni, lenne egy-két hely, gondolkozott is rajta, de azok se 100 százalékosak...*

K: Apukád viszonylag biztonságban érzi most magát ebben a konstrukcióban, a régi csapattal és a régi munkahellyel. Hogy látod ezt kívülről, így van-e?

V: *Ott is mindig riogatják őket, de igazából folyamatosan, évek óta még mindig van nekik munkájuk, mindig tudnak menni. Most nagyon praktikus az építkezés, ami itt a környéken van. Hogy ez meddig tart? Az biztos, hogy más lesz, ha utána vidékre valahova el kell menni, vagy hogy akkor itthon marad, mást talál-e ki? Visszamenni most biztos nem tud Németországba, pedig nagyon szeretne. Viszont a tsz-vállalkozás azért elég nagy cég, országszerte dolgoznak, szerintem elég stabil.*

K: Bedolgozta magát, és talán több szakmában tudják foglalkoztatni. Kint is bedolgozta magát.

V: *Többféle építkezésen, többféle munkakörben. Nem gondolom én azt, hogyha tényleg megszűnik ... maga a vállalat, hogy nem maradna itthon.*

K: És hogy megy a panziózás, illetve a borászkodás?

V: *Már nincs nagy hagyománya igazából. Én még azért emlékszem, mikor tényleg tele volt a pincefalu, ... ki is jártak a hajósiak. Most már igazából nincs igényük arra, hogy kimenjenek. Az idei Orbán-napon mi is csodálkoztunk, hogy ilyen alkalomkor, szombaton is kint voltunk, ilyenkor rokonokkal, barátokkal, ismerősökkel, egyre kevesebb hajósi volt kint. Jó, vendégek voltak, de hajósiak nem nagyon. Vasárnap se nagyon jöttek ki. Nem is jönnek úgy a vendégek sem. Nincs, aki igazából rendszeren szervezzen. Nincs Hajós környékén annyi látványosság, hogy itt is maradjanak. Nincs igazából fürdési lehetőség, hogy nyáron a családok lejöjjenek nyaralni. Túl sokat kell menni hozzá. Akkor inkább otthon maradnak, annyit nem jelent nekik, hogy inkább itt legyenek. Nincs is hirdelve, nincs is reklámozva. Szerintem nem is nagyon tudnak róla, hogy létezik ilyen hely. Borászkodni egyre kevesebben akarnak, nagyon sokat ismernek, aki egyáltalán nem csinálja már.*

K: Mi az, amivel érdemes még egyáltalán a mezőgazdaságban foglalkozni? Van-e ilyen dolog?

V: *Vagy valamit nagyban, vagy sehogyz. Az, ami régen volt, hogy mindenkinek volt egy picike kis földje, amit a család hét végén, meg esténként elbirt, kiszaladt egy kicsit, megkapált egy kicsit, rendbe rakta, hét végén az egész család megcsinálta, és abból volt nekik egy olyan plusz, amiből tudtak venni ezt, azt, luxUSDolgokat, vagy le tudtak cse-*

rélni dolgokat biztonsággal. És tényleg, amit kerestek, abból megélték, és az meg egy pluszt adott. Ma ilyen nincs, pici dologból nem lehet megélni. Vagy nagyon nagyban kell valamit csinálni, vagy sehogy.

K: Azt mondtad korábban, hogy jól érzed magad a bőrödben, merthogy most szabad vagy, és azzal foglalkozol, amihez kedved és tehetséged van. Ez a szabadság és ez a fajta – egyébként mindig a munkához igazított – életmód hogyan hat a privát életedre?

V: *Én ezt elég jól tudom egyeztetni, mivel tényleg szabadon dolgozok, tehát, hogyha olyan van, akkor effektíve mindegy, hogy mikor kelek, meg hogy kezdek el dolgozni, meg hogy nem. Van, mikor sokáig dolgozom, jó, elérhető vagyok, mert foglalkozom fuvarozással is, de van, mikor éjszaka történik probléma. Ritkán, de előfordul. Este későig biztos, hogy dolgozom, mindenki akkor ér rá inkább, hogy megbeszéljük, mi van, holnap mi lesz, arról már leszoktunk, hogy reggel korán. Senkinek nem éri meg. Hét végén effektíve nem dolgozom. Szombaton egyre kevesebbet, csak ha nagyon fontos, ... akkor is mindent csináltunk, abszolút összejön. Mivel itthon vagyok, akár tudnék minden nap főzni is. Az már nem egyeztethető nagyon könnyen össze, hogy én hazaugráljak Hajósrá. Van rá most már megoldás, az Internet, mert most már vannak olyan programok, nekem is föl lesz telepítve, azért vettem laptopot is. Nyilván csináltak most még egy mobil internetet. Ennek szeretnék utána járni, hogy melyik az, ami használható is, és akkor nagyon könnyen, akkor effektíve bárholnan tudnék dolgozni. Ilyen szempontból megoldható az, hogy hazaugorjak este, de addig nem. A hét vége meg azért rossz, mert ahhoz messze vannak anyukámék, hogy elugorjak öt percre, vagy egy órára. És én tényleg szeretnék elmenni, egész héten nem járunk sehova, mindenki dolgozik. Barátnőm is területi képviselő, ő is este későn ér haza, a másik barátnőm egy boltot vezet, ő is este 7-8 órakor végez. Hét közben mi nem megyünk el, amit például megcsináltunk egyetem alatt, hét közben elmentünk szórakozni, és hét végén mindenki hazament. Maximum pénteken délután hazamennék, szombat délután visszajönnék. Ha anyukám meghallja, mindig rosszul lesz tőle, hogy miért akarok én szombat délutánra visszamenni. Ő abszolút nem érti meg, hogy szórakozni járni csak hét végén tudunk.*

K: Nyilván más fogalma van a szórakozásról. Beszéljünk még egy kicsit arról, hogy mi az, amit elfogadsz a családi nevelésből, légkörből, a szisztémából, és mi az, amiben te már pontosan látod, hogyan folytatod az életet?

V: Nekem igazából, ahogy nevelkedtem, azt jónak tartom. Azt is jónak tartom, hogy befogtak otthon, vagy segítenem kellett, hogy tényleg nem az volt, hogy ne csináljon a gyerek semmit. Ezzel nekem semmi problémám nincs. Amikor én ideköltöztem 18 évesen, annyit segítettek, hogy idehoztuk a cuccaimat, félig-meddig bepakoltunk. És akkor mondta, kislányom tényleg lakást akartál, akkor intézz el mindent, minden átíratást, mindent. Nem volt az, hogy itt állt mellettem valaki. A gyerekkori barátnőm, az se tudta, mit kezdjen magával. Tényleg nagyon nagy önállóságra lettem nevelve. Mindent meg tudok oldani, és ezt biztos, hogy otthonról hoztam. A szisztéma az, hogy együtt laknak anyuka, meg nagymamámék, ezt én nem tartom normálisnak. Nyilván most nem megoldható pillanatnyilag, mert tényleg ápolásra szorulnak, de hogy a szüleim eddig ilyen mértékben hagyták, hogy beleszóljanak az életükbe, illetve mindenbe, én ezt tartom nagyon rossznak. Emlékszem, hogyha csak el akartunk menni fél napra strandra, akkor mindig valami ki lett találva, hogy még sem, mert most mást kell csinálni. Most nem lehet elmenni, vagy haza kell sietni, mert másnap valamit csinálni kell. Ezt én nagyon rossznak tartom. Én a mai napig úgy érzem, hogy a nagyszüleim határozzák meg, hogy anyukámék mit csináljanak. Ezenkívül nálunk ez az átjáróház van. Mindenki benyit mindenkihez, átjárni a szobában, éjszaka beleszólni abba, hogy mikor kapcsolod le a nappaliban a tévét, mikor azzal én nem zavarnék senkít, vagy minden reggel ötkor muszáj fölkelni. Túljesen mindegy, hogy mi van. Ezek biztos, hogy a nagyszüleimtől jönnek, merthogy ők voltak ehhez hozzászokva, ilyen életet éltek. Nekik vasárnap se lehet fölkelni esetleg hat órákor, mert fél ötkor muszáj, mert az úgy szokás. Én ezzel nem értek egyet. Én ebben próbálok is elhatárolódni, otthon nem sikerül abszolút. Meg ez az együttélés, ez nem megy nekem, egy házban nálunk ez a legnagyobb probléma – ez biztos. Jó, mert ott vagyunk egymás mellett, meg mindenki ott van, biztos, könnyebb volt anyukámnak is, hogy mindig otthon volt a mamám. Ezért is tudtak annyi mindent vállalni, mert ő megcsinálta a háztartást, ezzel nem kellett foglalkozni. Én is ott tudtam maradni a mamámnál, de az is rossz, hogy ilyen messze vannak anyukámék, mert biztos egyszerűbb lenne délután hazaugrani, akárcsak 30-40 kilométerre lennének, vagy akár egy szombat délután. Így azért nehezebb. Jó, egyelőre nincs is saját autóm, de ezt mindig megoldom. Most majd megpróbálok kicsit többet, de az együttélés az abszolút nem célo. Nekik minden a munka körül forog, mindig az van, és más nincs.

K: Hogyan fogadták el a baráti körödet, ha egyáltalán ismertek belőle valakiket?

V: Jól, mert voltunk többször Hajóson, a diplomaosztón is lent voltak a barátaim. Őket jól viselték, habár anyukám szerint ők vannak rossz hatással rám.

K: Ez mit jelent?

V: Szerinte miattuk nem járok haza, és az ő hatásukra élek így, ahogy élek, és ők uszítanak, hogy nem kell hazamenni, és nem kell segíteni, és hasonló. Ez azt jelenti, hogy most van itt tényleg baráti köröm, mert eddig, mert ameddig én gimibe jártam, volt, de hét közben soha nem jártunk el a másikhoz, nem mentünk el, legalábbis én biztos, hogy nem. Most tényleg jobban ragaszkodom hozzájuk. Az általános iskolai baráti köröm is úgy, ahogy van, elkopott, a gimnazista is egy kivételével, pont azért, mert én soha sehova nem mentem. Legalábbis ezt én így érzem, mert ők a mai napig járnak együtt, szórakozni eljárnak bárhova, és mivel én nem mentem, nem véletlenül szakadt meg ez a dolog, nincs kapcsolatunk.

K: Mi az, amit szeretnél elérni az életedben, bármi legyen az, amit nagyon konzekvensen kitűztél magad elé – és hajtod is tulajdonképpen?

V: Konkrétan valamilyen más munkát vagy bármit, ilyen célom egyelőre nincsen. Szeretném mindenképpen azt úgy, ahogy eddig is sikerült ezzel a munkával stabilan meg tudok élni, tényleg jól, tehát emiatt nem aggódom, hogy megélhetési problémám lenne. Én igazából, amit anyukám hiányol, hogy nem törekszem arra, hogy több százezer forintot keressek havonta, és ilyen, meg olyan nevem legyen, és mindenki ismerjen, ez engem ilyen szinten nem vonz. Lehet, hogy jó lenne, ha az ember ötszázezer forintot nettóban keres, és azt tudja, hogy minden hónapban ez meglesz, de engem ez ennyire nem vonz. Ha én meg tudok egy jó közép szinten élni, én azt úgy érzem, hogy nekem elég. Látom, hogy akik ilyen sokat keresnek, semmi baráti körük nincs, egész nap a munkával foglalkoznak. Nem tudnak elmenni, nem tudják azt mondani, most két napig nem dolgozom, vagy elmegyek valahova, vagy este elmegyek, és holnap nem dolgozom. Ők rettentő módon gazdagok, és rettentő módon bármit megtehetnek, de mégis úgy érzem, hogy ők abszolút nem boldogok. Nem törekszem arra se, hogy feltétlenül férjhez menjek, amit Hajóson, szintén úgy érzem, elég rosszul fogadja az egész család, a rokonság is, hogy miért nem akarok feltétlenül férjhez menni. Ez így nekem nem nagyon jó, hogy görcsösen teljesítenem kellene. Nekem egy olyan barát nem kell, akivel rögtön együtt élek, és esetleg emiatt feleségül vesz. Nem. Nem lenne rossz persze egy jó barát, én nem zárkózom el előle abszolút, de ez nekem nem ilyen görcsös cél.

K: Ezt a kialakult helyzetet a család nőtagjai közül melyikőtök bírja jobban? Ki az erősebb?

V: Én. Tényleg, mióta megtettem és tudom a saját akaratomat átvinni, azóta ezt meg is te-

szem. Anyukám sosem tudta, mamámék nagyon erősek voltak. A mai napig befolyásolják őket. Ő nem tudja a saját akaratát senkivel szemben érvényesíteni tökéletesen. Én ezt megértem, mikor tudom, hogy ez neki nagyon rossz, mert én tudom, hogy neki ez a legrosszabb. Biztos, hogy nekem sok minden azért megy így, mert elköltöztem egy nagyvárosba, sokkal másabb életstílusba. Falun nem lehet a szülőknek annyira ellentmondani. Azért így megvan még mindig, hogy mit fognak szólni a faluban, meg egyáltalán nem illik, meg, ha már ennyire ragaszkodik hozzá, akkor meg kell csinálni..., meg a kedvemért, meg ez így szokás, – mindez sokszor elhangzik, hogy ezt így kell csinálni, és akkor azt úgy is kell csinálni.

K: Ha lenne lehetőség, hogy kívánj valamit, mi volna az?

V: *Így megfogalmazni...? Biztos, hogy mindig mást szeretnék. Azért jó lenne, ha rendeződne ez az ügy, anyukám is valamilyen szinten megértené, mert biztos, hogy akkor én is másként állnék a dolgokhoz, nem ennyire keményen. Mert tényleg néha daczból döntök, ezt ő is tudja. Ha egy kicsit engedek, akkor utána mérges vagyok magamra, tehát szeretném, hogy ez valahogy rendeződjék, csak én úgy érzem, hogy nem fog menni.*

K: Ennek az esélye...?

V: *Ez teljesen a falusi mentalitással függ össze, teljesen máshonnan közelíti meg a dolgokat. Pedig tényleg, ugyanúgy nevelkedtem szerintem, mint ő, csak valószínű, hogy én kikerültem, ő soha nem került el otthonról. Mindig otthon lakott. Ugyanúgy bejárt az iskolába, de minden este otthon volt. Biztos, hogy nem volt lehetőség arra, hogy olyan hatások érijék, meg biztos, hogy engem is befolyásoltak az itteni barátaim, meg amit látok, meg ahogy élnek. Én inkább ezt fogadnám el, efelé, a városi élet felé vonzódom. Engem nem érdekel, ha a kert gazban áll, anyukám rosszul van, ha a kert gazban áll, egy ideig nem volt ilyen ideges, de most a papa bemagyarázza neki, és akkor már szalad. Néha mondja, hogy menjek ki és csináljam meg az utcát, mert vasárnap reggel mit fognak szólni az emberek. Hol van itt gaz? – kérdezem. A papám is túl precíz, és ezt vette át az anyukám is, és azért néha ... és mégis úristen, mi lesz, két hete nem volt itthon a lány, és három hetes a fiú, és meg fognak szólni. Nagyon sok minden falun úgy van, hogy meg fognak szólni, muszáj a többieknek megfelelni.*

K: Egyáltalán működik az még, hogy megszólhatnak?

V: *Működik, igen. A fiatalok körében szerintem annyira már nem, ők is máshogy élnek egy kicsit már. De azért törekedni kell, hogyha ott maradunk, akkor házat ve-*

gyünk, és az rendben legyen, és akkor legyen egy kis valami, amivel még foglalkozunk. Valamilyen szinten működik, ami, főleg egy nagyvárosban nevetség, itt is pletyka ugyanúgy van, mert ugyanúgy beszélnek a másikról, de igazából nem olyan szinten, hogy érdekelné a többséget. Jó! Beszélnek, mondják, de úgy nem érdekli az embereket. Hajóson csak kisebbek a lehetőségek, mindenki ismeri a másikat, és azt mondja, hogy nálad ez nem így szokott kinézni, vagy nem szokott nálad rendetlenség lenni, miért nem főztél ma, ezért az ember a szívére veszi. Ez itt senkit nem érdekel.

K: Mi volna még, amit szeretnél? Mi az, ami egy kicsit közelebb hozza a lehetőségeket ahhoz a valósághoz, ami józanul azt diktálja, hogy nem kell belerokkanni a külső megítélés miatt a munkába?

V: *Igen, főleg amiatt szeretném megőrizni a függetlenségemet.*

K: Mi volna még, amit szeretnél megvalósítani az életedben?

V: *Így konkrét dolgot nem tudok mondani. Az anyukám is mindig ezt kérdezi, hogy konkrétan mit akarok, vagy milyen munkát... Mindig vannak apróságok, a lakást lecserélni nagyobbra, vagy céget alapítani...*

K: Az is egy lehetőség, és emocionálisan? Tehát mi a jó közérzeted titka túl a munkán, meg a jól elvégzett feladatokon? Mitől érzed jól magad?

V: *Van a baráti társaságom, akivel igazából tényleg úgy jól kijövök, meg megvan több éve, nem egyetlen baráti társaság, én nagyon jól megvagyok velük, nagyon jól kijövök velük, a barátnőm párjaival is. Jó! Mindig vannak kisebb-nagyobb súrlódások, de úgy igazából megvagyok. Egy normális pár nem ártana, de egyébként tényleg jól érzem magam.*

K: Mit szeretnél még tanulni, amire úgy vágyasz, valamilyen tudás?

V: *Hát én most kitaláltam, most is járok iskolába, most az EU-s ... képzésre járok, ha ezt befejezem, akkor elkezdem a tolmácsképzőt. De van egy külkereskedelmi, a jogon tartanak egy ilyen, igazából nem is külkereskedelmi, inkább ilyen külpolitikai, külkereskedelmi, diplomáciai stílusú képzést. Annak van értelme, hogy papírt ad. Az ilyen diplomáciai képzés érdekelne. Mindig, egymás után. Egyszerre most már nem vállalom két-három iskolát, meg nem is lehet, mert péntek-szombaton van. Így már nem tudok bevállalni egyszerre többet. Elégedett vagyok.*

A táborokról és a kutatási módszerekről

A hajósi táborok kettős célkitűzés jegyében kerültek megszervezésre, a résztvevők részint közművelődési /közösségi/ tevékenységet végeztek, részint falukutató munkát folytattak.

Közművelődési volt valamennyi tábor, mert mód nyílt különféle programok szervezésére, különböző rendezvényeken való részvételre. A táborosok részt vettek például Villon-est előkészítésében, kirándulások megszervezésében, vagy esztétikai mércével is mérhető madárijesztők készítésében és kihelezésében. A nevelőotthonos gyerekekkel együtt műsort szerveztek a hajósi nevelőotthon 25 éves évfordulója alkalmával...

A táborokban önként jelentkező egyetemisták és főiskolások – zömében népművelés szakos hallgatók – vettek részt. Spontán szerveződő kiscsoportok /amelyek kutatócsoportokká formálódtak/ keretében folyt a munka. A résztvevők tapasztalhatták, hogy egy-egy munkacsoport miként alakítja ki a tábor közmegegyezésén nyugvó általános normatíváit, szem előtt tartva a tábor közösségi életét, annak sajátos vonásait, munkamódszereit. Egymás elfogadása, az eltérő nézetek folyamatos egyeztetése, a különböző tartalmú modellvita –, amely ezen életkor szerves és értékes tartozéka – jól érzékeltette az egyén és a közösség egymásra utaltságát, sokdimenziós kapcsolatát. Tanulságokkal járt a „felülről” ajánlott csoportvezetők és az „alulról” kibontakozó kezdeményezések révén megformálódó közösségek egymásra találása is, az, ahogyan az egyén /a szakmai csoportvezető/ beilleszkedik a közösségbe, elfogadtatja magát: miközben megtörténik a közös feladatok kimunkálása és vállalása.

Tanulságos „mozzanat” volt az is, amikor egy-egy csoport kipróbálta önmagát. Azt, hogy miként képes tágabb környezetével – a hajósiakkal – kapcsolatot teremteni. Sikerük vagy sikertelenségük önvizsgálatra készítette őket. Kiderült, hogy a kapcsolatok tulajdonképpen egyedi interakciók, kulturális modellek, amelyeket egyrészt a hagyomány alakít ki és szilárdít meg, másrészt az aktuális szociálpszichológiai tényezők szabályoznak. Felismerést nyert, hogy a kapcsolatteremtés alapja az őszinteség, a tiszta szándék, a másik elfogadása. A kapcsolat alakulása pedig szakaszokra tagolódik. A személyesség és az érzelmi töltés fokozatait /és fokozódását/ szinte valamennyi interjúkészítés so-

rán lehetett érzékelni. Bebizonyosodott, hogy a kapcsolat erőfeszítést igényel. Nemcsak tárgyi tudásra, hanem figyelem-összpontosításra és nagyfokú koncentrálásra van szükség. Empátia nélkül nem lehet megérteni a beszélgetőpartner törekvéseit, félig kimondott gondolatait és cselekvési indítékait.

A kutatócsoportok naponta /néha többször is/ összegezték tapasztalataikat. Jelentős pedagógiai eredménynek számított, hogy a „táboros szemináriumi kezek között” történő interjúk és a szerzett élmények elemzése, külön szervezést nem igénylő napi programok közé tartozott.

A táborok meghívott vendégeiként a kulturális élet több reprezentáns képviselője tartott előadást, és maguk is bekapcsolódtak a munkavégzésbe. 1982-1986 között Tibori Tímea, a Művelődéskutató Intézet osztályvezető-helyettese előadásában a szórakozás-szórakoztatás problémáiról beszélt. A téma aktualitását az adta, hogy Hajós község vezetői erőfeszítéseket tesznek az idegenforgalom fellendítéséért. Szuromi Pál művészeti író színes előadásában az emberi környezet, tárgykultúra esztétikájával foglalkozott. A táborosok maguk is érzékelhették, hogy a falusi – konkrétan a hajósi – építkezések során a házak mindinkább elvesztik évszázadok során megformálódott sajátos karakterüket. Tausz Katalin, az ELTE Szociológiai Intézet adjunktusa gondolatokat ébresztő előadásában a községek esélyegyenlőtlenségeit emelte ki, azt hangsúlyozta, hogy a sajátosságok mennyire befolyásolják – meghatározzák az adott település fejlődését. Csepeli György arról beszélt, hogy mennyire nélkülözhetetlenek a különféle közösségek a helyi társadalom alakításában, a demokratizmus fejlesztésében. Maróti Andor, az ELTE Közművelődési tanszéki csoport vezetője: Közművelődésről „felülnézetből és alulnézetből” címmel tartott igen tanulságos előadást. Lengyel András irodalomtörténész a két világháború közötti Szegedi Fiatalok Művészeti Kollégiumáról, és a Bethlen Gábor Kör tanya- és falukutató tevékenységeiről beszélt. Ballai József újságíró a helyi nyilvánosság és a demokrácia összefüggéseiről szolt elemző módon. Gábor Kálmán az ifjúságkutatásról beszélt. Romány Pál a mezőgazdaság kérdéseit boncolgatta. Annus József irodalomelméleti, a *Tiszatáj* folyóirat helyéről és szerepéről szóló előadása a legsikeresebbek közé tartozott. Vastagh Pál a JATE oktatója a jogállamiság kérdéseivel foglalkozott. A JATE fiatal tanára, Csapó Benő az oktatás és a neve-

lés összefüggéseiről érkezett. Szigeti Lajos a mai magyar irodalomról beszélt, Enyedi Klára a Szegedi Nemzeti Színház művésze a színművészet kérdéseivel foglalkozott. Székely László tanársegéd filozófiai beszélgetései nyújtottak maradandó élményt. Vetítésre került Gulyás Gyula és Gulyás János, „Azért a víz az úr” című filmje. Az oktató – kutató – nevelőmunka szempontjából különleges értéket képviselt a táborok munkáját támogató, éltető–inspiráló közeg kialakításában jelentős szerepet vállaló népművelő-házaspár: Alföldi Albert és a könyvtáros feleség, Cseke Magdolna tevékenysége.

Az első tábor a korábban szerzett ismeretek felelevenítésére, az ismerkedésre, a kapcsolatfelvételre, benyomások, impressziók szerzésére, adatgyűjtésre helyezte a hangsúlyt. Az összegyűjtött információk alapján – a kutatók segítségével – körvonalazódtak a témakörök és sor került a fő kutatási program megfogalmazására, és a munkamódszerek megbeszélésére. A kutatási program: hogyan változnak elsőfokú közösségeink, a közösségekben mennyire dominál a másodfokúság, adaptálódnak-e a közösségek a másodfokú társadalmi szervezetekhez, növekszik-e a harmadfokú közösségek iránti igény, van-e keret, lehetőség a harmadfokú közösségek kibontakozására? Főbb témakörök: be-és letelepülés, a XX. századi történések /két világháború közti időszak, második világháború, kényszermunka, kitelepítések és betelepítések, kultúrák találkozásai, pártok szerveződése, tévesztések, az „ötvenes évek”, a talpra állás, kommunikációs színterek/ hatásai a hajósi svábok életére, az egyén és a közösség viszonyának tükrében. Kutatási módszer: életút és tematikus interjúk készítése, strukturált megfigyelés végzése, továbbá /helyi, levéltári/ dokumentumok feltárása és elemzése.

A további táborok során /alapvetően 1987-ig/ a kutatók arra voltak kíváncsiak, hogy a megkérdezett gyermekkorától mi mindent élt át, azt hogyan tudta-tudja önmaga számára értelmezni, feldolgozni, összefoglalni és átadni. Tanulságos volt érzékelni-hallani, hogy az egyes ember életútja miként tükrözi – konkretizálja, pontosítja, esetleg torzítja – a társadalom állapotváltozásait: azt, hogy miként van benne jelen a történelem! Körvonalazódtak azok a színterek is, amelyek kereteket és lehetőségeket biztosítanak-kínálnak a hajósi /a helyi/ társadalom működéséhez. Elsősorban az ún. informális színterek-fórumok keltették fel a kutatók érdeklődését, hiszen ezek jelentősen befolyásolják a helyi

nyilvánosság tartalmát és eredményességét, ugyanakkor „alulról” kibontakozó egyéni vagy kollektív kezdeményezések „forráspontjainak” is tekinthetők.

Az interjúk készítése során nyomasztó és felemelő pillanatok váltogatták egymást. A régi, talán soha el nem múló fájdalmak és sérelmek, a kitelepítettek és felvidékiek (illetve telepések) megpróbáltatásai, a beszolgáltatások, a téesz-szervezések, a látványosan gazdagodó porták, az emberi kedvességgel kipárnázott légkörű borospincék megindítottak és állásfoglalásra készítettek mindenkit. Ismertté váltak a községben élők napi örömei, az álmatlanul forgolódók gondjai. „A létezőt megmutatni, elmondani nem dicsekvés” – hangoztatták a vendéglátók. Kiderült, hogy az anyagi gyarapodás mögött nem csak a munka áll: a talpra álló sváb ember – „csak azért is megmutatom” – többet, jobbat akaró törekvései is meghúzódnak. Feltárult a hajósiak hagyományvilága. A régóta őrizgetett varrottasok, a régi ruhák, faragások előkerültek a szekrények és ládák mélyéről. A fiatalok kedvéért egy-egy idősebb asszony még azt is megmutatta, hogyan működik a rokka. A múlt használati tárgyai az elmesélt történetek látható bizonyítékai. Az öregekkel együtt azonban lassan, fokozatosan eltűnik a jellegzetes fekete színű sváb viselet is. A faklumpákat csak nagyon ritkán veszik elő, csupán a táncegyüttes tagjai használják egy-egy műsor bemutatásakor.

A táborok segítették megismertetni a fiatalokkal a hajósi történelem konkrétumait, az emberi sorsokba ágyazott múltat és jelent. Élményt szerző módon járultak hozzá a diákok nemzeti önismeretének elmélyítéséhez, de formálták a hajósiak önazonosság tudatát is. (T. Kiss:Jel-Kép, 1986.2.)

Az életútinterjúk strukturális /szempontok szerinti/ megfigyelésekkel egészültek ki. A strukturált megfigyelési jegyzőkönyv tartalmazta az interjúalany kommunikációs jelzéseinek, a szűkebb és tágabb környezetének leírását. A kutatás fontos részét képezte a község hangulatának képszerű megragadása is. Ebből a célból valamennyi csoport számos fotót készített.

A hallgatók munkacsoportokban dolgoztak. A kutatásvezető csoportvezetésre a már táboros múlttal és gyakorlattal is rendelkező, népművelés szakon (is) végzett hallgatókat /Bagó József, Király Gábor, [T.] Molnár Gizella, Tóth Károly/

kért fel. Egy csoport négy-öt főből állt. A csoporttagok részint munkamegosztás szerint /megbeszélték ki a kérdező, ki végzi a megfigyelést, ki fényképez, ki kezeli a magnetofont/, részint „körforgásos” rendszerben munkálkodtak.

Ahhoz, hogy egy falukutató szociográfiai tábor eredményes legyen, alapvetően három szempontot kellett figyelembe venni. Az *egyik* a szállást: kezdetben sátrak, később a kastélyból átalakított nevelőotthon szobái adtak szállás. A *másik* az étellemezés. Ezt kezdetben az önellátás, később az általános iskola konyhája, majd az ABC közelében található vendéglátó egység biztosította. Viszonylag gyorsan kiderült, hogy a táborok működéséhez és szervezettségéhez elengedhetetlenül szükséges a napi rendszeres (időstruktúrát is szervező reggeli – ebéd – vacsora) étkezés. Az 1980–81. közötti időszakban szervezett táborok problémáihoz – többek között – az is hozzájárult, hogy mindegyik önellátó volt, amely azzal járt együtt, hogy a fiatalok zsebpénze a tábor harmadik napjára elfogyott és a táborlakók kezdtek elszívárogni. A tapasztalatokból okulva a szervezők nagy figyelmet fordítottak a munkavégzéshez szükséges logisztikai feltételek megteremtésére.

A *harmadik* a feldolgozás. Első áttekintés elősegítéséhez számos előadásra, szakmai megbeszélésre, közösségi program megrendezésére került sor. Az interjúk elemzésére, a nézetek ütköztetésére és rendezésére a hatalmas márványkölapos asztalokat körülülve, a nevelőotthoni helyiségekben, vagy a tábortűz körül került sor és tartott sokszor hajnalig. A vitázókat csupán a tűz lobogó lángja vagy a gyertyafény világította meg. Az érzelmekben gazdag szópárbajokat azonban mindig közös nevezőre hozták a népdalok és a finom hajósi borok. A további elemzésekre a szakdolgozatok, TDK /Tudományos Diákkör/ munkák és a kiérlelt publikációk szolgáltak.

Nap, mint nap bebizonyosodott, hogy Hajós lakosai és vezetői érdeklődéssel, segítőkészen és szeretettel fogadták a fiatalokat, annak ellenére, hogy éveken keresztül nyaranta sok egyetemista és főiskolás táborozott a községben és folyt a kutatás. A vendégszeretetnek számos tanújelét adták. A fiatalokat meghívták a borospincékbe, családi összejöveteleikre, fogadták otthonaikban. Mindig az asztalra került a jó bor, de nem azért, hogy „segítse kimondani az igazságot”, hanem a beszélgetés kedvéért.

A táborokról és a kutatási módszerekről

A táborok 1982 és 1987 között, jellegük és vezetőik. ^(x)

Időpont	A tábor jellege	Szervezők	Vezető/i	Lét-szám
1982. 02.08.-17.	Téli Közművelődési Gyakorlat	Országos Közművelődési Központ	[T.] Kiss Tamás	9
1982. 07.01. – 10.	Nyári közművelődési tábor (xx)	JATE KISZ Bizottság	[T.] Kiss Tamás	95
1985. 07.22. – 31.	Közművelődési – falukutató szociográfiai tábor	JGYTF Közművelődési tanszék	T. Kiss Tamás [T.] Molnár Gizella	15
1986.07.21. – 31.	Közművelődési – falukutató szociográfiai tábor	JGYTF Közművelődési tanszék	T. Kiss Tamás Tibori Tímea	29
1987.07.01. – 10.	Közművelődési – falukutató szociográfiai tábor	JGYTF Közművelődési tanszék	[T.] Molnár Gizella	21

(x) A résztvevő hallgatók létszámkimutatása nem teljesen pontos, ugyanis akadtak, akik végig részt vettek a tábor(ok) életében és kutatómunkát is végeztek, mások feliratkoztak-bejelentkeztek, de nem kapcsolódtak a munkavégzéshez, voltak, akik csupán ellátogattak Hajósra. A közölt létszámok a tábor első két napján jelenlévők adatai.

(xx) A JATE KISZ Bizottsága 1989-től folyamatosan szervezett nyaranta, különböző elnevezéssel táborokat. Bánlaky Pál vezetésével 1989-ben Ópusztaszeren, ezt követően 1980 és 1981-ben Hajósra. Az 1982. 07. 01. – 10. között rendezett táborban az ország számos egyeteméről és főiskolájáról érkeztek hallgatók, akik nem regisztrálták magukat, ezért nevük nem szerepel a résztvevők listáján. A tábor inkább társadalomismereti-politikai jellegű volt, mint közművelődési. Az 1982 és 1987 közötti táborokban a helyi társadalom működésének feltárása, közösségeinek kutatására került sor. A hajósi kutatások, [T.] Molnár Gizella vezetésével 1988, 1989, 1990, 1993, 1994 és 1995-ben (az utóbbi két évben nemzetközivé kiszélesítve) a kitelepítések témakörben folytatódtak.

Résztevők

/A kimutatások alapján az 1982 és 1987 között szervezett táborokba jelentkezett és a kutatómunkában résztvevő egyetemi, főiskolai hallgatók névsora/

Aradi Gertrúd	Igricz Mária	Patkós Ágnes
Bagdi Erika	Imhoff Emese	Petrovits Mária
Bagó József	Imrő Judit	Samu Károly
Berezvai Márta	Jankó Attila	Sipos Tamás
Bozsó Katalin	Jóföldi Gabriella	Sörös Anita
Czinege Mária	Juhász Zsuzsanna	Szabó Csilla
Czellankó Katalin	Kathy Erika	Szabó Gábor
Czupi Gyula	Kádár Éva	Szatzmári Gabriella
Csizmadia Judit	Király Gábor	Szijj Ferenc
Csортán Krisztina	Kukucska János	Sziráky Klára
Csörsz Tünde	Kurucz István	Takács Andrea
Deák Erika	Kecskés Anita	Tégla Mária
Derdák Tibor	Kovács Ibolya	Tóth Attila
Endre Zsófia	Körös Ilona	Tóth Ibolya
Etl Erzsébet	Lovász Ildikó	Tóth Károly
Ferdinándy Zsolt	Mátó Gyöngyi	Tóth Zsuzsanna
Foltán Zsuzsanna	Matkovics Hedvig	Ujj Ágnes
Galamb György	Mészáros Anikó	Uracs Mariann
Gudricza Csilla	Molnár Gizella, [T]	Varjú Gabriella
Gedeon Zsolt	Nacsa János	Váradi Mónika
Gesztesi Éva	Nagy Beatrix	Vécsey Viktória
Harangi Anna	Pintér János	Virág Zoltán
Harsányi Zsuzsa	Polyák Mária	Vizi Ágnes
Hágel Ágnes	Rozsnyai Ildikó	Volenszki Zsolt
Hevesi Éva	Róth Ilona	Zeke Gyöngyi
Holpár Gabriella	Sándor József	

Sajtóvisszhang

PETŐFI NÉPE

1982. április 7.

Egy közművelődési tábor tapasztalatai. Hajósról jöttünk

Nem először találkoztak a hajósiak érdeklődő, kíváncsiskodó fiatalokkal, egyetemistákkal és főiskolásokkal a településen. Ugyanis a téli közművelődési gyakorlat egyik színhelye évek óta Hajós. Ebben a tanévben új formát próbáltak ki a látogatók: úgynevezett „tömbösített” formát. Ez annyit jelent, hogy tíz egyetemista, illetve főiskolás diák vizsgál egy-egy községet, az eddigi 3-4 helyett. Ez az év volt a próba éve, így nagy változásokra nem kerülhetett sor, csak a forma kialakulását, az esetleges letisztulást eredményezhette.

Bepillantottak a „gyakorlatosok” Hajós életébe. Riportok, jegyzőkönyvek készültek, végigkísérték egy családi ház építését. Nem régen pedig a tábor részeredményeiről, tapasztalatairól adtak számot Szegeden.

[T.]. Kiss Tamás, a Juhász Gyula Tanárképző Főiskola népművelés tanszékének tanársegédje vezette a hajósi közművelődési gyakorlatot.

– Akik hallottak Hajósról, erről a Bács-Kiskun megyei településről, talán annyit tudnak róla, hogy az ország egyik leggazdagabb községe. Akik ismerik e helységet, tudják, hogy nemzetiségi település. Akik jól ismerik Hajóst, azok a hajósiak. Mi is megpróbáltuk megismerni e községet, a mindennapi élet apróbb bajaival, örömeivel. Tapasztalatainkról részletes megfigyelési jegyzőkönyvet állítottunk össze.

– *Melyek ezek a tapasztalatok?*

– Érdekes kép alakult ki például a szőlőkultúra vizsgálatában. Vendéglátóink pincéiben többször voltunk tanúi „szakmai továbbképzéseknek”. A vitát nem a „kinek van jobb bora” hiúsága indukálta, hanem a szőlőtermesztés és a borkészítés hogyanjának megítélése. Fő hadiszállásunk volt a művelődési ház is.

Foglalkoztunk Hajós társadalmát irányító-befolyásoló mechanizmusokkal, a település tudatszintjének színterével és főbb jellemzőivel.

– *Hogyan dolgozták fel az összegyűjtött élményeket?*

– Az információk egy részét már az adott szintéren feldolgoztuk. Ez szemtől szembe beszélgetések, vitatkozások során történt. Az információk másik részét szervezetük működtetésére használják fel. Tapasztalhattuk, hogy mindenféle tevékenység alapja a pontos helyzetismeret és az, hogy a szakember éljen a gyakorlat vonzásában. Ezek a táborunk legfontosabb tanulságai!

Tóth Károly főiskolai hallgató is részese volt a tíznapos gyakorlatnak.

– A Hajóson szerzett benyomásaimat nemsokára fel is használhatom, mivel levelező tagozaton folytatom tovább tanulmányaimat. Elsősorban, mint népművelő örülök annak, hogy megismerkedhettem egy település problémáival, a jó ötleteket, kezdeményezéseket elleshettem. Hajóson például a kulturális életet újra felpozsztította a nemzetiségi táncegyüttes megalakítása. Észrevettem, hogy a sváb nyelv használata kihalóban van, éppen ez az oka, hogy a mai nagyszülők nem tudnak szót érteni az unokákkal. Ez is közművelődési probléma: a nemzetiség nyelve és kultúrája együtt kell, hogy éljen.

*Ferdinándi Zsolt az orvosi egyetem hallgatója.
a művelődési házban látottakról ad számot.*

– Tetszik a hajósi „nyitott ház” elve. Az információk széles körű, sokszínű, gyors és pontos beszerzésének fontos színhelye a művelődési ház. Olyan szolgáltatások kapnak helyet falai között, amelyeket a társadalom információs fórumainak tekintünk. Itt van a könyvtár, a fodrász, a kozmetikus, az ügyvéd, az IBUSZ kirendeltsége. Így biztos, hogy bejönnek ide a falulakók. És ez már siker...

*A tapasztalatok végösszegzéseként álljanak itt Czine Mihálynénak,
a Népművelési Intézet csoportvezető-helyettesének szavait.*

– Ezeknek a gyakorlatoknak a célja a valóság feltárása: a problémákat meglát-
ni, de nem megoldani. Erre tíz nap alatt nem is kerülhetne sor. Természetesen
a színhely illetékeseinek az észrevételeket hasznosítaniuk kell. A hallgatók
számára pedig azért fontos a közművelődési gyakorlat, mert a valósággal szem-
besülhetnek, amire nincs mindennap lehetőségük.

Ez így van. A hajósi tábor lelkes diákjai „feltérképezték” a települést. Ha meg-
kérdezzük őket, nem azt mondják először, amit az útikönyvek, képes folyóira-
tok írnak Hajósról: hanem a község apróbb bajairól, örömeiről beszélnek.
Ez a legfőbb bizonyíték arra, hogy a közművelődési tábor elérte a célját...

Borzák Tibor

MAGYAR HÍRLAP

1985. július 31.

Milyen a világ közepe?

Látszatra ugyanolyan, mint bármelyik más, szőlőműveléssel foglalkozó magyar falu. Itt, igaz a földszintes házacskák egészen közel, talán ha 50 – 60 centiméterre épültek egymástól. Így a házak között hátul, a szőlőtőkék közvetlen szomszédságában csupán egy szűkre méretezett budi fér el. Pedig ez „a világ közepe”, s hogy az idezarándokoló a szemükkel is megbizonyosodhassanak erről, ezt fehér zománc tábla hirdeti. A „világ közepén” a házak ablakai, ajjai többnyire zárva vannak, még akkor is, ha bennük emberek nótáztatnak, beszélgetnek vagy veszekednek. Mert óvják a házacskák alatt 30–50 méter hosszan megbúvó pincék kincseit – az erős, zamatos hajósi bort.

– Valahogy ez a falu más, mint a többi – töpreng az egyik huszonéves világ-közepe kutató. Régi sváb település. A 80-as népszámláláskor a falu lakosainak 60 – 65 százaléka vallotta magát német anyanyelvűnek. Bezárt falu – furcsa, szigorú erkölcsökkel, régi, talán soha el nem múló fájdalmakkal és sérelmekkel: kitelepítések, kényszermunka...

Valóságfeltárás

– Kapcsolatunk Hajóssal régi – mondja [T.] Kiss Tamás, a szegedi Juhász Gyula Tanárképző Főiskola népművelés tanszékének a tanára, a világ-közepe kutatók, vagyis Hajós szociológiai és szociográfiai feltérképezésének az irányítója. – 1979-ben a szegedi egyetemisták fölvetették, jó volna nyaranta valamelyik faluban, községben összejönni, társadalmi kérdésekről beszélgetni, vitatkozni. Alföldi Albertben, a hajósi művelődési ház igazgatójában pártfogóra leltünk, s 1980-81., majd 82-ben is itt, a hajósi nevelőotthon kertjében ütöttük föl sátrainkat. A táborozókat főként az egyetemmel és a főiskolával kapcsolatos kérdések, leginkább az oktatás színvonala érdekelte: a reformosok foglalkoztatták őket – elvi, elméleti beszélgetéssorozatokat folytattunk.

– *Hajós tehát pusztán kellemes színhely volt. Hogy egyik táborot sem érdekelt a falu?*

– A 70-80 táborlakóból azért mindig akadt 10 – 13 ember, akit rá lehetett venni, hogy bekopogtassanak néhány hajósihoz.

– *A népművelési nyári táborokra jellemző, hogy miközben megtárgyalják a világ s a hallgatók nagy gondjait, nem veszik észre a közvetlen környezetükben levő valóságot, tényleges problémáit. Önöknél is így van ez?*

– A felsőoktatásban tanuló fiatalokra ez csakugyan jellemző lehet. Igaz, az eddigi táborozóknak nem a népművelés volt a szakterületük. Magyarországon a népművelő szakos hallgatók és tanáraik kezdeményezésére 1980-ban kezdődött meg – régi hagyományok nyomán – egy úgynevezett valóságfeltáró mozgalom, amelynek összefogója és támogatója a Népművelési Intézet lett.

– *Ki dönti el, hogy a hallgatók melyik valóságot és melyik települést ismerjék meg?*

– Jó kérdés. Azzal a valósággal foglalkozunk, amelyik különösen éltető közegként vagy visszahúzó erőként veszi körül az embereket. Táborunkat az érdekli, hogy a hajósi ember mi mindent élt át, s mindezt hogyan tudja önmaga számára is értelmezni, összefoglalni.

– *Nem találja furcsának, hogy az egyetemisták-főiskolások olyan társadalmi jelenségeket próbálnak föltárni (első, második téesszervezés, kitelepítés) amelyekről kevés és esetleges az ismeretanyaguk? Hogyan tudnak így kérdezni?*

– A hároméves programunk kezdeténél tartunk. Egyelőre életútinterjúkat készítünk, az interjúkészítés szabályairól beszélgetünk.

– *Interjúalanyaikat a falu lakosaiból véletlenszerűen választják ki?*

– Nézze, bármennyire is próbáljuk ezt tudatossá tenni, valahol minden kutatásnak, persze csak bizonyos fokig, ez a véletlenszerű kiválasztás a lelke. Hajós társadalmában a különböző rétegek, csoportok, frakciók legjellemzőbb reprezentánsait keressük meg. Beszélgetünk téesszervezőkkel, 45 – 47 közötti kitelepítettel, felvidékiekkel, Ukrajnába küldött asszonyokkal.

– **Hajós ezért olyan különösen érdekes?**

– Nem érdekesebb, mint például Dombegyház, ahol most fejeztünk be egy kutatást az ELTE Szociológiai tanszékével közösen. Ha az ember csakis az időszerű divatjelenségek iránt érdeklődik, megmarad a felszínen. Érdekesebb a másságot megmutatni. Hogy az itt élő emberek miért mondják például azt, hogy ők se nem svábok, se nem magyarok, ők hajósiak – Hajósországbán.

– ***Milyen sajátos hajósi törvényeket ismertek meg?***

– Nagyképűség lenne erre most, a kutatás elején válaszolni. De hadd ragadjak ki egy számomra érdekes dolgot: a pincefalut. Az előzetes kutatások alapján kettős funkcióját sikerült kitapintani. De ezek, mondom csak impressziók. Nagyon sokat beszélünk manapság a köz művelődéséről. Ilyenkor mindig intézményekben gondolkodunk, s abból indulunk ki, hogy ahol van intézmény, művelődési ház, mozi, színház stb. ott művelődhetnek csak igazán – ilyen vagy olyan módon és szinten – az emberek. Ahol a felsoroltak hiányoznak ott művelődés sincsen. Hamis teória.

– ***Mire inspirál a pincefalu borral teli üregeivel?***

– Alkalom nyílik privatizálódó kis közösségek kialakulására. A pincék fölött lévő helyiségben szakmai csatározásokat folytatnak arról, hogyan kell a szőlőt termesztetni (a felnőttnevelés egyik nagyon sajátos módszerét ismerhettük föl), megbeszélik a tévében látottakat, megtárgyalják, miért ganéj ember X. Y. és Z. Megvitatják a község ügyes-bajos dolgait. A hajósi pincefalu informális „tanácsülései” ezek az alkalmak, ahol újra és újra átrágják magukat az emberek a tanácsi döntéseken.

Se hírvivők, se hírhozók

– ***Befolyásolhatják-e a pincefaluban született határozatok az előzőleg már meghozott tanácsi döntést?***

– Természetesen nem. Kérdés, a tanács mennyire veszi figyelembe ezeket az informális döntéseket, figyelnek-e arra, hogy a hajósi ember mit tart fontosnak, érdekesnek és értékesnek. A pincefalu másik funkciója a reprezentatív nyilvánosság.

– ***Kinek lehet itt pincéje?***

– A hajósi életnek természetes velejárója a pince, a pincefalu. A községben körülbelül 1200 – 1300 ház található, és a két-három kilométerre levő pincefalu-ban ugyanennyi pince.

– ***Kötelező volt a hajósi táborozás minden népművelésszakos hallgatónak?***

– Csakis önkéntesek jelentkeztek. Előadókat is hívtam, művészettörténészt, aki a népi építkezésekről beszél, arról, hogyan válik arctalanná egy község. Hajósról például miért tűnnek el a jellegzetes sváb oszloptornácos házak. Ismerkedünk a magyar falvak településszerkezetével, és ami a legfontosabb, gyakoroljuk az emberekkel való kapcsolatteremtést. A beszélgetéseket magnóra vesszük, visszahallgatjuk, elemezzük. A kutatás etikája természetesen megköveteli, hogy se hírvivők, se hírhozók ne legyünk – hiszen „a világ közepén élő”, nagyon lassan föltárulkozó hajósi emberek bizalmával visszaélni nem lehet.

Scipiades Erzsébet

DÉLMAGYARORSZÁG

1986. június 24.

Hajósi mozaikok

Most jelent meg a Juhász Gyula Tanárképző Főiskola és az Országos Közművelődési Központ *Hajósi mozaikok* című, T. Kiss Tamás által szerkesztett kötete. Az apropót a Hajóson tavaly nyáron rendezett közművelődési-szociográfiai tábor adta, ám a vaskos kötetben olvashatjuk – Dobosi Katalin készítette – a falut bemutató, korábban elhangzott rádióműsor anyagát, [T.] Molnár Gizellának a nagyközséget történelmi keresztmetszetben vizsgáló írását, [T.] Kiss Tamás *Hajós társadalmi és művelődési színterei* című tanulmányát, továbbá a „*Tenni népünkért*” című interjút, amely meglehetősen szuggesztív módon vázolja föl ennek a Bács-Kiskun megyei településnek emberi sorsokba ágyazott múltját és jelenét.

A terjedelmes bibliográfia, továbbá a tábort meg a nagyközséget egyaránt dokumentáló fotóanyag-melléklete már csak ráadásként bizonyítja azt a felismerést, ami e kiadványt lapozgatván bennünk megfogalmazódhat: bárcsak több magyar települést ily módon megközelítő-feldolgozó gyűjteményt láthatnánk.

Horváth Dezső

DÉLMAGYARORSZÁG

1986. július 19.

Szociográfiai tábor

A Juhász Gyula Tanárképző Főiskola Népművelési tanszéke a Művelődési Minisztérium támogatásával július 21. és 31. között Hajóson egyetemistáknak és főiskolásoknak szociográfiai-közművelődési tábort rendez. A résztvevők előadásokat hallgatnak majd a kultúrakutatás hazai és nemzetközi eredményeiről, vitaesteken, fórumokon szerezhettek ismereteket a község valóságáról, közművelődési lehetőségeiről, továbbá megfigyeléseket és különböző felméréseket végeznek a település mindennapjairól.

PETŐFI NÉPE

1986. augusztus 20.

Hajóst már nemcsak a hajósiak ismerik. Mire jó a szociográfiai tábor?

„Akik csak hallottak Hajósról, erről a Bács-Kiskun megyei településről, talán annyit tudnak róla, hogy az ország egyik leggazdagabb községe.

Akik ismerik, azt is tudják, hogy nemzetiségi település. Sok német család több száz évvel ezelőtt itt talált megélhetést, boldogulást. Új hazát teremtő, meggyökereztető szándékkal érkeztek, és megépítették a 25–30 méter hosszú, gazdasági épületekkel, istállókkal megtoldott oszloptornácos hatalmas sváb házakat, amelyek jellegzetessé formálták Hajós arculatát. Mára ezekből az épületekből alig-alig maradt. Sorra eltűntek. Átadják helyüket sváb-karakterükről sem hírt, sem üzenetet nem hordozó, új, legfeljebb méretükben rájuk emlékeztető lakóházaknak.

Akik jól ismerik Hajóst, azok a hajósiak.”

Ezeket a bevezető mondatokat T. Kiss Tamás kutatási jelentéséből idézem – és téved, aki azt hiszi, hogy T. Kiss Tamás hajósi. Nem az, szegedi: a Juhász Gyula Tanárképző Főiskola adjunktusa. Jó oka van még arra is, hogy jól ismerje Hajóst, hiszen ő vezette idén is a Hajós megismerése céljából szervezett közművelődési-szociográfiai tábor. Harminc főiskolás és egyetemista szánt két hetet a nyarából arra, hogy ezzel a hangulatos községgel kössön ismeretséget, s a község életének tanulmányozásával a magyarországi valósággal közelebbi kapcsolatba kerüljön.

Zömmel népművelés szakos hallgatók ütöttek tábor Hajóson. Nekik azért is tisztában kell lenniük a falusi körülményekkel, mert később, már önálló, diplomás szakemberként ez is lehet életük közege. A szegedi főiskola tanárai tudatosan készítik föl tanítványaikat a jövőre. Vizsgáldtak munkásszálláson, kutattak lakótelepen, táboroztak tanyán – Bács-Kiskun megyébe már hazajönnek. Céljuk nem pusztán az, hogy mások életével szembesüljenek – magukat is próbára teszik.

– Ha szabad így fogalmazni: a mai húszévesek bizonyos értelemben elég „gyávák”. – Fölkapom a fejem T. Kiss Tamás megjegyzésére.

– *Hogyhogy gyávák?*

– Alig van bátorságuk megszólítani egy idegen embert, nehezen kommunikálnak a más korosztályba tartózóval. Mindez számos élethelyzetben megengedhetetlen – magyarázza az adjunktus.

Dr. Tibori Tímea művelődés-szociológus, a Művelődéskutató Intézet osztályvezető-helyettese is megerősíti szegedi kollégája megfigyelését.

– Ahhoz, hogy a hallgatók valóban oda tudjanak figyelni interjúalanyukra, bele tudják magukat élni annak helyzetébe, először saját gátlásukat kell legyőzniük. Ez a tábor tehát a rugalmas, nyilvános reagálás, a helyzetmegoldás begyakorlásának is az alkalma.

Az a két hét, amit ebben az évben töltött a harminc fiatal Hajóson, meglehetősen zsúfolt programmal múlt el. Volt szó a község történetéről, a családtípusok kulturális szerkezetéről, a helyi nyilvánosság intézményeiről. Külön csoport vizsgálta a helyi normáknak minden szempontból megfelelő családok életmódját, másik csoport azokét, akik valamilyen módon eltérnek attól (mert például elváltak). Nem kis vállalkozás a pincefalu anekdotakincsének gyűjtése sem.

A Művelődési Minisztérium 1986-ban már az előző évek teljesítményét is értékelte: kért 36 ezer helyett 46 ezer forinttal támogatta a munkát. Tízezeret adott a KISZ Központi Bizottsága, tizenötöt a hajósi művelődési ház. Ez összeadva meglehetősen jelentős összegnek látszik – de csak az első pillantásra. A magnókazetták visszaíratása gépelt oldalanként (jutányosan!) tíz forint (egyetlen órányi anyag mintegy 20 flekket tesz ki), és a legprimitívebb nyomtatási eljárás is felemészt 20 ezret, hogy alig négyszáz példányban közvétegyék kutatásaik eredményét.

A hajósi tábor háromévesre tervezik – azaz jövőre is jönnek még a leendő népművelők. Akik – akkor már nem csupán hallomásból, hanem saját megélt tapasztalataikból is ismerni fogják a falut. A felgyülemlett ismeretanyag hasznos számukra jövőendő pályájukon, ám a ma valóságát kutatók is meríthetné-

nek megállapításaikból. Föltéve persze, ha lehetőségük lenne a kutatási eredmények megismerésére, bár erre a négyszáz példány alig-alig ad módot.

– Az összegyűjtött anyag igen gazdag. Három év tapasztalatai több kötetet tesznek ki. Nekünk egy is elég lenne – fejtette ki T. Kiss Tamás. Arra gondolt: a Forrás-könyvek sorozatába beleillene egy hajósi mozaik. Eddig végzett munkájuk feljogosítja őket a reménykedésre...

Ballai József

DÉLMAGYARORSZÁG

1988. szeptember 3.

Hajósi mozaikok, avagy a terep

A Juhász Gyula Tanárképző Főiskola népművelési tanszékéről érkezett kötet felelős kiadójaként az Országos Közművelődési Központ jelöltetett, a kiadvány pedig hét fejezetben látszólag egyetlen magyar helység „körüljárását” dokumentálja. Valójában, meggyőződésem, mintaadó és programbiztosító szerepe van. Ha úgy tetszik, ez a T. Kiss Tamás által szerkesztett, alig 100 oldalnyi összeállítás – az örök terepet jelenti.

„Hajós Bács-Kiskun megyében található, Kalocsától 20 kilométerre délre fekvő nagyközség. A hozzá tartozó külterületekkel...11 ezer 708 hektárnyi területtel rendelkezik...A legutolsó 1980-as népszámlálás adatai szerint a lakosainak száma 4858..., 5,6 százalék külterületen él.” Azok a tények, amelyek itt regisztráltak – beszámoló a hajósi közművelődési-szociográfiai tábor munkájáról, az ifjúsági rádió Hajósról szóló műsorának anyaga, [T.] Molnár Gizellának a községet bemutató írása, a kötet-szerkesztő Hajós társadalmi és művelődési színterei című dolgozata, továbbá a „Tenni népünkért” címmel készített interjú, a bibliográfiával együtt – valójában jóval többről tanúskodik, mint ennek a sajnálatosan későn hozzánk eljutott kötetnek az értékei. (A kiadvány 1986-ban került nyomdába, így a benne szereplő anyagok 1983-86. közötti születésűek.) Igazából Hajós, szimbolikus és valóságos értelemben: terep. Az országért tenni akaró, ébredezni kezdő, öntudatosan népi-nemzeti elkötelezettségű értelmiség szemléletének sorvezetője. Mutatója és útjelzője egyben a teendőknek: mert legyen szó „önszerveződésről”, „helyi kisközösségekről”, vagy bármiféle más, újkeletű és hasznos társadalmi tevékenységről: ama bizonyos kályha – amely együttal tényleg meleget kell, adjon – a magyarországi települések sorának sorsa kell, legyen. Megismerni és feltérképezni ezeket a falvakat és tanyákat, a nagyvárosok csillogásától távol élő többség világát, nem feltétlenül holmi vagabund-narodnyik „nép közé történő alászállással”, hanem bizonyos hadászati felkészültség birtokában. Tudván, hogy tereptani ismeretek nélkül csatába indulni nem érdemes.

A Hajósi mozaikok bizonyíték: a terep nem túlságosan távoli, megközelíthető, felismerhető. Hogy nagyon könnyen járható lenne, az persze nem állítható. De vajon akad közösségért vállalt tevékenység, ami könnyed túrának minősíthető?

(D.M.) Domokos László

NÉPMŰVELÉS

1988. október, 41. o.

A Hajósország tanulságai

Vitányi Ivánnak van erről a könyvről egy kulcsmondata: „*A művelődés a közösség lelke, a közösség a művelődés alapja*”. Az előszóba írt mondat két vállra fekteti a jegyzetírót, hiszen ezt az igazságot csak részletezni és bizonyítani lehet. Ám második átlapozásra, amikor az olvasó újrendezi gondolati élményét, nos, akkor mégiscsak adódik kísérő gondolat a *Hajósországhoz*.

Mit kínál továbbgondolásra? – Elsőül a szerzői tisztességet. Falut kutatni s azt megírni, mindig is önmegtartóztató szellemi munka volt. Mert a tények a szerzőben, kutatóban érzéseket is kiválthatnak – mondjuk, egy kitelepítés végrehajtásának terrorista felhangjai is felkelthetik az elfogultságot –, ám a tárgyi igazság tisztelete megkívánja az érzelmek kiűzetését szerzői önmagunkból. *T. Kiss Tamás és Tibori Tímea* magába ültette ezt a tisztességet.

Továbbgondolatja a hitet is a túlélésben. Az „egy ezredévi szenvedés” hányszor kelti fel bennünk a tiszteletet egy-egy őserjú falu iránt, mert képes volt túlélni ezt az ezredévnyinek megélt szenvedést! A történelem legújabb csapása, a buldózerpolitika talán éppen ezért véli a „legtisztább” piszkos munkának az erdélyi magyar és szász falvak eltüntetését, ugyanakkor éppen ezért hallani a menekülttáborokban lélekemelő tervet: felépítjük mi újra!

T. Kiss Tamás és Tibori Tímea a szociográfus véna leginkább kidudorodó vonulatát is láttatják: remek érzékkel igazodnak el a tényekben, következésképp remekül rendeznek. Így hát hiába tiltakoznak a könyvben: ők mégiscsak egyben szociográfusok is, éppen mert *többek* annál. Öt esztendő munkásságuk magába olvasztja a szociográfia lényegét is. Mert a könyv nem *más*, hanem *több*, mint szociográfia: *több* a kultúratörténész látószögével, *több* a gazdaság történetének közösségi gondolkodásba olvasztása erejével. Sok mindennel *több*, s ezekből egyet még említsünk meg: képes volt tetten érni egy falu közösségének gondolatcsere alkalmait.

Van a kötetben egy szép mellékmondat: „...*ebéd után az asszonyok...ránéznek az állatokra...*” Vagyis nincs vele dolguk, csak figyelnek rájuk. A Hajósországnak figyel a falura, bár jelen idejű dolga nincsen vele. Ezt a jelen idejű figyelmet azonban fontos beleépíteni a falu, sőt a FALU jövőjébe. Amit jelen időben észre lehet vele venni, attól méltó ez a könyv arra, hogy a Művelődéskutató Intézet faluközösségi viszonyokat kutató sorozatának első műve lett.

(*Művelődéskutató Intézet, 1988*)

Földessy Dénes

ÉLET ÉS TUDOMÁNY

1989. december 15. (1586-1588 o.)

Szép hazánkat járva. Hajós

Az újságolvasók, rádióhallgatók és televíziónézők jól tudják, hogy alkalmanként fel-felröppen egy-egy magyarországi településnek a neve. Vagy azért emlegetik mindenfelé, mert egyszerűen megszűnt létezni – lásd a dél-baranyai kihalt falut, Gyűrűfűt –, vagy azért kapja szárnyára a hír, mert valami nagy igazságtalanság készül ellene – lásd a szintén baranyai Ófalut, ahová köztudomásúan „atomtemetőt” akartak telepíteni –, vagy pedig egy-egy különleges rendezvény (templomszentelés, közösségiház-avatás) fordítja ugyanabba az irányba a közfigyelmet. Az érdeklődés aztán rendszerint megcsappan, s csak ritkán verődik ismét nagydobra az a falu –, netán városnév.

Kivétel persze akad, s mondhatni menetrendszerűen reáirányul egy-egy országszegletünkre a közfigyelem. Nos, ilyen újra meg újra megemlegetett „vidék” a Bács-Kiskun megyei Hajós, ahol minden esztendőben megülik, megünneplik a híres-neves *Orbán-napot*. Ez az eszem-iszommal egybekötött vigasság május 24-én esedékes, de Hajósra az esztendő bármely szakában érdemes elmenni, mert mint az emberi szorgosság és találékonyság színtere, folyvást sok-sok látni- és tapasztaltnivalót kínál.

Hajósra megérkezve, tüstént tapasztalni, hogy ott nemcsak magyar ajkú emberek élnek: itt is, ott is német szó üti meg a vendég fülét. Pontosabban annak „schwabisch” változata, hiszen oda, arra az egykor isten háta mögötti homokvilágba hajdan valódi svábok települtek.

A kalocsai érsek telepítette újra

Előttük azonban középkori magyarok is éltek ott, akik jószerivel maguk sem tudták, hogy kis falucskájuknak neve miért is lett éppen Hajós. A régi-régi iratokból tudjuk, hogy voltak, akik úgy vélekedtek: azért alakult így a falunév, mert az első betelepülők hajón érkeztek. (A korabeli viszonyok között ez is megtörténhetett.)

Mások a vízfolyásokban lehetséges *halászat*, *hajózás* „keresztapaságá”-ra voksoltak. A tudomány azonban ismét mást mond. Nevezetesen azt, hogy még a török megszállás előtt élt arrafelé egy bizonyos *Hajósy* nevű família, s aztán róla nevezték el ezt a települést is. Okiratban legelőbb 1366-ban *Hayós* néven említődik a falu, majd az 1400-as évek elején ugyancsak így vetették papírra. Egyébiránt olyan sok mindent nemigen jegyezhetek föl róla, mert éppen nem volt számottevő helysége e közép-magyarországi vidéknek. Kevesen lakták, s 1690-re teljesen el is néptelenedett. Ekkor azonban a vidék akkori ura, *gróf Csáky Imre* kalocsai érsek – ő 1710. és 1732. között töltötte be ezt az egyházi méltóságot, – úgy döntött, hogy betelepíti. Évégelt toborzókat küldött a messzi német földre, ott is a Bódeni-tó tájára, s ezeknek a megbízottaknak sikerült is több családot helyváltztatásra bírnuk. A legelső huszonöt família 1722-ben érkezett meg, majd egészen 1726-ig minden esztendőben újabb meg újabb „pionírok” csatlakoztak hozzájuk. 1731–1732 táján már nem kevesebb, mint százhuszonhét német család élt Hajóson.

Ezek a *Beckek*, *Deblerek*, *Fuscheneckerek*, *Heppek*, *Mendlerek* stb. gyorsan feltalálták magukat az új hazában. A maguk sváb eszességével és szorgalmával, gyorsan takaros házakat építettek – ezek a két patak partján sorakoztak –, s hozzáláttak, hogy gazdaságaikat is kialakítsák. A homokos határrészekben szőlőt, az agyagosabb táblákon pedig takarmánynövényeket telepítettek az állatok számára.

Kápolna, templom, vadászkastély

A kalocsai érsek igen elégedett lehetett a jövevényekkel, mert Bécsből még egy építésben járatos *mérnököt* is hozatott Hajósra, aki a házak és középületek tető alá hozásában működött közre. Ez utóbbiak közül az 1724-ben emelt *kápolnát* és az 1728-ban elkészült *templomot* kell megemlíteni. Ezt, mint római katolikus *kegyhelyet* 1820 körül *Zafahl Lőrinc* igen szépen átépítette, barokk stílust kölcsönözve neki. E templom mellett megépült aztán *gróf Patachich Gábor* kalocsai érsek *vadászkastélya* is, ahová a jeles egyházi férfiú vendégei jártak ki pihenni, mulatni, szórakozni. E kastélyra 1767-ben *gróf Batthyány József* kalocsai érsek *Gföller Jakab* gödöllői építőmesterrel tornyokat emeltetett. Nagyon sok híresség megfordult ebben a pompás épületben: egyházi méltóságok ugyanúgy, mint Habsburg-házi főhercegek. (Állítólag Lotharingiai Ferenc, Magyarország helytartója is eltöltött ott néhány szép napot.)

Hajós ekkor élte első fénykorát. A kalocsai érsekek mind-mind nagyon kedvelték: arra is akadt példa, hogy a búcsújáró helyé emelkedett kegytemplomban kis-papokat szenteltek, sőt még egy püspökszentelésről is tudnak a levéltári iratok. Az csak nyilvánvaló, hogy vásáros hely is lett belőle: évente háromszor találkoztak ott a messzi földről érkezett árusok meg a környék lakói.

Házhelyek, főcsatornák

Sajnos, a szép éveknek vége szakadt, mert 1768-ban *árvíz* sújtotta Hajóst. Majd száz ház megrongálódott, temérdek termés ment tönkre, és az állatállomány is kárt szenvedett. Ezzel egy időre vége szakadt a nagy gyarapodásnak, s ugyanígy elcsendesült a kastély környéke is. Ez utóbbit ugyanis árvaházzá alakították át *Haynald Lajos* bíboros-érsek utasítására. Igaz, ez már jóval később történt, hiszen az a harminc leány és szintén harminc fiú, aki e falak között kapott otthont, e század első éveiben lépte át az épület küszöbét. (E két esemény közötti időszakban a község életében nemigen akadt feljegyezni való fordulat: a megrongálódott házak újjáépültek, a falu népe szaporodott, ám még az 1848-49-es események sem zaklatták fel a szorgalmas lakosságot.) Az első világháború meg a Tanácsköztársaság napjai már mozgalmasabbak és keservesebbek voltak, de ami igazán megmozgatta a községbelieket, az egy 1921-ben hozott döntés volt. E szerint a kalocsai érsek hozzájárult, hogy birtokának 90 holdját *házhelyként* értékesítsék. Meg is indult ezekért a versengés. Aztán pedig 1925-ben elkészült a Főcsatorna, amelynek jóvoltából hatalmas mocsaras területek váltak megművelhetővé, s ezek megszerzéséért is mindent megtettek a vagyonra éhes hajósi gazdák.

Ki- és betelepítés

Amikor a híres-hírhedt *Volksbund*, ez a németiséget megmozgató, egységbe rendezni óhajtó szervezet megalakult, szükségszerűen kiterjesztette működését a svábok lakta Hajósra is. Eleinte lelkesen léptek be sokaikba a legények és a férfiak, akiknek egyebek között még több földet ígértek a toborzók, ám amikor a háborús idők eljöttek, már megbánták a jelentkezést. A legszomorúbb azonban az volt, amikor elrendelték a *kitelepítést*. A volt volksbundistákat, a németekkel rokonszenvezőket 1945 májusától szedték össze, s vitték előbb Kalocsára, majd tovább. Az elhagyott házakba pedig egyrészt úgynevezett *telepéseket* tettek, másrészt

a *Felvidékről* szintén elmozdított lakosságot hozták oda. (A telepések nincstelen szegényemberek voltak, akik korábban szükséglakásokban, s egyebütt húzták meg magukat.) Ám a hajósiak igyekeztek túljárni a hatóságok eszén, s különféle ürügyekkel egyre-másra *viasszavárogtak*, kivéve természetesen azokat, akik német földre, egészen pontosan az NDK egyik kőbányájába kerültek. Hogy a több hullámban végrehajtott kitelepítés valójában hány hajósi családot érintett, nem tudni, mert egy kimutatás 276 familiát említ, egy másik ellenben arról tudósít, hogy csupán Szlovákiából négyszáz kitelepített családot fogadott be a falu.

Idő multával aztán mégis „béke” lett: a telepések – lévén egy részük képzetlen, hozzá nem értő földműves – elszállingóztak, s az ő házaikba visszatelepültek a régi gazdák, a felvidékiek pedig egyre-másra kitanulták a szőlőművelés fortélyait, s igazi hajósiakká váltak. Megindult az egymás közötti házasodás is, úgy az 1950-es évek elején. Ma már egyáltalán nem megy csodaszámba, ha egy sváb lányt egy máshonnan érkezett család legényfia vesz el.

Pincefalu, Orbán-nap

1956 ugyan itt is okozott némi felfordulást – máig kiderítetlen körülmények között – megöltek egy telepest, de aztán lecsillapodtak a kedélyek, és tovább folyt a szorgos munka. Mégpedig a *Hosszúhegyi Állami Gazdaság* és a *József Attila Termelőszövetkezet* hathatós segítségével, lévén, hogy mind az előbbi, mind az utóbbi munkahelyet kínált, és a szőlősgazdák termésének értékesítésében is segített. Így van ez ma is.

Igaz, a városba áramlás idején sok fiatal elpártolt innen, de azok, akik maradtak, szorgos munkájuk eredményeként nagy építkezésekbe fogtak, s egyre-másra húzták fel az emeletes családi házakat. Sajnos, ezek többsége a máshonnan is ismert építészeti jellegtelenséget mutatja, és a régi sváb házak stílusjegyeiből – ezekre elősorban a tornácos előtér volt a jellemző – semmit sem őriztek meg.

Aki tehát mégis az *ódon* hangulatot keresi-szereti, az sétáljon ki a híres *pincefaluba*. Ez a településrész ugyanis valóságos csoda – olyannyira, hogy idegenforgalmi nevezetességeként immár az *IBUSZ-túrák* kedvelt célpontja.

A fehérre meszelt homlokzatú présházakból álló pincefalú a löszhátaknak köszönheti a létét, hiszen ezekben jól ki lehetett vájni a szőlőműveléshez, a borászkodáshoz szükséges eszközök számára az üregeket, és a hordók is tágas helyet foglalhatnak el bennük. Ám nemcsak a raktározás miatt kellettek, s keltenek ezek a „vágatok”, hanem azért is, mert egyenletes hőmérsékletükkel pompás környezetet biztosítanak a borkészítéshez, -kezeléshez.

Egyrészt tehát *munkahelyek* ezek a pincék, másrészt viszont a *barátkozások*, a *szórakozás* kedvelt színterei. Előterükben szokás poharazgatni, az odakint megfőtt finomságokból kanalizgatni, s persze énekelgetni is, ha úgy hozza a hangulat. Míg a falusiak közül szinte kizárólag csak a férfinép koccintgat odakint, addig a máshonnan jött vendégek között bizony akad asszony is, leány is.

Mondanom sem kell, hogy a nevezetes *Orbán-naphor* nyüzsgő a legtöbb ember a hajósi pincefaluban. Valamennyi ajtó megnyílik ilyenkor, s ide is, oda is szíves szóval invitálják a vendégeket. Lehet bőven válogatni, mert legalább hétszáz pince sorakozik a most emlegetett helyen. Egy egészen különös látványosság is megkacagtatja az Orbán-napi sokadalmat: orrversenyt rendeznek ilyenkor, a szó legigazibb értelmében centiméterrel mérve meg a versenyzők szaglószervét. Van aztán ilyenkor népitánc-bemutató, borverseny-eredményhirdetés, és még sok más rendezvény, amelyekre nem kevesebb, mint huszonötezernyi vendég sereglik össze minden esztendőben. Egy-egy háznál akár százötvenen is kortyolgatnak vidáman, de mérséklettel, hiszen a hajósi Orbán-nap egyáltalán nem valami falusi bacchanália, hanem ellenkezőleg: *a tavasz, a szőlőt óvó-védő szent Orbán méltóságos ünnepe...*

Hajós tehát ilyenformán kellő okkal vált nevezetes hellyé. Olyannyira azzá lett, hogy a *Művelődéskutató Intézet* – úgymond – „témát” látott benne, s mind történetét, mind korábbi újabb társadalmának alakulását tudományosan is feldolgozta. *T. Kiss Tamás* és *Tibori Tímea* alapos kutatás után, egy vaskos kötetet adott ki Hajósról 1988-ban. E kis cikk írásakor erre a műre is támaszkodhattunk.

Takács László

Jegyzetek

1956. Bács-Kiskun megyei kronológiája és személyi adattára II. kötet. Kecskemét, 2000. (Szerk.): *Tóth Ágnes*. NOVAPRESS Kft.
- Balogh Sándor: Jelenkori népvándorlás. In.: *História* 1981. 3. sz.
- Bálint Sándor (1944): *Boldogasszony vendégségében*. Budapest, Veritas Könyvkiadó
- Benisch Artur (KSH, F-2-1,5 fon. Benisch 1941. március 1-jei beszámolója
- Csepeli György (1986): *A hétköznapi élet anatómiája*. Budapest, Kossuth Kiadó
- Dobosi Katalin (1983): *Az ifjúsági rádió műsora*. 1983. április 5. 3. műsor
- Fehér István (1988): *A magyarországi németek kitelepítése 1945-1950*. Budapest
- Habermas, Jürgen (é.n.) *A kommunikatív cselekvés elmélete (I-II)* ELTE
- Hankiss Elemér (1979): *Társadalmi csapdák. Diagnózisok*. Budapest, Magvető Kiadó 1983
- Hajósi mozaikok, Szeged, Juhász Gyula Tanárképző Főiskola–Országos Közművelődési Központ, 1986. Szerk: T. Kiss Tamás /Mendler István hozzájárult teljes nevének közléséhez/
- Krappman, Lothar (1980): *Az identitás szociológiai dimenziói. Az interakciós folyamatokban való részvétel szerkezeti feltételei*. Bp. Oktatási Minisztérium
- Kapitány Ágnes–Kapitány Gábor (1983): *Értékrendszereink*. Budapest, Kossuth Könyvkiadó
- Kiss Tamás T. – Tibori Tímea (1988): *Hajósország*, Budapest, Művelődéskutató Intézet
- Kiss Tamás T. *Hajós község kommunikációs színterei*. Jel-Kép, 1986. 2. sz.
- Maráz László: (1980): *Hazatérés c. dokumentum játéka*. Magyar Rádió, 1980. október 4.
- Málnási Ödön (1933): *Gr. Csáky Imre bíbornok élete és kora*, Kalocsa
- Merk Zsuzsa (1990): *A katymári és vaskúti németek az oroszországi táborokban*. In: *Cumania. XII. Kecskemét*.
- Molnár Gizella T. (1997): *A kő marad. /Be-és kitelepítések Hajóson/ Die Grundstein bleibt /Ein- und Aussiedlungen in Hajós/ Verantwortlicher Verlag: KIK Hajós*

- Molnár Gizella T. (2005): Kollektív bűnösség? A német nemzetiség a Duna-Tisza közén a második világháború után. Szeged, JGYF Kiadó /PhD értekezés/
- Molnár Gizella (1988): A hajósi kitelepítések történeti-szociográfiai vázlata. Hajós
- Ogbu, John U. (1978): Minority Education and Caste: The american System in Gross-Cultural Perspective. New York: Academic Press
- Raagmaa, Garri (2002): Regional identity in Regional Development and Planning. European Planning studies, 1, 55-76.o.
- Tilkovszky Loránd (1974): SS-toborzás Magyarországon. Budapest
- Tóth Ágnes: A svábok kiűzése, internálása, 1945. História, 2006. 4. sz.
- Szabó László (1993): Társadalomnéprajz, Debrecen
- Sik Endre (1988): Az „örök” kaláka. Bp. Gondolat
- Van Houtum, Henk. – Lagendijk, Arnoud (2001) Contextualising Regional Identity and Imagination in the Construction of Polycentric Urban Regions: The Cases of the Ruhr area and the Basque Contry. Urban studies, 4, 747-767. o.
- Vitányi Iván (1985): Egyharmadoszág. Budapest, Magvető Kiadó
- Vitányi Iván-Sági Mária – Lipp Márta (1982): A kultúra közvetítése a családban. Budapest, Művelődéskutató Intézet
- Vörös könyv 1919. Budapest, Antológia Kiadó, 1993. (Szerk.): Gerencsér Miklós

Bibliográfia

- Bárh János: Egy műemlék születése. Petőfi Népe, 1984. 1. 11:5. A hajósi érseki nyaraló – kastély 1739-ből / 1 fotóval /
- Borzák Tibor: Egy közművelődési tábor tapasztalatai. Hajósról jöttünk. Petőfi Népe, 1982. 4. 7:5. / 2 fotóval /
- Benke Ferenc: Harmincöt éve praktizál Hajóson. Dunamenti Hírek, 1984. 6. 1:8. Beszélgetés dr. Papp István körzeti orvossal / 1 fotóval /
- Benke Ferenc: A hajósi kiállítás margójára. Dunamenti Hírek, 1982. 12. 31:8. Tárlat az alkotó táborok munkájából / 1 fotóval /
- Benke Ferenc: Hajós közművelődésének jövője: számítanak a lakosság véleményére, javaslatára. Dunamenti Hírek, 1984. 11. 2:8. Fórum, Hajós közművelődésének jövőjéről
- Benke Ferenc: Kerek évfordulón. Dunamenti Hírek, 1983. 11. 11:8. Húsz éves a Hajósi Német Nemzetiségi Együttes. / 1 fotóval /
- Benke Ferenc: Látványosság nélkül. Dunamenti Hírek, 1982. 3. 12:8. A hajósi „nyitott” művelődési házról
- Benke Ferenc: Orbán-napi szokásokat elevenítenek fel Hajóson. Dunamenti Hírek, 1982. 5. 28:8.
- Benke Ferenc: Ötödször is ! Megnyílt a hajósi alkotótábor. Dunamenti Hírek, 1982. 7. 9:8.
- B.P.: Együttműködve. Dunamenti Hírek, 1980. 10. 17:8. Kiállítás a III. Hajósi Képzőművészeti Alkotótábor legjobb alkotásaiból. A tábor háromszten-dős működése.
- Csapai Lajos: IBUSZ-támogatás a hajósi pincefalu fejlesztésére. Dunamenti Hírek, 1984. 8. 17:8. Az IBUSZ Rt, egymillió forinttal járul hozzá a pincefalu fejlesztéséhez
- Csoltói Gyula: Egy kis séta a hajósi pincesoron. Jegyzetek a hajósi képzőművészeti alkotótábor kiállításairól. Petőfi Népe, 1983. 2. 8:5 / 1 fotóval /
- Értékes leletek a hajósi ásátásoknál. Bajai Hírek, 1981. 7. 15:8. Hajósi – Cifrahegyen folytatják az avar temető feltárását Kőhegyi Mihály, a bajai Türr István Múzeum régésze vezetésével / 1 fotóval /
- Farkas József: Megkérdeztük: mikor lesz ismét rendszeres filmvetítés Hajóson? Dunamenti Hírek, 1984. 5. 4:8. Néhány hét múlva lesz vetítés a műve-

Bibliográfia

- lődési házban. Az új mozira még várni kell.
- Gécsényi Árpád: Orbán-nap Hajóson. Kertészet és szőlészet, 1984. 21. 19. o.
Fotók a május 25-i vidámságokról.
- G. E.: Fialat üzemmérnök Hajóson. A termelészövetkezet ösztöndíjasa volt.
Petőfi Népe, 1979. 4. 4:4. Pásztai József munkájáról a József Attila TSZ-ben.
/ fotóval /
- Halász Ferenc: Hajósiak ürügyén. Kell a teljesítmény. Petőfi Népe, 1982. 8.
5:3. Kritika a hajósi művésztaborról.
- Henkey Gyula: A hajósi népesség etnikai embertani vizsgálata. Antropológiai
Közlemények, 25. k. 1-2. füzet 39-59. o./1981/ A Magyar Biológiai Társaság
Embertani Szakosztályának 1978. december 18-i szakülésén elhangzott előadás
- Heltai Nándor: Faluról falura. Hajós. Petőfi népe, 1981. 10. 3:3. / 3 fotóval /
- Heltai Nándor: Külföldre került az orr-díj. Az egész falu ügye. A hajósi bor-
ünnep, Petőfi Népe, 1984. 5. 29:3. / 2 fotóval /
- Heltai. – Pásztor: Bács-Kiskun megye műemlékei. A hajósi kastély. Petőfi Népe,
1981. 10. 23:5. / 2 fotóval /
- Kapi Miklós: Néptáncosok megyei találkozója Hajóson. Petőfi Népe, 1980. 10.
21:8.
- Keresztes Ágnes: Harminchat vaságy. Új Tükör, 1984. 27. 6-8. o. Riport a ha-
jósi nevelőotthonról
- Kiss Tamás T.: Egy pincefalu „életrajza”. Bács-Kiskun megyei Honismereti
Közlemények 7–8. sz. Kecskemét, 1987. 62-70.o.
- Hajósi mozaikok, / tanulmánykötet /, Szeged, 1986. 95. o. (Szerk.): Kiss Tamás
- Kiss Tamás T.: A hajósi pincefalu. Népművelés, 1987. 1-2. sz. 18-22.o.
- Kiss Tamás T. – Tibori Tímea: Egy kisközség közösségtérképe /A hajósi modell
/. Kultúra és Közösség, 1988. 2. sz.
- Koloh Elek: Hajósi alkotótábor 1984. A változás jegyei. Petőfi Népe, 1984. 7.
15:5. A képzőművész alkotótábor művészeti vezetőjének, Balogh Jenő fes-
tőművésznek, a Képzőművészeti Főiskola tanszékvezető tanárának nyilat-
kozata. / fotóval /
- Koloh Elek: Hajósi turizmus. Népművelés, 1985. 1. 17.o. A borkóstolóval egybe-
kötött folklórbemutatók kibővítésén fáradozik a tanács és a művelődési ház
- Koloh Elek: A turizmus és a művelődési házak /1-2/
/1/Vendégcsalogató folklór. Petőfi Népe, 1984. 9. 2=:5. Kovács István, a Me-

- gyei Idegenforgalmi Hivatal vezetője és Kucsera József, az IBUSZ Megyei kirendeltségének vezetője a művelődési házak turizmusának adott és adható szolgáltatásairól / 1 fotóval /
- /2/ Hajósi kezdeményezés. Petőfi Népe, 1984. 9. 21:5. Beszélgetés Alföldi Alberttel, a művelődési ház igazgatójával a vállalt idegenforgalmi feladatokról és tervekről / 1 fotóval /
- Koloh Elek: Vélemények, változások, kérdőjelek... Hajósi alkotótábor 83. Petőfi Népe, 1983. 7. 17:5. Beszélgetés Alföldi Alberttel, a helyi művelődési ház igazgatójával, a művésztelep gazdájával és néhány alkotóművésszel / 1 fotóval /
- Komáromi Zoltán – Nagy Ida: Mulatni tudni kell. Nők Lapja, 1984. 23. sz. Fotókkal illusztrált beszámoló a hajósi Orbán napról
- A költészet napja Hajóson. Dunamenti Hírek, 1982. 4. 23:8. Megyei megnyitó
- Kutasi Ferenc: Vasárnapi riport. Hajósi présházak szép tiszta világa. Petőfi Népe, 1979. 12. 16:3 / 3 fotóval /
- Május 30-án bor-ünnep a pincefaluban. Vidám Orbán-napi ünnepség Hajóson. Dunamenti Hírek, 1982. 6. 8. / fotóval /
- Megyeri Gusztáv: Telepi pihenő. Magyar Ifjúság, 1984. 38. 14-15. o. Hogyan tölti Váró Miklós hajósi buszsofőr szolgálati idejének azt a részét, amikor nem vezet?
- Mihályi Lajos: Hagyományőrző Hajós. Turista Magazin, 1985. 5. 11. o. A pincefalu bemutatása
- Mihályi Lajos: A kétarcú Hajós. Utazási Magazin, 1984. 4. 31. o. Orbán-nap május 25-én.
- Nyitrai Gyula: Jó bor-bán volt Orbán. Bajai Hírek, 1983. 6. 1:8. Orbán-napi borünnep, szórakozások Hajóson
- Orbán-napi ünnepség Hajóson. Dunamenti Hírek, 1983. 5. 27:8. / fotóval /
- Ónódi Zsuzsa: Vándorlások. Hajós nem akar Hajósch lenni. Mai Magazin, 7. sz. 28-29. o. Amikor Hajós mind nevezetesebb idegenforgalmat csinál, nem akar hamis illúziókat felmutatni. Ennek eredményei az Orbán-napi ünnepségeken már megmutatkoztak
- Kapi Miklós: Avar kori boszorkányok. Féldrágakő, kések, edények. Emeletes ásatások a hajósi Cifra hegyen. Petőfi Népe, 1980. 7. 23:5. / fotókkal /
- A politikai könyvhét megnyitója. Dunamenti Hírek, 1980. 11. 21:8. A kalocsai

Bibliográfia

- járásban Hajóson. Ugyanott író-olvasó találkozó Halász Györggyel / fotóval /
Posváncz Etelka: Messzire villog a hajósi pincék homloka...Petőfi Népe, 1979.
7. 19:5. Beszélgetés a II. hajósi képzőművészeti tábor lakóival és Alföldi Albert művelődési ház igazgatóval, a hajósi alkotótábor egyik szervezőjével / 4 fotóval /
- Posváncz Etelka: Vallomások, dokumentumok a múltból, jelenről hajósi parasztemberekkel. Petőfi Népe, 1980. 6. 10:4 / fotókkal /
- Ráfér a fiatalítás. Petőfi Népe, 1980. 6. 26:5. A hajósi fiúnevelő intézet. / fotóval /
- Rekordlista. Magyar Horgász, 1983. 8. sz. A hajósi Marosvári Lajos 16200 g-os amurjáról is írnak, amit a csatornában fogott
- R. S.: Honismeret. Hajós oktatásügye 1879-ben. Dunamenti Hírek, 1983. 3. 25:8. A századforduló küszöbén, a falu népoktatása Kalocsa térségében élenjáró volt
- Seregi László: Dolgozz, képviselő! Magyar Ifjúság, 1985. 21. 16-17. o. Riport a választásokról és a jelöltekről
- /Seregi László/: Kortesejével Hajóson. Magyar Ifjúság, 1985. 24. 3. o. A választás eredményeiről a nagyközsége
- Scipiades Erzsébet: Milyen a világ közepe. Magyar Hírlap, 1985. 7. 31. o.
- Szalay Zoltán: Orbán-napi sokadalom Hajóson. RTV. 1984. 24. 5. o. Dolgozik a TV pécsi körzeti stúdiójának forgatócsoportja / fotóval /
- Szegedi egyetemisták Hajóson. Petőfi Népe, 1980. 7. 3:8. Közművelődési tábor jeles előadók / fotókkal /
- Szobrász a tanyán. Új Tükör, 1983. 33. sz. A Hazai Tükör rovatban fotó és rövid hír Vass Csaba Hajóson élő fiatal szobrászról
- Tóth Ildikó: Hirrlingentől Hajósig. Képes Újság, 1984. 26. 2-3. o. Az Orbán-napi rendezvényekről
- Tóth Pál: A lakóterület a mozgalom igazi otthona. Közéleti tapasztalatokról tárgyalt a Hazafias Népfrent megyei elnöksége. Petőfi Népe, 1981. 9. 18:1.
- /Urbán/: Orbán – Hajóson. Szabad Föld, 1982. 24. 13. o. A Hosszúhegyi Állami Gazdaság erkölcsi és anyagi támogatásával faszobrot állítottak a hajósi pincefaluban – Vass Csaba
- Orbánt, a szőlőművelés és bor védőszentjét ábrázoló szobrát
- Vadas Zsuzsa: Orr-bán napi vigasságok Hajóson. Magyar Ifjúság, 1984. 29. 30.

- o. Ízelítő az idei borünnep hangulatából. Horváth Péter fotóival.
- Varga Mihály: Arcok és vallomások. Alföldi Albert népművelő. Petőfi Népe, 1982. 3. 26:5. Beszélgetés a hajósi művelődési ház igazgatójával / 1 fotóval /
- Varga Mihály: Gazdag régészeti leletek Hajóson. Mit rejtget a Cifra-hegy? Petőfi Népe, 1979. 7. 25:5. Beszélgetés Kőhegyi Mihály régésszel, aki egy késő avarkori temető feltárását irányítja. / 3 fotóval /
- Varga Mihály: Hajós beszélgetések. Petőfi Népe, 1980. 14:5. Beszélgetés a hajósi képzőművész tábor néhány résztvevőjével / 2 fotóval /
- Varga Mihály: Hajósi sátorlakók. Közművelődési gyakorlaton. Petőfi Népe, 1981. 7. 8:5. / fotóval /
- Varga Mihály: Presszó, discó, lakodalom. Szombat este a falun. Sükösdön, Hajóson és Császártöltésen. Petőfi Népe, 1980. 6. 4:5.
- Varga Mihály: A sokoldalú népművelésért. Három vélemény. Petőfi Népe, 1981. 6. 17:5.
- Varga Mihály: Tárlat Hajóson. Petőfi Népe, 1979. 12. 16:5. A nyári alkotótáborban készült alkotások tárlata /2 fotóval/
- /Vince/: Tábla, tízezer forinttal. Szabad Föld, 1985. 21. 5. o. Riport Hajós község fejlődéséről /Vince/: Útra bocsátó otthon. Szabad Föld, 1985. 24. 2. o. A hajósi nevelőotthon

Névmutató

A, Á

Alföldi Albert 27 84 88–89 91–92
130–132 185 197–198 227 235
257–259 279 285–286

Annus József 226

Aradi Gertrúd 231

Arnold István 54

A. Gergely András 4

B

Bagdi Erika 231

Bagó József 228 231 279 282

Bakos Ignác 53–54

Balla 115

Ballai József 226 243 288 304

Balogh Jenő 256

Balogh Sándor 253

Barra Kálmán 23

Batthyány József, gróf 19–20 93 249

Bálint Sándor 17

Bánáti Miklós 105–106

Bánlaky Pál 8 230 267

Bárth János 255

Beck (nemzetség) 15 105 249

Beck Ferenc 23 18 54 105

Beck Lőrinc 18 105

Beck Mátyás 18 23 105

Beck József 18 105

Beke Pál 89

Belánszki Vilmos 54

Benisch Artúr 42 253

Benke Ferenc 255

Bethlen Gábor 226

Berencz Ádám 31

Berezvai Márta 231

Bényei Ferenc 54

Bimbó József 57

Bimbó Mária 57–58

Bohner István 54

Bohner 15

Bojár István 48

Bolyhos András 57

Borsányi Katalin 45

Borzák Tibor 234

Bozsó Katalin 231

C

Czine Mihályné 233

Czinege Mária 231

Czellankó Katalin 231

Czupi Gyula 231 280 291 297

CS

Csapai Lajos 255

Csapó Benő 226

Csáky Imre, gróf 14 17 113 249 253

Császka György 21–22

Cseke Magdolna 227

Csepeli György 66 226 287

Csizmadia Judit 231 273

Csoltói Gyula 255

Csortán Krisztina 231

Csörsz Tünde 88 231 277 297

D

Derdák Tibor 231 281

Dobosi Katalin 32 43–44 239

Dobler (nemzetség) 105–106

Dobler György 18 105–106

Domokos László 107 245
Dürer, Albrecht 88

E,É

Endre Zsófia 231
Enyedi Klára 227 283
Eötvös József, báró 22
Erhart, Michael 17
Etl Erzsébet 231

F

Faller 15
Farkas József 255
Farkas Pál 54
Fábián 130
Fehér István 253
Ferdinándi Zsolt 233
Fiedler 15
Fischer 15
Foltán Zsuzsanna 231
Földváry Béla 23
Földes 117
Földessy Dénes 247
Fusenecker (nemzetség) 106
Fusenecker György 18
Fusenecker József 18
Fusenecker Ferenc 18
Fusenecker Tamás 23
Fusenecker Tóbiás 23
Friedrich István 118

G

Galamb György 231 281
Gausz István 54
Gausz József 54
Gábor Kálmán 226 299
Geccsényi Árpád 256

Gedeon Zsolt 231
Geiger István 54
Gerencsér Miklós 24 254
Gesztési Éva 231
Gföller Jakab 19 249
Ghillányi, báró 116
Ginal 15
Ginder 15
Gorkij, Makszim 51 67
Gudricza Csilla 231
Gulyás Gyula 227
Gulyás János 227

H

Haberbusch 15
Habermas, Jürgen 99 253
Haynald Lajos 20 250
Hall Mária Anna 17
Halász Ferenc 256
Harangi Anna 231
Hankiss Elemér 83
Harsányi Zsuzsa 59 101 231 297
Harsch 15
Hajósy 13 249
Hágel Ágnes 231
Heltai Nándor 256
Henkey Gyula 256
Hepp (nemzetség) 15 107 249
Hepp András 54
Hepp Imre 18 107
Hepp Mátyás 54 107
Hevesi Éva 231
Huber 15
Huber János 54
Hofmeister Ferenc 93
Holpár Gabriella 231
Houtom van Henk 146 254

Horváth Dezső 239

I

Igricz Mária 231

Imhoff Emese 231

Imrő Judit 231

Izsák Mihály 20

J

Jankó Attila 231 296

Jóföldi Gabriella 231

József Attila 52 65 67 69

József, II. 14

Judit 134

Juhász Gyula Tanárképző Főiskola 233
236 240–241 244 253

Juhász Zsuzsanna 231

K

Kapi Miklós 256–257

Kapitány Ágnes 78 253

Kapitány Gábor 78 253

Kathy Erika 231

Kádár Éva 231

Kátai Tóth Lajos 48

Károly, III. 14

Károly, IV. 19

Kecskés Anita 231

Keller 15

Keller János 22

Keresztes Ágnes 256

Kern 15

Kiss Tamás, T 8 27 146 230 232 235
239 241 243–244 246 252–253 256
271 277 279–280 285–287 289 294
296

Király Gábor 228 231

Kleiner Adolf 22 93

Klobusiczky Péter, gróf 17 22

Koczor György 134

Kohl Ferenc 54

Kohner 45

Koloh Elek 256–257

Kollonich László 17

Komáromi Zoltán 257

Koppány Sándor 49

Kossuth Lajos 67–68

Kovács Ibolya 231

Kovács István 256

Kovács Kálmán 48

Körös Ilona 231

Kőhegyi Mihály 255 259

Kucsera József 257

Kukucska János 231 295

Kurucz István 231

Kunfi Zsigmond 23

Kutasi Ferenc 257

Kübler 15

Kramer Antal 87

Krausz 15

Krappman, Lothar 145

L

Lacza 21

Lagendijk, Arnoud 146–147 254

Lakner József 93

Lang 15

Lengyel András 226 304

Lipp Márta 139 254

Lohri (Lóri) István 54

Lotharingiai Ferenc 249

Lovász Ildikó 231

Lóri Ferenc 54

Lukovics Miklós 147

M

Maslow 145–146
 Maróti Andor 236 286
 Marjanovics György 23
 Maráz László 44
 Marosvári Lajos 258
 Matkovics Hedvig 231
 Mácsai József 54
 Málnási Ödön 15
 Mátó Gyöngyi 231
 Mátyás Ferenc 19
 Mária Terézia 14 19–20
 Márkus Lajos 21
 Máyer Ferenc 54
 Megyeri Gusztáv 257
 Mendler (nemzetség) 15 25 108 249
 Mendler Ferenc 48
 Mendler István 26–28 30–31 33–35
 37 39 42 46 50–54 56 65 68 73
 253
 Mendler József 23 108
 Mendler Miklós 18 108
 Mendler Sebestyén 18
 Merk Zsuzsa 37
 Merkl 15
 Mesztes György 108–109
 Mészáros Anikó 231
 Mihályi Lajos 257
 Mindszenty József
 Molnár Gizella, T. 8 25 37 43 49
 228 230–231 239 244 254 256
 Molnár Imre 281 297 299

N,NY

Nacsá János 231 273 287
 Nagyatádi 24
 Nagy Beatrix 231

Nagy Ida 257
 Nepomuki Szent János 17
 Nyitrai Gyula 257

O

Ogbu, John 137
 Ónódi Zsuzsa 257
 Orbán 130–131

P

Palugyai Aladár 53–54
 Pap Pista 199
 Papp István 255
 Papelauer 15
 Patachich Gábor, gróf 19 249
 Patkós Ágnes 231
 Pál 19
 Pásztai József 256
 Petőfi Sándor 51 67
 Petrovits Mária 231
 Perényi Béla 83–85 117 122 274
 Péter 19
 Pintér János 231
 Pius VI. pápa 17
 Polgár József 54
 Polyák Mária 231
 Posváncz Etelka 258

R

Raagmaa, Garri 145–146
 Rákóczi 59
 Recska Ferdinánd 54
 Reich 15
 Reiter 15
 Reiter György 109
 Reiter János 54
 Ribánczki József 55

Riposán Aurél 23
 Ruff 15
 Romány Pál 226
 Romsics Ferenc 55
 Róth Ilona 231
 Rozsnyai Ildikó 231

S

Salga Árpád 55
 Samu Károly 231
 Sauer János 22
 Sauter 15
 Sági Mária 254
 Sándor József 231
 Sándori János 231
 Schád József 55
 Schadt 15
 Scherer 15
 Schön 15
 Scipiadés Erzsébet 238 258
 Sebestyén 130
 Settele 15
 Seregi László 258
 Siegl 15
 Sik Endre 254
 Sipos Tamás 231
 Soltész Géza 15
 Sörös Anita 231
 Stalter 15
 Steffer József 55
 Stoffer 15
 Stor Mihály 55

SZ

Szabó Csilla 231
 Szabó Gábor 231 292
 Szabó László 254

Szalay Zoltán 258
 Szamuely Tibor 23
 Szatmári Gabriella 231
 Szauter András 55
 Szauter István 55
 Szauter János 32
 Szebeni László 48
 Seitz Ferenc 55
 Szent Antal 17
 Szent Imre 17
 Székely László 227 279 293 296
 Szigeti Lajos 227
 Szijj Ferenc 231 297–298
 Sziráky Klára 231
 Suromi Pál 226 271 283
 Szűz Mária 17 59
 Szent Mihály 19
 Sztálin 35

T

Takács Andrea 231
 Takács József 53 55
 Takács László 252
 Táncsics Mihály 67–69
 Tausz Katalin 226
 Téglá Mária 231
 Tibori Tímea 8 226 230 242 246
 252–253 256 271–273 282 286
 Tilkovszky Loránd 33
 Tinner 15
 Tóth Attila 231
 Tóth Ágnes 55 253–254
 Tóth Ibolya 231
 Tóth Ildikó 258
 Tóth Károly 218 231 233 283 295
 Tóth Pál 258
 Tóth Zsuzsanna 231

Török János 53

Türr István 255

Troll Ferenc 21–22

U

Ujj Ágnes 231

Umenhoffer 15 61

Umenhoffer István 52–53 55

Umenhoffer (Morvai) István 54

Uracs Mariann 231

V

Vadas Zsuzsa 258

Vall Anna 21

Vatter 15

Vass Csaba 131 258 300

Vastagh Pál 226

Varga Mihály 259

Varjú Gabriella 231

Várady L. Árpád 23

Váró Miklós 257

Várossy Gyula 20

Vedó Márton 57

Vécsey Viktória 231

Virág Zoltán 231

Vitányi Iván 72 139 246 254

Vizi Ágnes 231

Volenszki Zsolt 231

W

Watter (Fotther) József 18 265

Wettestein Ádám 94

Wiedner 15

Wiedner Mátyásné 17

Z

Zalán Béla 49

Zeke Gyöngyi 231 277 279 296

Zofahl Lőrinc 17

ZS

Zsolnay 21

Abstract

From the end of the 1960's sociological research gathered impetus and empirical social sciences took root again. Besides fiction and journalism, works based on empirical research elaborated on relevant issues of social reality. However, higher educational training was slower to integrate the freshly gained social scientific findings, which appeared, if at all, only as rigidly framed texts in the school curriculum. Students developed abstract approaches, and it was hard even for the best ones to make sense of the complicated and serious phenomena of everyday life. This basic need was reflected in the students' demand for sociographic and ethnographic camps. Almost all Hungarian empirical sociologists were involved in the research activities, providing students with skills and responsiveness to social problems.

The popularity of these camps was rooted in traditions. Between the two world wars sociography in folk literature meant the transition between literature (fiction) and specialised sociology. Resulting from its social radicalism sociography had a public role, too: members of progressive youth movements influenced by sociographic works organised ethnographic camps in the interbellum, which contributed to the effective training of young intellectuals. Ethnographic camps organised in the 1970s and 1980s had much the same function.

Besides collecting community building experiences, these camps were about seeking a systemic world view, professionalism, and coherence as well as learning based on active observation. The camps provided a space for studying, accumulating and synthesising knowledge, where students and teachers could explore and interpret reality together – resulting in a joint experience surpassing that of the best sessions held in classrooms. The more valuable part of the training did not take place not in the school buildings but in the „classrooms” of real life, therefore students learnt about more and different things than merely the content of the textbooks. For many young people the explorative work experienced in the camps was the first step toward becoming a researcher. They learned systematic work, listening to other people, connect-

ing to various communities, experiencing otherness and reality, getting to know „history living in the living people”, and applying the oral history research method. They were interested in how social forces are reflected in the views of any social group members, how to sight the details of objective reality behind subjective prejudice: how to enhance common history from the accidental, bygone events.

In Hajós in 1980 and 1981 Pál Bánlaky focused on discussing social problems and research methods, in the camps organised between 1982 and 1986 Tamás T. Kiss concentrated on conducting community research, and between 1987 and 1995 Gizella T. Molnár put emphasis on exploring deportations. These experiences resulted in three books, various publications, one Ph.D. dissertation and numerous M.A. theses.

Results of research conducted between 1982 and 1986 were summarised in two books: *Hajósi mozaikok* ('Mosaics of Hajós' – published in 1986), and *Hajósország* ('Hajós-country' – published in 1988) were about the communities and community spaces of the village, and the relationships of individuals and communities.

The present volume includes the original content of the books published in 1986 and 1988, as well as some additional factual data, and family interviews providing insights into the present life circumstances of Swabian people of Hajós with experiences of system changes.

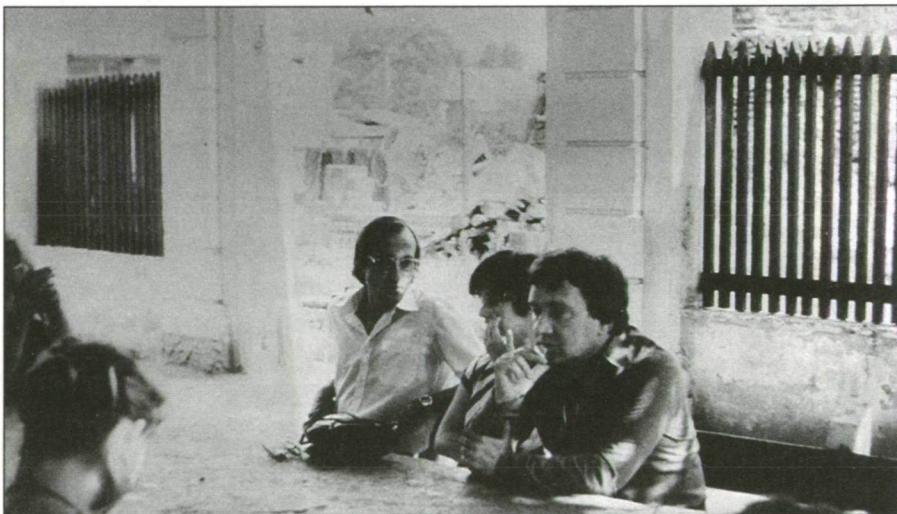
Fotók/Dokumentumok

A tábor emblémája
(1985)

Megbeszélés a „Kőasztal” mellett

T. Kiss Tamás, Tibori Tímea, Szuromi Pál

Nevelőotthon (Vadászkastély)

„a sárga Volkswagen...” Alföldi Albert, Tibori Tímea

Nacsa János, Csizmadia Judit, Tibori Tímea

Szentgyörgy

Hajósi családi ház

Perényi Béla pincéje

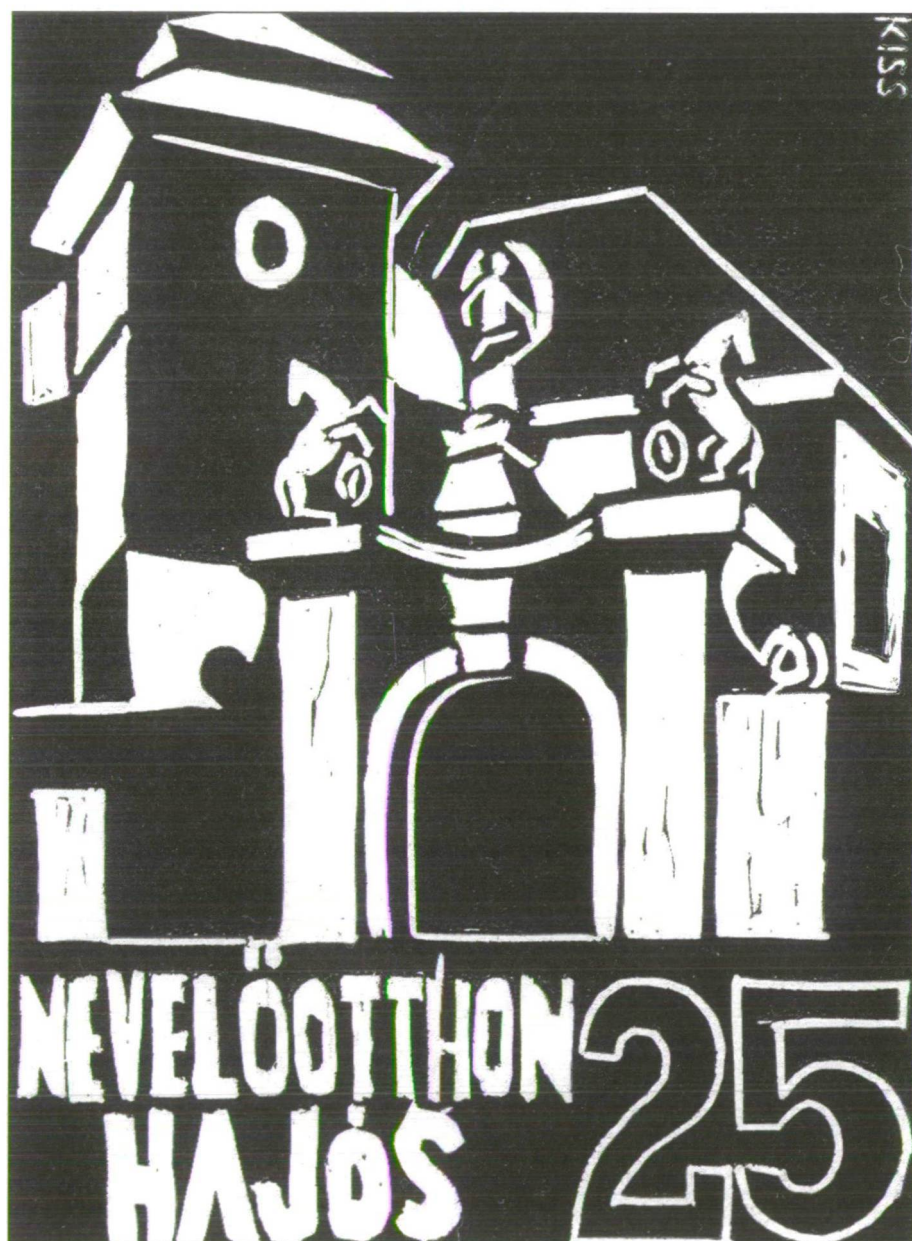
Adatközlő

Csörsz Tünde, T. Kiss Tamás, Zeke Gyöngyi

T. Kiss Tamás a nevelőotthonos gyerekekkel

T. Kiss Tamás, Zeke Gyöngyi, Székely László

Bagó József, Tibori Tímea, Alföldi Albert

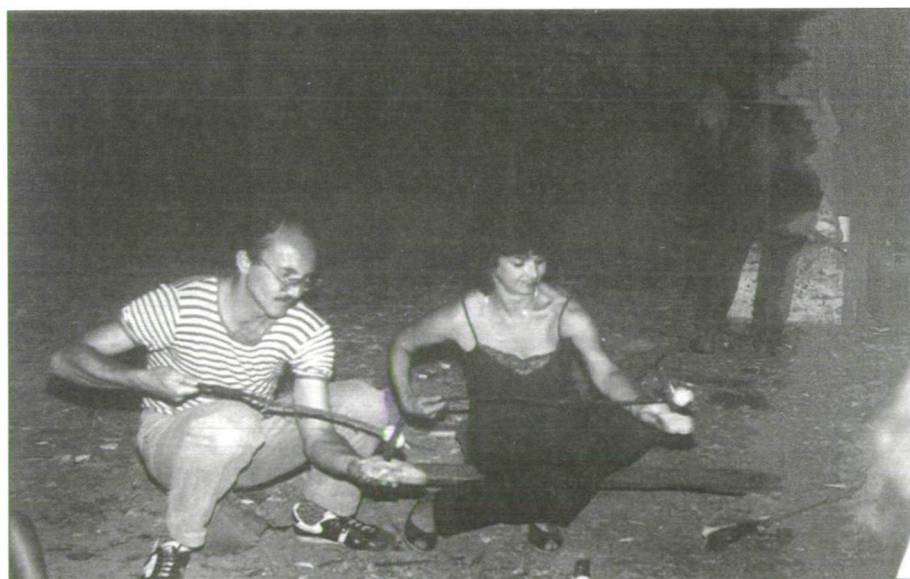
Az álló személyek balról jobbra:
Czupi Gyula, Ferdinándy Zsolt, T. Kiss Tamás

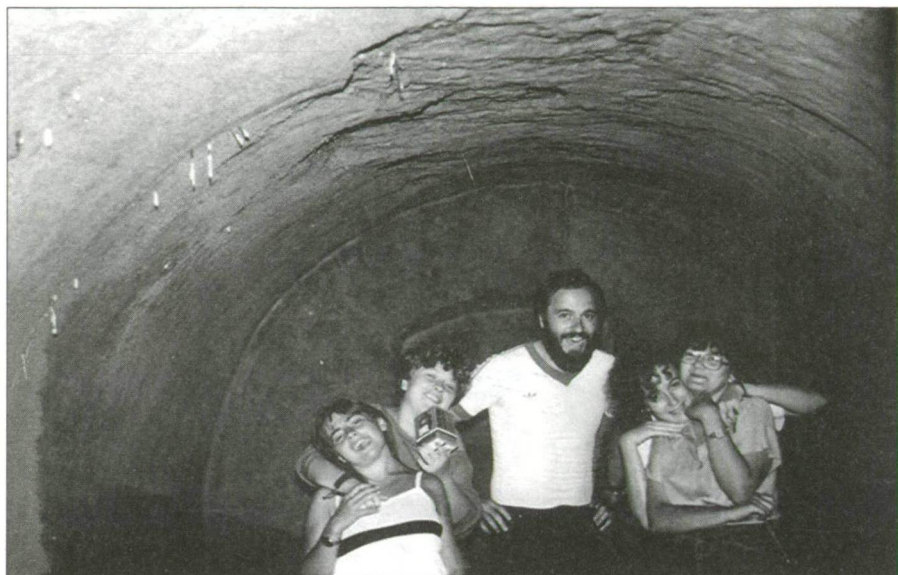
Jobbról balra:
Molnár Imre, Derdák Tibor, Galamb György...

Megbeszélés

Bagó József, Tibori Tímea

Tóth Károly és csapata pincelátogatáson

Enyedi Klára, Szuromi Pál

A „Madárijesztő”

A néptánc együttes turistákat szórakoztató műsora

T. Kiss Tamás, Alföldi Albert

„Két kommunyista...” a Pincefaluban

Szentgyörgy

Tibori Tímea, T. Kiss Tamás, Maróti Andor, Alföldi Albert

Nacsa János, T. Kiss Tamás, Csepeli György

Ballai József, T. Kiss Tamás

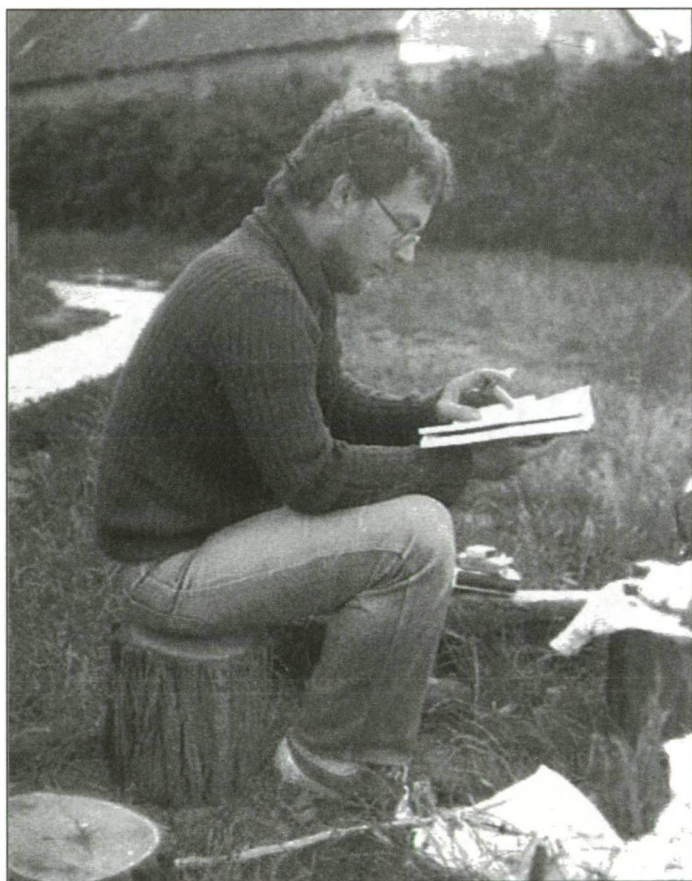
Adatközlők

Újj Ágnes, T. Kiss Tamás

Adatközlők

Czupi Gyula

Szabó Gábor

Székely László interjúkészítés közben

Adatközlők

T. Kiss Tamás interjúkészítés közben

T. Kiss Tamás

Tóth Károly, Kukucska János

Zeke Gyöngyi, Jankó Attila

T. Kiss Tamás, Zeke Gyöngyi, Székely László

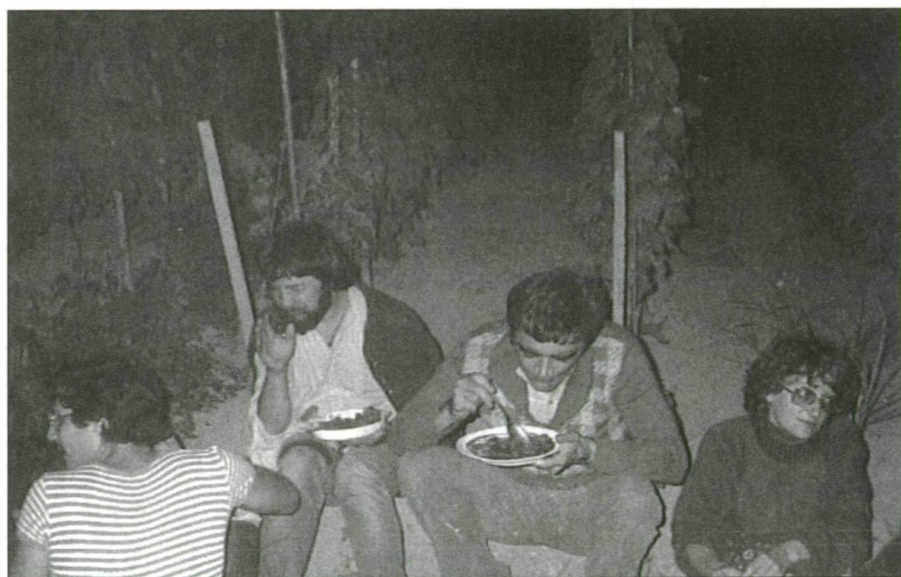
Harsányi Zsuzsa, Szijj Ferenc, Csörsz Tünde, Molnár Imre

Czupi Gyula, Molnár Imre

Szijj Ferenc

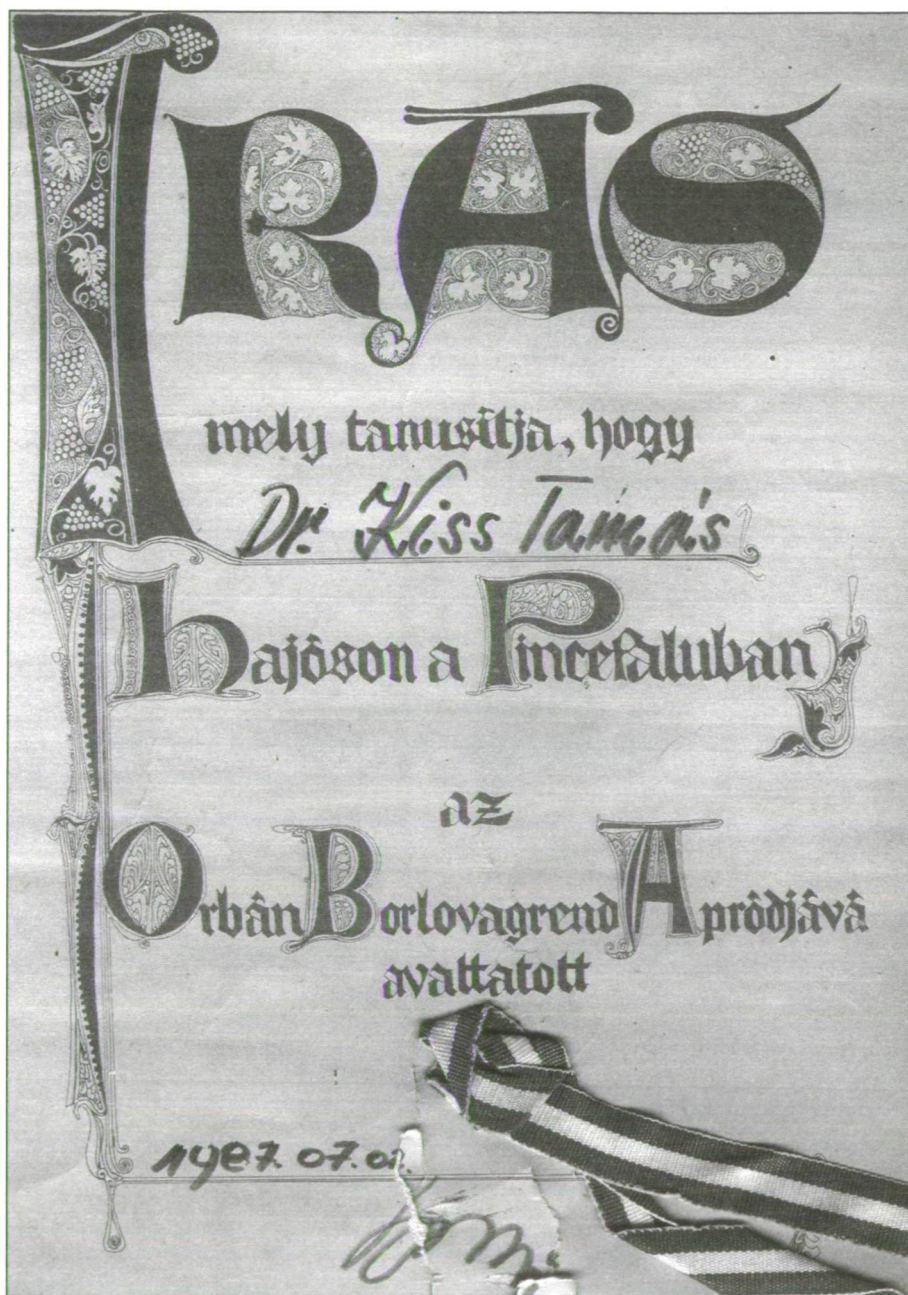

Molnár Imre, Gábor Kálmán, Váradi Mónika

Orbán-szobor, Vass Csaba alkotása

PetőfiNépe

KECSKEMÉT

TELEFON:

SZERKESZTŐSÉG: 12-619, 12-616, 11-222.

SZERKESZTŐ BIZOTTSÁG: 11-095.

KIADÓHIVATAL: 11-796.

Juhász Gyula Tanárképző Főiskola
Néprajztudományi Tanszék, Csopont,

T.Kiss Tamás részére,

S z e g e d

Kedves Tamás,

Örömmel olvasom leveledből, hogy folytatjátok a "kirajzást" - kiváncsi vagyok a már nyomdában lévő könyvecskét. Minden ilyen fontosabb, mint hisszük (pedig, ugye, mi sem tartjuk jelentéktelennek...) Jól sikerült - ezért is gratulálok hozzá - a Néprajztudományi Intézettel kiadott beszámoló is (csak az a különösen sajnálatos, hogy alig 300 példányban készítették el). Ami az idei programot illeti: ha a meghívást úgy értitek, hogy a tábor egész idejére tartsak Veletek, akkor szomorú szívvel monom, kell mondanom, mert a nyári szabadságoldások idejére főmunkatársi beosztásomat - a nyári szabadságok speriát - olvasószerkesztőre vagyok kötelezve "cserélni", s ez remél 8-tól este 8-10-ig tartó szerkesztőségi beutalást ró rám. Ha azonban július 25-én még lenne ott lennem, az nyilvánvalóan megoldható lenne - a helyi nyilvánosság egyébként engem hosszabb ideje foglalkoztató téma, bizonyos kérdéseiről épp a Jél-Kép 85/2-es számában írtam dolgozatot.

Várom válaszatod,
barátsággal üdvözlök:

Kecskeméten, 1986. V. 5-én

56. 61 206 Petőfi Nyomda, Kecskemét

Ballai József levele

CSONGRÁD MEGYEI MŰZEUMOK
IGAZGATÓSÁGA

6701 SZEGED

TELEFON: 12-511, 12-766 POSTAFIÓK: 474

Dr.Kiss Tamás

főiskolai adjunktusnak

Kedves Tamás,

megtisztelt sz kéréseddél.Nem tudom ugyan, én vagyok-e a megfelelő ember számotokra.De ha megfelel az,amit én tudok adni, természetesen szívesen állok rendelkezésedekre./Remélem, nem jön közbe semmi./

Sokszor üdvözlöl:

Szeged,1986.máj.4.

Ballai József

Lengyel András levele

Budapest, 1986 május 12.

Kedves Tamás!

Köszönöm a meghívást a hajósi táborba, és szívesen el is fogadom. Az időpont megfelelő, de nekem úgy lenne jó, ha 28-án reggel indulhatnék Pestről. Autóm nincs, tehát csak az autóbust vagy vonatot tudom felhasználni, s nem tudom még, hogy délelőtt 10 órára oda érnék-e. Sajnos, elfoglaltságom miatt nem tudtam ezt még tisztázni a menetrendben, de úgy látom a leveledből, hogy jó, ha nem halogatom tovább a választomat. Azért kérem, hogy az előadás idejét úgy állapítsátok meg, mert az előző nap még a Balatonon leszek, s egy családi program miatt csak 27-én este utazom vissza Budapestre.

Ami az előadás témáját illeti, a következőt ajánlanám. Aból indulnék ki, hogy miért tekintjük hivatalosan közügynek a közművelődést, s miért nem az akkor, ha az egyes emberek véleményét kérjük róla, még a kulturális élet nagy részében sem. Ennek a problémának a kultúraelméleti hátterét bontanám ki bizonyos történetiséggel, - ha ez érdekli a hallgatóidat. Nem vagyok szociológus és falusi származású sem, s ezért közvetlenül nem tudok kötődni a tábor helyszíni feladataihoz. Ha ennek ellenére úgy látod, hogy hasznos lehet, amit el tudok mondani, szívesen elbeszélgetek veletek erről a témáról, természetesen nem maradva meg kizárólag a kultúra elméleténél, hanem következtetéseket vonnék le belőle a közművelődés mai gyakorlatára.

Egyébként mellékelten küldöm egy cikkemet, mely vitaindítóként jelenik meg a Borsodi Művelődés c. folyóirat legközelebbi számában. Az előadás részben ezekre a gondolatokra is kitérne, de mélyebben igyekezne feltárni a problémák hátterét. A cikkhez különben a szerkesztőség hozzászólásokat vár; ha van kedved és időd továbbvinni a témát, a cikket küldheted a szerkesztőség címére, Miskolc, Palóczy-utca 1.

Baráti üdvözléssel:

Maróti Andor
/Maróti Andor/

1986 június 17.

Kedves Tamás!

Mint irtam már, július 28-án reggel utazom hozzátok Hajósra. Ugy tudom, 10 óra körül ér oda az autóbusz Kálócra felől. Nem tudom azonban, hogy ott hová menjek, hol találalak meg benneteket. Kérlek, írd erről néhány sort nekem, valamint arról is, hogy mire számítsak, milyen körülmények között tartom majd az előadásomat. Ha arra gondolok, hogy táborba megyek, akkor feltételezem, hogy inkább beszélgetést szeretnétek oldottabb körülmények között, s nem szabványos előadást, előadói asztallal és ~~lineáris~~ sorokba rendezett hallgatósággal. De lehetséges, hogy a helyzet mégis ~~ilyesmit~~ kíván meg. Ennek egy előnye lenne: ha táblára lehetne írni, az összefüggéseket vizuálisan is lehetne érzékeltetni.

Nekem tulajdonképpen mindegy, melyék változatot kapom, de jó lenne, ha előre készülhetnék rá. Gondolom, a felvételi vizsgák miatt még elér a levelem a főiskolán, és én is időben megkapom a választ, már csak azért is, mert július 12-től leszek csak a Balaton mellett. Minden esetre az ottani címemet is megirom, hátha szükség lesz rá: 8253, Révfülöp, Aranyhid-utca 3/a.

Üdvözlettel:

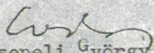
Maróti Andor
/Maróti Andor/

jul 22

Kedves Tamás!

Remélem megkapod ezt a levelet. Péntek este érkezem Jánoshalmára a Pécsről jövő vonattal, kb. 1/28- 8 között. Jó lenne, ha várnál, mert nem tudom, miként lehet átvergődni Hajósra. Vasárnap délelőtt távoznák, ugyanezen a módon, vissza Pécsre.

Ödvözlettel

Csepeli György

A Téli Népművelési Gyakorlaton /1982/ résztvevő hallgatók beszámolóí

Gyudokszék egy téli kérésze

Csöm Tünde
magyar- népművelés
II. évf.

Hajós, 1982 február 8-18

A hajósi kumból, amelyik a falu köz-
pontjában állt meg, 3 ember állt le,
egy tanár és 2 diák. Utólag kiderült,
hik már nem először jöttek itt, ott-
nessen mozogtak a falu körzai között.
Nekem minden új volt, és az elemi
ismeretemet nem. Két szempontom volt
ami segítséget nyújtott az elindulásban.
Az egyik a nyomkeresésről szólt, a
másik az a szótár történet amit már
hallottam Hajósról.

Művelődési otthon

A falu, "művelődési otthon" ott állt a templom,
a főiskola, a premé, az ABC és a mű-
vészkönyvtár között a művelődési ház.
Az épület a 60-as évek elején épült
újkoros stílusban volt ami nagyon szép
anglikán elrendezett terepével, konyhával.
3 az volt valami más volt. Köz-
vette a kis park, amelyet elneveztek, hogy
a fűz, hártya még nem kezdett, még
is, hártyagórnán velle körül az épü-
letet. A ház volt főleg fagyott hóval.

Értődött rajtuk, hogy egy idevalóni ház
munkája működik, s^h beljebb von-
tunk minden teremben, is minden
más épületen is ugyan ezzel az
alkotással találkozunk, önmaguk
háza képevel az a néző.
És a hasonlóan képet nem lehet el-
degeníteni az a díszítés van a
lyuk körültekintve a port. Van villo-
gok látni, nem elszakadt málkák
az egyenlőre vele együtt látható nagy-
domb valószínűen.

Az előtér azt volt ugyan, de meleg
és munka volt minden terem. A díszítés,
a klubhelyiség, a gener és felvett-
bonyolult és a fodorat is.

A győzelem után, ahol először felpodott
Berci liba mint két a mi jöve-
diánálkánk a következő 10 nap. Be-
jöttünk mi is ide meglátni, dörög,
az a hajókat.

Berci liba

Berci liba nélkül hogy kulturális éle-
te nem lenne olyan, amilyen. Mitje
ő a feladat? Nem, nem volt egyenlő-
en képviselője, talán mindenre.
Először találkoztam nemcsak nemlen egy
olyan emberrel, aki nem a statisztika-

- 2 -

Kai, odabeker és kiemelkedő „ni-
 ual” kultúra, hanem ez emberiség.
 Berci hármit szeretik és megértik a hajón-
 or. Pedig, nem is itt született. Hajós közs-
 ágiak még mindig nagyon tartják, ha
 valami nem „beismert”. Az ő neve mel-
 lől nem fogja le a jelző „pedig Berci”,
 14 év alatt nem. Mégis teljesen olyan
 ember, aki ne ismerje és ne tartsa őt.
 Berci hármit belőre a földön a kultúr-
 ásiak, megérzi magukat a nagy mag-
 dalgatás miatt, eddig nem a jelen tényleg
 mindenek, hogy legyen maga földműlő,
 illetve több földműlő és emberrel,
 ő szerzi a helyi „művel”, kedli-
 tőseket a földön, a földje művelését
 a néptudományok, a fűszerezés, az
 édesek és itt voltak a koradalmak is
 mindig a tényleg bele nem jött.

Berci hármit művelhet, Berci hármit
 mesél, Berci hármit homokozdik a föld-
 nél jóval ~~magasabb~~ vezethen, Berci hármit
 berohog a nemőre, elmondhat két uccat
 és továbbra, Berci hármit segít az utca
 az idős szíri utca, Berci hármit maga
 kőbányájánál is, ahol ott tényleg fel
 a földön.

Milyen édes, hogy Berci hármitól volt
 egy van.

Hajósi közművelődési tábor

1982.II.8-18

I. "Nyitott-ház"

A 70-es évek második felében kísérleti jelleggel bevezetett "nyitott-ház"-program Hajóson eredményesen működik. Behozták a művelődési házba a különböző szolgáltatásokat. /Podrász, kozmetikus, ügyvédi iroda, zene tanár, ibusz iroda, berkács műhely, könyvtár./ Alkalmasszerűen a nagyteremben árusítással összekötött árubemutatókat rendeznek; /kerti kisgépek, butorok, stb/. A kulturház otthont ad a hajósi hagyományokat őrző táncsoportnak /szabás-varrás, irodalmi szakkör, bábszakkör/. A táncosok fogadják az NSZK-ből érkező vendégeket. A kulturház megszervezte a sváb és magyar falusiak német nyelvű felnőtt tanfolyamát. Nyaranként a megye művészeit /szobrászok, faragók, grafikusok/ fogadja a hajósi művész tábor. Az itt készült alkotásokból kiállítást rendeznek, és ezeknek a művészeknek ajándékaik díszíti a kulturház, a fogadé és a borkombinát környékét. Már három nyarat töltöttek a szegedi főiskolások és egyetemisták a JATE és kulturház szervezte közművelődési táborban.

II. Egyház és falu kapcsolata

Beszélgetés a falu katolikus papjával:

A tisztelendő csaknem minden családdal tartja a kapcsolatot, hiszen majd minden család fizeti az egyházi adót. Jó alkalom az adó beszédese a közvetlen emberi kapcsolatokra, beszélgetésekre, a falu életének megismerésére.

Ennek ellenére a hivatalos egyházi szertartások látogatásán túl /gyónás, áldozás, esküvő, keresztelők/ személyes emberi problémáikkal nem keresik fel a plébánost, mint ahogy az a régi századokra jellemző volt. A tisztelendő véleménye szerint ez a sváb ember mentalitásával, nem kitárukozó lelki életével magyarázható. /bár a plébános sem erőltette ezt, nem falubeli, egyházi munkái nagyon lefoglalják/. A falubeli iskolásoknak közel a fele jár hittanra, jellemző, hogy a rendszeres templomba járók főleg sz idősebbek, de a nagy egyházi ünnepekre a fiatalok is mindig eljárnak.

Nyaranta szervez búcsukat /ennek már régi évszázadokra visszanyúló hagyományai vannak, mert Hajós régi búcsujáró hely; betelepítéskor magukkal hozták az ereklyeként tisztelt Mária-szobrot/.

Az utóbbi években a plébánia megszervezte a fiatalok "búcsuját", melyre az ország minden vidékéről jöttek fiatalok.

Nem lehet tudni, hogy ennek a kezdeményezésnek mi lesz a további sorsa, mivel felsőbb fórumokon vegyes érzelmekkel fogadták.

Annak ellenére, hogy a búcsukon a több száz fiatal fegyelmetten viselkedett. /a probléma nem is ebből adódott/.

. / .

- 2 -

Egyházi kezdeményezésre a községben "országjáró, világjáró" utakat szerveztek. /Felvidék, Csehszlovákia, Ausztria, Olaszország, Róma, Franciaország, sőt az "Óshazába" is ellátogattak : Bajorország/-

A tisztelendő a beszélgetés végén egy mondatban foglalta össze hitvallását: "A konkrét ember mindenkor szolgálat".

Más falusi emberekkel beszélgetve is érezhettünk valami hasonlót. Jellemző a gondolkodásmódjukra, hogy egy eszmét gyakran az azt képviselő ember jellemén keresztül ítélnek meg.

III. Beszélgetés a falubeliekkel:

Fischer Rézi néni:

a beszélgetés során a legtöbb szó a régi falusi közösségekről és a szőlő kultúráról folyt.

A bor, illetve a szőlő termelése a falu életében nagy szerepet játszik. A pince építésének megvannak a maga hagyományai. Jellemző a családonkénti egy pince. Építésében egymást segítik /talán ennek a hagyományára vezethető vissza az a nagy összefogás, ahogy a mai fiatal házasok házáat is szombat-vasárnaponként közös erővel építik fel/.

Ez a mentalitás /"segítség segítség fejében"/ nagy általánosságban is jellemző a falura. ~~Összefogás~~ Összefogás csak a falu határain belül érvényesül, hisz a környező sváb, vagy magyar falukkal nincs semmi kapcsolata. / a falu etnikumára rányomja bélyegét, hogy még ma is az ősi betelepült családok leszármazottjai kb. 68 család alkotja/.

A szőlő kultúra eredetéről több nézet is él; a két legerősebb, leginkább alátámasztott a következő:

1. az "Óshazából", Nyugat-Bajorországból hozták magukkal a szőlőtermelési kultúrát,
2. a közvetlen letelepedésük után a környező szőlőtermelő területektől vették át a technológiát.

IV. Hangadó családok a faluban:

A beszélgetések során hasonló véleményeket hallottunk. Nem a vagyoni helyzetük, hanem a munkához való hozzáállás és szakértelem alapján adtak egymás véleményére. Kifejezetten hangadó családokról még az öregek sem tudnak. /a módosabb gazdák sem nézték le a szegényebbeket, akik napszámba jártak/. A szegény, de dolgozó hájósainak ugyanugy megvolt a becsülete, mint a módosabb gazdáknak.

. / .

- 3 -

V. Nemzetiségtudat:

Bár tisztában vannak származásukkal, nem érzik a sváb közösséghez tartozónak magukat, mint ahogy a magyar közösséghez sem tartóznak.

Kérdéseinkre tömören és büszkén csak ennyit mondtak: Mi Hajósiak vagyunk / a hajósi számára Hajós "a világ közepe"/.

Szeged, 1982. II.

Teredübedy Zolt.
Károlyi Anna
Kukulyka Lajos
Sándor József

J E L E N T É S

az 1982. febr. 8-17. között megtartott

HAJÓSI KÖZMŰVELŐDÉSI TÁBORRÓL

Harmadik alkalommal vettem részt közművelődési táborban, ill. közművelődési gyakorlaton. A konkrét célkitűzések mellett számomra e gyakorlatok saját pályámra való felkészülésemet is segíteni "voltak hivatottak". Néhány hónapon belül népművelőként fogok elhelyezkedni, így e gyakorlat az utolsó "tét nélküli" erőpróba volt.

A résztvevők munkáját alapos, sokoldalú forгатókönyv segítette, különösen a nem népművelés szakos hallgatóknak adhat hasznos ötleteket kutatási területük, a módszerek megválasztásában.

A résztvevők szabad kezet kaptak a napirend kialakításában, jószérivel mindenki lelkiismerete és energiája alapján szervezte a munkát. Ez részben jó volt, mert mindenki a legérdekesebbnek ítélt ügyekben "járhatott el", másrészt viszont - s ez magamra is érvényes - megfelelő orientálás, esténkénti megbeszélések nélkül kevesen választják a nagyobb erőfeszítést - egésznapos járkálást - igénylő "valóságfeltárást".

E viszonylagos szabadság nekem arra adott lehetőséget, hogy szakdolgozati témámmal, az emberi kapcsolatteremtés néhány kérdésével foglalkozzak. Ebből kiindulva láttam fontosabbnak a "hétköznapi" beszélgetéseket, a talán látványosabb szociológiai feltárásmunkával szemben.

Eddigi kevés tapasztalatom azt a véleményt alakították ki bennem, hogy az emberek megismerése a hétköznapi tevékenységük

megismerésével kezdődik. Sőt azt tartom, hogy a közművelődés egésze "számára" egy teljesen "átlagos" beszélgetés éppúgy hasznos, mint egy "szenzáció" kiderítése. Egész egyszerűen azért, mert közművelődésünk alapvető feladatait - más és más szavakkal - minden házban, minden ember meg tudja fogalmazni.

Lehet, hogy tökéletesen az ösztönösség szintjére "degradálom" így a valóságfeltáró tevékenységet, de én eme "hét-köznapi" találkozásokban érzem azt az emberközelséget, amely számomra örök probléma lesz, s amelyet a választott hivatásom sarkkövének tartok.

Ha ezek után beszélhetünk koncepcióról, akkor alapelvem a teljes spontaneitás volt. Hogy kivel beszélgettem, a véletlen "műve" volt. És mégis, e "keresetlen" beszélgetések is éppoly sokat elárultak a hajósiak életéről, mintha meghatározott, előre bejelentett céllal jelentem volna meg valamelyik háznál.

Hogy valóban az "igazat", a legfontosabbat tudtam-e meg, az nyilván kétséges. De van némi fogalmam a svábok kulturájáról, Hajós közművelődéséről, és van néhány kedves család az országnak ebben a részében is, ahol esetleg évek múltán is szívesen látnak, régi ismerősként üdvözlőnek. És én ezt nem his dolognak tartom.

A továbbiakban megpróbálom a gyakorlat számomra levonható tanulságait összegezni.

1. Hajós társadalmának strukturáltsága

A község élteét több mint két évszázada a szőlőtermesztés határozta meg, a hajósi családok döntő többsége - hobbiker-tekben stb. - ma is foglalkozik - munkaidő után - szőlővel.

- 3. -

A felnőtt lakosság jelentős része a termelőszövetkezetben ill. az állami gazdaságban dolgozik. Ugyanakkor a szakképzettséget szerzett fiatalok nagy része Kalocsán ill. Baján keres munka-lehetőséget. Az "elvándorlás" Hajós sváb jellegének bomlását is maga után vonja.

Gazdasági szempontból két tényezőt kell kiemelnünk. Egyrészt Hajósra általában jellemző, hogy "jómódu" emberek lakják - uton- útfélen emeletes házak, idős házaspárok házában a legmodernebb butorokkal találkoztunk stb. - másrészt egyfajta "vagyonhiány" tapasztalható / még szocialista társadalmat alapul véve is /. Nem hallottunk "gazdag" és "szegény" családokról, csupán néhány kivételes esetben.

Hajósra is él a szokás, hogy a fiatalok indulását a szülők, rokonok, ismerősök segítik, melyet évek alatt kell "törleszteni".

2. "Azon túl ott a tág világ"

Számomra - talán mert alföldi vagyok - lenyűgöző élmény volt hallgatni, hogy 50-60 éves bácsik és nénik több ezer kilométeres utazásra vállalkoznak, hogy egyes híres szent helyeket, városokat felkeressenek. S ebben az egyház, pontosabban a helyi pap óriási szerepet játszott. Talán furcsán hangzik, de úgy vélem, a népművelés az egyháztól sokat tanulhatna a "propaganda" területén. Az egyik misén a hívők olyan élményszerű leírást, történelmi képet kaphattak a nyilván következő portugáliai utazás színhelyéről, hogy talán ott azonnal a hívők fele jelentkezett volna. Ami annál is érdekesebb, mert személyenként 20 ezer forintot meghaladó összeg volt szó.

Hagyományok, szokások

A hajósiak elbeszélése szerint Hajós sajátos sváb arculatát egészen a felszabadulásig megőrizte. Ennek következtében a 60-70 éves felnőttek ma is a sváb nyelvet használják / sokan igen rosszul beszélnek magyarul /, öltözködésük is eltér pl. a "felvidékiekétől".

A 20-as - 30-as években még minden fiatal sváb lány és asszony használta, viselte a kis diszes "sapkácskát", a gazdagon díszített, többbrétegű szoknyát stb. Idősebb családoknál ma is őrzik ezeket a ruhadarabokat.

A sváb népszokások megőrzésében kétségtelenül nagy szerepet játszik a művelődési ház. Minden évben rendeznek sváb-bálat, és működik sváb naptáncegyüttes is, igen szép sikereket érve el.

Am a-z a törvényszerűség, hogy egy nemzetiség nyelve és kultúrája együtt él vagy hal ki, Hajóson is igaz. Csaknem elképzelhetetlen, hogy a mai unokák ugyanúgy őrizzék a sváb nyelvet, mint nagyszüleik, s ez a régi ünnepek, szokások lassu átalakulását is jelenti. Nyilván nem volt "igazuk" azoknak az idős néniknek, akik azt mondták, a mai lányok nem tudnak öltözködni, mivel el sem lehet dönteni, ki a fiu, ki a lány, de fájón igazuk volt, mikor arról beszélnek, hogy a nagymama sokszor nem érti meg az unokáját, és hogy "hol vannak a mai táncok a régiektől".

A hajósi művelődési ház hallatlan nagy érdeme, hogy jól látja a sváb kulturális értékek megőrzésének fontosságát, s nyilván a "nyitott ház" egyik titka az is, hogy olyan közös szórakozási- művelődési lehetőséget ragadott meg, mely fiataloknak -öregeknek még ma is egyaránt szívügye. Ez ugyan Hajós és a nemzetiségi falvak sajátossága, de általános igazságként szűrhetjük le,

- 5 -

hogy minden egyes település kulturális életét úgy kell "irányítanunk", hogy az ott élő hagyományokra, szokásokra, mint a település egészében ható "kohéziós erőre" támaszkodunk elsődlegesen.

A vallásról

Hajós lakóinak többsége katolikus vallású, a községnek igen szép temploma van. Egy alkalommal néztünk meg egy misét, s ezen egy fiatal házaspár kivételével csakis nyugdíjas korú néni voltak. A templom szépen megtelt, közel százan lehettek. A pap esetében pedig valóban jogos "elhivatottságról" beszélnünk: hívei nem csupán a Biblia egyes tanításait hallgatták, hanem egyfajta "ismeretterjesztő előadás" is volt a mise, függetlenül attól, hogy a pap egy szent helyet mutatott be. Mindez pedig igen tárgyilagos, félig-meddig kötetlen előadási formában, a hallgatóságnak is közérthetően történt. Hogy az "ismeretterjesztés" pedig egy újabb utazás "propagálása" volt, igazán elfogadható, sőt - ezeknek az embereknek a szempontjából - tiszteletre méltó.

S hogy miért tanulhatunk az egyháztól? Nem hiszem, hogy egy nyugat-európai IBUSZ-utazásra éppúgy jelentkeztek volna ezek az idős emberek, mint valamelyik szenthely felkeresésére. Holott valószínű, hogy Rómában, Párizsban járva így is, úgy is elmentek volna néhány templomot megnézni. A mi feladatunk nyilván nem "szent turák" szervezése, de fontos látnunk, hogy az országjáró mozgalomnál is azokat az embereket, az ő igényeiket figyelembe vesszük a legfontosabb, s csak erre épülhet a közművelődés általános céljainak megvalósítása.

Egyébként ezek a gondolatok nyilván nem újak, de nekem mégis fontosak; mint irtam, én a gyakorlatok során leendő önmagam

is kerestem. Hogy ez mennyire "haszna" egy ilyen gyakorlatnak, azt sajnos csak hosszú évek gyakorlata igazolhatja.

A nyitott-ház kísérletről

Mindannyian nagyon sokat hallottunk a nyitott-ház - modelltől, mint a jövő közművelődési intézményéről, de "funkcionálva" most véltem először "felfedezni" a nyitott-házat. És azt élményt távolról sem a káprázatos technikai felszereltség, a művészi színvonal okozta; hanem "csupán" az, hogy a hajósi művelődési házban tényleg úgy éreztem, ezt a házat egy kicsit mindenki a magáénak érzi, bárki felkeresi. És nem egy nyugati lemezért, egy ritka könyvért, hanem azért is, mert ebben a házban mindenki talál barátokat, ha más nem, emberi szót. Nagyon boldognak érezném magam, ha valamikor én ugyanúgy üdvözölhetnék idősebb fiatalokat, és ugyanúgy "velük" élnék, mint ahogy azt Hajóson tapasztaltam. Régi igazság, hogy egy "jó" művelődési ház működéséhez a legfőbb feltétel olyan népművelők munkája, akiknek az emberek iránti elhivatottság életük legfőbb eleme.

A közművelődési folyamat mindenképp az emberek megismerésével kezdődik, ebbe életmódjuk, munkájuk, szokásaik tanulmányozása "fér bele". Nos, én az eddigi három gyakorlat egyikén sem csináltam mást, mint a "kezdeteken" dolgoztam. Ez pedig nem szül látványos eredményeket. És csak bizom abban, hogy ezek a gyakorlatok is hozzásegítenek ahhoz, hogy 15-20 év múlva én is tudjak egy-két tanácsot adni az akkori pályakezdőknek...

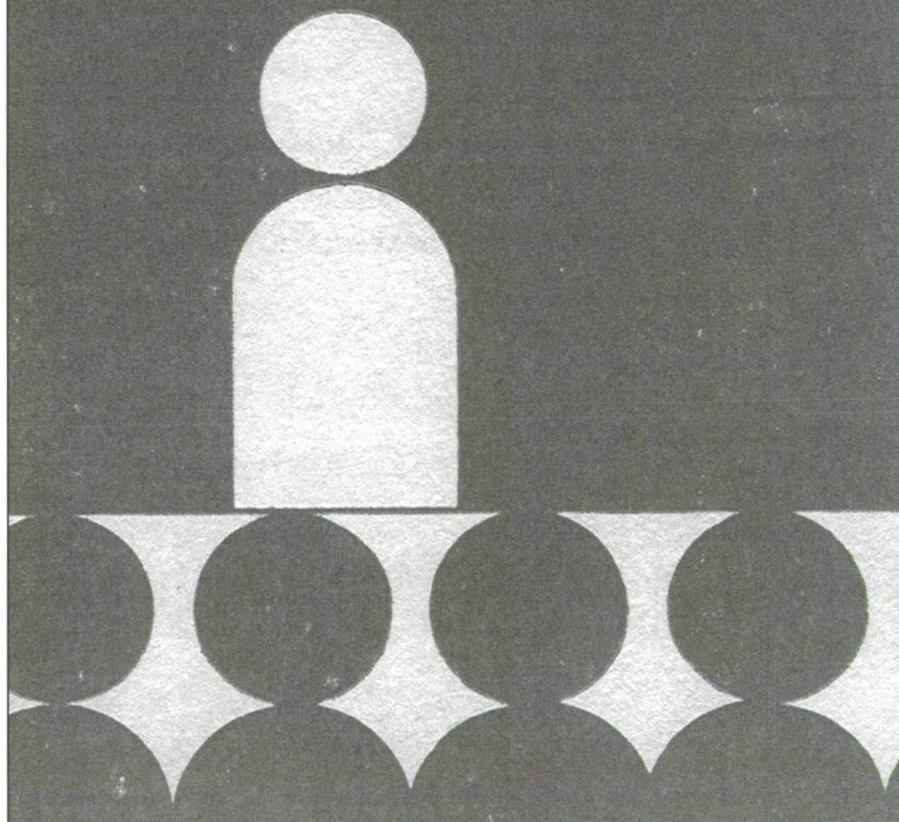
Szeged, 1982.február 24.

Tóth Károly

III. évf. magyar-népművelés szakos
főiskolai hallgató

JUHÁSZ GYULA
TANÁRKÉPZŐ FŐISKOLA

KÖZMŰVELŐDÉSI
ÉS KLUBPROGRAMJA

December 5-én 15 órakor
a TÁK-ban

HAJÓS 1985.

Beszélgetés a nyári hajósi köz-
művelődési tábor tapasztalatai-
ról, a jövő évi kutatásokról,
vizsgálatokról

A beszélgetést vezeti:

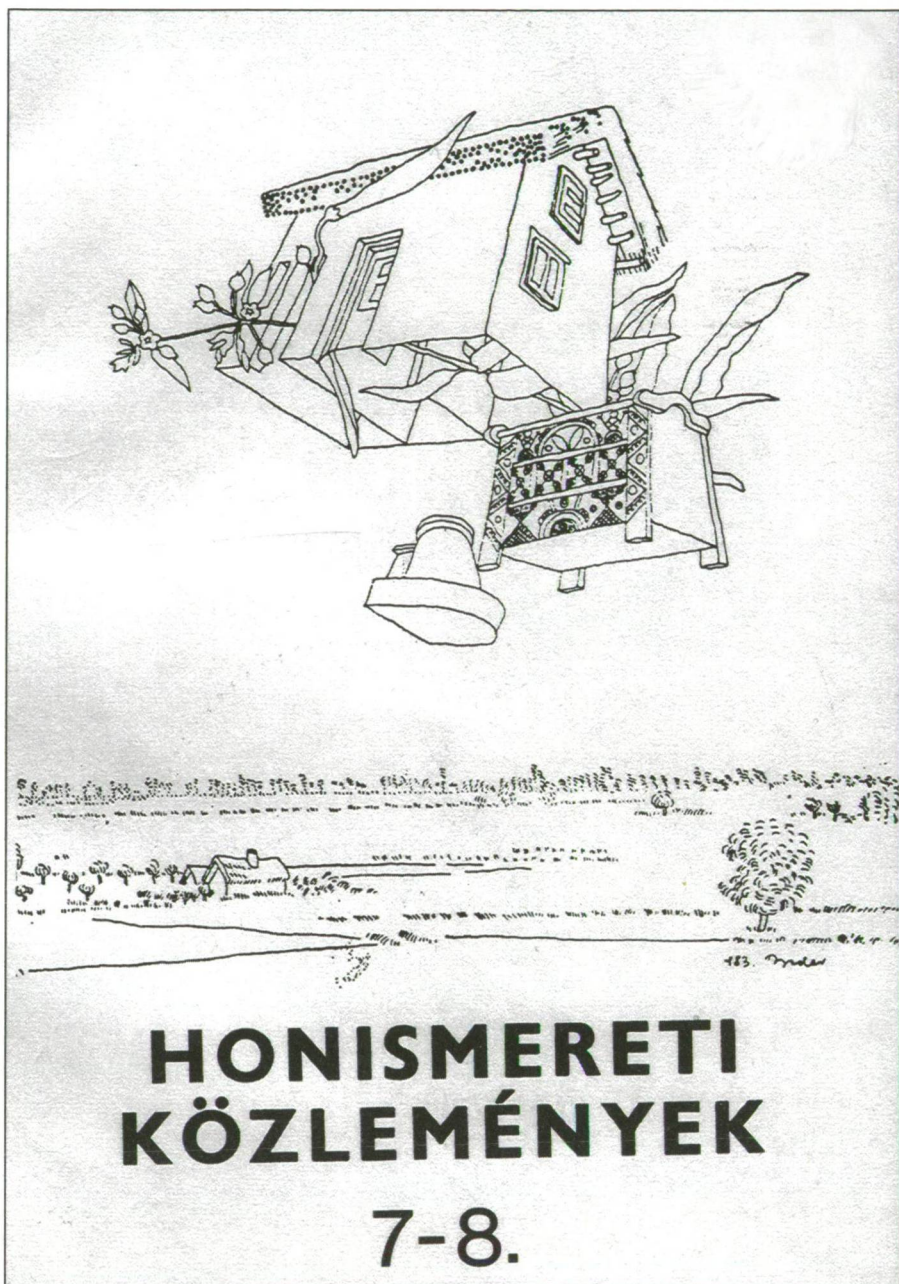
Dr. Kiss Tamás főiskolai adjunktus

A beszélgetésben részt vesznek:

Tóth Károly

Ocskóné Molnár Gizella

valamint főiskolai hallgatók, akik
Hajóson táboroztak.

HONISMERETI KÖZLEMÉNYEK 7-8.

T. KISS TAMÁS

Egy pincefalu „életrajza”

Szent Orbán szobra a hajósi pincefaluban

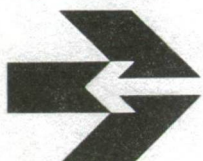
Hajós község nevéhez mindenkiben, aki ismerős e tájon, a pincefalu képzete társul. A községtől mintegy 3 kilométerre keletre jobbra fehér falú, apró házak között girbe-görbe utcácskák kanyarognak a domboldalon. A házacsák mögött vízhortda löszhalmok magasodnak.

Aki először járja a pincefalu utcácskáit – talán nem éppen szerencsés időpontban –, esetleg valamiféle szorongással tekinget jobbra-balra. A lelakatolt ajtók, bezsaluzott ablakok kihalt település látszatát kelthetik. Az elhagyatottság érzését alig feledtetik a gondozott házacsák, az egyre szaporodó új présházak.

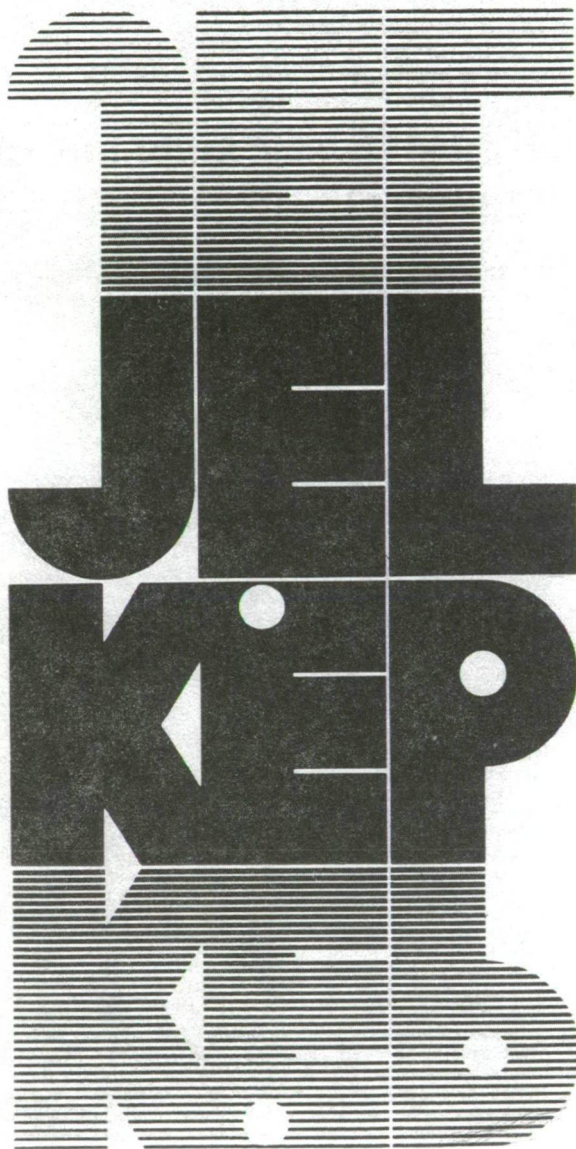
Az első benyomásokat legfőképpen az határozza meg, hogy a látogató az év mely szakában, a nap melyik órájában érkezik. Mert jöjjön csak nyáron, szüretkor, vagy vasárnap délután úgy három óra tájban. Találkozhat turistákkal, de természetesen többségükben hajósiakkal, akik élik az ilyenkor szokásos életüket. Láthat, baráti társaságokat, kártyázókat, tereferélőket és vendégeket, turistákat invitáló gazdákat. Olyan pince előtt is vezethet az útja, amely vidámság zajától hangos...

S az első benyomások lassan kíváncsisággá érlelődnek: a látogató többet szeretne tudni az apró házacsákról, a pince-sorról...

1986 / 2

TÖMEGKOMMUNIKÁCIÓS
KUTATÓKÖZPONT

T. Kiss Tamás

Hajós község kommunikációs színterei

Egy falu arculatát a tárgyasult munka mellett azok a formális és informális kommunikációs csatornák is meghatározzák, amelyek a közösség hagyományait, aspirációit és kultúráját közvetítik.

A népművelőképzés egyik nagy gondja, hogy túlzottan a hagyományos intézményrendszerre épít. A gyakorlóhelyek jórészt körülhatárolt kapcsolatokat mutatnak be a hallgatóknak, a hozzájuk való alkalmazkodást nem átélniük és megszenvedniük kell, hanem a tájékoztató alapján megtanulniuk. A Juhász Gyula Tanárképző Főiskola népművelés szakos hallgatóival elhatároztuk, hogy kilépünk a falak közül, és közelebbről is megismerkedünk egy község kommunikációs színtereivel. A gyakorlat színhelye Hajós nagyközség volt. A viszonylag zárt, nemzetiségi település ugyanis jó feltételeket biztosított a megfigyelések végzéséhez. Hajós kommunikációs színterei közül hármat mutatunk be. Azokat, amelyek jellegzetességeik miatt méltán érdemelnek figyelmet és számos tanulsággal is szolgálnak.

A pincekultúra

A hajósi szőlőkultúra eredetéről több nézet ismert. Az egyik, hogy az „őshazából” — Nyugat-Bajorországból — hozták magukkal az első német telepesek. A másik, hogy közvetlenül letelepedésük után a környező szőlőterme-

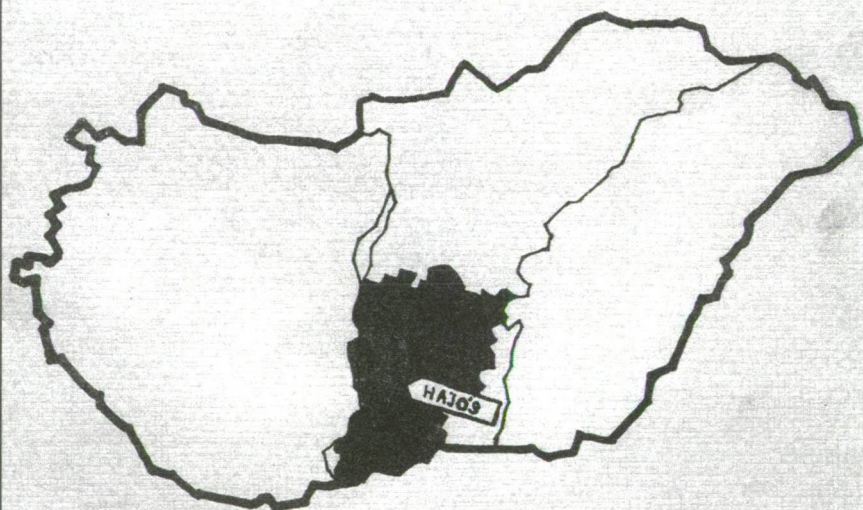
lő területekről vették át a termesztés technológiáját.

Vitathatatlan, hogy a messzi földön is híres hajósi bor — főként a vörösből Cabernet — sokat köszönhet a sváboknak. A szőlőtermesztés folyamatosságára, hagyományaira, a munkával megtermelt értékre — a minőségi borra — idős és fiatal ma is egyaránt s egyformán büszke. A hajósiakkal folytatott beszélgetések során gyakran tapasztalhattuk a „márka” védelmét. A község termelői „mereven” elhatárolták magukat a szomszéd települések borászaitól. „Azok vizezik a bort és csinálják, megfájdul tőle az ember feje” — emlegette szinte mindenki, akinél megfordultunk. „Hozzánk jönnek a borért, a szomszédok meg vizik árulni” — próbálták egy-egy kocintás között a két termék közti különbséget érzékeltetni.

A hajósi gazda nemcsak pincét, de „házat” is épített a bornak. Az apró épületekből — hogy a legelső mikor épült, arra már senki nem emlékszik — több mint 1200 sorakozik a községtől mintegy négy kilométerre emelkedő, agyagtalajú dombhátak oldalában. A 60-as évek végén, a 70-es évek elején rendbehozott pincék, a folyamatosan (műemlékvédelmi felügyelet alatt) épü-

hajósi mozaikok

*szerkesztette:
T.Kiss Tamás*

Szeged, 1986

A j a n l á s

Tisztelt Olvasó!

Haza! Hazaszeretet! Hazafiasság! Nemzeti Hősi magatartás!

Az utóbbi években mind többször halljuk ezeket az - őszintén remélem - szívet dobogtató fogalmakat.

Hallunk hősekről, hőstettekről,

ünnepeink nagy pillanatait, amikor kis úttörők és bölcs szónokok idézik mindezeket.

Szép és elgondolkodtató.

Őn Kedves Olvasó most egy olyan dolgot tart a kezében, mely nem ünnepi pillanatot idéz, hanem egy kis közösség hétköznapi hazafiságát, egy kis közösség hétköznapijában feszülő hazaszeretetet, hősiességet.

Ezek ugye nagy szavak! Minek is?!

Mégis úgy gondolom, hogy e kis falu, Hajós népe az elmúlt 40 év kemény sorsfordulói ellenére, legyen "őshonos" sváb, vagy idetelepített felvidéki, munkájával, faluja iránti tiszteletből, önzetlenségből olyan közösséget formált, mely e dolgot megíróit egyáltalán munkájuk elvégzésére inspirálta.

Nem történt nálunk semmi rendkívüli, csupán ötezer ember tisztességgel végezte a dolgát.

Köszönöm, ha elolvassák ezt a könyvecskét.

H a j ó s , 1986. március 21.

Tisztelettel:

Alföldi Albert

TARTALOMJEGYZÉK

A táborról	1 old.
A táborban résztvevők névsora	6 old.
Dobosi Katalin: Hajós /Az Ifjúsági Rádió műsora/	7 old.
Molnár Gizella: A községről	25 old.
T. Kiss Tamás: Hajós társadalmi és művelődési szinterei	34 old.
"Tenni népünkért" /Interjú/	50 old.
Bibliográfia /összeállította: Gudricza Csilla/.....	85 old.
Melléklet	96 old.

Lektori vélemény

a Hajósi mozaikok /Szerk.T.Kiss Tamás/ c.kéziratáról

A Népművelési Intézet és a Juhász Gyula Tanárképző Főiskola közös szervezésében 1985. július 22. és 31. közt Hajóson un. közművelődési és szociográfiai táborra került sor főiskolai hallgatók részvételével. A tábor egy három évre tervezett munka első állomása volt; célja kettős: egyrészt meg kívánja ismertetni a mai népművelés szakos főiskolai hallgatókkal egy mai falu életét, kivált közművelődési sajátosságait, másrészt a szociográfiai főmérés készítését, ^{azaz a hajói tábori munka} de ez utóbbit úgy, hogy ez a "tanulás" már valós eredményekre is vezessen. A kötet ennek az ismeretedsnek-kutatásnak a lenyomata: a műhelymunka első szakaszának dokumentációja.

Az összeállítás a hajósi táborról szóló beszámolóval kezdődik, majd -- többek közt -- tartalmaz egy, a táborral és Hajóssal foglalkozó rádióműsor-szöveget, a község történetének s jelen viszonyainak vázlatát, a szerkesztőnek "Hajós társadalmi és művelődési színterei" című tanulmányát, egy Hajóson készült életut-interjút, valamint a Hajóról s a táborról szóló irodalom bibliográfiáját. Az összeállított anyag oktatási segédanyagul szolgál majd, s egyszerre mutatja meg Hajós viszonyait, s egy közművelődési-szociográfiai tábor munkáját.

A kötet tehát, szükségképpen, különféle írások együttese. Némelyik írás a közművelődés, némelyik a falukutatás, a szociográfia céljaihoz igazodik. A kötet legjobb, leginkább kiérlelt írása kétségkívül T. Kiss Tamás tanulmánya, amely a falu speciális közművelődési színtereinek felvázolásával Hajós közművelődési viszonyairól lényeges dolgokat mond ki. Mint ilyen, hozzájárulás a falu szociográfiai főméréséhez is. A többi írás is hasznos azonban, beleilleszkedik a szerkesztői célkitűzés rendszerébe. Szociográfiai szempontból is igen informatív a "Tenni népünkért" című interjú, mely egy hajósi életut végigkísérésével sok fontosról -- így többek közt a hawaii svébség kitelepítéséről is -- tudósít.

Az összeállítás alkalmas arra, hogy a további hasonló munkához motivációt, egyben mintát is szolgáljon.

Célszerű lesz azonban erősíteni a szociográfiai munkát. Ehhez gondos-

- 2 -

kedni kell a hallgatók kutatómódszertani iskolázottsáőről. Meggondolandó, hogy a következő összeállításban direkten kutatástechnikai példa is szerepeljen.

Szólni kell néhány a kézirat néhány szeplőjéről is. A tartalomjegyzék nem a kötetbe fölvetett írások pontos címét adja meg, megelégszik egy hozzávetőleges címmel, igazában témamegjelöléssel. A stilus is hagy néhol kívánivalót; így pl. a táborosok szó helyett talán célszerűbb lett volna a tábor résztvevőit emlegetni. Néhol magyarázatok hiányának; a már említett /s a kötet egyik értékének számító/ életut-interjú pl. magyarázó jegyzeteket kívánna több helyen, vagy legalábbis valami általános irodalmi tájékoztatót, hogy az interjúban foglaltakhoz legyen háttérismerete a kötetet majdán forgató hallgatóknak.

Mindez azonban nem teszi kétséggé a kötet értékét.

A kéziratot kiadásra javaslom.

Szeged, 1986. március 27.

Lengyel An

/Dr. Lengyel Anrás/

kultúra és közösség

A TARTALOMBÓL

Tradícióvesztés és külső modernizáció
kisvárosokban

(Albert J. és A. Gergely A. írásai)

Kistelepülések közösség szerkezete
(Varga É., T. Kiss T., Tibori T. írásai)

Vallás és helyi társadalom
(Kamarás I. írása)

88•3

T. Kiss Tamás—Tibori Tímea

KOZÖSSÉGEK HAJÓS NAGYKÖZSÉGBEN

Hajós államigazgatási szempontból a nagyközségek közé tartozik, hordozva a sajátos jegyeken kívül mindazokat az általános ismérveket, amelyek egy ilyen nagyságrendű településről ma elmondhatók.

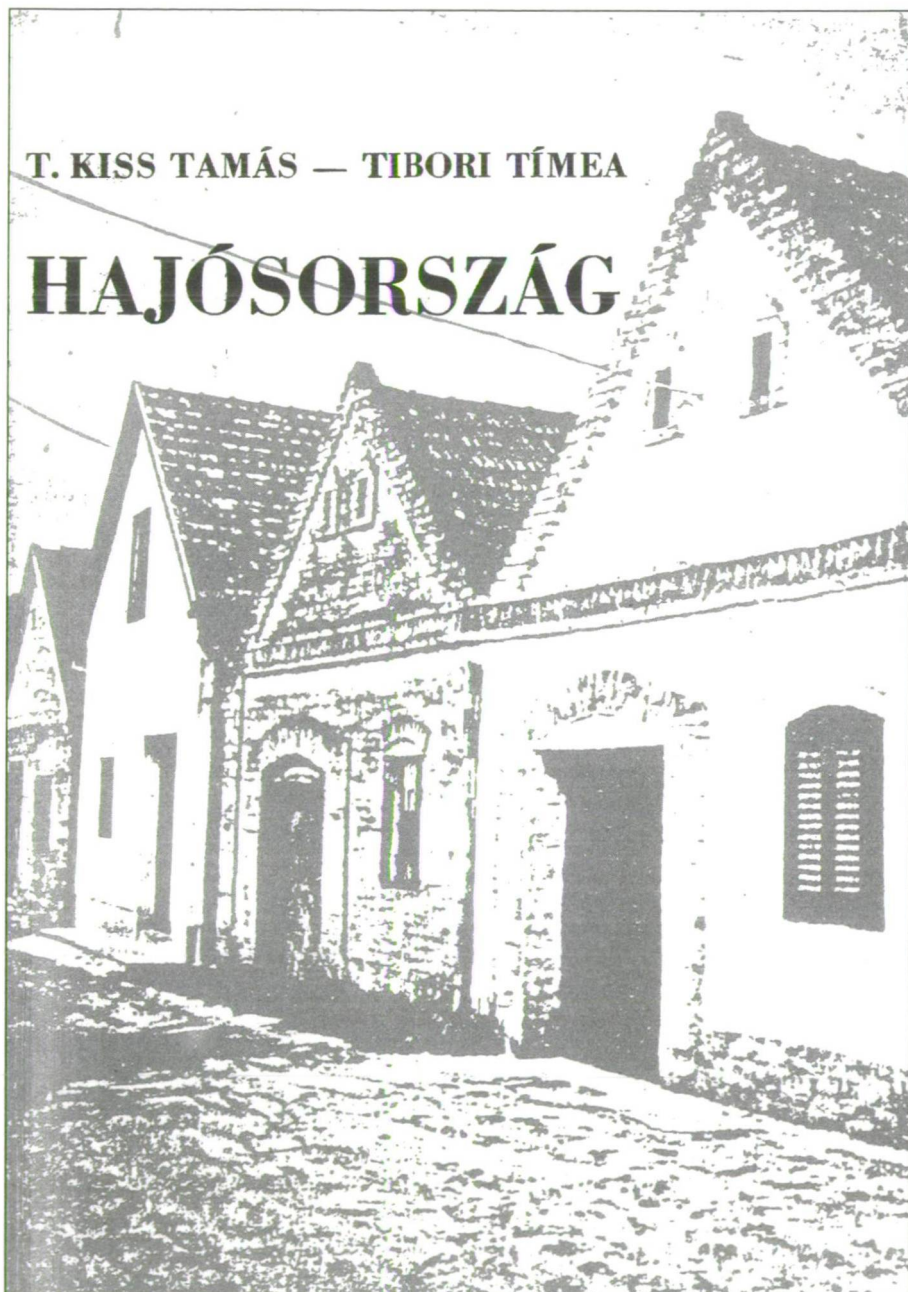
A lakosság Hajóson is kimunkálta és alkalmazza azt a szokás- és normarendszert, amely a szemtől szembe helyzeteket, vagyis a mindenki ismer mindenkit technológiát életben tartja. A hajósiság azonban olyan szabályokat és íratlan törvényeket is jelent, amelyek nemcsak a falusiasságból adódnak, hanem a lakosság nemzetiségi voltából, valamint agrokultúrájából. Hajóson zömében svábok élnek, de másképpen, mint bárhol az országban, ugyanakkor felvidéki családok, telepések és magyarok. Ma már a formális elkülönülés megszűnt, de a lényegi kérdéseket, az életmód- és életszemlélet-váltást vizsgálva kirajzolódnak a másságok. Munkánk során e különbözőségeket kutattuk, értelmeztük.

Az együvé tartozás tudata itt markánsabban jelentkezik és nagyobb kohéziós erő, mint más — akár sváb — nemzetiségi településeken. Az „itt élned, halnod kell” morális magatartásának kialakulásában, majd megszilárdulásában ugyanis nagy szerepe van a kitelepítésnek és a szőlőkultúrának. A kiűzetés, majd a visszatelepülés — a második honfoglalás — megpróbáltatásait elviselő családok példát, modellt mutattak a szülőföldre ragaszkodásban. A szőlészkedés, borászkodás pedig nem csupán vonzerőt jelentett a kitelepített sváboknak, hanem olyan életformát, amelynek alapját egy konkrét gazdasági rendszer munkakultúrája képezte. Cselekvési lehetőséget az életben maradáshoz. A hajósi sajátosságok azokból a ma is élő és ható életmodellekből, felfogásból táplálkoznak, amiket döntően a sváb kultúra határoz meg, de ami kiegészült azokkal az alkalmazkodási, hasonulási mintákkal, amelyek már túlmutatnak a pusztai életben maradási szándékon. Ezek a mozgatók jól jellemzik a helyi társadalom életét, befolyásolják a közösség(ek) és a magánember(ek) törekvéseit, döntéseit. A kialakult szokások, nézetek, magatartás- és viselkedésminták számtalan konfliktust okoznak, de értelmezésük, megoldódásuk újra egyedi, „hajósi” alakot ölt.

A korábbi történelmi korszakok társadalmi—gazdasági—politikai—kulturális valósága Hajóson is létrehozta vagy kikényszerítette a mindenkor szükséges és lehetséges mozgástereket. Ezek jelentőségét, mértékét és értékét az adta, hogy miként biztosítottak kereteket és lehetőségeket az emberek egyéni, illetőleg közös tevékenységeihez, hogyan szolgálták vagy miért hátráltatták,

T. KISS TAMÁS — TIBORI TÍMEA

HAJÓSORSZÁG

MOLNÁR GIZELLA

*A hajósi kitelepítések
történeti-szociográfiai vázlata*

HAJÓS 1988.

335

X 39 9 18

hely. 92

CD: Köles

XB 48546

Kiadta: BELVEDERE MERIDIONALE

6725 Szeged, Hattyas sor 10.

belvedere@jgytf.u-szeged.hu

szerk@belvedere.meridionale.hu

terjesztes@belvedere.meridionale.hu

www.belvedere.meridionale.hu

Felelős kiadó: DR. SZEGFŰ LÁSZLÓ

Kiadóvezető: JANCÁS CSABA

Műszaki szerkesztő: SZUPERÁK ATTILA

Borítóterv: KISS (HARDY) BENEDEK ÁRON

Nyomta: BÁBA NYOMDA

Felelős vezető: DR. MAJZIK ISTVÁN

„Hajósországi” (1988) már megjelenése idején sem juthatott el minden társadalomtudománnyal foglalkozó kutatóhoz, intézményhez és érdeklődési csoporthoz, igen jól tenné, ha most, a bővített, javított, második kiadás átfogóbb körben kerülne piacra, nem utolsósorban azok kezébe, akikről a „minta” vettették. Funkcióját ez esetben többrendbélileg is betöltené: egyfelől újragondolná a dunai térség etnikai zónáinak egyik centrális problematikáját, a magyarországi németek letelepítési, majd kitelepítési, illetve „survival” jellegű megélhetési történetét abban a kontextusban, amely az interetnikus kapcsolatokra immár a turizmussal, az agrárium funkcióvesztésével, az újraéledő vagy retrospektív módon identitását kereső helyi közösségek bizonytalanságaival kapcsolatos esélyek szempontjából is relevánssá tette...

A kismonográfia – vagy ha kényszeredett műfajmegjelöléssel kísérletezem: önreflexív szociohistoriai retrospekció – Hajós község kapcsán megannyi megismerési dimenziót kínál, így például etnikait, történetit, gazdálkodását, közművelődési és kulturális tartalmát, illetőleg pszicho-históriait, amennyiben az életút-interjúk egykori és újabb anyagait egybeolvassuk.

A. Gergely András